

$\frac{69\frac{1}{8}}{10}$ m/8

84-6

L
34

Latvijas Universitātes

Doc. R. Akmentiņa

TIESĪBU ZINĪBU TEORIJA.

Rīgā 1928.

+

Vija-Lāča Latv. PSR
Valeļa bibliotēka

~~72~~ - 71.990

0305034117

Es atļaušos iesākt savu kursu ar noteikumu, kas jāzin ne tikai juristam, bet katram pilsonim, t.i.: neviens nevar attaisnoties ar likuma nezināšanu. Šī tiesiskā formula ir palikusi par pamatformulu visā mūsu tiesiskā dzīvē. Šī tiesiskā formula ir radīta no romiešu juristiem un viņa tiek aizstāvēta no zinātnes un prakses, citiem vārdiem sakot, te ir darīšana ar valdošo uzskatu. Jāuzsver arī pretējais: pateicoties tam, ka šis uzskats ir ļoti vecs un gadu simteņiem nav aizskārts un sabiedriskā dzīvē tagad ir pavisam cita, kā agrāk, ar šo formulu tiek bieži daudz grēkots. Jau tad tika grēkots, kā šī formula tika izsludināta. Kad šī formula tika raksturota, tad jau tika nodarīta zināma kaitējuma, jo faktiski varēja būt un lielāko daļu bija tādi gadījumi, ka tie attiecīgi pilsoņi, pavalstnieki tiesām nezināja likumu un viņi tīri atklāti pateica, ka viņi to likumu nezināja. Bet jūs varat iedomāties to stāvokli, kāds rastos, ja valsts vai vispār sabiedrība nostātos uz tā viedokļa, ka katrs noziedznieks varētu pateikt: jūs mani nevarat soļt, jo es nezināju jūsu likumu. Jūs varat iedomāties tādu anarchistisku stāvokli, pie kura nonāktu cilvēce, ja šī formula, kuru var kritizēt, kritizē un kritizēs, būtu pavisam atņemta. Te būtu jāatrod pavisam kaut kas cits, ko likt šīs formulas vietā, bet vismaz tagad mums ar viņu ir jārēķinājas. Vispār jāņem vērā arī šīs lietas faktiskā puse. Katrā kultūrelā valstī ir likumi, kas ir spēkā (pozitīvie likumi) un sastāda veselās bibliotēkas, bet reti var atrast cilvēku, kas pavirši pat zinātu visus likumus. Tā ir fiziski gandrīz neiespējama lieta. Jums un arī visiem citiem jāzin zināmas sistēmas, bet neviens nevar uzlikt jums par pienākumu zināt visus likumus. Ja jūs zināsāt tiesību sistēmas kā tādas, tad jūs katrā konkrētā gadījumā, arī pratīsat orientēties.

Tika aizrādījis, ka šī formula tiek kritizēta. Aizrādīšu tikai uz spilgtākiem zinātniekiem. Tā piem. Vīnes profesors Adolfs Mengers atzīst, ka tā esot viena no smieklīgākām fikcijām, bet tās sekas, ar kurām likumdevējs esot saistījis pilsoņus, esot visklīdzīgākā netaisnība. Tā pašu apmēram saka ļoti liels vācu zinātnieks Bindings. Grūti esot iedomāties, cik nevainīgu cilvēku esot krituši par upuri šim romiešu tiesību radītam noteikumam.

Ir zināma radniecība starp ekonomiku un tiesību zinātnēm. Sakarā ar to ekonomistam jāklaudas tīri juridiski priekšmeti, tāpat juristam jāklaudas statistika, finansu zinātnes u.t.t. Šai sakarībai nav gadījuma raksturs, te ir dziļāki pamati. Mēs piederam pie tiem pilsoņiem, kas nodibinājuši tīri patstāvīgu, neatkarīgu valsti, bet vajadzīgs arī šo valsti attiecīgi izkopt un tiesām nodibināt par tiesisku valsti ne tikai formēli, bet arī faktiski. Ir daži piemēri vēsturē, kur tauta ir pratusi nodibināt valsti, bet nav pratusi aizstāvēt. piem. Gruzija. Viņa tika nodibināta, bet tagad vairs nepastāv. Aplamas ir domas, ka valsti var aizstāvēt tikai ar šautenēm un lielgabaliem. Valstis var aizstāvēt ar kulturu, ar pienākuma apziņu.

Kas tad ir sabiedriskas zinātnes? Apkārtējā dzīvē jūs varat novērot dažādas parādības. Ja jūs viņas analizēsāt, tad jūs nākat pie slēdziena, ka dažām šīm parādībām ir daudz kas kopējs, kas viņas var apvienot vienā lielākā kategorijā un sakarā ar to pastāv arī visas tās zinātnes, kas pēta šīs parādības. Attiecīga zinātne tādu apvienojumu no līdzīgām parādībām viņu pastāvīgi pētīt sāka pa sastāvdaļām, uz elementiem un beigās beigās apvieno vispārējos jēdzienos un tā mazpamazām rada zināmu zinātnieku sistēmu. Sakarā ar to mēs runājam par vairākām zinātnēm, jo katra no šīm zinātnēm pēta atsevišķo parādību gadījumu. Man jāuzsver, ka ir zinātnes, kas pēta tikai dabu un vispār dabu un atkal zinātnes, kas pēta cilvēku un cilvēku tikai viņa garīgā un sabiedriskā dzīvē. Es lūdzu labi pamatīgi ievērot, ka ir zinātnes, kas pēta cilvēku tikai viņa garīgā un sabiedriskā dzīvē, bet nevajaga aizmirst, ka cilvēks kā dzīvnieks tiek pētīts arī no dabas zinātnēm. Tās ir fiziskā antropoloģija, anatomija u.c. Viņas neinteresējas par cilvēka garīgo dzīvi vai arī sabiedrisko dzīvi. Tā tad jāredz, ka šeit vispirms darīšana ar tādu lielu nodalījumu, kuru varētu saukt "zinātnes par dabu" un atkal otrs liels nodalījums, kuru varētu saukt par "humanitārām zinātnēm" t.i. tādām, kas ir vedamas sakarā ar cilvēka personību. Starpība starp šīm zinātnēm pastāv iekš tam, ka dabas zin. ir darīšana ar materiāliem priekšmetiem, t.i. ar lietām jeb ar tādām parādībām, kas notiek šinīs lietās, turpretim humanistiskās zin. attiecas uz personām un tiem procesiem, kas notiek personās.

Nemat vērā, ka mums, kā pret lietām, tā arī pret cilvēkiem, personām var būt trejādas attiecības. Vispirms mēs varam pieiet no t.s. utilitārā viedokļa, t.i. no tā viedokļa, kur mēs redzam sev labumu, derīgumu no kādas lietas, personas. Mēs varam pieiet arī no t.s. emocionālā viedokļa, t.i. no jūtām: mēs varam aizrauties no kādas lietas, no viņas skaistuma. Beidzot mēs varam pieiet arī no tā viedokļa, kad mēs interesējamies par kādu zināmu lietu, personu, parādību vispār kā faktu, kāds viņš ir. Te mēs vairs

nedomājam par to, cik mums būs labuma no šīs lietas, bet mēs to lietu, personu apskatām tādu, kāda viņa faktiski ir, ar visām viņas labām un ļaunām īpašībām, ar visu to, kas viņā atrodas. Šī starpība izklausās ļoti vienkārša, bet vienmēr to vēlāk jāuc. Ja nu jums ir kaut kāda parādība, tad vispirms jums pašam jātiek ar sevi skaidrībā, ko jūs īsti pētāt šinī parādībā, lietā. Viedoklis, kas pēta parādības kā tādas ar visām viņas īpašībām, ir teoretiskais viedoklis.

Viens no lieliem zinātnes uzdevumiem, prast norobežot zinātni no citām zinātnes sferām, tāpat arī pie pētīšanas darba nevar jaukt visas metodes, visus paņēmienus vienā kopā... Pievedīgu konkrētu piemēru. Mums bieži tiek rakstīts par Doles ūdenskritumu un dažs no inženieriem domā, ka izmantojot ūdenskritumu varēs apgaismot visu Latviju u. t. t. Šeit ūdenskritums tiek apskatīts no utilitarā viedokļa. Ja jūs jūsmosat par to, cik skaists ir Inatras ūdenskritums, cik viņš burvīgs, tad jūs šo parādību pētāt no emocionālā viedokļa. Ja runa iet par teoretisko viedokli, tad jums vispirms jāzin, kādēļ šis ūdenskritums ir tie un ne citā vietā, kāds ūdens ķīmiskais sastāvs, īpašības, kādi šie dzīvnieki, augi u. t. t. Jūs nedrīkstat nevienu sekundi aizrauties ar savām emocijām un cik labuma jums par to būs. Jums jāpēta šī parādība tīri zinātniski.

- Ja mēs apskatām cilvēku attiecības, kādas pastāv sabiedriskā dzīvē, tad jāsaprot, ka bez šiem trim viedokļiem ir vēl t. s. ceturtais jeb etiskais viedoklis, moraliskais, tikumiskais viedoklis. Man nāk prātā vācu profesora Emanuela Kanta vārdi, kur viņš uzsver, ka viņu no visa tā, ko viņš redz, viņam uzkrīt divas lietas: zvaigžņotā debess, kas ir virs mums un cilvēka sirdsapziņa. Tās divas lietas ir arītiesām apbrīnojamas. Ja mēs runājam par sirdsapziņu un etisko viedokli kā tādu, tad sirdsapziņa ir tā noteicēja priekš etiskā viedokļa. Man jāuzsver, ja mēs pirmos trīs viedokļus attiecinājam uz visu, lietām, personām, tad etiskais viedoklis ir attiecināms tikai uz personām vien. Jūs nevarat pētīt no etiskā viedokļa kādu lietu. Tas ir izslēgts. Jāņem vērā tas, ka no etiskā viedokļa cilvēka personība ir tas galvenais. Cilvēka personība nekādā ziņā nevar būt, lai sasniegtu kādu mērķi. Jūs nedrīkstat izlietot cilvēku kā līdzekli, jo cilvēks pats par sevi ir jau kaut kāda vērtība. Izejot no sacītā mēs varam nostādīt cilvēku kā pretstatu dabai. Ja jūs uzstādat jautājumu tādā veidā, ka jūs gribat novērtēt parādības no viedokļa, kādām viņām vajadzētu būt, tad protams jūs novērtējat visu pastāvošo, jūs kritizējat visu pastāvošo. Šeit nan atkal jāuzsver kas svarīgs, ar ko jums dzīvē bieži nāks darīšana, t. i. kritikas jēdzienu. Jūs bieži vien dzirdat, ka tiek kritizēti vai nu likumi, vai personība vai kāda parādība, valsts iekārta. Kritika ir jāsaprot no diviem viedokļiem - kā negatīvā un pozitīvā kritika. Ja jūs aprobežosaties tikai ar zināmu likumu nosodīšanu, tad tas ir par maz. Jums vajaga domāt, vai jūs esat spējīgi dot kaut ko labāku šīs tiesību iekārtas, vai attiecīgā likuma vietā. Ja jūs to nevarat, tad labāk atturaties no tādas kritizēšanas, jo tā ir vienkārša, rupja demagogija. Dažreiz jums izdosies viegli atrast to, ko likt vietā, bet bieži jūs to arī nezināsāt.

Jāuzsver, ka mūsu tīri teoretiskās attiecības pret cilvēka personību var tikt korigētas no etiskā viedokļa, citiem vārdiem sakot, attiecībā uz cilvēku var tikt uzstādītas zināmas ideālas prasības. Protams, ja jūs pētāt cilvēku un galvenām kārtām no teoretiskā viedokļa, tad šīm moraliskām prasībām jābūt nostādītām tādā veidā, lai viņas netraucētu tīri zinātnisko pētīšanas veidu. Jāuzsver, ka no visām tiem četriem pētīšanas veidiem īsti zinātnisks pētīšanas veids ir vienīgi teoretiskais.

Ja nu mēs apskatām humanitārās zinātnes, tad patiesībā viņas visas notiek sabiedrībā, vai nu mums būtu darīšana ar literatūru, filisofiju, vai ar kādu reliģijas jautājumu, vispār zinātni kā tādu, viss tas notiek sabiedrībā. No otras puses mēs redzam, ka sabiedrībā notiek arī tādas parādības, kā tiesības, tautsaimniecība, valsts. Tātad visu šo jēdzienu, šo parādību kategoriju, visu šo zinātņu kā tādu darbības lauks ir sabiedrība. Jāsaka, ja jūs tuvāki apskatāt šīs dažādās nozares, tad jūs redzat, ka viņas var sadalīt divās daļās: ir nozares, kas nodarbojas ar individuāli garīgu parādību pētīšanu un atkal zinātnes nozares, kas pēta dažādas attiecības un kurām no zinātnēm šīm attiecībām ir praktisks raksturs. Un raksturīgi ir tas, ka beidzamā gadījumā parasti ir darīšana ar zināmiem organizācijas jautājumiem, kas notiek attiecībā starp cilvēkiem sabiedrībā un visām šīm attiecībām, kā es jau uzsvēru, ir noteikti praktisks raksturs. Sakarā ar to mums ir iespējams radīt veselās lielas sistēmas un šīs lielās trīs sistēmas, kuru pamatos ir praktisks raksturs, ir tautsaimniecība, tiesības un zinātne par valsti.

Ja mēs plaši pieejam pie sabiedrisko zinātņu definīcijas, tad ņemot vērā to pazīmi, ko es tiku uzsvēris, ka visas t.s. humanitārās zinātnes notiek sabiedrībā, tad varētu visas viņas saukt par sabiedriskām zinātnēm, - plašā nozīmē, bet par sabiedriskām zinātnēm šaurākā nozīmē var saukt tikai tās zinātnes, kurām ir praktisks raksturs, kurām ir darīšana ar organizācijas noteikumiem un kurās sadalās trijās lielās daļās, t.i. tautsaimniecība, tiesību zinātnes un zinātne par valsti.

Uzstādīsim zināmus pretstatus. Ņemsim mākslu un tautsaimniecību. Abas viņas notiek sabiedrībā, bet šē ir liela atšķirība, jo tautsaimniecībai ir tīri praktisks raksturs. Ņemsim tiesības un literatūru un vēl citus gadījumus varētu minēt. Te jūs kādreiz otradīsāt, ka šiem trim lieliem nodalījumiem ir praktisks raksturs un tā tad šaurā nozīmē par sabiedriskām zinātnēm var saukt tikai šos trīs lielos nodalījumus: tautsaimniecību, tiesības un zinātne par valsti. Kā jūs varētu definēt sabiedriskas zinātnes? Tās zinātnes, kurās pēta organizētās kopdzīves dažādās pusēs, sauc par sabiedriskām vai sociālām zinātnēm. Tātad galvenā zinātne, kas pēta sabiedrību, ir socioloģija. Vispār sabiedriskām zinātnēm par pētīšanas objektu ir sabiedrība. Un no visām zinātnēm, par kurām nupat runājām, socioloģija ir zinātne, kurai ir vispārējākais raksturs. Viņa pēta sabiedrību kā zināmu organizētu vienību. Ja nu šē ir darīšana ar zināmu organizētu vienību, tad protams, ka pētīšanai jāņem visas parādības sabiedrībā. Es pievadišu piemēru par valsti. Jūs varat ļoti zināt valsts konstitūciju kā tādā, bet jūs varat būt pavisam maldīgos uzskatos par šo valsti vispār. Savā laikā Turcijas zultāns izdeva tādu konstitūciju, kas viņu aprobežo. Viņam šī konstitūcija bija no visai patīkama. Viņš neatoēla šo konstitūciju, bet to vienkārši ignorēja. Ja jūs pieeiat pie šīs Turcijas pētīšanas izojot no šīs konstitūcijas, tad jums būs pavisam nepareizs jēdziens par šo valsti. Zultāna spēks bij tik liels, ka viņš varēja šo konstitūciju ignorēt. Jums būtu jāpēta arī tie reālie spēki, kas iemieso, kas izved šo konstitūciju. Tā tad jums būs jāreķinas ar daudziem faktoriem kas nav atrodami šinī konstitūcijā.

Sabiedriskās dzīves parādības var pētīt no diviem viedokļiem: no formāli juridiskā (daži to sauc par ideālo viedokli) un otrs ir socioloģiskais viedoklis. Otrs ņem vērā visu to valsti kā zināmu parādību kā veselu kompleksu, kuru ietpauē dažādi faktori. Tiesības ir tikai daļa, kas ietpauē valsts dzīvi. Šis otrs - socioloģiskais pētīšanas vieds ir ļoti plašs. Šī zinātne ir jauna salīdzinot ar citām zinātnēm. Viņa ir nodibināta no frazču zinātnieka Ogista Konta. Konta nodoms, kā arī tūtu sociologu nodoms bija, radīt zinātne par sabiedrību, kas apņemtā visu sabiedrību. Jāizrāda, ka vienmēr vēl nav izdevies radīt tādu zinātne par sabiedrību, kas varētu apvienot visas citas specialās zinātnes par sabiedrību un šīs specialās zinātnes ir zinātne par tautsaimniecību, par tiesībām un zinātne par valsti. Tās kā zinātnes ir palikušas un turpina savu darbu.

Vispār zinātnes var interesēties par jautājumiem, kuriem ir tīri praktiska nozīme, un no otras puses zinātne var apmierināt mūsu dzīvi tikai pēc tīras zinātnes kā tādas. Tas pats arī jāsaka par sabiedriskām zinātnēm. Sakarā ar to pirmās zinātnes sauc par praktiskām zinātnēm, otrās par tīrām zinātnēm, vai teorētiskām zinātnēm. Bieži ir ļoti grūti novilkt robežu starp teoriju un praktiku un bez tam man jāapgalvo, ka bez solidām teorētiskām zināšanām novar būt nekāda praktiska darbība. Tādēļ saprotams, ka teorētiskām zinātnēm ir lielāka nozīme kā praktiskām zinātnēm. Jāizrāda, ka tīrās zinātnēs, kā arī praktiskās zinātnēs var būt pārsvarā t.s. aprakstošais moments - destruktīvais -, kas vienkārši zināmu parādību apraksta un var atkal būt pārsvarā tas, ka jūs uz sava saprāta pamata tīsat zināmus teorētiskus slēdzienus. Pirmā gadījumā, t.i. aprakstošās zinātnēs, mums būs darīšana ar tādām sabiedriskām parādībām, kas ir saistītas ar zināmu laiku un vietu. Otrā gadījumā ir darīšana ar tiem vispārējiem likumiem, kas pārvalda tās vai citas parādības. Jūs pētot vairākas attiecības un parādības esat zākuši pie zināmiem slēdzieniem, jūs konstatējat zināmu likumu attiecību. Šinī zinā mēs atšķiram vēsturi no teorijas šaurā nozīmē, vai nu šē būtu runa par valsts tiesībām vai tautsaimniecību. Tādā, ja mēs ņemam t.s. teoriju kā tādā, tad arī viņai var būt divējāds raksturs. Teorija kā tāda var apskatīt esošo, pastāvošo, aprakstīt zināmas parādības tādas, kādas viņas ir. No otras puses teorija var pieiet no tā viedokļa, ka viņa uzstāda sev uzdevumu noskaidrot, kādām zināmām parādībām vajaga būt. Sakarā ar to teorijas, kas apskatā esošās parādības ar viņas gēkopiem sauc par eksplikatīvām, t.i. izskaidrojošām teorijām.

Turpretim tās teorijas, kas uzstāda to, kam vajaga būt, sauc par n o r m a-
 tī v ā m teorijām. Viss sacītais attiecas uz visām zinātnēm, bet ja nu
 mēs tagad pārejam tuvāk pie juridiskām zinātnēm, tad jāsaprot, ka šīs at-
 šķirības, par kurām mēs nupat tikām runājuši, ir attiecināmas pilnīgi arī
 uz juridiskām zinātnēm. Vispirms, ja mēs uzstādam jautājumu, vai juridiskām
 zinātnēm, vai tiesībām ir praktiska nozīme vai nē, tad tas gan nevar iz-
 saukt ne mazākās šaubas, jo jūs jau zināt, ka visa valsts iekārta, tiesas,
 administrācija ir padoti tiesību praktiskam rezultātam.

Tiesības jāatšķir t. s. tiesību vēsture un tiesību teorija. Tiesību
 vēsture ar tiesību teoriju nekādā ziņā nesakrīt. Man jāizrāda arī vēl
 tālāk, ka tiesību teorija var tikt saprasta divējādi. Vēl nesen atpakaļ
 ļoti daudz zinātnieku, un īpaši profesori apskatīja tiesības un
 saprata tiesību uzdevumus izejot tikai no t. s. eksplikatīvā viedokļa. Tas
 bij vedams sakarā ar valdošo uzskatu pie zinātniekiem, ka katra parādība
 jāpēta tāda, kāda viņa ir. Vispār tas vedams sakarā ar pozitīvisma iespai-
 du. Man jāizrāda, ka tāda parādība, kāda ir tiesības, ir jāpēta netikai no
 tā viedokļa, kā tāda reāla parādība, bet arī no tā viedokļa, kāda viņa var
 būt, t. s. tad no vēlamā viedokļa. Sakarā ar to arī saprotams, ka tiesības ir
 arī normatīva zinātne.

Bez sacītā jāuzsver, ka sabiedriskās zinātnes nekad nevarēs un arī
 tagad nevar pretendēt uz to noteiktību, kādu mēs novērojam dabas zinātnēs.
 Tas ir liels trūkums, kas pienīt sabiedrisko zinātņu būtībai. Tas ir tādēļ,
 ka zinātnieki, kas strādā pie sabiedriskās dzīves pētīšanas, ir nostādīti
 slikākā stāvoklī jau pēc save pētāmā priekšmeta būtības. Ir pilnīgi sa-
 protams, ko kādreiz teicis Nāšes runājot par cilvēkiem, ka katrs cilvēks
 ir brīvums. Ja nu jūs runājat par cilvēku sabiedrību, tad to ir vesels
 komplekts šo brīvumu un tādēļ sabiedrība ir ārkārtīgi grūts pētīšanas
 objekts.

Otrā, kādēļ sabiedriskās zinātnēs vēl ir daudz trūkumu, ir vedams
 sakarā ar to, ka sabiedriskās zinātnēs never izvest tos eksperimentus,
 kas ir izvedami dabas zinātnēs. Izvest eksperimentu ar cilvēkiem, ar perso-
 nām kā tādām, tas nav pielaidams.

Trešais iemesls ir tas, ka patiesībā tikai 19. g. s. novērojam pie
 sab. zinātnēm atšķiršanos un atdalīšanos no visiem metafiziskiem jēdzieniem
 no visa religiozā misticisma. Jāizrāda uz to, ka salīdzinot neilgi atpakaļ
 tika uzstādīta t. s. sabiedrisko zinātņu metode. Tie paņēmieni, kas jālieto
 zinātniekiem, tas arī ir jaunākā laikmeta darbs. Beidzot man jāizrāda uz to,
 ka uz sabiedrisko zinātņu noteiktību atstāj lielu iespaidu dažādi faktori,
 kas darbojas zināmā laikā, zināmā vietā uz sabiedrību. Tur ir darīšana
 vienkārtīgi ar geografisko faktoru, nacionālo faktoru, reliģijas, partijas, šķiru
 visādiem iespaidiem.

Ja mēs tagad pārejam pie tiesību zinātņu uzdevumiem, tad man jāiz-
 rāda vispirms uz dažām elementārām parādībām. Mēs dzīvē rodām dažādas
 tiesības, attiecības, dažādas līgumus, dažādas vienošanās un dažādas īpašumu
 tiesības. Ja jūs apskatīsāt šīs tiesiskās parādības, tad pie uzmanīgas
 analīzes jūs varēsiet nākt pie zinātniem vispārējām slēdzieniem, ka dau-
 dzām tām īpašuma tiesībām, dažādām juridiskām saistībām ir daudz kas kopējs,
 daudz kas vispārējs, un šim momentam ir liela nozīme. Tas dod iespēju apvienot
 to vispārējo un nodibināt zināmas sistēmas. Šo ir darīšana ar vispārējām
 juridiskiem principiem un jēdzieniem, kurus jūs varat apvienot vienā no-
 teiktā sistēmā un ar to patiesībā nodarbojas ievads tiesību zinātnēs.

Tā tad, kas ir ievads tiesību zinātnē? Varam formulēt sekošo: zinātne,
 kurā abstrakcijas ceļā no atsevišķiem
 konkrētiem tiesiskiem jēdzieniem at-
 tīstā vispārējus tiesiskus principus
 un tos apvieno noteiktā sistēmā, sauc
 par ievadu tiesību zinātnē. No sacītā jūs redzat,
 ka šo ir darīšana ar vispārējāko zinātņi no visām tiesību zinātnēm. Daudzām
 tiesību zinātnēm ir speciāls uzdevums - viņas nodarbojas noteikti ar
 šaurākiem tiesību jēdzieniem, apvieno viņas arī sistēmā, bet jau šaurākā
 sistēmā. Mēs vēl sastopam civiltiesību sistemu, to tiek apvienotas visas
 privātas tiesības. Tālāk mēs redzam, ka mums tiek apvienotas arī t. s.
 krimināltiesības. To ir darīšana ar nozīgumiem un attiecīgiem sodiem.

Tālāk mēs redzam t.s. valsts tiesības. Tad te ir darīšana ar zināmu

organizāciju, zināmiem organizācijas noteikumiem, kuŗos paredzēta valsts iekārta. Ir saprotams tas, ka ievads tiesību zinātnē ir tā pamata bāze visām tām tiesību zinātnēm, kuŗa ievada tiesību studijās tos, kas interesējas par tiesību jautājumiem. Man jāaizrāda uz to, ka šeit vispirms ir darīšana ar tādu garīgu zinātņi, ar zināmām domām, domu rezultātu. No otras puses tiesību zinātne ir pozitīva zinātne, viņa pamatojas uz faktiem ne uz fantāzijām. Tālāk jāaizrāda, ka šē ir darīšana ar speciālu zinātņi: šē tiek aptverts viens pētīšanas objekts. Man jāaizrāda, ka agrāk tā lieta bij citāda. Pie seniem grieķiem vēl nepastāvēja starpība starp tiesību zinātņi un politiku vispār. Grieķu filosofi apsprieda tiesību robežas kopā ar citām filosofiskām problemām. Tāpat pie romiešiem publicisti nodarbojušies ar jurisprudenci un tā radījuši veselu romiešu tiesību sistemu. Tikai tad, kad nodibinās universitātes, tiesību zinātne tiek izkopta kā atsevišķa speciāla disciplīna. Sakarā ar sacīto pacēlas jautājums par tiesību zinātnes nozīmi. Vispirms nevajag aizmirst, ka tiesību zinātnes uzdevums ir sagatavot studentus juridiskām studijām. Ja pieejam tuvāk, kas speciāli jādara, tad; vispirms jādod vispārējs jēdziens par tiesībām, jādod tiesību definīcija. Jānoskaidro arī tiesību mērķis, tālāk: tiesību pazīnes, tiesību attiecības pret morāli, pret konvencionālām normām. Galvenām kārtām uzsvēru teoretiskas daļas jautājumus, bet tiesību zinātne vispār ir praktiska zinātne un tādēļ mums ir no svara iepazīties ar tiesību izcelšanos. Jāzin arī tiesības piemērot. Bez tam, nemot vērā to, ka tiesības pastāv cilvēku dēļ, mums ir jāiepazīstas ar to arenu, uz kuŗas cilvēks darbojas, t. i. jāiepazīstas ar sabiedrību. Jāiepazīstas arī ar valsts iekārta. Šie ir pamata uzdevumi, bet bez tam daži zinātnieki pievieno šiem jautājumiem vēl dažus speciālus jautājumus, kas pēc viņu ieskata arī pieder pie ties. zin. ievada: tiesību zin. filosofija, tad jautājieni par juridisku izglītību, civiltiesības.

Tagad vispār ieviesies terminš "ievads tiesību zinātnē". Bet arī vēl tagad pie daudziem zinātniekiem pastāv cits terminš, kas apzīmē šo priekšmetu ar vārdu "tiesību enciklopedija". Jāda te ir starpība? Protams vajadzīgs zināt, kas ir enciklopedija. Tiek runāts par Becona, Lonta enciklopedijām, kuŗās ietilpst viņu zinātniskie uzskati. No otras puses mēs pazīstam enciklopedistās vārdnīcas, Didro un citas, no 18. g. s. sākot Enciklopedijās bij sakopoti pamatjēdzieni par filosofiju, reliģiju u. t. t. Tāpat ir pazīstamas vairākas citas enciklopedijas, kas nodēļ arī studējošiem. Vācu enciklopedijas ir Brockhauša, Meiera lielais un mazais. Kā viena no labākām ir angļu enciklopedistā vārdnīca "Encyclopedia Britannica". Tēpie šīs grāmatas sastādīšanas ir darbojušies tikai izcilus zinātnieki. Arī mums ir latviešu enciklopedistās vārdnīcas, ko izdevusi Latviešu Biedrības Zinātniskā Komiteja. Par vārda "enciklopedija" etimoloģiju jāsaka, ka vārds cēlies no grieķu valodas un nozīmē "izglītības riņķis" - riņķveidīgā izglītība.

Tad var vēl pastāvēt zemākas enciklopedijas - tiesību zinātņu enciklopedijas. Tagad zem tiesību enciklopedijas jāsaprot īss, kopējs visu juridisku zinātņu saturs un vairāks nekas cits. Pirmā grāmata, kuŗai bij nosaukums "enciklopedija" bija Huniusa 1683. g. izdotā. Patiesībā tiesību enciklopedijas literatūra ir izcēlusies 16. g. s. Tad tika izdoti daudzi sistematiski kursi, tikai tā nosaukuma toreiz vēl nebija. Šē parasti atzīmē Lagusa darbu, kas tika izdots 1543. gadā. (Metodica iuris utraque) 18. g. simtenisattiecībā uz tiesību enciklopedijas literatūru bij raksturīgs ar to, ka šeit jāatzīmē divi virzieni; tīri filosofiskais un pozitīvais virziens. Zināma nozīme ir vienai grāmatai; viņa faktiski ievada enciklopedijas nosaukumu visārējā veidā. Tas ir Pütterā kurss, kas izdots 1757. g. - "Ein Kurs einer juristischen Enzyklopedie". Tikai 19. g. s. enciklopediju raksturs mainās. Te mēs konstatējam, ka tiesību enciklopedisti neaprobežojas tikai ar vispārēju īsu pārskatu, bet viņi mēģina dot zināmus teoretiskus pastāidrojumus, kas nostādīja tiesību enciklopedija kā patstāvīgi zinātņi ar patstāvīgiem uzdevumiem. Šē liels iespaids ir vācu filosofiem Schellingam un Hegelam. Schellinga un Hegela uzskats bija kritizēts un tagad atmests, jo kritika pierādīja, ka viņu uzskats ir nepareizs. Tā tad; vai nu šeit ir darīšana ar v i e n u zinātņi, tad citas speciālas nav vajadzīgas, jēu

atkal, ja specialās nozares ir vajadzīgas, tad tiesību ievads var būt tikai ar vispārēju raksturu. Tad tiesību ievadu var saukt tikai par īsu konspektu. Tagad jaunākā laikmetā tiek uzstādīti tīri teoretiski uzdevumi. Tā tad var teikt arī: tiesību teorija. Tiesību enciklopedijas tagad vairs nav. Neskatoties uz to, katrā galā lieto tādus virsrakstus, tad tomēr visi zinātnieki cenšas dot ievadu tiesību zinātnēs un dot vispārējus jēdzienus, kā to agrāk darīja tiesību enciklopedisti. Nosaukums vēl nedod pilnīgu atbildi, vai šeit tiešām ir pieturējušies pie vecā izskata, ka tiesību enciklopedija ir tikai īss pārskats par tiesību zinātnes nozarēm. Attiecībā uz lietojamām mācības grāmatām ir jāsaprot, ka ļoti plaša ir kā vācu tā arī krievu literatūra, gan arī latviešu valodā. Ievērojams ir (vācu) Lōbera kurss. Tas piegriez lielu vērtību Baltijas provinču tiesībām. Vācu literatūra vispār ir ļoti plaša, bet runājot par studentu mācības grāmatām ir zināmi trūkumi, jo vācu mazākiem kursiem ir vairāk "ievada civiltiesībās" raksturs. No lieliem kursiem jāmin Stamlera, tāpat Baumgartena kurss. Krievu kurss, vai nu viņi saucas par ievadu tiesību zinātnēs vai arī par enciklopedijām, tomēr te jautājumi ir jau plašāki noskaidroti. Piem. Korkunova kurss - tulkots arī franču valodā un visas Eiropas kritiķi atzīst to par vienu no labākiem kursiem. Kurss pārtulkots arī angļu valodā. Viens no jaunākiem un oriģinālākiem kursiem ir Tarnovska kurss. Tas piegriezies arī ļoti lielā mērā valsts tiesībām. Tad vēl ir Petrovičska kurss. Tas nostājies uz t.s. psiholoģiskā viedokļa. Tas apskata tiesības kā zināmus cilvēka psihiskus pārdzīvojumus. Tad arī jums noderīgs ir Maskavas prof. Trubeckoja kurss.

Ja mēs pārejam tuvāk pie tiesību jēdziena, tad protams mums vispirms jāreķinājas ar sabiedrību. Tiesības pastāv cilvēku dēļ un tādēļ jāzin, kas ir sabiedrība. Ja mēs domājam vispārēju jēdzienu par tām normām, kas noteic sabiedrisko dzīvi, tad vispirms mums ir darīšana ar sabiedriskām normām, sabiedriskiem likumiem. Citiem vārdiem šie sabiedriskie noteikumi tiek saukti arī par socialām normām.

Ja mēs runājam par socialām normām, tad nekad nedrīkst aizmirst, ka socialās normas nekādā ziņā nav pielīdzināmas dabas normām, dabas likumiem. Dabas likumi ir neatkarīgi no mūsu gribas. Ziema nāks un būs, bet kas attiecas uz sabiedriskām normām, tad tās atkarajās no mums. Kas šodien ir aizliegts, to rītā var atļaut.

Sabiedriskās normās ir darīšana ar trim lieliem sadalījumiem. Pirmais - morales noteikumi, otrais - tiesības, tiesiskie noteikumi un trešais liels nodalījums ir t.s. konvencionālās normas (kā sabiedrībā uzvesties u.t.t.)

Par sabiedrības būtību pastāv vairākas teorijas. Un viena no visvecākām un tagad visbiežāk atzītām teorijām ir t.s. organiskā teorija. Tā apskata sabiedrību kā zināmu organismu. Organiskā metode pielieto tās pašas metodes, kā kad apskata dzīvu organismu, dzīvnieku, cilvēku kā dzīvnieku. Šī organ. teorija tiek saistīta ar 18. g. s. Te tiek minēts Spensers, arī vācietis Lilienfelds. Tomēr, tas uzskats, ka šī teorija ir jauna, ir aplams, jo jau pie Aristotela varam atrast pamatus šim uzskatam. Aristotels absolūti noliedz, ka cilvēks varētu dzīvot pilnīgi izolēts, izolētā veidā. Viņš salīdzina cilvēka stāvokli ārpus sabiedrības ar cilvēku, kam atņemtas rokas, kājas u.t.t. Apustulis Pāvils uzskatīja baznīcu kā galv. ticīgie ir baznīcas locekļi. Agrāki tikai nav bijis pazīstams termins "organiskā teorija".

Filozofijas vēsturē tiek uzstādīts pretstats - mechaniskais uzskats par cilvēku sabiedrību. Kurš no šiem virzieniem ir vecāks, tas grūti nosakāms, bet ir zināms, ka jau sofistī Grieķijā ir jau noteikti mechaniskā uzskata aizstāvji. Sofisti māca, ka cilvēku sabiedrība ir mākslīga, no cilvēkiem nodibināts iestādījums, organizācija. Ja nostājas uz mechaniskā viedokļa, tad vajadzētu pieļaut, ka agrāk cilvēki dzīvojuši atsevišķi katrs par sevi. Un tikai vēlāk viņi radījuši tās apvienības, kuras pārvērtušās par valstīm. Pie mechaniskā uzskata pieturējies arī Epikurs.

Tālāk nonākam pie cita virziena, kas nostājas uz tā viedokļa, ka, pasiecoties cilvēka ~~protamam~~ cilvēki spējīgi veidot savu dzīvi kā grib un viņi nav atkarīgi no iepriekšējo cilvēku dzīves. Iepriekšējā organizācija var tikt iznīcināta un var tikt modificēta jauna organizācija. Tas ir t.s. dabisko tiesību skolas uzskats.

Tālāk vēsturiskās skolas uzskats. Še tiek uzsvērts, ka ne sabiedrība ir cilvēku radīts produkts, bet cilvēks ir zināmas sabiedrības attiecīga daļa. 17. un 18. g.s. ir darīšana ar diviem virzieniem: tur ir t.s. empiriķi un natavisti. Natavisti apgalvo, ka cilvēku dvēselē ir iedzīmtas idejas, dziņas, kas saistītas ar viņa pagātņi. Turpretim empiriķi apgalvo, ka cilvēka dvēsele ir "tabula rasa". Natavisti saka, ka sabiedrību var salīdzināt ar organismu. Tāpat arī valsti var salīdzināt ar organismu, bet nekad nedrīkst aizmirst vienu: ka še ir organisms sui generis - pilnīgi atsevišķs, un tas nav līdzīgs dzīvnieku organismam. Ja cilvēks no sabiedrības atdalīts, no valsts aizbrausis, viņš var atkal atgriezties atpakaļ.

Sakarā ar sabiedrības izcelšanos ir interesanti atzīmēt legendu par dažādiem aizsardzības līdzekļiem, kurus Dzevs (Zeuss) devis dažādiem zemes iedzīvotājiem. Viņš uz zemi nosūtījis Epimideju un viņam iedevs dažādus aizsardzības līdzekļus, ar kuriem katrs dzīvnieks varētu aizsargāties. Bet Epimidejs bijis pārāk devīgs un kad tas nonācis līdz cilvēkam, viņam vairs nekas nebija atlicies. Dzevs tad atradis vēl vienu līdzekli un tas ir sabiedriskais instinkts, kas katrā cilvēkā ir ielikts. Ar šo sabiedriskoinstinktu cilvēki var sevi aizstāvēt, nodibināt sev labāku dzīvi. Šai legendai ir arī zināms pamats, jo vairāki zinātnieki, arī Suzerlands, atzīmē interesantu faktu, kas norāda uz to, ka, jo mazāki ir aizsardzības līdzekļi fiziskās dabas, jo lielākas tiekšmes šiem dzīvniekiem uz bēdrošanās. Jums bez šaurbām būs pazīstama frāze, ka cilvēks ir sabiedrisks būtnes: antropos politikon. Aristotels salīdzina cilvēku ar dieviem un dzīvniekiem un saka, ka dieviem vairs neesot vajadzīga sabiedrība, turpretim dzīvniekiem vēl neesot vajadzīga sabiedrība, bet cilvēks ienem vidēju stāvokli un viņam sabiedrība ir vajadzīga. Bēdrošanās tendence tomēr nav galvenā pazīme, kas šķir cilvēkus no dzīvniekiem. Otrkārt dabas zinātnieki pierādījuši, ka vēl tagad ir atrodamā Afrīkasmežos cilvēki, kas dzīvo atsevišķi, izbēg no sabiedrības. Ar to gan izskaidrojama šī cilvēku bēdrošanās tendence?

Te vispirms ir darīšana ar Holandes 18. g.s. filosofa Hugo Grociusa uzskatu. Viņš pastrīpo, ka cilvēkiem esot slāpes pēc sabiedrības (appetitus societatis). Turpretim angļu filosofa Toma Hobesa uzskats ir pretējs: cilvēks pret cilvēku ir vilks (homo hominis lupus est). Viņš saka arī: bellum omnium contro omnes. Ja nu ņemam vērā to faktu, ka katrs dzīvnieks grib uzlabot savu stāvokli, tad protams var būt taisnība tam uzskatam, ka cilvēks ir ienaidnieks pret otru cilvēku. Bet cilvēki no savām kopējām interesēm arī tanī pašā laikā tiek spiesti apvienoties.

31 Tagad nonākam pie jautājiena: kas tad ir sabiedrība? Vai mēs, kas te sapulcējušies uz lekciju, esam sabiedrība? Tad piem.: izrāde nacionalā operā. Jūs dzirdat, ka te saulcējas labācā sabiedrība. Bet visos gadījumos tā nav sabiedrība. Sabiedrībā vajadzīgs ilgstošs kopējs mērķis. Mūsu mērķim - klausīties lekciju - nav ilgstošs raksturs. Bez tam vajadzīga noteikta darbība no katra sabiedrības locekļa. Ja runā par to, kas varētu mūs apvienot sabiedrībā, tad no liela svāra ir jautājums par interesēm. Ja šo jautājumu apskatam, tad katram no jums ir intereses: vienam patīk pastaigāties, otram traucēt, trešam klausīties lekciju. Bet tā ir egoistiska interese. Bet ja mēs runājam par sabiedrisku interesei, tad tā ir pavisam cits kaut kas. Tā tad vajadzīgs būt sabiedriskai interesei, ilgstošam mērķim un darbībai, kas realizētu šo sabiedrisku interesei. Piem. kāda mežonju tauta taisa uzbrukumu, lai iegūtu kādu laupījumu. Jēnem vērā, ka viņai nav ilgstošs raksturs un tādēļ tādu organizāciju nekādā ziņā nevar saukt par sabiedrību. Ja griežamies pie primitīvām sabiedrības formām, tad viena no tām ir ģimene, tad nāc ģints, cilts, tauta, tad visi iedzīvotāji, kas apdzīvo vienu valsti u. t. t.

Ja mēs apskatām tos momentus, kas šķir par apvienojošiem faktoriem sabiedrībā, tad vispirms mums uzkrīt kāds kultūras moments — t.i. valoda. Bet arī daudzi citi momenti šeit krīt svarā. Vispirms jau iepriekšējā vēsture, vispār audzināšana kā tāda, tālāk reliģija — tie ir faktori, kas apvieno lauku masas, ja mēs apskatām moderno laikmetu un tos faktorus, kas noteic sabiedrību, tad mēs redzam interesantus procesus. Vispirms redzam, ka ar aktīvu dienu-top-kompiēcētākas tās saites, kas apvieno zināmu sabiedrību ar otras pušes, redzam, ka šīs saites, kas šķir sabiedrību, tomēr saštas. Redzam, ka tagad vienā

un tanī pašā laikā varam piederēt pie vienas valsts, bet tanī pašā laikā mēs valodas ziņā varam piederēt pie citām sabiedrības grupām. Ja runā par sabiedrību, tad jāņem vērā, ka viena no svarīgākām sabiedrības dzīves formām ir tā sabiedrība, kas mums pazīstama zem nosaukuma "valsts". Mēs vēl esam dzirdējuši, ka runā par debesu valsti, par dabas valsti, par mineralvalsti. Bet cik šis termins mūs interesē, tad te iet runa par zināmu tautu, lauku kopumu, kas dzīvo uz noteiktas teritorijas un ir padota vienai augstākai varai.

Tiek uzsvērti trīs elementi: t a u t a, t e r i t o r i j a un v a l s t s v a r a. Šie elementi tagad nepieciešami katrai valstij. Ja ņemsim valsts attīstību vēsturiskā perspektīvā, tad vispirms jāreķinājas ar to faktu, ka attiecīgās valstis senatnē tika sauktas zem tās tautas nosaukuma. Jūs jau arī zināt, ka ir runa par sēļiem, zemgaļiem, latgaliešiem u. t. t. Tiem arī bija sava valsts, organizācija. Ja runā par teritoriju kā tādu, tad te krīt svarā noteikts jēdziens. Mums te ir jāreķinājas ar robežām. Bet sakāt, vai vēsturiskā attīstībā ir bijušas katrreiz no svara robežas? Piem. Krievija ilgi nezināja, kur izbeidzas viņas robežas Azijā. Tā tad, šim elementam, teritorijai, agrāk nebija tādas nepieciešamības. Nepieciešami ir bijuši vienmēr tikai tauta un valsts vara. Pastāv arī uzskats, ka pietiek tikai ar tautu vien un valsts varu apzīmēt tikai kā zināmu kārtības pazīmi. Mēs tomēr nevaram katru pūli nosaukt par valsti, jo tad iznākt, ka katra tauta ir zināma valsts. Tas ir tikai zināms ideāls. Un tas arī nemaz nav iespējams, jo tautas dzīvo savā starpā sajauktas. Jāuzsver, ka runājot par moderno valsti, katrā ziņā jābūt arī teritorijai. Ja pieejam no politiskā viedokļa pie valsts kā tādas, tad tikai viens virziens neatzīst valsti. Tas ir anarchistiskais virziens. Viņš sludina, ka valsts ir netikai nevajadzīga, bet kaitīga. Cilvēki esot kādreiz iztikuši bez valsts un varot arī tagad gluži labi iztikt. Te tomēr ir dārišana ar utopisku uzskatu. Paši anarchisti sadalās vairākās grupās un nonāk galu galā atkal pie tā paša valsts jēdziena, kaut arī viņiem šis jēdziens nav formēls, tomēr faktiski viņš viņiem ir. Visi citi atzīst valsti kā tādu, jo bez viņas cilvēces kultūra nevar attīstīties. Lūgšu atzīmēt, ka zem kultūras saprot apzinīgu cilvēces darbu pie vienas no viņas dzīves pusēm. Burtiski kultūra nozīmē tik daudz, kā apkopšana. Ja mēs pārejam pie kultūras sadalījuma, tad mēs redzam trīs kultūras: garīgā, materiālā un sociālā (sabiedriskā). Kas attiecas uz garīgo kultūru, tad viņā ietilpst zinātne, reliģija, māksla. Materiālā kultūrā ietilpst tehnika un sociālā kultūrā ietilpst tiesības, valsts un tautsaimniecība.

Ja tagad pārejam tuvāk pie atsevišķiem elementiem par valsti, tad es vēlreiz uzsvēršu, ka agrāk valsts tika apzīmota ar tautas vārdu. Tad pastāvēja tautvaldniecība kā zināma valdīšanas forma. Tur tautas sapulcēs ņēma dalību visi pilsoņi, kurās tika apspriesti galvenie jautājumi par valsts pārvaldīšanu, tiesu, likumdošanu. Tur visi pilsoņi kā tādi sastādīja to valsti. Šinī laikmetā no šiem trim elementiem vissvarīgākais bija tauta. Šinī laikmetā neinteresējās par teritoriju kā tādu. Arī neinteresējās par kādu atsevišķu valsts varu, jo viņi paši bija tā valsts vara. Kas attiecas uz viduslaikiem, tad tur tā aina mainījās. Varbūt jūs atcerēsaties, kādas bij tās attiecības starp feodaļiem un karali un to pamatu, kas šīs attiecības veidoja. Tas bija zeme, teritorija. Zeme bij karaļa privatīpašums. Tālāk redzam, ka visas mazās valstiņas zēl un nodibinās centrālā valsts. Tad izkopjas uzskats par valsts publisku īpašumu, t.i. valstij pieder visa zeme. Tad beidzot nākt tas laikmets, kad mēs redzam dažādas īpašumu tiesības uz

zemi, bet virs tām valsts tiesības. Ar valsts tiesībām var zināmos gadījumos pat no pilsona zemi atsavināt. Kad Vilhelms Iekaroņotājs iekaroja visu valsti, tad arī formeli visa Anglija kā tāda piedēvēja karalim, bet protams tikai formeli. Valsts tika uzskatīta kā kāda vienkārša muiža, privatīpašums un šinī laikmetā notiek tādi darījumi, kuģiem ir tīri privāts raksturs: tiek dāvināts, mainīts, pirkts, pārdots. Jūs atceēsaties no vēstures, ka bij kaņi dēļ valsts mantojuma (Spanija) - strīds par valsti kā par zināmu privatīpašumu. Vēlāk, kad visas mazās valstīpas apvienojās, tad nodibinājās uzskats, ka viņa valsts zeme pieder valstij kā tādai, bet ne karalim. Tad mēs novērojam to, ka šai valstij piederošā zeme pāriet atkal pilsonu īpašumā uz dažādu tiesību pamata. Tā attīstas tas, ko mēs tagad saucam par valsti un dažādi institūti, bet tur ir vēl virsīpašuma tiesības valstij kā tādai. Ja mēs griežam vērību uz to, ka valsts zeme tika uzskatīta kā zināms objekts - tā tad senātnes laikmeta uzskats - tad tomēr jāaizrāda, ka šis uzskats nav arī tagad vēl grozījies, lai gan tie ek kritizēta t.s. "Objekta teorija". Viņa tiek kritizēta, jo jāreķinājas galvenām kārtām ne ar zemi, bet ar tautu. Piemēram, jāsaka, ka arī tagad vēl notiek tādas lietas, ka pēc kaņiem tiek pievienota zināma zeme pie zināmas valsts un netiek prasīts, vai tauta to vēlas vai nē. No mūsu tiesiskās sajūtas izejot tādi darījumi nav atļaujami. Piem. krievi pārdeva Savienotām Valstīm Alasku 1868. gadā par 7.200.000 dolariem. Tad tālāk Vācija un Anglija izdarīja apmaiņu: Vācija paņēma Helgolandu un atdeva par to Anglijai Vitu koloniju. Tālāk, ko gan var teikt par kolonizāciju? Eiropas valstis ieņem kaut kādu teritoriju un ar to lieta ir cauri ar vietējiem iedzīvotājiem nerēķinas nemaz. Tā ir vienkārša lietas paņemšana. No eiropiešu viedokļa šī zeme tiek uzskatīta kā nevienam nepiederīga lieta (Res nolius). Savā laikā Beļģijas karalis Alberts bija iekarojis visu Kongo zemi. Pēcāk viņš taisīja savu testamentu un dāvināja Beļģijai visu Kongo kā tādu. Tad redam vēl ar itkā tādu irēšanu: Krievi un vācieši ieņēma uz 99 gadiem veselas provinces. Tika ieņemta Port-Artura no krieviem un Kiao Čao (Kiao-chow) no vāciešiem. Tāpat Veihaiveja no angļiem. Ja pieietu kritiski, tad protams jāsaka, ka šie darījumi nav vēlami, jo viņi aizskar cilvēka brīvību.

Kas attiecas uz teritoriju, tad te jāsaprot zeme un arī ūdeņi - t.s. teritoriālie ūdeņi. Pie mums teritoriālie ūdeņi skaitas 12 jūras jūdzes no krasta. Šis gabals arī tā tad tiek pieskaitīts pie valsts teritorijas, jo tik tālu var sniegt lielgabali, tur notiek kontrbandas lietas, zveja, tur notiek vispār policijas lietas. -

Bez tam tagad arī gaiss tiek pieskaitīts pie teritorijas jēdzienā. Bez tam man jāaizrāda, ka runājot par teritoriju ir no svara vēl viena lieta: zem teritorijas saprot ikkatru karakugi, kur viņš arī neatrast os. Netikai ostās, bet arī citu zemju ostās viņš atrodas zem savas valsts jurisdikcijas. Turpretim tirdzniecības kuģi ir padoti attiecīgās valsts likumiem.

Ja pārejam tālāk pie tautas, tad tauta vartikt apskatīta kā pavalstnieki un kā pilsoņi. Te ir liela juridiska starpība. Pavalstniecības juridiskais saturs ir tas, ka pavalstniekam ir tikai pienākumi pret valsts varu, turpretim, ja runā par pilsoņiem, tad viņiem ir arī tiesības pret aktīvu dalību valsts dzīvē - vēlēt, tikt ievēlētam u.t.t. Mēs šinī zinājam esam ļoti miermīlīga tauta. Ja Vācijas parlamentā kāds uzrunās "Pavalstnieki", tad sacēlas ārkārtīgs tracis: "Mēs neesam pavalstnieki, mēs esam pilsoņi!" - Viduskaikos, kad bij dažādas kārtas, katrai kārtai bij savas tiesības. Tad, kad nodibinas centralizētā vara, viņa grib iedzīvotājus apvienot. Tad visi tika pārvērsti par vienlīdzīgiem pavalstniekiem. Tas āzdevās politiskā zinā, bet ekonomiskā gan nē. Ipašumi palika tāpat, socialās priekšrocības palika. Tad nodibinas absolūtā vara. Šinī laikmetā no valsts tiek pārņemts viss un viņa iedomājas sevi tādā stāvoklī, ka viņa var visu izdarīt. Ludviķis XIV teica: "Valsts esmu es". Te ir daudz un dažādas ilustrācijas. Pat ir tādi gadījumi, kad ražas izdošanās tiek vesta atkarībā no valsts galvas. Pat Ķīnas ķeizars atbild par ražas izdošanos.

Tad absolutā vara tika gāzta un nodibinājās konstitucionēlas valstis, kurās tiek uzsvērts, ka visi likuma priekšā ir vienlīdzīgi. Man jāizrāda, ka pāreja no pavalstniecības stāvokļa uz pilsoņa stāvokli nav tik vienkārša. Revolūcijā redzam, ka aizmirst pienākumus. Visi tad redz tikai tiesības. Vajaga saprast, ka jāievēro divas puses: tiesības un arī pienākums, jo citādi tiesības var zust un tā tas parasti arī notiek. Francijas revolūcijas laikmets ir raksturīgs ar to, ka visi iedzīvotāji, visi pilsoņi, tika atzīti par vienlīdzīgiem. Ruso atzīst, ka visi ir vienlīdzīgi, bet faktiskas vienlīdzības šē tomēr nav. Te vienlīdzībai ir tikai formēls raksturs - vienlīdzība likuma priekšā. Ja apskatām faktisko pusi, tad redzam, ka katram cilvēkam ir savas īpašības un sakarā ar to nevienam nevar nākt prātā faktiska vienlīdzība. Tur spēlē lomu iedzimtība, izglītība, stāvoklis u. t. t. Tā tad, mums jānostājas uz tā viedokļa, ka konstitucionēlā valstī šis vienlīdzības jautājums ir tiešām ļoti sarežģīts.

Tagad mums ir jāpāriet pie jautājuma: kas ir valsts vara? Šis jautājums tiek apskatīts valsts tiesībās un vispār tiesībās kā viens no grūtākiem jautājumiem, jo grūti ir dot atbildi uz to kā valsts vara izcēlusies un kā viņa attīstījusies un kādēļ laudis padodas valsts varai. Te ir ļoti dažādas atbildes. Vispār, kad dzīvē viens cilvēks padodas citiem, tad ir runa par varu. Ja mē runājam par vecāku varu, tad tas nozīmē, ka viņiem ir zināma noteikšana attiecībā uz saviem bērniem. Bet viņu vara nav neierobežota. Viņu varas robežas noteiktas likumos, kas diktēti no valsts varas. Tādēļ pie katras varas, - vai nu vecāku par bērniem, vai darba devēju vara par strādniekiem, vai kāda ministra pret ierēdņiem - visur konstatējam zināmas varas attiecības, pie kam redzam, ka visas šīs varas ir aprobežotas no vienas augstākās valsts varas. Nonākam pie tā, ka starp dažādām varām, kas darbojas valstī, viena ir noteicošā, neatkarīga valsts vara, par kuru nav vairs augstākas varas. Ar ko gan augstākā vara izšķiras no citām varām? - Tikai ar to, ka viņa ir augstākā vara, kas visas citas varas ierobežo - viņa ir suverēna vara. - Bet kādēļ vispār laudis padodas valsts varai? - Pastāv tāds uzskats, ka valdniekam esot tuvi sakari ar dievību un tādēļ visiem ir jāpadodas. Šis ir ļoti vecs uzskats un ja to atmetīsim, tad jaunāks ir tas uzskats, ka tas izskaidrojams ar masu psiholoģiju - t. s. masu psiholoģijas uzskats. Tas tagad ir valdošais uzskats, kas zināms no vēstures tādos gadījumos, kad valdnieka nav - viņš miris - tad cits nosēžas uz trona un masas tomēr padodas. Kas ir raksturīgs priekš varas? Vispirms valsts varai ir vajadzīga autoritāte, moralisks spēks un no otras puses valsts varai ir vajadzīgs fizisks spēks. Neviena valsts vara nevar pastāvēt bez šīm divām īpašībām. No vēstures ir pierādīts, ka nevar pastāvēt nekāda valsts vara balstoties vienīgi uz autoritāti. Valstis, kas stāv uz zemāka attīstības līmeņa, pārsvarā ir fizisks spēks. Reāli konstatēt valsts varu ir arkārtīgi grūti, jo viņa mē nās. Ja jūs pemsiet kādas valsts konstitūciju, tad jūs viņu tur, protams, formēli atradīsiet, bet reālā dzīvē šī valsts vara var būt izteikta pavisām citādi. Var būt tā, ka konstitūcija pastāv tikai uz papīra un ne vairāk. Valsts vara var piederēt vienai personai, vienai grupai un beidzot arī veselai tautai. Tomēr, ja saka, ka valsts vara pieder tautai, tad tā ir zināma iluzija, jo to ir ļoti grūti izvest. Vispirms daudzi nemaz negrib pemt dalību valsts dzīvē. Kad tauta izteicas kādā referendumā, tad saka, ka tauta izteic savu gribu. Saka, ka tauta ved karu, bet tas nozīmē ka domāta tikai aktīvā tautas daļa, kas darbojas. Tā tad, ir jāatšķir ko mēdojās tauta no pasīvās tautas daļas, kas patiesībā ir indifērenta. To jo sevišķi uzsvēra franču zinātnieks Oriu. Mums ir t. s. jauktās republikas forma, jo arī tauta zināmas gadījumos var izdot likumu.

Vispār ir trīs republiku veidi: tiešā republika, netiešā republika un jauktā republika.

Ja mēs pāriesim uz tiešo republiku tiesisku raksturojumu, tad jāuzsver, ka vienīgi tauta izdod likumus. Tādu tiešo republiku ir ļoti maz. Tas ir novērojams tikai Šveicē, kur tiešam tauta sapulcējas un pati izdod likumus. Turpretim valdošais republiku tips ir tas, kurās likumdošanas darbs pieder parlamentam. Tagad daudz redzam, ka blakus parlamentam ir arī monarchs. Likumus var izdot tikai tad, ja šie divi varas faktori ir vienojušies, parlaments ar monarchu. Te izceļas vienības princips. Tas pats, ja ņemsim kādu valsti ar divām palatām. Arī te redzam valsts varas vienības principu. Parasti tiek uzverts, ka valsts vara pastāv uz tautas gribas pamata, neskatoties uz to, ka valsts vara tautai reāli nemaz nepieder. Visa vara tautai pieder tikai vēlēšanu laikā. Kad šis darbs esot izdarīts, tad tautai neesot vairs nekāda vara. Tā tas arī ir - to jūs paši zināsi.

Pārejot pie tiesību zinātņu uzdevumiem un vispār ties. zin. metodēm jāuzsver, ka tiesību zinātnes vieta starp citām zinātnēm tiek noteikta ar citu cilvēces zinātņu klasifikāciju. Šinī klasifikācijā atsevišķu vietu - tāpat kā visas citas zinātnes - ieņem tiesību zinātnes. Ja meklēsim tos pamatus, uz kuriem tiek būvēts šī klasifikācija par visām zinātnēm, tad te ir darīšana ar t. s. materialo un formelo pamatu. Katra sistēma, tā tad, būs atkarīga no tā pamata, uz kura viņa uzbūvēta, vai nu viņš būs formulas vai arī materials dabas. Attiecībā uz materialo momentu jo sevišķi ir nostiprinājies pie vācu zinātniekiem tas sadalījums pēc kura visas cilvēces zinātnes sadalās uz divām grupām: zinātnes par dabu un zinātnes par garu. Ja runājam par dabu, tad te saprot visas dabas parādības, dabas faktus. Kas attiecas uz zinātnēm par garu, tad te vispār tiek pastrīpota cilvēka garīgā darbība. Pati ideja par šo sadalījumu ir izcēlusies pie angļu zinātnieka - jurista Dentona un franču fiziķa Ampera. Ja ņemam vērā šo sadalījumu un jautājam pie kādas klases pieder tiesību zinātne, tad ir neapšaubami, ka ties. zin. mēs varam ievietot pie zinātnēm par garu, jo tiem zinātnei ir darīšana ar psihiskiem pārdzīvojumiem. - Šis sadalījums var izsaukt zināmas pārdomas, kritiku. Var tikt norādīts uz to, ka šis sadalījums ir pārmērīgs. Viņš nav vienāds - vienā pusē stāv cilvēks viens pats ar viņa garīgo darbību un otrā pusē stāv visa pasaule ar visām viņas fiziskām parādībām. Tomēr nevajag aizmirst to, ka cilvēks pēc savas būtības ir augstākā būtne, ka cilvēks ir visu lietu mērs, ka pateicoties tikai cilvēkam var būt runa par tādu sadalījumu. Tā tad pilnīgi pielaižams, ka var runāt par zinātnēm par dabu un zinātnēm par sabiedrību jeb par garu. Te ņemts vērā cilvēka personības izcilus stāvoklis.

Jāaizrāda, ka agrāk šim paņēmienam par pamatu tika likts zināms paņēmieniens - t. i. tas, ka attiecībā uz dabas zinātnēm (zin. par dabu) tika pielaiesti visur eksperimenti, turpretim no garīgām zinātnēm šie eksperimenti tika galīgi izslēgti. Tā tad zinātņu sadalījums bij vienkāršs - tas pastāvēja atkarībā no tā, vai attiecīgā zinātnē lieto eksperimentus vai nē. Bet tad cilvēks nonācis pie tā, ka zinātnēs, kur agrāk bij eksperiments noliegts (psihologija) sāk pielietot eksperimentus, un tagad psihologija no fizioloģijas vairs tik krasi neatšķiras, jo daudz psiholoģiskas parādības tiek pētīgas eksperimentālā ceļā.

Viens no galveniem uzskatiem beidzamā laikā ir tas, ko aizstāv Rikerts un Windelbands. Viņi saka, ka sadalījums zinātnēs par dabu un par garu neizturēt kritiku un vajagot atrast citu ceļu. Varot dalīt zinātnes divos lielos nodalījumos: zinātnēs par dabu un zinātnēs par kulturu. Ja mēs prasām, kas gan šim sadalījumam likts par pamatu, tad te par pamatu tiek liktas tās pazīmes, ka dabas zinātnēs esot darīšana ar vispārējām, tipiskām pazīmēm, turpretim kulturas zinātnēs esot darīšana ar individuālām parādībām. Ka runā par kulturas zinātnēm, tad jāreķinājas ar individuālo momentu un no otras puses ar to, ka katrai zinātnei vajadzīgs būt zināmas nozīmes priekš cilvēces kulturas. - Ja pārējam pie jautājuma, vai tiesību zinātne ir kulturas zinātne vai nē, tad jāuzsver pirmais: ja mēs meklējam tiesību zinātnē individuālo, īpatnēju pazīmi, tad to varam atrast, jo šie ir darīšana ar zināmām normām, kas pastāv no zināma laikmeta, pie kam šie vēl ir darīšana ar vēsturisku parādību.

Var atzīmēt, ka šeit ir darīšana ar vēsturisku parādību, jo individuala parādība kā tāda ir tikai tāda vēsturiska parādība. Ja jūs vispār atzīmējat individualas parādības, tad šē ir darīšana ar vēsturisku ~~par~~ kategoriju. Varām atrast, ka tiesiskās normas ir individualas dabas lietas pie kam arī vēsturiski fakti, tā tad viņas varētu ietilpt zinātnēs par kultūru. Bet vai tiesību zinātne ir katrreiz kultūras zinātne? Vai gaur tiesību zinātnēm kā tādām ir pastiprīts cilvēces kultūras gājiens? Ņemot vērā, ka tiesību zinātnei ir jāapvieno visas tiesiskās normas neskatoties uz viņas saturu, tad jānāk pie slēdziena, ka daudzos tiesību kodeksos atradīsim ļoti negatīvas lietas priekš cilvēces kultūras, ļoti daudz tādā, kam ar cilvēces kultūru nav nekāda sakara. Tur ir jautājums par nāves sodiem, miesas sodiem u. t. t. Tas ir attiecībā uz tagadējo laikmetu. Bet tiesību vēsturē atradīsim dažādus inkvizīcijas likumus u. t. t. Ja meklējam šē otro pazīmi tiesību zinātnēs, tad šē mēs nevaram atrast tiesību zinātnēs. Tiesību zinātnei vajadzīgs būt objektīvai, viņai jāņem vērā visas parādības tālas, kādas viņas ir bijušas.

Tomēr arī zinātnēs par daļu mēs redzam, ka tiek pētītas atsevišķa indivīda īpatnības. Tā par piem. mēs redzam, ka astronoms pētot zvaigzni griežvērību arī uz īpatnējo, kas konstatējams šinī zvaigznē. Tāpat, ja mēs redzam geologu viņa pētīšanas darbā, tad arī viņš griež vērību uz raksturīgu īpatnību, individuālu pazīmi priekš katra lai-ka. Tāpat bōtanikis griež vērību arī uz individuālo kārtu. No otras puses, dabas zinātnieks meklē katrreiz atrast jaunus likumus - t. i. pēc kādiem noteikumiem pasaulē viss notiek. Ir daudz zinātnieku, kas vienīgi šē darbu atzīst par zinātnisku. Ja jūs nevarat atrast zināmu likumu, pēc kura notiek dažādas parādības, tad tas neesot vairs zinātnisks darbs. Jāaizrāda, ka tādās zinātnēs, kurās, bez šaubām, pieder pie kultūras zinātnēm, kā piem. soceologija, tautsaimniecība, ka šinīs zinātnēs arī mēs redzam, ka ekonomisti meklē atrast visus likumus, pēc kuriem notiek saimnieciskā dzīve, vai vispār notiek zināmas sabiedriskas parādības. Tā tad, arī šinīs zinātnēs tiek meklēti jauni likumi.

Atgādināšu vēl isumā ka šaurākā nozīmē par sabiedriskām zinātnēm saprot zinātnes par valsti, par tautsaimniecību un par tiesībām un plašākā nozīmē tur ietilpst daudz kas cits: māksla, literatūra, reliģija, etika u. t. t. Ja mēs runājam par tiesību zinātnei, tad tiesību zinātnei ir bez šaubām, atsevišķs pētīšanas objekts. Pētīšanas objekts šē ir tiesiskās normas. Protams, ka tiesiska norma pati par sevi nav ar rōkām taustāma, bet tas neizslēdz to, ka šē ir darīšana ar reālu parādību. Katrs no mums apzinās, ka ir jādara tā un ne citādi.

Ja mēs runājam par mērķi un tiem uzdevumiem, kas ir jāse sniedz tiesību zinātnei, tad mums ir jāņem vērā visi tie uzdevumi, kas tiek sprauzti priekš sabiedriskām zinātnēm. Te ir darīšana ar trim uzdevumiem (socialo zinātnu uzdevumi): 1) pirmais ir tas, ka mums ir jākonstatē zinātniski fakti jāapskata zinātnes fakti, 2) otrs - jānoskaidro viņu attīstības process, viņu evolūcijas gaita - no kā ir izcēlies zināmais fakts un kā viņš tālāk izveidojies. 3) Trešais lielais uzdevums ir tas, ka mums vajaga novērtēt visu to savāko materialu izejot no cilvēka interešu stāvokļa - no lietderības viedokļa. - Ja nu mēs tagad pārejam pie tiesību zinātnes jurisprudences, tad visi šie trīs uzdevumi ir attiecināmi arī tiesību zinātnei, jo tur arī mums jāsevisē visi tie fakti - šinī gadījumā visas tās tiesiskās normas. Otrs uzdevums: mums ir jāpēta šē tiesisko normu pakāpeniska attīstība un beidzot mēs nonākam pie augstākā tiesību zinātnes uzdevuma - mums visas tās ties. normas jānovērtē izejot no cilvēku interešu, resp. lietderības viedokļa.

Ja runā par pētīšanas veidiem, tad man jāsevisē, ka te ir darīšana ar utilitāro, teoretisko un beidzot etisko pētīšanas veidu. Ja runā īsti par zinātnei, tad te darīšana ir galvenām kārtām ar teoretisko pētīšanas veidu un ņemot vērā, ka zem teoretiskā

pētīšanas veidu saprot to, ka jūs pētat kādu parādību, tādu kāda viņa ir. Tā tad šis teoretiskais pētīšanas veids jāievēro un viņam ir milzīgi liela nozīme. Ja jums kaut kas jāpēta (kāds oficiāls fakts) no teoretiskā viedokļa, tad tas nozīmētu to, ka jums šis fakts ir jāpēta neatkarīgi no tā, ko jūs vēlētos par etisku uzskatīt, bet izejot no tā, kas tiek zināms laikmetā uzskatīts par etisku. Nav pielaižams, ka tiesnesis vai administrators redz, ka tiesiskā norma ir ārkārtīgi smaga un viņš domā, ka varētu reformēt šo tiesisko normu, tā tad pielaiž to, kas nav absolūti pielaižams. Viņš var gan domāt par reformēšanu kā tādu, bet viņš nedrīkst apskatīt viņam pīkšā esošo darījumu izejot no varbūtejas tiesiskās normas.

Japastribo, ka pirmais uzdevums bija konstatēt zinātniskus faktus - šiet tie ir tiesiskās normas. - Ja jūs pieiesat pie šī darba, tad tas nozīmē, ka jūs atzīmes at visas spēkā esošās zināmā laikā. Tā būs itkā tāda fotografija no visām zināmā laikā spēkā esošām normām. Šis paņēmiens saucas par dogmatisko metodi. Dogmatiskā, jeb t. s. formelā juridiskā metode nozīmē to, ka jūs pētat tikai spēkā esošās normas. Jūs nedrīkstat pētīt tās normas, kas agrāk kādreiz bija spēkā, bet tagad atceltas. Tā tad dogmatiskā metode sistematiski apskata visas tās tiesiskās normas valstī, kurās ir spēkā zināmā laikā. Jāaizrāda ka šeit ir līdzība - analogija ar statistisku. Piem. tiek izdarīta zināmā laikā vienā vietā ļaužu skaitīšana. Viss tiek atzīmēts. Tāpat dogmatika fiksē visas tās normas. Statistikai ar saimniecības vēsturi ir tādas attiecības, kā dogmatikai ar tie sību vēsturi. Vispār, ja runā par zinātnisku faktu konstatēšanu, tad to var izdarīt visādi. Vispirms mēs tīri nemanot konstatējam zinātnisku faktu, tomēr pa lielākai daļai te ir darīšana ar vienkāršu - ne zinātnisku - faktu. Tīri gadījuma ceļā jūs varbūt tiesā iepazīstaties ar kādu zinātnisku faktu. Bet tomēr jāsaprot, ka ta nav zinātnisku faktu konstatēšana. Agrāk, kad bija spēkā galvenā kārtā ieraduma tiesības, tad še bija vienkārša faktu konstatēšana. Vispār, ja runā par zinātnisku faktu konstatēšanu, tad tas nozīmē izpētīt šo jautājumu pilnīgi un ka jūs viņu savēdiat sistematiskā kārtībā. - Nemat to vērā, ka dogmatiskā metode var tikt pielietota tikai noteiktam vēsturiskam laikam. Protams, ja še darīšana ar tiesiskām normām, tad juristam ir jātiek galā vispirms ar to, ka viņš nedrīkst sajaukt dažādas sabiedriskās normas ar tiesiskām normām. Viņam jāatdala tiesiskās normas no citām sabiedriskās dzīves normām. Tur vēl var būt darīšana ar tās s auktām konvencionelām normām. Tad viņam vēl ir otrs uzdevums: noskaidrot attīstības procesus. Še nav no svara tikai vienkārša interese, bet še ir no svara otrs moments: mums pētot dažādu tiesisko normu attīstību jāatrod arī tie iemesli, kādēļ šīs tiesiskās normas ir pārveidojušās par citām, tad arī, vai viņas ir konstatējamas vienā tautā, kāds šīm tiesiskām normām ir attīstības gājiens pie vienas tautas un pie otras tautas. Ja mēs runājam par šo procesu attīstību, tad jāsaprot, ka pie šī darba var pieiet no diviem viedokļiem. Var apskatīt zināmu tiesisko normu attīstību sakarā ar dažādiem konkrētiem dzīves apstākļiem, vēsturiskiem apstākļiem. Otrs var apskatīt zināmu tiesisko normu attīstību vispārī nesaistot viņu ar konkrētiem dzīves apstākļiem. Sakarā ar to mums ir darīšana ar divām metodēm. Ja mēs neman vērā katras tiesiskās normas attīstības procesu konkrētos apstākļus, tad mums ir darīšana ar vēsturisko metodi, t. i. ar noteiktu tautu, noteiktu vietu, kurus mēs pētam. Otrā gadījumā, kad mēs neman šos konkrētos apstākļus vērā un vispārēji pētam zināmas normas attīstību, tad mums ir darīšana ar sociologisko metodi.

Ja mēs pētot dažādās tiesiskās normas arī pētam dažādus institutus un beidzot valsts organizāciju, tad šī otrā uzdevuma rezultāti sakarā ar zinātnisku faktu konstatēšanu dod iespējamību zinātniski izstrādāt visas tiesiskās normas. Bet ar to vien vēl nevar apmierināties. Vajadzīgs atrast vispār tādu stāvokli, kurš dotu iespēju no šī materiala taisīt slēdzienus, kas būtu lietderīgi priekš cilvēces attīstības gaitas. Šos slēdzienus mēs varam panākt tikai caur te, ka mēs attiecīgu materialu kritizējam un šo

un mēs nonākam pie tā, ka mēs izejam no cilvēka interešu viedokļa. Lās apskatām visu materialu un taisām attiecīgus slēdzienus, cik šīs tiesiskās normas, ko esam tādā ceļā pētījuši, ir lietderīgas priekš cilvēces vispār - šinī papēmiēnā jau cilvēce ienes radošu momentu. Še tiek radītas jau jaunas tiesības, vismaz iedomātas labākas tiesības, noraidot vecās tiesības. Cilvēce nāk pie labākām, ideālākām tiesībām. Šis papēmiēns ir pazīstams zem kritiskās metodes nosaukuma. Kritiskā metode uzstāda noteiktu mērķi: viņa grib radīt jaunas labākas tiesības. Tā ir praktiska metode. Ja dogmatiskā metode nodarbojas ar to, kas ir tiesiskās normas, tad kritiskā metode nodarbojas ar to, kādām īm tiesiskām normām jābūt. Sakarā ar to no juristiem tiek lietotas divas formulas: "De lege lata" - izejot no pastāvošā likuma; tas atbilst dogmatiskai metodei, - un "de lege ferenda" - izejot no vēlamā likuma; tas atbilst kritiskās metodes papēmiēnam. ----

Pagājušo reizi es tiku uzsvēris sabiedrisko zinātņu uzdevumu un starp citu runājis par t. s. dogmatisko metodi u. c. kādas jāpielieto, lai panāktu tos slēdzienus, kas mums ir vajadzīgi tiesību zinātnēs. Viens no tiem papēmiēniem ir visām zinātnēm kopējs. Tas ir vienkāršais loģiskais papēmiēns un šeit jautājums pastāv iekš tam, ka apskatot vairākas parādības, vairākus faktus, cilvēki galu galā būs neapmierināti, ja viņi tikai konstatētu atziņas faktus un nevis attiecīgā sakarībā. Bet šī sakarība panākama ar to, ka jūs pētāt atsevišķas normas, parādības, atrodat tur vispārējas, apvienošas pazīmes un tādā kārtā jūs nākat pie attiecīgiem slēdzieniem. Jūs dabūjat tās pazīmes, kas apvieno vairākas vienādas parādības. Sakarā ar to jūs tad jau varat izdarīt attiecīgas klasifikācijas, sistematizāciju. Tas attiecinz visām zinātnēm. Papēmiēns pastāv iekš tam, ka zinātnieki nāk pie zināma slēdziena, definīcijas, kas ir attiecīgs jēdziens. Vispār tas ir viens no grūtākajiem darbiem, dot noteiku, skaidru, izsmelšu definīciju par kādu jēdzien. Ņemsim par piem. pavisam vienkāršu konkrētu priekšmetu - māja. Mēģināsim viņu definēt. Bet ja uzsveram vienu pazīmi, tad tas neko nedod. Ja mēs sakām, ka māja ir koks, tad tas vēl nav nekas, jo māja tikai starp citu ir no koka. Ja redzam, ka pie šāda vienkārša piemēra jau ir zināmas grūtības, ka tās ir daudz lielākas pie tādām abstraktām parādībām, abstraktiem jēdzieniem, kā piemēram patiesība, mīlestība, tiesība u. t. t.

TIESĪBU DEFINĪCIJAS.

Runājot par tiesībām, kā tādām atrodam, ka te ir milzīgi liels vairums dažādu definīciju un raksturīgi ir tas, ka viena definīcija bieži izslēdz otru. Katram individam ir atsevišķs jēdziens par zināmu parādību vispār, bet vēl komplicētāks jēdziens ir abstraktām parādībām. Tomēr bez definīcijām zinātne nevar iztikt. Pastāv vienkāršs loģisks papēmiēns, caur kuru mēģina atklāt lietas būtību. Un papēmiēns pastāv iekš tam, ka konkrēto jēdzienu pieved zem vistuvākā augstākā pamata jēdziena (genus proximum) - genus ir suga; genus proximum - plašāks veids. Lai atrastu jēdziena izšķirošo pazīmi, jēdzienu salīdzina ar citiem jēdzieniem, kas tāpat ir padotas tam pašam kopējam jēdzienam, vispārējam augstākam pamatjēdzienam. Ar šo noskaidro jēdzienu atšķirību (diferencia specifica). Tā tad te pirmā gadījumā ir darīšana ar genus un otrā gadījumā ar species (padotu veidu). Iekš tam pastāv viss loģiskais papēmiēns, caur kuru katrā zinātnē zinātnieks var nākt pie attiecīgas definīcijas. Tas pats, ja mēs pārejām uz tiesību zinātne. Šeit tāpat jāievēro pamatprasība, ka vajadzīgs atrast papriekš vispārēju dalīšanas pamatu (fundamentum divisionis), t. i. tādū pazīmi, kura piemīt visām tām parādībām, kuras jūs pētat. Ja nu mēs tagad meklējam "genus proximum" tiesībās, tad še ir darīšana ar tādām vispārējām pazīmēm. Še ir darīšana ar iedomu, priekšstādījumu par kaut ko noteicošu, normatīvu, par kaut ko abstraktu, ar ko tiesības atšķiras no visām fiziski taustamām lietām, t. i. no priekšmetiem. Otrkārt viņas atšķiras arī no dažādiem notikumiem un dažādiem stāvokļiem. Otrs, kas jāievēro, ir tas, ka šī iedomā, šis priekšstādījums attiecas uz cilvēka sabiedrības ārējās iekārtas uzturēšanu. Še tiek pastrīpots tiesību

sabiedrīks raksturs, sociāls raksturs un caur to šie noteikumi atšķiras no vispār loģikas noteikumiem, kā arī no morāles noteikumiem, jo morāle ir sirdsapziņas lieta, lai gan viņa regulē arī sabiedrisko dzīvi. Bet viņai nav tāda ārēja pazīme, kāda ir konstatējama tiesībās.

Ja tagad paceļam jautājumu caur ko tiesības atšķiras no citām viņām radniecīgām parādībām, t.i. uzstādam jautājumu par "diferencia specifica", vispirms mums se uzkrīt t.s. konvencionālās normas, kas ja stāv zināmā sabiedrībā. Bet tad mums nāk prātā, ka arī tiesības pastāv sabiedrībā. Pastāv jautājums, ar ko tiesības atšķiras no šīm konvencionālām normām.

Šeit jāņem vērā, kā tiesībām ir katrreiz zinams sods viņu neizpildīšanas gadījumā, viņām ir obligatorisks raksturs. Lā tad obligatoriskuma raksturs ir tas "speciess", kas galv. kārtām šķir tiesības no konvencionālām normām.

Ja pārejam uz morāli, tad ņiku jau atzīmējis, ka morāle ir sirdsapziņas lieta. Jāsaka, ja mēs pieejam no šī viedokļa un meklējam tos "speciess", kas šķir tiesības no morāles normām, tad uzkrīt, ka morāle ir cilvēka iekšējās pārliecības lieta, bet tiesībām ir tāds raksturs, ka viņas bieži nav atkarīgas no cilvēka iekšējās pārliecības. Morālei vispār ir subjektīvs raksturs. Citi saka, kamorābei esot autonoms raksturs - viņai ir patstāvības pazīme. Kas attiecās uz tiesībām, tad tiesībām esot heteronoms raksturs, viņām nav patstāvīga rakstura. Viņas atkarajās tikai no svešiem apstākļiem, kas stāv ārpus viņām. Se ir tiesību heteronomija.

Man jāsaaka, ka pat šis salīdzinājums ir zinātnē strīdīgs. Piem. prof. Petrovičs šī sadala šīs normas tikai divās daļās: tiesiskās normas un morāles normas. Attiecībā uz konvencionālām normām viņš saka, ka viņām esot vai nu tiesību vai arī morāles normu raksturs, bet viņas neesot atsevišķa normu daļa. Bet pēc valdosa uzskata ir no svara šie trīs sadalījumi.

Daži zinātnieki atrod par iespējamu runāt par reliģiskām normām. Bet ja jūs viņas analizējat, tad redzējat, ka viņās ir darīšana ar tiesiskām, vai morāles vai arī konvencionālām normām.

Kad runā par tiesību definīcijām, tad parasti tiek lietota pazīstamā Kanta fraze, kurā viņš saka, kā juristi vēl vienmēr meklējot definīciju savam tiesību jēdzienam. Un tiegan jāatzīst, ka pastāv ļoti daudz un dažādas tiesību definīcijas. Belgu zinātnieks Bekars saka, ka definīcijas daudzas viena citru izslēdz. Vācu jurists Bergoms runādams par šo lietu saka, ka šeit nevarot nemaz konstatēt to, ka cilvēce nāktu pie tiem slēdzieniem, kas apvienotu šo jēdzienu viņa būtībā. Vācu zinātnieks Brodlands saka, ka šē ir darīšana ar fizisku darbu, kas nekad nav izbeidzams, tā tad, ka katram cilvēkam ir sava zināma izpratne un tā topst vēl detalizēta no tiem zinātniekiem, kas ar šo jautājumu nodarbojas.

Vācu zinātnieks Rudolfs fon Jerings par tiesībām saka: "Tiesību piederēšana nozīmē, ka priekš mums kaut kas pastāv". Kaut kas - tas esot mēs paši, otrkārt kāda lieta, īpašums kā tāds, tālāk kāda persona un šē, saprotams, var būt persona viņas visumā. Var būt, ja runājam par personām, personu attiecības pret citām personām, vai atkal var būt viņu darbības efekts, vai viņu darbība, vai daļa no viņu darbības - tas vēl var būt tiesības jautājums - un beidzot valsts jēdziens kā tāds ir tiesības jautājums. Tā tad pēc Jeringa ir četri pamatjēdzieni, ar kuriem mums darīšana un kas tiek saprasti zem tiesību vārda. Bet katrā atsevišķā gadījumā tiek saprasts pavisam kaut kas cits.

Ja meklējam tiesību izcelšanos, tad protams, cik cilvēces vēsture par šo dod pārskatu, tad izcelšanās ir vedama sakarā ar sirme senatni. Šinī ziņā tiesību stāvoklis ir bieži mainījies. Dažreiz tiesības pie kādām tautām ir stipras un tiek respektētas, bet dažreiz redzam, ka viņas tiek nicinātas. Un neskatoties uz to, ka tiesības ir ļoti sena parādība, tomēr cilvēki vēl nav nākuši pie galvenās atbildes, kas īsti ir tiesības. Izceļas šaubas: vai tad tas tiešam var tā būt - mums pastāv valstis, visur dažādi likumu kodeksi un kā šinī pašā laikā mēs sakam, ka tiesības ir nenotiekts jēdziens? - Bet universitatē mums viss ir jāapšaubā, viss jākritizē, un pateicoties šai vērtēšanai, šīm šaubām, zinātnē iet uz priekšu. Dažās grāmatās neatrodam tās šaubas par šiem tiesību jautājumiem. Tai tas izskaidrojams ar to, ka šīs grāmatas rakstītas priekš popularas lietošanas, kas konstatē tikai to elementāro vienkāršai tautai, jo nevar taču ievest pamatskolā jeb vidusskolā kaut ko neskaidru. Man jāsaaka, ka vispār runājot par šaubām jāatzīst, ka viņas pavisam noraidīt nedrīkstam.

Tā jūs zināt, ka agrāk pastāvēja daudz tādas patiesības, kas tika uzskatītas par absolutām patiesībām. Bet tas bij tikai zināmu laiku un tad šīs patiesības tiek pavisam apgāztas. Jūs zināt, ka astronomi 2000 gadus mācīja, ka saule griežas ap zemi, bet tagad jūs zināt kaut ko pavisam pretēju. Absolutās patiesības ir tikai priekš zināma laika.

Ja nu mēs atgriezīamies pie tiesībām un mēģināsim atrast viņu saturu, tad man jāsaka, ka mēs patiesībā katru brīdi esam padoti tiesību sfērai. Ja jūs sēžat savā istabā, tad jūs arī esat padoti tiesību sfērai, jo jūs varat dzīvot attiecīgās telpās tādēļ, ka pastāv lielākas tiesības - tiesības dzīvot, tad arī mums ir attiecības ar dzīvokļa saimnieci, namsaimnieku - mums jāmaksā zināma īre un tādēļ mums ir tiesība uzturēties zināmās telpās. Šī tiesību sfēra varbūt ir ļoti izsmalcināta, bet ja jūs viņu gribēsiet neievērot, tad jūs jutīsiet ka viņai ir milzīgi liels spēks, milzīgi lielas spēkas un jums ar šīm sekām jāreķinājas. Nav absoluti tādas sfēras, kur jūs varētu iziet no tiesību sfēras. Tā tad viss, ko jūs redzāt, ir padots tiesību sfērai. Vienīgi debesis, saule un zvaigznes nav padotas tiesību sfērai.

Tā tad jūs redzāt, ka pastāv pret jums zināmas prasības, kas jums ir jāizpilda un ir pamatoti izteiktas domas, ka cilvēce bez šīm prasībām, pienākumiem nevarētu pat eksistēt. - Tagad, sakarā ar tehnikas attīstību, protams, rodas daudz izgudrojumu, kurus cilvēce agrāk nav pazinusi, jaunas lietas, bet jūs ņemat vērā ka tikai par to laiku, kamēr jaunizgudrojums ir zinātnieka kabinetā, jums lietas, ka viņš nav padots tiesību sfērai, bet tiklīdz šis izgudrojums nāk apgrozībā, ir jānotic zināmas normas, kas regulē cilvēku attiecības pret šo izgudrojumu. Daudzas tiesības ir jau zudušas, bet toties atkal daudzas nākušas no jauna klāt.

Runājot par kādu zinātnieku, kas ko jaunu ir izgudrojis, tad te ir skaidrs, ka viņam ir noteikšana par šo jaunizgudrojumu. Tālāk redzam, ka šis zinātnieks nodod citām personām realizēt viņa izgudrojumu. Te redzam, ka viņš izlieto savas tiesības un te jau attiecības paliek komplicētas starp šo fabriķu pārdevējiem un daudzām citām personām. Pabeļas jautājums: ar ko gan tiek izsaukta visu šo tiesību noteikšana? Nonākam pie tā, ka redzam, ka šie ir darīšana ar zināmiem noteikumiem, kas jāievēro tiem, kas grib rīkoties ar zināmo izgudrojumu. Šie ir darīšana ar tām abstraktām formulām, kas liek pamatu visām tām konkrētām attiecībām, kas pastāv starp cilvēkiem. Tādā kārtā nonākam pie tiesību legalā, likumīgā stāvokļa. Tā tad tiesībām vēl ir normatīvs, likumīgs stāvoklis un šis likumīgais stāvoklis tiek dots no vairākiem kodeksiem, likumu grāmatām, kas jāievēro. Tā tad, ja pārejām pie tiesību legalās puses, tad tūlīt mums jāreķinājas ar dažādiem kodeksiem.

Bikars savā laikā bij izteicis domas, ka viņš domājot sakopot kādos 20 sējumos visus Beļģijas likumus. Bet izrādījās, ka viņš bij nostrādājis kādus 20 gadus, tad viņš nācis pie 62. sējuma, pie burta "N". Tas pats ir visās valstīs.

Jūs redzējat, ka tiesībām ir divas puses - te ir divas dažādas lietas. Šeit ir darīšana ar tiesībām praktiskā nozīmē, kur katra persona darbojas un izlieto savas tiesības, šie ir darīšana ar zināmu pilnvarojumu, kas katram ir dots, bet šīs tiesības viņš var izlietot tikai noteiktās likumos apvienotās robežās, un tad ir vēl tiesību legalā puse. Tiesības legalā nozīmē ir tas pamats, kas dod iespēju darboties visai cilvēcei. Šie būtu labi, ja būtu atsevišķi termini. Tagad parasti, ja runā par tiesībām praktiskā nozīmē, tad saka "tiesības objektīvā nozīmē". Šie ir liela starpība starp pirmo un otro. Vārds "tiesība" pieder net tikai juristiem vien, bet tiek lietots vispirms tīri nejuridiskā nozīmē: "tiesība" nozīmē vēl "taisnība". Bet kodeksos ne katreiz ir taisnība. - Jāizrāda, ka bieži tiek runāts par t. s. svētām tiesībām, par tiesībām uz revolūciju, par tautas pašnoteikšanās tiesībām, kurām patiesībā zināmā laikā nav vēl pozitīvu tiesību raksturs.

Ja pārejām pie tiesību definīcijas, tad jāsaka, ka visas viņas apskatīt būtu neiespējami un arī nevajadzīgi, bet tomēr jāņem vērā galvenie virzieni šīs definīcijās. Ir daudziem zinātniekiem kaut kas kopējs un tādēļ viņu definīcijas varam apvienot vairākos lielos nodalījumos. Tādas definīcijas, kurās pamatjēdziens ir valsts jēdziens, saucas par "valsts tiesību teorijām". - Tad ļoti izplatīts ir uzskats, ka tiesības ir vispārējā griba.

Beidzamā laikā spēlē zināmu lomu tā definīcija, kas uzsver, ka tiesības esot ne tik daudz ārējās sociālās dzīves regulators, bet cilvēka iekšējas pārlicības rezultāts, tā tai zināmi pārdzīvojumi. Te ir darīšana ar t.s. psiholoģisko tiesību definīciju, kuru jo sevišķi aizstāv prof. Petrožitskis, tagad Varšavas universitātes profesors. — Gribētos uzsvērt to starpību kāda ir starp šīm vairākām minētām definīcijām no vienas puses (valsts tiesību teorijas, tai arī "tiesības tautas griba" u.t.t.) un prof. Petrožitska definīciju no otras puses. Pie pirmajām katrreiz ir darīšana ar sabiedriskās dzīves parādībām, bet kas attiecas uz psiholoģisko definīciju, tad te ir darīšana ar iekšēju cilvēka pārlicību. Tādēļ ir saprotams sadalījums, ka sadalam tiesību definīcijas divās lielās daļās: pirmās ir t.s. "socioloģiskās tiesības definīcijas", kurās par pamatu būs likta kāda sabiedriskās dzīves parādība, turpretim otrā nodaļa bij psiholoģiskā tiesību definīcija, kas par pamatu liek cilvēku iekšējos pārdzīvojumus, emocijas. Vienā pusē jūs atradīsiet milzīgi daudz definīcijas un otrā pusē ir darīšana patiesībā tikai ar vienu, jo pārējām nav lielas nozīmes, kas ir šinī pusē.)

Jāiepazīstas ar vienu no elementārākām definīcijām. — Pie senām tautām pastāveja jau tādas definīcijas, ka tiesības ir pavēles, Dieva baušļi, kas norāda, kā cilvēkiem dzīvot, lai izpildītu Dieva gribu. Jums visiem ir labi zināms, ka pie seniem ebrejiem desmit Dieva baušļi bij tās tiesības, kuras pats Dievs Mozum ir devis un te tā lieta bij ļoti vienkārša, skaidra priekš visiem. Jāsaka, ka, ja jūs meklēsat pie citām senām tautām šim uzskatam attiecīgus pamatus, tad te pie senām tautām nav nekāda starpība. Pie Bābles karaļa Hamurabi redzam tos pašus likumus, manu likumus (sanskritu valodā). Ja tagad uzstādam tādu jautājumu, tad tur nav vairs ko kritizēt, jo tagad zinātnē visas parādības izskaidro ar tām parādībām, kas atrodas cilvēkapriekšā un kas skaidri nojaušamas. Tāds izskaidrojums, kas pastrīpo, ka šē darīšana ar dievišķo gribu, jau sen atmests, jo tam nav zinātniskās nozīmes. Visiem būs viens viedoklis, t.i. ka to dievišķo gribu kāds mezenis sapratis pavisam citādi, kā kāds kristīgais. Katra reliģija zem dievišķās gribas saprot pavisam kaut ko citu.

Vienano tām definīcijām, kas ir ļoti izplatīta un ļoti skaidra un nav apstrīdama, tas ir tas uzskats, kas pastrīpo, ka tiesības esot visi oficiālie valsts likumi un vairāk nekas cits. Bez šaubām šai definīcijai ir lielāka pozitīvā puse, kā pirmajai par dievišķo gribu, bet jāuzsver, ka šī definīcija patiesībā identificē tiesību jēdzienu ar likumu jēdzienu. Tā tad, ja mēs pieejam pie Latvijas tiesiskā stāvokļa, kur ir Latvijas tiesības, tad mums būs jāreķinājas ar tiem 16 bijušās Krievijas likumu sējumiem, kas vēl pa daļai ir spēkā arī jaunajā Latvijā un ar visiem tiem likumiem, kas izdoti no jaunās valsts. Gribēju griezt jūsu vērību uz to apstākli, ka mums vēl nav pašiem savi jaunie likumi pilnīgi. Mums pastāv likumi, kas noteic attiecības starp 16 krievu likumu kodeksiem un Latvijas tagadējiem likumiem. Kad runā par šīm attiecībām, tad jāņem vērā trīs principi: Latvijā no bijušās Krievijas likumiem ir spēkā visi tie likumi, kas bij spēkā tanī teritorijā, kas tagas ieslēdz Latvijas valsti, līdz 7. novembrim 1917. g. (vec. st. 25. okt.). Tā tad šē ir noteikts moments. Otrs princips: ... tiktāļu, cik tie nerunā pretīm Latvijas demokrātiskai iekārtai. Te protams ietilpst visi tie noteikumi par ķeizaru un tautas pādemi u.t.t. un tad ieskārt visi tie likumi, kas nav atzīti ar jauniem Latvijas likumiem. — Ja runā par oficiālo viedokli, tad šē tiek minēts Rudolfs fon Jerings. Viņš tiek uzskatīts kā galvenais ideologs, kas aizstāv šē oficiālo tiesību teoriju. Viņš savā darbā "Tiesību mērķis" galvenām kārtām uzsver šē oficiālo tiesību definīciju. Pie tam viņš uzsver arī vēl dažas citas definīcijas. Šē var būt zināmi pārpratumi, jo var

jautāt: kā tad viņš var dot divas definīcijas? Viņš vēl uzsver, ka tiesības esot aizsargātas intereses. Jerings uzsver, ka tiesības esot zināmas varas politika - "Recht ist die Politik der Gewalt". Vispirms, ja runājam par tādām tiesībām, kā aizsargātām interesēm, tad tās nozīmē, ka Jerings ir sapratis tās mūsu intereses, kas tiek aizsargātas šajos oficiālos likumos, kas ir spēkā zināmā valstī. Tā tad šeit ir tikai cita izteiksme.

Tā tad, viņš šķir neaizsargātas intereses, kas neattiecas uz tiesībām, un aizsargātas. Tālāk, trešā definīcija, kas saka, ka tiesības ir varas politika. Te protams, tā vara ir valsts vara - tā nonākam atkal pie valsts un beidzot pie tās valsts rakstītiem likumiem, pēc kuriem visa valsts politikai tiek vesta. Tā tad nonākam pie tās pašas oficiālās tiesību definīcijas.

Ja runā par to, ka šeit ir darīšana ar oficiāliem likumiem, ka tiesības ir kopums no valstī pastāvošām normām un ja šo definīciju mēģināsim analizēt atsaucoties uz valsts jēdziena, tad nonāksim pie absurda. Nevar taču definēt tiesības ar valsts jēdzienu, jo valsts savukārt tiek definēta ar tiesību jēdzienu. Citiem vārdiem sakot, nonākam pie tā, ka sakam: tiesības ir tiesības. Šāds paņēmieni saucas "Definitio per idem" - definēt kādu jēdzienu ar tā paša jēdziena palīdzību. Tiesības te tiek definētas ar to pašu jēdzienu. Tiesības tikai tad ir nodibinātas, kad ir nodibinājusi valsts. Bez tam ir bijuši laikmeti, kad nav pastāvējusi valsts iekārta kā tāda, bet tiesības ir pastāvējušas. //

Daudzi zinātnieki saka, ka valsts jēdziens esot vecāks par tiesībām, bet tas nav valdošais uzskats. Objektivitātes dēļ jāatzīmē, ka šeit ir trīs uzskati. - Galvenām kārtām, kad runā par to, ka tiesības ir vecākas par valsti, tad tiek pievests kulturvēsturisks jēdziens, t.s. totema jēdziens. Tas nozīmē tautai, kas ir uz zemas kultūras attīstības pakāpes, tādu būtni, parādību, kas ir bijusi par pamatu visai tautai, vai zināmai ciltij. Tas ir primitīvais valsts pirmais noteikums. Tur nav darīšanas ar teritoriju, vai komplicētu valsts varu, bet bieži ar tādu mistisku būtni. Ja tiek izcelts šis totema jēdziens, tad tas dod zināmu apgaismojumu tam uzskatam, ka tiesības izcēlušās agrāk. - Pastāv ļoti daudz t.s. ierašu tiesības, kuras valsts varanav izdevusi, tad viņas tomēr pastāv un tiek atzītas. Bet šīs tiesības ir jau bijušas agrāk un turpina darboties paraleli rakstītām tiesībām. Tas arī ir viens no motīviem, kādēļ nevaram teikt, ka zem tiesību jēdziena saprotam tikai rakstītos likumus un neko citu. Kā augstākā valsts vara ir tiesību radītājs - tas arī ir nepareizi. Jums no vēstures labi zināms, ka Romā daudzas tiesiskās normas ir noteiktas no tiesnešiem, kas ar attiecīgiem ediktiem ir radījuši šīs tiesiskās normas. Tāpat runājot par musulmaņu tiesību izcelšanos jāsaprot, ka ne augstākā valsts vara ir radījusi tiesības, bet zemākie organi. Tas pats Anglijā: katra tiesneša lēmums par kādu konkrētu gadījumu ir pastāvošs likums. Visiem tiesnešiem, kuriem vēlāk nāk priekšā tāds gadījums, ar iepriekšējo tiesneša lēmumu ir jāreķinājās.

Jāaizrāda uz vienu modernu kodeksu. Tas ir Šveices civilais kodekss, kuru sarakstījis slavenais profesors Hubers. Arī Hubers saka, ka tādā gadījumā, kur vēl nav attiecīga likuma, tiesnesim ir jāpārvēršas par likumdevēju. Tiesnesim, protams, ir jāreķinājās ar visu to tiesisko sistēmu, kas ir attiecīgā kodeksā, bet viņam tomēr ir arī zināma brīvība.

Oficiālais uzskats par tiesību definīciju protams ir ļoti vienkāršs, bet jāaizrāda, ka tagad viņu vispār neatzīst un arī mēs viņu nevaram pieņemt, jo zem tiesībām mēs tagad saprotam arī daudz ko citu, kā tikai rakstītos likumus.

Starp dažādām tiesību definīcijām izcilus vietu ieņem tās definīcijas, kas tiesības apzīmē kā vispārējo gribu. Daži to uzskata, ka te darīšana ar tautas gribu, citi atkal uzsver, ka te ir darīšana ar vispārējo pārliecību. Pēc būtības šīm definīcijām ir daudz kas kopējs. Vispirms, ja runāsim par visas tautas gribu, tad šī definīcija tiek vesta sakarā ar franču filozofu Ruso. Ruso nāca pie tā slēdziena,

ka visa valsts vara un visa tiesiskā iekārta kā tāda pieder tautai. Vienīgi tauta varot noteikt šo iekārtu, vienīgi viņa var apstiprināt šīs tiesības. Sakarā ar to, katra tiesība, katrs likums, ir no tautas izteikta griba.

Arī citi zinātnieki piekrīt šim uzskatam un šis uzskats vedams sakarā ar t. s. suverenitātes principu. Tas pastāv iekš tam, ka valstī augstākā vara ir valsts vara un ja tauta ir noteicēja, tad patiesībā visa tiesību sistēma tiek pamatota uz suverenitātes principā.

Ļoti izplatīta ir tā definīcija, kas saka, ka objektīvās tiesības ir cilvēku sadzīves saistošā iekārta, kas pamatojas uz sabiedrības gribu. Vispār jūs redz at, ka šē ir darīšana nevis ar tautas, bet ar sabiedrības gribu.

No visām šīm definīcijām viena no labākām kritikām ir prof. Petroziškim. Viņš saka, ka vispārējā pārliecība nevar būt tiesību definīcija, jo vispārējā pārliecībā aptveram arī tādas lietas, kā $2 \times 2 = 4$ arī ir vispārējā pārliecība. Kas zīmējas uz vispārējās gribas jēdzienu, tad te ir darīšana ar nenoteiktu jēdzienu. Piemēms visiem gribas ēst, dzert, būt veselīem u. t. t. Šē arī darīšana ar vispārēju gribu. Protams, ka tie zinātnieki, kas aizstāv šo uzskatu, saka, ka šo vispārējo gribu nevajagot tik plaši saprast. Te vispārējo gribu vajaga saprast aprobežotā veidā. Šis aprobežojums tiek izteikts tādā veidā, ka tiesības ir vispārēja griba, kas vēssta uz obligatoriskiem noteikumiem sabiedrībā. Šī definīcija bez šaubām ir labāka par to, kur mēs zem vispārējās gribas varam arī saprast ēstgribu, cēnsanos pēc veselības u. t. t. Bet šē atkal ir zināmas citas grūtības, jo ja mēs apskatām tās dažādās normas, kas darbojas sabiedrībā, tad arī šē nav darīšana ar vispārējo gribu. Mēs taču zinām, ka bērni, vājprātīgi un vispār tie cilvēki, kas neņem dalību pie likumdošanas darba, tie nekādā zinā nav izteikuši savu gribu. Šē atkal zinātnieki saka, ka šē jāsaprot ne visas tautas izteikta griba, bet zem vispārējās gribas tiek saprasts tas, ko izteic parlaments, vai vecākie vai priesteri, vispār zināma grupa, pie kam šī griba tiek padarīta par vispārējo gribu. Ar vienu vārdu sakot šē jūs redzāt, ka ir darīšana ar zināmu organizāciju, ar zināmu grupu, kas ir jau iepriekš noteikta no atsevišķiem noteikumiem. Jūs redzāt, galu galā, ka pie šīs vispārējās gribas teorijas mēs nonākam pie tiem noteikumiem, atkal pie zināmām tiesībām. Jānāk pie slēdziena, ka šī organizācija var pastāvēt tikai ar zināmiem noteikumiem. Tā tā te jau redzam tiesības. Tadā kārtā nonākam pie tā, ka definējam tiesības ar tiesībām (definitio per idem). Tā tad šis uzskats kā tāds tiek atmetts.

Jāatzīmē vēl viena definīcija, kas ir līdzīga tai pašai definīcijai par tautas gribu. Te tiek aizrādīts, ka bieži pie tiesību izcelšanās tautas griba neesot spēlējusi nekādu lomu. Piemēagrāk ir bijis kāds valdinieks, vai arī, nēsim kādu tagadējo parlamentu. Tiek izvesta agrarā reforma un zeme tiek zināmai daļai iedzīvotāju atņemta, lai sadalītu starp citiem. Tad iznāk ka paši vēlētāji balsojusi pret savām interesēm, pret savām tiesībām. Gribas izteicēgs esot nevis pate tauta, bet arī parlaments. Bet te, kā jūs jau zināt, atkal nonākam pie zināmas organizācijas, kas var pastāvēt tikai uz iepriekšēju tiesību pamata. Tā tad atkal tiesības tiek definētas ar tiesībām - (definitio per idem). Tā tad šis definīcijas ir jāapskata uzmanīgi.

Ļoti izplatīta ir tā definīcija, kas saka, ka tiesības esot spēks. "Kam spēks, tam tiesības"; - citi saka arī vēl - "taisnība". Jo sevišķi šis uzskats bij valdošs 17. g. s. un tika uzsvērts no Hobesa un Spinozas. Bet arī tagad jūs varat atrast šo uzskatu. Bez šaubām, jāatzīst, ka ir daudz tādi motīvi, kas norāda uz to, ka tiesībās lielu lomu spēlē spēks un pat arī var kā tāda spēlē lielu lomu. Jo sevišķi spilgti to mēs redzam valsts tiesību sferā. Nekur tik spilgti, kā valsts tiesību sferā nenovērojam varas lielo nozīmi. Mēs redzam to visu valstu attiecībās, tad tālāk redzam revolūcijas, apvērsumus - te varam tiešām teikt, ka tiesības ir spēks. Bet tomēr jāuzsver, ka tādām lietām, kā revolūcijām, apvērsumiem, dažādām uzurpacijām nav nekādu attiecību ar tiesībām. Protams, tas ir cits jautājums: cik tas ir vajadzīgs, vai nē un cik tas ir labi, vai slikti.

Parasti papriekšu izceļas dažādas ierašu tiesības un normas, kam nav bijis nekāda juridiska pamata. Vienkāršs fakts pārvēršas par normatīvu faktu.

Ja mēs pieņemtu tādu definīciju, ka tiesības ir spēks, tad protams, ka katras laupītāju bandas uzbrukums mums būtu jāuzskata par tiesisku darījumu. Tie, kas aisstāv šo definīciju, saka, ka mēs taču domājam organizētu spēku. Bet vai tad laupītājiem nav nekādas organizācijas. Tad viņi atkal saka, ka te ir domāta valsts organizācija. Bet ja mēs runājam par valsti, tad te jau atkal ir kādi iepriekšēji noteikumi, bez kuriem valsts organizācija nevar pastāvēt. Tā tad te jau mums tiesības ir priekšā — tas nozīmē ka mēs definējam tiesības caur tiesībām. (Definitio per idem). Te mēs definējam tiesības ar tiesību pazīmi, jo organizācijā ietilpst tiesību pazīme.

Plaša un populāra ir definīcija, ka tiesības ir interese. Bet arī šai definīcijai ir savi trūkumi. Vispirms ir daudz tādu tiesību, kur jums nav absolūti nekādas intereses. Piem. jūs saņemat mantojumu no kāda Amerikas onkula, kuru jūs nemaz nepazīstat. Pēcāk izrādās, ka pozitīvā pusē ir mazāka par negatīvo pusē, jums ir izdevumu vairāk, nekā jūs saņemat mantojuma vērtības. Vai tad jums pie tāda mantojuma ir kāda interese? Bet tiesības jums ir. Tad tālāk minēšu klasisku piemēru, ko vienmēr min, kad runās par interešu teoriju: kāds miris ar lipīgu slimību un atstājis visādas frakas un vērtīgus smokingus. Te jums tiesības ir, bet intereses nekādas, jo jūs tās drēbes ne labprāt vilksiet mugurā. Tad piemēram jums mirusi kāda tante, kas rakstījusi romanus, bet neviens viņus nav drukājis. Jums ir tiesības uz so romanu, bet intereses jums tur nav.

Sakarā ar to paceļas jautājums: vai vispār jūs varat sūdzēt, ja jūsu intereses ir aizskārtas. Iedomājaties ka jūs esat uzbūvējuši vasarnīcu un dienvidu saule to apspīd — apsilda. Tagad iedomājaties tādu nepatīkamu gadījumu — jūsu kaimiņš uzbūvē lielu šķūni vai māju, kas aizēno jūsu vasarnīcu. Jūsu intereses ir aizskārtas, bet viņš saka: "Es varu būt savas ēkas, kur es gribu". Tagad jautājums vai jūs varat viņu sūdzēt tiesā vai ne. Nu protams ka nevar sūdzēt. Jūs intereses ir aizskārtas, bet tiesības nav aizskārtas. Bet sūdzēties jūs varat tikai par tiesību, bet nevis par interešu aizskāršanu. Protams, ka tiesības bieži sakrīt ar interesēm, bet tās tomēr pavisam dažādas lietas.

Tad vēl uz vienu lietu jāizrāda. Tie, kas aizstāv interešu teoriju, saka, ka runājot par interesi, te ir kāds reāls labums no kādas lietas, — t. i. par tiesību objektu varētu būt tikai lieta ar attiecīgu vērtību, un tās lietas kurām nav reālas vērtības, tās mēs nevarētu saukt par tiesību objektu. Bet tas ir maldīgs uzskats. Vērtības jautājumam, ka tādām ir vispār relatīva nozīme. Kam šodien ir vērtība, tas rīt var kļūt pavisam mazvērtīgs. Tomēr interešu teorija pastāv un viņa ir ļoti plaši izplatīta. Šinī definīcijā tiesības tiek definētas ne ar savu būtību kā tādu, bet ar iemeslu, kas viņas izsauc (interese). Tomēr pastāv vairākas tādas definīcijas, kas uzsver, ka tiesības ir intereses. Tādas definīcijas ir vācu juristam Rudolfam fon Jeringam un krievu juristam Korkunovam.

Jerings saka, ka tiesības ir aizsargātas intereses. Tas ir galvenais ko viņš uzsver. Tiesības esot tās intereses, kas tiek aizsargātas no valsts vara. Jāizrāda, ka mums katrreiz ir darīšana ar kādu tiesību subjektu, ir darīšana ar zināmas personas interesi. Ja nu mēs ņemsim tādu likumu, ka piem.

— kā nēsāt ordeņus vai arī kā mācīt latīņu valodu. Tad paceļas jautājums: kas tad šē ir tiesību subjekts, kam šē ir tās intereses? Te patiesībā varētu teikt, ka tiek aizstāvētas latīņu valodas intereses, bet tas taču ir absurds. Tā tad ir daudz tādas normas, kurām neatrodam attiecīgas personas, kurās varētu uzskatīt par tiesību subjektu. Otrkārt, ir tādas tiesības, kas absolūti neitralas pret interesēm, kā tādām.

Piem. tie paši ordeņu noteikumi. Tur pret interesēm tiesības ir absolūti neitralas.

Tālāk, ja runājam par otru definīciju, tad — kā Korkunovs saka — tiesības esot dalītas intereses. Viņš saka, ka vienam ir tiesība prasīt, otram pienākums izpildīt. Proctams, ja nemsim divus tirgotājus, kas tirgojas ar vienādu preci, tad te ir darīšana ar dalītām interesēm. Bet ja jūs nemsat vērā, ka cilvēki apzinās, ka viņiem ir vienas un tās pašas intereses, viņi apvienojas un tad nonākam pie tā slēdziena, ka te ir darīšana ar apvienotām interesēm.

Man jāaizrāda vēl uz vienu faktu. Ja runā, ka tiesības ir interese, t. i. ka interese ir tiesību saturs, tad bieži vien nāk priekšā, ka izdodot kādu likumu panāk nevis to, ko cerējapanākt, bet taisni pretējo pusi. Piem. mums tā lieta ar apelsīniem. Pie mums paaugstināja muitu uz apelsīniem, lai valsts pelnītu vairāk, kā līdzšim. Bet sāka ievest apelsīnus lielā daudzumā kontrabandas ceļā. Iznāca, ka pelnīja kontrabandisti, bet nevis valsts.

Vēl ir ļoti izplatīta definīcija, ka tiesības ir pasaules miers. Tiesībām vispār ir dažādi mērķi un starp citu arī tāds tiesisks miers, kārtība. Sevišķi tā tiek uzsvērtā no Jozefa Holerta. Bet izejot no tā, ka tiesību daba tiek definēta izejot no viņas mērķiem, definīcija arī nav pieņemama. Te arī varam, starp citu, pievest tādu piemēru — izdod no valsts likumu, kas grib panākt mieru valstī, bet caur to panāk taisni pretējo.

Tā kā tiesībām, tāpat kā moralei un ētikai, ir savi mērķi, tad daži zinātnieki pat tiesības kā tādas apvieno zem vārda "etiskas normas", zem kurām saprot tiesības, etiku, morali un konvencionālās normas. Bet ja nāk pie slēdziena, ka tiesības ir daļa no morales, tad te vajaga uzmanīties, jo te ir zināmi pārpratumi. Ja tiesība ir daļa no morales, tad tas nozīmē, ka visām tiesiskām normām ir etisks raksturs. Bet arī tagad dažās Baltijas valstīs pastāv nāves sods, tiesību atņemšana. Visi šie institūti kā tādi, bez šaubām, nav moraliski.

Kad runā par šo definīciju, ka tiesības esot daļa no morales, tad katreiz tiek minēts Artura Šopenhauera vārds. Viņš savā filozofijā šo lietu izved sekoši: Viņš saka, ka morale var tikt dalīta divās daļās, pie kam tiesības apņem vienu daļu no morales, pārējo apņem vispār morale. Tiesība esot visa laba minimums — tas mazākais, kas tiek prasīts no attiecīgas personas. Se ir darīšana ar tāda viduvēja cilvēka personību, no ka netiek prasīts sevišķs cēlums, bet tikai prasa ievērot ārējos noteikumus, neprasot, vai tie viņam patīk vai ne. Te Šopenhauers uzstāda divas tēzes. Pirmā saka: "Nedari nevienam ļaunu" (Neminem laede). Otrā ir tā, kas aptver frāzi: "Visiem, cik vari, palīdz!" (Omnes, quantum potest, juva!). Ja jūs analizēsat šīs abas tēzes, tad pirmā uzliek jums tādu negatīvu pienākumu. Jums tiek uzlikti zināmi pienākumi, neatkarīgi no jūsu gribas. Otrā tēze uzliek jums pozitīvu pienākumu. — Sakarā ar to visas morales attiecības tā tiek sadalītas, ka pirmā tēze atbilstot tiesību izpratnei, otrā tēze atbilstot moralei. Šis uzskats sevišķi tiek atbalstīts no krievu dzejnieka — filozofa Vladimira Solovjova. Viņš ļoti simpātisks kā cilvēks un liels domātājs. Viņš arī saka, ka tiesības esot zināms minimums no morales. Viņš vienā vietā savos darbos saka, ka tiesību uzdevums neesat pārvēst zemi par debesīm, bet, lai zeme nepārvērstos par eļļu.

Ir ļoti daudz tādu tiesību, kas ir absolūti indifērentas pret morali. Tur ir daudz tādu noteikumu — kā karavīriem gērbties. Te nav absolūti nekādas attiecības pret morali. Tā tad tiesībās ir ļoti daudzas antimoraliskas (nāves sodi u. t. t.) un arī pret morali indifērentas tiesiskas normas. Tādēļ nevar teikt, ka tiesības ir daļa no morales.

Jāuzsver, ka cilvēce grib pamazām pārvērst tiesības par morali. Kad tiesiskās normas būs arī moraliskās normas, tad tiesības atkritīs, būs nevajadzīgas. Uzsvēršu to piemēru ar dzimtbūšanu, ka tagad jau rūpejas par zināmu zemāku slāņu atbrīvošanu. Mēs redzam, ka modernā valsts grib, lai arī sie mazāk nodrošinātie tiktu no valsts apgādāti.

Ļoti izplatīta un atzīta ir tā definīcija, kas saka, ka tiesības ir brīvība. Ja runā par šo definīciju, tad varētu minēt kādus 4-5 dušus diezgan izcilus zinātniekus. Viens no galveniem, kas katrreiz tiek citēts ir Kants. Kants deva šo definīciju, bet jā saka, ka arī viņa definīcija netika atzīta. Pēc Kanta definīcijas tiesības esot ārēja brīvība. Etiku viņš sadala uz iekšēju un ārēju brīvību. Etika ir cilvēka iekšēja pārlicība, bet tiesības ir ārējā brīvība. Tas nozīmētu, ka visām tiesībām ir pamats - brīvība. Atvišķas tiesības, atsevišķas normas ir tikai šīs brīvības konkrēta izteiksme un vairāk nekā cits. Bet diemžēl, ja izejam no loģiskiem slēdzieniem, tad dzīvē redzam pavisam kaut ko citu. Mēs redzējam, ka daudzi tiesiski institūti absolūti nesatur sevī brīvības pazīmi. Kas gan ir par brīvību, ja cilvēkam tiesiskā ceļā var atņemt dzīvību. Še ir īpatnēja brīvība - "sui generis", kas aprobežota no tiesībām. Mūsu darbībā mēs katrreiz esam aprobežoti no zināmām tiesiskām normām un tādēļ, ja runā par brīvību, tad te jāsaprot tie aprobežojumi, kas aprobežojusi katra individa brīvību sabiedrībai par labu. Kants kā filozofs ir domājis, kā viņš saka, saprāta tiesības - (Vernunftrecht), t. i. tās tiesības, kādām vajadzētu pastāvēt. Bet mums tomēr jāreķinājas ar tām tiesībām, kas tagad pastāv. Tā tad, pēc būtības te domu gājiens ir nepareizs.

Ja mēs mēģinātu pāriet pie vēsturiska apgaismojuma un pielietot šo definīciju pagājušiem laikiem, tad jāaizrāda, ka mēs zinām no vēstures dažādu kārtu valdniecību, kastu iekārtu, vērdsības institutu, dažādas privilēģijas vidus laikos, dzimtbūšanu, feodalismu, kas absolūti runā pretīm brīvībai. Kad runā par brīvību kā tiesību definīciju, tad galvenām kārtām mēģina saprast to tai nozīmē, ka še tiek aprobežota zināma individa brīvība visai sabiedrībai par labu. Tādā kārtā nonākam pie tiem noteikumiem, kas no vienas puses aprobežo mūsu darbību, bet no otras puses dod iespēju darboties. Jāaizrāda uz to, ka tiek šis uzskats kritizēts un teikts, ka nevarot tak brīvību dot visām personām, kas dzīvo sabiedrībā. Nepielaižami dot pilnīgu brīvību bērniem, vājprātīgiem u. t. t. Arī tamdēļ brīvība nevarot būt par tiesību definīciju. - Jā aizrāda uz to, kas arī ir no svara, ka te ir īpatnēja, aprobežota brīvība. Šī īpatnējā brīvība ir tāda, kas tiek ierobežota no zināmām iepriekš noteiktām robežām - tā tad, atkal nonākam pie tā, ka tiesības tiek definētas ar tiesībām (definitio per idem).

Gribētos aizrādīt uz Ruso domām: "Es gribētu dzīvot un mirt brīvs, t. i. tiktāl padots likumiem, lai ne es, ne citi nevarētu atraisīties no šī gēda jūga, no šī cilvēku labāku padarošā, saldā jūga, no kura labprātīgi noliecas pa šās cēlākās galvas, kuras vispār nav spējīgas panest kaut kādu citu jūgu".

Šīs minētās definīcijas visas bija t. s. sociologiskās tiesību definīcijas. Tagad jāpāriet pie Petrožitska t. s. psihologiskās definīcijas. Petrožitskis uzsver, ka minētās definīcijas katrā atsevišķi vispirms aprobežoja tiesību jēdzienu. Otrs motīvs ir tas, ka citas definīcijas, apskatot šo tiesību jēdzienu pārāk plaši - tas nozīmē, ka viņu robežas ar citām parādībām jauc kā piem. vispārējās gribas teorijā to redzējam. Tā tad vienas definīcijas ņemot šo jēdzienu pārāk šauri, otras pārāk plaši.

Petrožitskis savai teorijai liek par pamatu starpību starp diviem pienākumiem. Viņš uzsver, ka katrs pienākums, kāds viņš arī nebūtu, pēc savas būtības izsaucot mūsu psihē zināmu mūsu gribas saistību. Šī saistība izteicās caur to, ka mēs noteikti jūtam, ka mums jādara tā un ne citādi. Tā mēs analizējam dažādus pienākumus, ar kuriem mums ir darīšana. Tad Petrožitskis saka, ka starp dažādiem pienākumiem mums ir jāievēro patiesībā galv. kārtām divi nodalījumi. Lai savu domu ilustrētu, viņš pieved piemēru - kāds N. moliņģst važoni. Tagad, ja nu jūs analizētu šo attiecību, tad pacēlas jautājums, kāds pienākums ir jums pret važoni un kāds viņam pret jums. Tad vēl otrs piemērs - jūs kādam nabagam sniežat kādu dāvanu. Tagad te ir jautājums: kālas psihiskas parādības notiek jūsos?

Pirmā gadījumā jūs jūtat, ka esat divpusīgi saistīts ar personu: jums ir jāmaksā un viņam ir jāveic. Kas attiecās uz nabagu, tad se divpusīgās saistības nav. Še tā tad ir darīšana ar vienpusīgu saistību. Tas atkaras no jums, vai jūs dāvanu dodat, vai nē. Te nabagam nav nekādas tiesības, no jums kaut ko prasīt. Izejot no šiem konkrētiem piemēriem Petrožitskis uzbūvē savu psihologisko teoriju. Pirmā gadījumā ir darīšana ar divpusīgu saistību un tas esot raksturīgs priekš tiesībām kā tādām, priekš tiesiskām normām. Otrā gadījumā ir moralisks pienākums.

Kritiķi aizrāda, kā visām saistībām esot divpusīgs raksturs. Mums esot vispār pienākums pret Dievu un pret cilvēkiem. Ja mēs izejot no etiskā viedokļa, tad mēs bieži jūtot pienākumu pret Dievu un pret citiem cilvēkiem, Tā tad, tā pazīme, ko uzsver Petrožitskis, zūd. Divpusīgā saistība esot vienmēr, ja jūs ņemat vērā, ka se ir darīšana ar jūsu personīgo pārdzīvojumu kā tālu.

Šis divpusīgais raksturs tomēr ir vērā liekams. Katrreiz ir prasība un pienākums, ja runājam par tiesībām. Jāpieliek klāt ir tas, ka mēs te saprotam tiesiskās attiecības starp noteiktām personām. Protams, man jāuzsver ka tiesības ir sabiedriskās dzīves parādība un še ir darīšana ar ārēju šīs sabiedriskās dzīves noteikumu. Tiesības vispār tiek nodibinātas no ārējās autoritātes, bet ne no jūsu psihes. Attiecībā uz tiesībām jūs neesat autonomi, bet attiecībā uz morali jūs esat autonomi. Tiek runāts par morales autonomiju un tiesību heteronomiju. Ja arī mēs visā visumā šai tiesību definīcijai nepiekrītam, tad tomēr jāatzīst, ka Petrožitskis dod zināmu paskaidrojumu par tiesību divpusīgo raksturu, tas ir nenoliedzams.

Petrožitskis uzsver, ka morales normām ir imperatīvs raksturs. Bet runājam par tiesiskām normām viņš saka, ka te ir darīšana ar zināmu pienākumu, obligatorisku pienākumu. Iepriekšējā gadījumā bij pavēle, ko jūs varat izpildīt, vai arī neizpildīt. Kas attiecās uz tiesiskām normām, tad te ir jūsu obligatorisks pienākums. Tādēļ Petrožitskis tiesiskās normas nosauc par atributīvām normām. Bet tā kā tiesības tāpat ir pavēle, tad tiesiskās normas varam nosaukt arī par imperatīvi-atributīvām normām.

Vēl gribēju uzsvērt vienu tiesību definīciju. Tā saka, ka tiesības esot zināma laikmeta sabiedriskās dzīves attiecību sistēma. Beidzamā laikā šī definīcijā, jo sevišķi tie ideologi, kas nostājas uz šķiru pamata, mēģina ievest vēl citu momentu, t.i. tiek uzbūvēta zināmaklasu šķiras ideoloģija arī tiesībās un tiek sacīts, ka tiesības esot sabiedrisko attiecību sistēma, vai kārtība, kas atbilstot valdošās klases interesēm un esot aizsargāta ar šīs klases spēku. Protams, neviens nestrīdēsies par to, ka tiesības izteic noteiktu kārtību kādā sabiedrībā. Bet šeit otrā definīcijā jo sevišķi izceltas intereses. Bet ja mēs nostāsimies uz tā viedokļa, ka še ir darīšana ar zināmu klases izpratni, tad iznāk, ka tiesības ir valdošās klases sistēma. No tā slēdzam, ka citām šķirām nav absolūti nekādu tiesību. Protams, var jau atrast vēsturē un arī tagad tādas tiesību sistēmas, kur tika ieviestai šķirai tiek dotas visas tās priekšrocības un citām nekādas privilēģijas netiek dotas. Bet tas būs raksturīgs tikai priekš attiecīgās valsts, vai sabiedriskas grupas. Bet mums jāņem vērā, ka tiesības ir vispār kāda vēsturiska kategorija un šī zinā tiesības, bez šaubām, ir relatīvs jēdziens priekš visiem laikmetiem, visām tautām un dažādām vietām. Viens ir gan neapšaubami ja nostātos uz tā viedokļa, ka še katrreiz ir darīšana ar zināmas klases priekšrocībām, tad šis uzskats ir absolūti aplams. Nevajaga aizmirst to apstākli, ka tagad mēs uz katra soļa novērojam, ka tagad, t.s. socialais elements tiesībās spēlē milzīgi lielu lomu. Neskatoties uz to, ka tagad visās valstīs valdošā ir kapitalistiskā iekārta, tomēr jūs varat konstatēt to, ka ārkārtīgi stipri tiek izkopta socialā likumdošana, visāda apdrošināšana. Tālāk mēs redzam, ka tiek dotas vispārējās vēlēšanu

tiesības. Tas viss savā pamatā ir pretrunīgs pret šo uzskatu un apgāž šo uzskatu kā tādu. Agrāk romiešu juristi uzstādīja tēzi, ka tiesībām vajaga būt labām, vienlīdzīgām (eque et boni) un šim idealam mēs ar katru dienu tuvojamies.

Sakarā ar to, ka ir tik ārkārtīgi grūti dot tiesību definīciju daži juristi aizrāda uz šīm grūtībām un nāk pie slēdziena, ka tas ir navaja- dzīgs laika tēriņš, jo izsmelošu atbildi nevarot panākt, kas patiktu visiem. Še ir darīšana vienmēr ar subjektīvu ieskatu. Tiek aizrādīts, starp citu no jurista Brodmana, ka šeit ir darīšana ar tādu aizīfu darbu, kas nedodot rezultātus. To pašu saka krievu zinātnieks Korkunovs. Viņš saka, ka tāda definīcijas meklēšana esot lieka, jo tiesības ļoti labi varot iztikt bez definīcijas. Arī antropologija nedodot īstu cilvēka jēdziena definīciju, kas cilvēks esot. Tāpat arī citas zinātnes no viņa tiek pievestas, ka arī viņas nedodot savu pamatdefinīciju. Tas neesot par šķērslī izkopt zināmu zinātni. Man jāaizrāda, ka še ir tomēr pārpratums, ja saka, ka antropologija nedod atbildi priekš cilvēka jēdziena. Nevajaga aizmirst, ka cilvēks kā dzīvnieks tiek dots mums no zoologijas. Kas attiecas uz fiziologiju, tad te galvenais būtu tas dzīvības jēdziens, — kas ir dzīvība? Un fizioloģijā katrā elementārā kursā būs dota atbilde uz to, ko saprot zem dzīvības. Tā tad, redzam, katrā zinātnē ir doti pamatjēdzieni un grūti iedomāties zinātni, kas nenodarbotos ar šiem pamatjēdzieniem. Platons jau savā laikā uzsvēra, ka noteikti jādefinējamais prieksmets, lai nebūtu jucekļa. Tas uzskats tagad zinātnē ir valdošais.

Ja tagad mēs nostātos uz tāda viedokļa, ka jāņem vērā tikai neapstrīdamās pazīmes, kas atzītas no visiem, un atmetam apstrīdamās pazīmes, tad vispirms neapstrīdami ir tas, ka tiesības noteic kaut ko ievērotu sabiedriskā dzīvē. Tā tad vispirms tiesības ir s a b i e d r i s k ā s ā z ī v e s n o t e i k u m s, n o r m a. Otrs, kas jums uzkrīt, ir tas, ka tiesības ir zināmas normas, jo katrreiz, kad mēs minam vārdu tiesības, saprotam kaut ko tādu, kas nevar tikt pārkāpts, vispār, ko nedrīkst lauzt. Katrreiz, kad runājam par tiesībām, mēs jūtam, ka šeit darīšana ar zināmu prasību un otrkārt ar zināmu pienākumu. Ja mēs runājam par kreditora tiesībām, še ir darīšana ar noteiktu personu attiecību pret citu noteiktu personu. Vienam ir noteikti atpakaļ jāmaksā un ja viņš to nedara, tad jau ir noteikta norma, kas paredz, kam jānotiek tālāk. Arējā autoritāte piespiež izpildīt to, kas ir paredzēts tiesiskā normā. Sakarā ar to jums jāņem vērā, ka katrai tiesībai ir atrodamas katrreiz divas puses un še katrreiz ir darīšana ar personu, kas pilnvarota ko prasīt un otrkārt ar personu, resp. personām, kam jāizpilda šī prasība. To jauhari uzsvēris Petrožitskis. Tad arī jāievēro, ka tiesības ir saistītas ar sabiedrību, kurā šī persona darbojas un tikai sabiedrībā šī persona var realizēt savas tiesības. Aristotels pilnīgi pamatoti ir teicis, ka cilvēks ir sabiedrības dabas — Antropes exon politicon.

Bet ja pieejam pie sabiedrības jēdziena, tad var rasties jautājums, vai vienīgi cilvēks ir sabiedriskabūtne. Vai nav arī cita dzīvnieka, kam piemīt šīs sabiedriskās tieksmes? Dabā, bez šaubām, ir daudz dzīvnieku, kas darbojas sabiedrībā, un bieži jūs dzirdat, ka tur pat pielieto valsts terminu — runā par skudru valsti, runā par bišu valsti. Tā tad būt par sabiedrisku būtni, tā nav nebūt tikai cilvēka privilēģija vien. Mēs zinām tik daudz dažādu dzīvnieku sugas, kas kopīgiem spēkiem aizstāv savas intereses u. t. t. Tā tad rodas zināmas šaubas, vai ir kāda starpība starp cilvēku sabiedrību un dzīvnieku sabiedrību. Šeit starpība tomēr ir un tā pastāv iekš tā, ka neviena dzīvnieku sabiedrība nav atkarīga no savas brīvās gribas. Tā atkarajās no tā instinkta, kas ielikts dzīvnieku dabā. Mēs savu iekārtu varam katru dienu grozīt, bet pie dzīvnieku sabiedrībām jābūt brīvas gribas noteiksmes un tur ir darīšana tikai ar instinktu. Tā tad, nepareizi ir lietot attiecībā uz dzīvniekiem arī sabiedrības un valsts terminu.

Tagad pa ceļas jautājums: vai atsevišķam cilvēkam ir tiesības, vai nē? Te atbilde var būt tikai viena - vienam cilvēkam kā tādām nevar būt nekādas tiesības. Ņemsim piem. kādu Robinsonu. Taču skaidrs, ka viņam nekādu tiesību nevar būt. Tikai tad, kas parādās tāds Piekdiena, tad viņam var rasties tiesības. Ja nu tiek runāts par tāda cilvēka tiesībām, kas dzīvo pilnīgi izolēti, tad te varam domāt tikai par tādām tiesībām, kas viņam varētu būt vēlākā laikā. Tā tad, no šeit sacītā mēs varētu nākt pie slēdziena, ka t i e s ī b a s i r k a t r a s s a b i e d r ī b a s n e p i e c i e š a m s e l e m e n t s. Tālāk tiesības ir tāda zināma vispārēja parādība kurai jāpadošas visai sabiedrībai, visiem viņas locekļiem. Te galvenām kārtām ir darīšana ar savu egoistisko tieksmju apmierināšanu un ar labu citiem līdzcilvēkiem. Tāpat, arī protams, citiem jārespektē mūsu tiesības, jo citādi mēs nonāktu pie tādas anarhīstiskas iekārtas.

Ja mēs uzsveram, ka tiesības ir kārtība, kas noteic cilvēku attiecības sabiedrībā, tad parasti var atrast tādu elementāru definīciju, ka tiesībās ir darīšana ar juridiskām normām. Juridiska norma vispār ir noteikums, kā dzīvot, kā uzvesties, bet tiesības ir tādu juridisku normu kopums ar obligatorisku raksturu.

Tālāk, mums jāatrod kāda ir starpība starp tiesiskām normām un visām pārējām normām, kas darbojas sabiedrībā, t. i. morales un konvencionālām normām. Mums jāmeklē tiesisko normu pamatpazīme un jāsaprot, ka tiesisko normu pamatpazīme ir tā, ka tiesiskā normā attiecīga persona tiek pilnvarota uz noteiktu prasību un otrām personām tiek uzlikts pienākums šo prasību izpildīt, tiek uzlikts noteikts pienākums. Viens ir t i e s ī b u s u b j e k t s, o t r s i r p i e n ā k u m a s u b j e k t s. Tā tad, te ir darīšana ar attiecīgas prasības izvešanu dzīvē. Minēto pazīmi varam atrast katrā tiesiskā normā. Šī pazīme tiek atzīta par vienu no galvenām pazīmēm, kas šķir tiesiskās normas no citām normām.

No daudziem zinātniekiem šī pazīme tiek kritizēta. Tiek aizrādīts, ka esot daudz tiesības, kas tiek izpildītas bez kaut kādas sankcijas. Par šī pilsoni izpildot dažālas prasības un negaida, lai kāda valsts autoritāte uzlikt kādu sodu par prasību neizpildīšanu. Ja mēs apskatām šo parādību dzīvē, tad tiešām būs vairāk tādu tiesisku normu, kas no mums tiek ievērotas bez kaut kādas sankcijas. Mēs nemaz negaidām uz to momentu, kad tiesa mūs uz to spiedīs. Bet nevajaga aizmirst, ka šis obligatoriskums ir katrreiz sajūtas. Mēs viņu jūtam un ja mēs izpildām kādu prasību, tad tas ir tādēļ, ka mēs negribam tās negatīvās sekas, kas būtu neizbēgamas, tad, ja mēs šo prasību neizpildītu. Še katrreiz ir darīšana ar kādu ārēju autoritāti, kas mūs piespiež izpildīt visus nosacījumus. Šī pazīme ir raksturīga arī priekš konvencionālām normām, bet te jau tā ir vairāk mūsu pašu darīšana.

Tā tad obligatoriskums un noteikta saistība starp attiecīgiem subjektiem, tā tiek uzskatīta par raksturīgu pazīmi priekš tiesībām. Sakarā ar to visas tās normas, kas satur sevī šīs pazīmes, tiek uzskatītas par tiesiskām normām. Turpretī visas pārējās normas tiek sadalītas starp morales un konvencionālām normām.

Iedomājaties tādu stāvokli, kad jūs irējat kādu istabīgu. Jūs maksājat zināmu naudu - jūs jūtat zināmu saistību starp sevi un citu personu. Bet citādi tas būs, ja jūs iebrucaiet kā ciemiņš. Jūs pavisam citādi jutīsieties. Te nav vairs divpusīgas saistības.

Kas attiecas uz morali, tad arī viņas noteic sabiedrisko dzīvi, bet viņām ir rekomandējošs raksturs, te nav obligatoriskas sekas. Jūs varat izpildīt vai nē, bet jūs neviens nesodīs.

No šīs pamatšķirības starp tiesībām un morali izriet vēl dažas citas blakus atšķirības. Pirmais ir tas: ciktāl tiesībām ir obligatorisks raksturs, tiktāl viņām arī ir attiecīga sankcija. Sankcija, kas stāv sakarā ar tiesībām, nāk tad, ja jūs neesat izpildījuši savu pienākumu. Kas zīmējas uz morales normu, tad te var būt runa tikai par labprātīgu izpildīšanu, bet nevar nevienu piespiest izpildīt kādu moralisku normu.

Tālāk, otrā pazīme ir tā, ka tiesības pilnvaro kādu tiesību subjektu uz noteiktu prasību. Te ļoti daudzos gadījumos šīs prasības izpildītājs var būt citas personas, bet pavisam citādi tas ir pie

moraliskām normām. Ja jūs morales normu nedodat izpildīt citai personai, tad tas nozīmē, ka jums ar to vairs nav nekāda sakara.

Trešais ko, es gribu uzsvērt, ir tie motīvi, kas spēlē lomu pie zināma moraliska darījuma novērtēšanas un tie motīvi, kas tiek uzsvērti, kad novērtē kādu tiesisku darījumu. Vispār, tiesiskos darījumos motīviem nav galvenā loma, izņemot krimināltiesības, bet tur tas ir aiz humanitātes principa. Bet visur citur tiesībās motīvi nav noteicoši. Pavisam citādi ir, ja jūs apskatāt kādu moralisku darījumu. Tur motīviem ir galvenā nozīme. Pie tiesiskiem motīviem var būt dažādi motīvi, kādēļ jūs to dariet vai nedariet - var būt bailes no soda, var būt jums egoistiski mērķi, var būt atkal tīri pienākuma apziņa. Bet priekš darījuma tā tādā tam nav nekādas nozīmes, izņemot krimināltiesības. Protams, ja jūs dodat nabagam dāvanu un pēc tam domājat panākt to varbūt desmitkārtīgi atpakaļ, tad tam ar morali nekādas attiecības nebūs. Tiesisku darījumu izpildīšana nav nekādas sevišķas. Tiek atzīmēts, ka persona to izpildījusi, kas viņai uzlikts. Bet pavisam kas cits ir, ja mēs apskatām moralisku darījumu. Morales darījumu mēs atbilstoši novērtējam izejot no tā viedokļa, ka šo tiek apspriesta jau zināmas personas vērtība. Šeit tiek apbrīnots cilvēks, kas izdara kaut ko, kas ir pret viņa personīgām egoistiskām interesēm.

Tad pietā blakus pazīme ir tā, ka mēs, runājot par morales darījumu, zinām, ka morales darījumam ir plašāka nozīme. Morales darījums nav saistīts apmēra ziņā. Turpretī tiesiskā darījumā noteicošais ir tas, ka šo ir darīšana ar noteiktu prasību. Prasība nevar būt nenoteikta.

Kā zināms izvilcums no šīs sacītā var noderēt definīcija par morali.

Par morali sauc to normu kopumu, kuŗas rekomandē tos jebkādius noteikumus, lai panāktu ideālu dzīvi, bet kuŗš neuzliek obligatorisku šo noteikumu izpildīšanu.

Jāaizrāda, ka tiesisko normu un morales normu izšķiršana ir salīdzinot jauns ieguvums. Agrāk nebija atšķirības starp morali un tiesību. Tas pats jāsaka attiecībā uz reliģiskām normām. Arī tās visas tika jauktas kopā. Bija tikai tāds vispārējs, plašs jēdziens par tām normām, kas noteic sabiedrisko dzīvi. Mazpazām zinātnieki nākuši pie attiecīgas diferencijas. Tikai 19. g. s. šis slēdziens, kas noteica dalīt tiesiskās normas no morales normām, tika izteikts no Kristiana Tomazija. Tagad neviens vairs šo uzskatu neapšaubā. - Ņemot vērā, ka tiesiskās normas pēc savas būtības ir pavisam citādas un arī ārējā izteiksmē atšķiras no morales normām, ir saprotamas tās kolizijas, kas novērojamas sabiedriskā dzīvē. - Jūs visi droši vien esat lasījuši un zināt, ka Antigone pārkāpa valsts likumus, tādēļ, ka viņas sirdsapziņa un citi motīvi to prasīja. Viņa apbēdīja savu brāli, lai gan viņam - tēva slepkavam - nebija tiesības tikt apraktam kā visiem citiem. Bieži vien morales norma prasa vienu, bet tiesiska norma pretējo. Klasisks piemērs te bija ar Antigoni.

Jāaizrāda uz to, ka tiesības nekad neverēs atvīstot morali. Ir izteikta doma, ka būšot tak kādreiz tādi laiki, kad cilvēcei tiesības būs nevajadzīgas, bet tā ir utopiķa ideja. Tiesībām nav nekāda darīšana ar absolūtiem laba vai ļauna jēdzieniem. Ja tiesiskā norma kaut kas ir aizliegts, tad ar to nebūt vēl nav teikts, ka attiecīgā darbība ir ļauna. Dažos likumos ir paredzēts, ka pēc sievas nāves nevar apprecēt viņas māsu. Kāds te patiesībā būtu ļaunums? Tāpat nav nekāds ļaunums, ja kādam nodota vienlieta glabāšanā un viņš domā, kā tā lieta var bojāties un viņš to lietu nepērk. Un tomēr visos likumos šis darījums ir aizliegts, jo varētu rasties cilvēki, kas šo brīvību gribētu izlietot neatkarīgos nolūkos.

Tagad paceļas jautājums: kā vispār tiesiskās normas izteicas tagadējā dzīvē?

Te jāsaprot, ka vispirms mēs mūsu sirdsapziņā jūtam un saprotam zināmus tiesiskus uzskatus. Mēs izdaram zināmu kritiku izejot no tiesiskām normām. Tiesības mēs jūtam psihiski. Bez šaubām, zināms pamats ir Petrožitskim, kad viņš saka, ka mēs tiesības kā tādas varam konstatēt mūsu psihē, gan kā tādu parādību, kam tomēr nav noteiktības.

Otrkārt, tas mums jāņem vērā, ka objektīvi par tiesībām tāda izteiksme ir konstatējama v a l o d ā. Mēs izlietojam katrreiz šo vārdu un ar to mēs izteicam zināmus slēdzienus.

Trešais ir tas, ka mēs bieži izlietojam arī attiecīgus simbolus, kā zināmu tiesību izteicējus. Tur var noderēt sevišķi žesti — jo sevišķi senatnē tas bija — kad prinčiem uzsit ar zobenu, vai atkal vergam uzsit ar koku, tad tas nozīmē, ka viņš ir lieta u. t. t. Tagad galvenām kārtām pastāv darīšana ar rakstītām tiesībām. Šī cīņa par rakstītām tiesībām arī norāda, ka mazpamazām cilvēce no primitīvām normām nāk pie tiem rakstītiem kodeksiem, kas tagad jau pastāv visās valstīs. Vispār visi šie mūsu soļi, visa mūsu darbība kā tāda, ir pārpildīta no tiesisko normu apstiprinājumiem.

Tāpat, ja pāriesim pie tiesiskās iekārtas, kā tāda, varam konstatēt vai nu monarkistisko iekārtu, vai republikanisko, vai vispār tautvaldniecību kā tādu, tad tas nozīmē to, ka reālā dzīvē tiesību sistema ir izteikusies un jau realizējusies zināmā iekārtā. Tā tad, šeit tā realizācija jau pienēmusi noteiktu veidu un redzam, ka tālāk var nākt cita stingri realizēta iekārta. Tā tad, visur mums ir darīšana ar tiesībām, pie kam noteikti varam konstatēt, ka tiesības kā tādas ir atkarīgas no mums pašiem. Tā tad, sapratīsim, ja runā par politisko iekārtu un aizrāda, ka katrai tautai esot tāda politiska iekārta, kādu viņa vēlējusies.

Tālāk mēs nonākam pie tiesību formelās definīcijas: p a r t i e s i b ā m s a u c n o r m u v a i t o k o p u m u, k a s r e g u l ē s a b i e d r i s k o d z ī v i c a u r o b l i g a t o r i s k o p r a s ī b u u n p i e n ā k u m u s a d a l ī š a n u. Jāaizrāda, ka šī definīcija ir tikai formēla definīcija. Šī definīcija ir plašāka par tām definīcijām, kas nem zināmu pamata parādību un tad apskata no šī viedokļa katras tiesības kā tādas. — Jāaizrāda arī, ka šī definīcijā nevarēja tikt uzsvērtā noteikta ārēja autoritāte un tas ar nolūku darīts tādēļ, ka šeit autoritātes var būt dažādas. Še ir darīšana vispār tikai ar obligatoriskumu, bet kas šo obligatoriskumu izved, tas ir cits jautājums. Tas var būt katrā laikmetā cits. Katras tiesības ir katrreiz zināma vēsturiska laikmeta produkts. Tad arī katrreiz jāreķinājas ar to, ka tiesībās nav konstatējami absolūti jēdzieni, kas būtu saskaņoti jau ar morales izpratni. Šī definīcijā tiek uzsvērts arī divas tiesību puses, t. i. tās ka tiesības ir objektīvas un arī subjektīvas. Tālāk še tiek uzsvērts tiesību divpusīgais raksturs, t. i. tas moments, ko es tiku uzsvēris runājot par prasību un pienākumu.

Tālāk apskatīsim k o n v e n c i o n ā l ā s n o r m a s. Šī ir viena no jāutrākām temām mūsu kursā, jo patiesībā še ir darīšana ar labām manierēm, modes lietām u. t. t. Pēc savas būtības šī tema liek daudz ko pārdomāt. Še ir darīšana ar sabiedriskās dzīves noteikumiem, kas mums ir jāievēro, bet dažreiz mēs tos tiešām neievērojam. Tādā gadījumā mēs to pamatīgi jūtam. Ja jūs uz zināmu balli nebūsat uzvilkuši zināmu uzvalku, tad jūs tur jau nelaidīs iekšā. Tā jau tad ir sankcija. Zem konvencionālām normām saprot piekārājības, uzvešanās, modes, etiķetes un tml. citas normas, kas tiek ievērotas zināmā sabiedrības daļā. Tā tad, konvencionālās normas varētu arī apzīmēt ar vārdu p a r a š a s, un tas būtu parcizais vārds, bet gan ne ierašas, jo tas ir kaut kas cits. Man jāaizrāda, ka visur, lai arī nemanāmā kārtā, mums ir darīšana ar konvencionālām normām, vienalga, kādi tur pašlaik ir valsts svētki. Tur ir tie cilindri, ordeņi u. t. t. Konvencionālās normas raksturot ar vienu frazi: tas tā pienēmts. Tas izteic konvencionālo normu saturu. Pastāv tāda paraša, ka zivi ēd bez naža, tad arī, ka tramvajā dāmām jādod vieta. Ja jūs to visu neievērosat, tad jūs no sabiedrības tiksāt izstumti.

Starpība starp juridisku un konvencionālu normu ir ļoti liela, lai gan abas regulē sabiedrisko dzīvi un abas ir ārējās sabiedriskās dzīves noteikumi. Bet kas attiecas uz viņu obligatoriskumu, tad šē ir liela starpība. Tiesiskās normas neizpildīšanas gadījumā seko noteiktalikusos paredzēta sankcija vai nu tiesas ceļā, vai administratīvā kārtā. Kas attiecas uz konvencionālo normu obligatoriskumu, tad te gan zināms obligatoriskums konstatējams, bet tas attiecas tikai uz vienu sabiedrības daļu. Tas patiesībā no jums atkarajās, vai jūs respektējat tos noteikumus vai nē. Te ir tīri personīga darīšana. Protams, ka jums jāreķinājas ar sabiedrisko domu, jo tai ir milzīgi liela nozīme. Viņa bieži spiež mūs darīt pavisam citādi, kā mēs domājam. Piem. jums varbūt nepatīk dāmai skūpstīt roku. Ir jau arī tautas, kas to sevišķi nemīl, kā angļi, amerikāņi. Bet kādreiz aiz tīri kolektīvas psiholoģijas jūs esat spiesti to darīt. Ja piem. mēs, vairāki vīrieši, sa-sveicināties ar kādu vecāku dāmu un ja tie, kas iet priekš manis, dāmai no-skūpsta roku, tad saprotams, ka arī man tas jādara.

Tagad jautājums: kas tad vispār rada to sabiedrisko domu? Te jāsaka, ka mēs paši to radam. Bet bieži mūs iespaido personīgs uzskats. Krieviem attiecībā uz sabiedrisko domu te ir klasisks piemērs. Famozevs, kad tam jautā, kas radot sabiedrisko domu, viņš saka: "Čto skažet knagina Maria Aleksejevna?" Viņa esot itkā sabiedriskās domas iedvesmotāja.

Daži ar sabiedrisko domu negrib reķināties. Bet tur ir vajadzīgs ārkārtīgi liels spēks un ne katrreiz to var izvest. Tā piem. Tolstojs, tikai sava mūža pēdējā cēlienā viņš aizgāja no savas ģimenes, tādēļ, ka viņa sieva viņu turēja tādās konvencionālās normās.

Kad runā par šīm konvencionālām normām, tad nevajaga aizmirst, ka viņas darbojas tikai vienā sabiedrības daļā, Zemniekiem, pilsoņiem, muižniekiem - katram ir savas konvencionālās normas. Katrai parādībai mūsu dzīvē ir savādāka izteiksme un viņa nav arī vispārēja visai cilvēcei. Piem., ja mums pie sērām dominējošā ir melnā krāsa, tad citur ir baltā. Tā tad, te ir darīšana ar relatīviem jēdzieniem. Viens no labākiem piemēriem, kā runā par šīm normām, ir no Pētera Lielā izdots t. s. "Jaunības godīgais spogulis". Tur vairākos pantos ir interesantas lietas. Tur tiek aizrādīts, ka nav pārkāpums, ja zemākas kārtas cilvēks uzvečās tā, kā neuzvečās augstākas kārtas cilvēks. Nedrīkstot istabā vai baznīcā stipri mutes lakatīnā šnaukt, tad arī nešķuadīt, lūpas ar roku neslaucīt, rijot ēdienu gabalu nerunāt" - jo tā dara zemnieki", Vispār pie konvencionālo normu izcelšanās valsts neņem nekādu dalību. Tomēr zināma dalība valstij var būt indirekti attiecībā uz ordeņiem un vēl dažām citām parādībām. Valsts noteic ordeņu valkāšanas kārtību, bet tālāk, kad viņus valkā u. t. t. - tās jau ir konvencionālas normas.

Konvencionālā norma ir arī tas, ka mēs viens otru sveicinām. Jo sevišķi agrāk konvencionālām normām bija liela nozīme. Tur jo sevišķi bija izcelts, ka katrai šķirai ir savas konvencionālās normas. No sākuma sveicināja tikai dievības, pēc tam jau valdniekus un pēc tam jau sveicināja augstāki stāvošas personas vispār un tagad beidzot sveicina visus cilvēkus.

Dažreiz konvencionālas normas var pārvērsties par juridiskām normām, un tādēļ viņām var būt tīri juridisks raksturs. Piem. t. s. meitai dodamais pūrs. Meitai ir tiesība prasīt no tēva attiecīgu pūru. Pie mums tas nav likums, bet pie vāciešiem 1620. par tā tas ir paredzēts.

Ja runājam par starpību starp juridiskām un konvencionālām normām, tad aizrādīšu, kā konvencionālā norma nav oficiāli obligatoriska. Juridiskās normas ir obligatoriskas priekš visiem, bet konvencionālās normas nē. Ja kāds laucinieks splaus uz ielas, tad tas nevienam neuzkritīs, bet attiecībā uz izglītotu cilvēku to nevaram teikt.

Ja runā, ka esot arī reliģiskās normas, kas regulē attiecības starp cilvēkiem un Dievu, tad jāsaka, ka šeit tomēr ir darīšana ar šiem pašiem trim normu veidiem. Ņemsim piem. musulmaņu tiesības. Te ir daudz reliģiozā momenta, bet tās tomēr ir tikai tiesības.

Ja runā par juridiskām normām, tad es gribētu uzsvērt, ka viņas katrreiz izpilda noteiktas sabiedrības funkcijas. Šīs funkcijas var būt dažādas, bet galvenās var tikt novestas pie trīs sadalījumiem: še vispirms ir darīšana ar to, ka juridiskas normas

sadalot pienākumus un prasības starp ļaudīm, ievēd noteiktu kārtību. Otrkārt: sadalot attiecības un noteikdamas darbības sfēru starp ļaudīm, juridiskās normas caurto pamazina sadursmes, kolizijas. Viņas nodibina starp ļaudīm tiesisku mieru. Treškārt: sadalot kopdarbības attiecības un noteikdamas ļaužu darbībā visu to, kas atļauts un kas nē, viņas garantē tiesisku brīvību. Savā laikā tīri pareizi ir aizrādījis franču zinātnieks Monteskijs, kad viņš saka: brīvība. Tas nozīmē: tiesība darīt visu to, kas likumā atļauts.

Bieži mums nāk darīšana ar t.s. tehniskām normām. Ko gan nozīmē tehniska norma? Par tehniskām normām sauc tos noteikumus, kas norāda kā rīkoties, lai panāktu vienunoteiktu mērķi. Cik daudz dažādu mērķu mums var būt, tik pat daudz mums var būt tehnisku normu. Piem. kā uzbūvēt namu, kā pašūt drēbju gabalu, kā ārstēt medicinā, kā audzēt bērnus. Mums dzīvē darīšana ar dažādiem mērķiem, ar komplikētiem mērķiem. Vārds "tehnika" nozīmē "māksla". Tehniskās normas pamatos gul lietderības princips. Lietderības princips pamatojas uz dabas likumiem. Ja jūs būvēsiet namu vertikāli, tad viņš, protams, apgāzīsies. Tāpat jums jāizlieto pareizais materials. Sabiedriskās normās bieži jūs varat novērot, ka norma - piem. juridiska norma - nav lietderīga, bet viņa tomēr pastāv. Bet tehniskā norma absolūti nevar pastāvēt bez lietderības principa ievērošanas. Attiecībā uz mērķu izvēli jūs esat pilnīgi brīvi, bet ja jūs jau esat izvēlējuši vienu mērķi, tad tehniskās normas pielietošana jau ir absolūta. Sabiedriskās normās, turpretim, jūs varat katrreiz ieņemt subjektīvu stāvokli.

Jāaizrāda vēl uz to, ka tehniskās normas var dažā ziņā no valsts tikt pārvērstas par juridiskām normām. Piem. - kā būvēt namus. Jāievēro ielu platība, logu lielums u.t.t. un tad vēl valsts var noteikt tīri tehnisku normu, nama augstumu, materialu. Šinī gadījumā ir darīšana ar t.s. būvniecības noteikumiem, kas pēc savas būtības ir vienkāršas tehniskas normas, bet tomēr viņas var būt arī juridiskas normas. Jārēķinājas ar sabiedrisko interesi pie būvniecības noteikumu realizācijas dzīvē. Sabiedrība ir ieinteresēta, lai nenotiktu nelaimes ar cilvēkiem. Šā protams, ka tur tiek arī uzlikta juridiska atbildība uz tām personām, kas izved būves, kā arī īpašnieka, kas to namu cel. Tāpat, ja mēs domsim tādu tehnisku normu: kā pagatavot ēdienu. "Lai viņš būtu garšīgs" - tā ir tehniska norma, bet izejot no valsts viedokļa viņu var pārvērst par juridisku normu: piem. pastāv noteikumi, kādā apmērā un kāds ēdiens jānodod karavīriem. Tā jau ir juridiska norma.

Tiku jums devis definīciju, kas uzsvē, ka par tiesībām sauc normu vai to kopumu, kas regulē sabiedrisko dzīvi caur obligatorisko pienākumu un prasību sadalīšanu. Šī definīcija var būt pieņemama tikai tad, ja zem viņas var ievest arī tās tiesības, par kurām tiek izteiktas zināmas šaubas, t.i. konstitucionelās tiesības. Zem konstitucionelām tiesībām saprot valsts pamata likumus, tā tad tās normas, ko pati valsts vara ir noteikusi. Tagad paceļas jautājums; vai šīs normas ir saistošas priekš valsts vai nē? Tiek vienmēr aizrādīts, ka tiesiskās normas un viņu obligatoriskums ir vienmēr atkarīgs no ārējās autoritātes, kas stāv ārpus jūsu gribas, bet tagad nu ir jautājums, vai pati valsts kā tāda, kas rada šos pamat-

noteikumus, ir saistīta ar šīm normām. Še jāreķinājas ar diviem principiem uzskatiem. Tie pastāv iekš tam, ka var nostāties uz viedokļa, ka tiesība ir bijušas iepriekš valsts, uz kāda viedokļa mēs esam nostājušies, un otrs ir tas, ka tiesības ir radītas tikai ar valsts izcelšanos. Sakarā ar to jūs varat taisīt attiecīgus tālākus slēdzienus. Vispār, kad runā, ka valsts var ražeesot saistīta ar savām tiesībām, un viņai esot brīv radīt katrreiz jaunas tiesības, tad aizmirst, ka pat tiesībā še tiek grauti tiesiskās valsts pamati. Valsts vara, kas sevi respektē, nekad nenostādīs sevi tādā stāvoklī, ka viņa neievēros tās normas, ko viņa pati izdevusi. Pirmā kārtā viņai jau jābūt paraugs, kā šie likumi izpildāmi. Protams, nevar nekādā ziņā noliegt faktiskas dabas apstākļus, kur valsts var nerēķināties ar savām normām. Tā tad, ja mēs nemam vērā, ka arī pamatnoteikumos, kas nodibina valsts organizāciju, valsts tiesisko iekārtu, ir atrodamas normas, kuŗas, viņas analizējot, var katrreiz atrast zināmu prasību un pienākumu sadalīšanu, tad viņās var atrast arī to socialo uzdevumu, kas tiek prasīts no tiesībām. Bez šaubām, tad mēs varam atrast, ka konstitucionelās normas izpilda šos socialos uzdevumus. Viņas ir zināms pamats, uz kuŗa var dibināties tiesiskais miers, brīvība un kārtība. Mēs redzam, ka valdības mainās, bet konstitucionelie noteikumi paliek. Tad arī redzam, ka visās valstīs pastāv ministru kabinetu atbildība parlamenta priekšā, bet arī parlamentu savukārt var atlaist (tautas nobalsošana). Tālāk, mēs redzam, ka sabiedriskā doma seko valsts organu darbībai, t. i. tai darbībai, ko dara valsts vara. Tā tad, nemaz nerunājot par to, ka zināmā pamata organizācija ir saistoša priekš pilsoņiem, mēs varam arī konstatēt, ka pati valsts vara ir saistīta ar šiem konstitūcijas noteikumiem. Tādā gadījumā mēs varam nākt pie slēdziena, ka runājot par konstitucionelām tiesībām, arī šeit ir darīšana ar to tiesību jēdzienu, par kuŗu mēs tikām runājuši. Pastāv dažādi paņēmieni, kā garantēt tiesiskās valsts iekārtu. Katrā valstī pastāv neatkarīga tiesa. Tā ir kā zināma garantija, kas seko arī vispārējo pamatlikumu izpildīšanai. Eiropas praksē gan nav tas konstatējams, ka tiesai ir tiesība un pienākums pārbaudīt katru likumu, vai viņš nerunā pretīm konstitūcijas noteikumiem. Tāds stāvoklis ir izvests Ziemeļamerikas Savienotās Valstīs, kur tiesas pārbauda katru vienkāršo likumu no attiecīgās centrālās varas vai arī no štatu valdībām, vai viņi nerunā pretīm konstitūcijai.

Man jāaizrāda arī uz vienu ļoti svarīgu apstākli, kas visās valstīs lielākā vai mazākā mērā ir izvests: t. s. valsts varas sadalīšana. Te galvenām kārtām jāsaprot valsts darbības sadalīšana, vai valsts varas funkciju sadalīšana. Šī sadalīšana tiek izvesta sakarā ar franču zinātnieka Monteskiē teoriju, kuŗš ne pirmais, bet viens no tiem zinātniekiem, kas šo jautājumu plašāk apgaismojis. Patiesībā šis jautājums jau ir vecs. To atzīmējis jau Aristotels. Aristotels sadalīja valsts varu trijās daļās: izpildu vara, likumdošanas vara un tiesas. Šī sadalīšana tiek prasīta, lai būtu zināmas garantijas vispār valsts dzīvē. Ļoti pareizi domā tie zinātnieki, kas uzsver, ka būtu ļoti slikti, ja vienās rokās atrastos visa valsts vara: likumdošana, likumu izpildīšana un arī tiesas. Tiesas un administrācija piemēro izdotos likumus attiecīgam konkrētam gadījumam. Katrā ziņā nevēlam ir, ka tiek izdots likums katram konkrētam gadījumam.

Tā tad konstitucionelās tiesībās mēs varam konstatēt tās pašas pazīmes, kādas ir konstatējamas vispār tiesību jēdzienā.

Tas pats jautājums tiek pacelts, kad runā par starptautiskām tiesībām. (Pareizāki būtu teikt: starpvalstiskās tiesības). Daži zinātnieki nosauc konstitūcijas tiesības par valsts morali un vēl jo vairāk viņi starptautiskās tiesības nosauc par starptautisko morali, jo viņām trūkstot tās galvenās tiesību pazīmes, kas esot raksturīgas priekš tiesiskām normām — viņām trūkstot sankcijas. Starptautiskās tiesības varot bieži tikt pārkāptas bez soda. Mēs taģad nemaz neiedziļināsimies tai jautājumā, cik patiesībā zināmām starptautiskām normām ir obligatorisks raksturs, bet mums no svara ir konstatēt, kā viņās var būt atrodamas sankcijas. No svara ir aizrādīt uz to, ka te jau ir pilnīga analogija ar privātām tiesībām. Analogija te ir tai ziņā,

ka tas apstākļi, ka ne katrreiz tiek uzlikta sankcija, nebūt neizšķir jau tājienu par tiesību būtību, ja arī attiecīgām privatām tiesībām uz krimināliem noziegumiem arī jau bieži valsts kā tāda neatrod noziedznieku un tālā gadījumā tiesa nav spējīga uzlikt sankciju. Bet vai tad tas atceļ tiesību obligatorisko raksturu? Taču nē. Tas pats attiecināms arī uz starptautiskām tiesībām. Tiešām starptautiskā dzīvē ir daudzas attiecības, kuras varētu uzskatīt par noziedzīgām, kur pārķāptas attiecīgas normas, ka tur uzreiz nenāk attiecīgas sankcijas. Un tad varam aizrauties no tā un teikt, ka te nav nemaz starptautiskas tiesības, bet tā ir tikai starptautiska morale. Bet tas tomēr ir aplami. Nekad nevajaga aizmirst te principiēlo stāvokli, kas šē krit svarā: šē krit svarā tas moments, ka no katras kulturvalsts atkarājās atzīt zināmas starptautiskas normas vai neatzīt un mēs te novērojam, ka tās starptautiskās normas tiek atzītas no visām kultur valstīm. Un galu galā: ko tad nozīmē kāda konvencija, kāds līgums priekš divām valstīm? Tas patiesībā katrai valstij ir iekšzemes likums, jo, lai kāds līgums stātos spēkā, viņam vajadzīgs tikt ratificētam parlamentā - t. i. no tā paša organa, kas izdod likumus. Tā tad, ja analizējam visas starptautiskās tiesības, tad te mums ir darīšana ar Vācijas starptautiskām tiesībām, Francijas, Anglijas un citu valstu starptautiskām tiesībām. Tā tad pēc būtības starptautiskās tiesības ietilpst tanīs pašās iekšzemes tiesībās, bet viņām gan ir citāds izcēlšanās moments. Šīm tiesībām normām ir vairāk universāls raksturs, nekā parastām iekšzemes tiesībām. Piem. ir tāds "Bruņotās jūras neitralitātes pakts" (1710. g.). Tur ir darīšana ar to, kādas tiesības ir neitralam jūgim starp karojošām valstīm. - Tad vēl pastāv tāda 1906. gada 6. jūlija Ženevas konvencija par slimiem un ievainotiem karavījiem. Ja to konvenciju apskatām, tad redzam, ka kulturelā pasaule ir uzņēmusies uz zināmiem noteikumiem aiz humanitāriem principiem neaiztikt pretinieka ievainotos karavījus u. t. t. Ja tagad uzsvēram, ka patiesībā spēcīgākais dara pāri mazāk spēcīgai valstij, tad tomēr nevajaga aizmirst, ka ir zināmas sankcijas, ar kurām jārēķinājās arī lielvalstīm. Piem. Vilhelms nosauca Belgijas neitralitātes paktu par papīra lupatu un mēs tagad redzam kara lielās sekas. Sankcijas var būt ļoti ievērojamas. Tās nosaka T. S. pakta 16. pants. Te ir darīšana ar militarām kā arī ekonomiskām sankcijām, kas var tikt uzliktas vienai valstij. Liels iespaids te arī preseī. Viņas spiediens kādreiz var būt tik jūtams, ka ne par velti presi nosauc par septīto lielvalsti.

Tā tad, starptautiskās tiesībās mēs konstatējam tās pašas pazīmes, kādas mēs vispār konstatējam tiesības jēdzienā. Šē ir jau darīšana ar prasību un pienākumu sadalīšanu. Te nāk klāt vēl viens liels motīvs: karš - kā pēdējais līdzeklis (Ultima ratio).

OBJEKTIVAS UN SUBJEKTIVAS TIESĪBAS.

Tagad mums jāpāriet pie t. s. objektīvām un subjektīvām tiesībām. Bet lai runātu par šo jautājumu, tad vispirms ir nepieciešami apskatīt jautājumu par t. s. juridiskām attiecībām. Te atkal savukārt mums iepriekš jānoskaidro, ko nozīmē jēdziens "attiecība". Attiecība ir zināma saistība, kura ir atkarīga no citiem apstākļiem. Ja nu šē runā par atkarību no citiem apstākļiem, tad nu ir skaidrs, ka mainot šos apstākļus var veidot arī pašu attiecību. Kur nav tādas atkarības, tur protams nevar būt runas par kaut kādu attiecību. Šī attiecība jo sevišķi skaidri un elementāri saprātama matemātiskās formulās. Tāpat, ja runāsim par t. s. kauzalitātes likumu. Tas pastāv iekš tam, ka noteiktam iemeslam ir noteiktas sekas. Starp iemeslu un sekām ir noteiktas attiecības. Protams, ja runājam par cilvēku sabiedrību, tad arī starp cilvēkiem pastāv noteiktas attiecības. Uz šīm attiecībām dara iespaidu dažādi faktori, tur ir fiziologiski, tehniski, ekonomiski un citi faktori. Bet kad mēs runājam par formelām juridiskām attiecībām, tad paceļas jautājums: kas īstēni tiek saprasts zem formelo juridisko attiecību termiņa? Te valdošais uzskats tiesību zinātnē ir

Regelsbergera. Tas pastāv iekš tam, ka tiesiskā attiecība ir tāda attiecība, kas noteikta no normām starp

personu no vienas puses un citām personām un lietām no otras puses. Tā tad šinī valdībā uzskatā tiek uzsvērts, ka zem juridiskas attiecības var saprast arī tās attiecības, kas pastāv personu un lietu un arī personu un personu - tā tad kombinēti. Tā tad arī cilvēku attiecības pret lietām var tikt atzītas par juridiskām attiecībām. Ja jūs šo tēzi analizēsiet, tad galu galā, apskatot dažādus jautājumus dzīvē, mēs nonākam pie tā, ka šī definīcija dibināta uz pārpratuma. Jo galu galā visas attiecības, kādas vienam cilvēkam var būt, var tikt novestas pie tā, ka cilvēkam ir darīšana ne ar lietu, bet ar cilvēku. Tā tad nevar būt runa par juridisku attiecību starp cilvēku un lietu. Nemsim dažus piemērus. Ja jūs pastaigājoties atrodat kādu lietu. Tad jūs varat viņu ielikt kabatā, varat nodot kārtībniekam, vispārī varat dažādi te ieņemt stāvokli. Tad piemēram, jūs pastaigājoties gar jūrmalu, Tur jūs atrodiēt skaistu dzintara gabalu. Pacēlas jautājums: kādas jums attiecības ar šo lietu. Jūs varat teikt: "Jā, tā man pieder". Bet man jāaizrāda, ka še ir darīšana ar faktiski attiecību. Bet lai jūs varētu piesavināt šo lietu, tad pacēlas jautājums: kā reagēs citas personas par to? Un še nu zinām, ka pastāv attiecīgi likumi par atrastām lietām. Katrā valsts kodeksā jūs atradīsāt tādus likumus. Un ja runa iet par likumu kodeksiem, tad jau skaidrs, ka jums ir kādas attiecības ar personām, bet nevis ar lietām. Tā tad juridiskas attiecības var būt tikai starp personām. Te tālāk tiek pacelts jautājums - caur ko cilvēka faktiskās attiecības tiek pārvērstas par juridiskām attiecībām? Tas tiek izdarīts ar attiecīgām normām. Visai mūsu dzīvei visām mūsu attiecībām tiek piedots formāls juridisks raksturs. Tā tad, ja jūs kā persona esat pārkāpuši kādu normu, tad jūsu attiecības faktiski būs juridiska rakstura attiecības pret citām personām. Jūsu starpā bieži notiek tādas lietas, ka viens otram "aizpumpē" pievismtnieku. Bet tā ir jūsu faktiskā attiecība - likums to neaizsargās - bet ja jūs gribat, lai šai attiecībai būtu juridisks raksturs, tad ir vajadzīgs kaut kāds pierādījums. Piem. jūs savam draugam pārdodat māju, Jūs viņam uzticaties un iedodat to māju tāpat. Viņš jums paliek vēl naudu parādā un jūs domājat, ka viņš jums to ar laiku atdos. Bet tā nav juridiska attiecība. Tā ir tikai faktiskā attiecība. Te bieži ir lieli pārpratumi.

Tagad noskaidrosim objektīvās un subjektīvās tiesības. No vienas puses mēs zem teisībām saprotam zināmu normu vai to kopumu, kas regulē mūsu attiecības. No otras puses mēs zem tiesībām saprotam zināmu pilnvarojumu ko nebūt darīt, ko nebūt prasīt jeb atturēties no darbības. Pirmā nozīmē mēs runājam, ka tiesības noteic īpašumu, līgumu slēgšanu, vēlēšanu tiesības. Otrā gadījumā runājam, ka īpašniekam ir tiesība valdīt, rīkoties ar savām lietām, ka pilsonim ir tiesība vēlēties u. t. t. Ja jūs iedziļināsaties šo divu piemēru sistemā, tad redzēsāt še lielu starpību. Pirmā sistemā tiek runāts par īpašuma tiesībām, vēlēšanu tiesībām; otrā gadījumā ir jau noteiktas personas - jums ir tiesība vēlēties, kreditoram tiesība prasīt u. t. t. Tādēļ tiesībām nevēlams ir tā parādība, ka zem viena un tā paša termina tiek apzīmētas pēc būtības dažādas lietas. Pirmā gadījumā ir darīšana ar normu, bet otrā gadījumā jau ir darīšana ar zināmas personas darbību, - persona darbojas uz noteiktu normu pamata. Pirmā gadījumā, kad likumdevējs raksta tiesības, viņš neiedomājas atsevišķu personu, bet še ir vispārējs noteikums priekš visas tautas. Bet otrā gadījumā še darīšana jau ar noteiktām, atsevišķām konkrētām personām - tā tad, ar atsevišķiem subjektiem, kas izlieto savas tiesības.

Sakarā ar to, ko mēs novērojam dzīvē, mēs novērojam tiesību zinātnē, ka tiesībās tiek dalītas jau no seniem laikiem uz tiesībām objektīvā nozīmē un subjektīvā nozīmē. Zem tiesībām objektīvā nozīmē saprot juridisku normu vai juridisku normu kopumu, zem tiesībām subjektīvā nozīmē saprot pilnvarojumu, kas piekrīt tiesību subjektam uz normu pamata.

Ja runājam par tiesībām subjektīvā nozīmē, tad šeit katrreiz saprot pilnvarojumu un sakarā ar to, ja šē ir runa par pilnvarojumu, šē katrreiz saprot juridiskas attiecības. Ja nu runājam par attiecībām, tad ir skaidrs, ka mums ir darīšana ar zināmām prasībām un zināmiem pienākumiem. Un subjektīvās tiesības patiesībā pastāv šo pienākumu un prasību realizācijā.

Daži zinātnieki mēģina geometriski attēlot tosakarību, kādair starp objektīvām un subjektīvām tiesībām. (Iedomājaties uzzīmētu vienkāršu riņķa līniju). Šī līnija ir objektīvās tiesības un viss, kas te iekšā, ir tā darbība, kas notiek, ievērojot šo tiesību robežas.

Neskatoties uz to, ka šeit ir noteikti darīšana ar diviem jēdzieniem, tomēr mēs dzīvē lietojam vārdu "tiesības" un saprotam divas dažādas lietas. Dažreiz mēs saprotam, ka šē ir norma, un dažreiz, ka pienākums vai prasība. Tomēr līdz šim nav izdevies radīt tāds terminus, kas būtu pavisam atsevišķi termini. Tikai divām tautām tas ir izdevies. Tās tautas ir senā grieķu un angļu tautas. Attiecībā uz objektīvām tiesībām un subjektīvām tiesībām seniem grieķiem bija divi termini: "Nomos" un "Dikaion". Angļiem ir termini "law" un "right". Šie termini tautā netiek jaukti. Arī franču un vācu zinātnieki ir mēģinājuši uzstādīt citus terminus, bet tautā tie netiek lietoti. Tādā gadījumā neko nelīdz, ja kāds zinātnieks atvasinājis kādus jaunus terminus. Pāzīstams ir izteiciens: "Caesar non supra gramaticus" — ķeizars nevar būt pāri gramatikai. — Jāaizrāda uz kāda vācu zinātnieka — Rübellinga — mēģinājumiem. Viņš uzsver, ka vācu valodā ir liela starpība starp "sollen" un "dürfen". "Sollen" attiecas uz objektīvām tiesībām un "dürfen" uz subjektīvām tiesībām. Viņš liek priekšā nosaukt objekt. tiesību par "Rechtssatz" un subjektīvās tiesības par "Berechtigung". Pārtulkot mēs viņus varētu — "tiesību noteikums" un "tiesību pilnvarojums". Vēl īsāk — "noteikumi" un "pilnvarojumi". Tomēr šie termini nav iegājuši.

Arī belgu zinātnieks Bikars ir mēģinājis atvietot šo terminu. Objektīvās tiesības vietā viņš lika vārdu "legalā tiesība" un subjektīvai tiesībai — "praktiskās tiesības". Bet viņš atkal nav ticis vaļā no vārda "tiesības".

Pie romiešiem pastāvēja termini "norma agendi" (obj. ties.) un "facultas agendi" (subj. ties.). Norma agendi noteic darbību un otrs — facultas agendi — tas nozīmē "iespēju darboties". Tas pilnīgi pareizi atbilst objektīvām un subjektīvām tiesībām.

Ja runā par subjektīvām tiesībām, tad neva jaga aizmirst, ka šē bez prasības arī nemami vērā zināmi pienākumi. Mēs katrreiz nevaram iedomāties kādu darbību bez zināma pamata. Mūsu darbība — pienākumi un prasības — bij katrreiz jau iepriekš saistītas ar zināmu iepriekš pastāvošu normu. Un šē man jāaizrāda, kād salīdzina objektīvās tiesības un subjektīvās tiesības, tad šē nav tās attiecības, kādas pastāv starp iemeslu un sekām, bet šē ir tādas savstarpējas attiecības — nezinosas savstarpējas attiecības. Šē nav t. s. kauzalitātes attiecības, bet šē ir t. s. k o r e l a c i j a s attiecības, kas nozīmē mairnošu savstarpēju atkarību. Tā tad, viņas darbojas paraleli un ir diezgan savādi, pacelt jautājumu, kurās no šīm tiesībām ir izcēlušās agrāki. Bet tomēr šis jautājums tiek pacelts no vairākiem vēsturniekiem un juristiem.

Jāaizrāda, ka ir ļoti daudz juristu, kas nostājas uz tāda viedokļa, ka priekš bijušas subjektīvās tiesības un tad ir izcēlušās objektīvās tiesības. Bet lielākais vairums zinātnieku nostājušies uz pretēja viedokļa. Pirmais viedoklis iziet no tā, ka, lai būtu vispārējās tiesības, vajadzīgs būt vienam konkrētam gadījumam, kur šīs tiesības kā tādas tiek nodibinātas pirmo reizi. Un tad, kad viņas pielieto otro, trešo reizi, tad rodas vispārējās, objektīvas tiesības. — No tiem, kas aizstāv pretējo viedokli, tiek aizrādīts, ka, lai katrā konkrētā gadījumā taisītu zināmu spriedumu, tad vajadzīgs būt zināmam priekšstādījumam par to normu — ka tas ir labs vai slikts. Tā tad te jau iepriekš pastāv zināmas objektīvas tiesības. Vairums no visiem zinātniekiem aizstāv šo uzskatu, ka objektīvo tiesību priekšstādījumus bijis iepriekš. — Nemsim piemēr

mēs varam atrast, ka ir ļoti daudz tādas subjektīvas tiesības tagad mūsu dzīvē, kas ir noteiktas ar likumdevēju normu. Tā tai priekš ir izdots attiecīgs likums un tad tikai uz šā likuma pamata jūs izveidjat savas personīgās un subjektīvās tiesības. Tā jūs zināt 1920. gada 13. septembra likumu par uzvārdu maiņu. Tur priekš tiek nodibinātas zināmas objektīvas tiesības, kas dod iespēju katram mainīt savu uzvārdu — dod iespēju darboties.

NORMAS UN NORMU SASTĀVDAĻAS.

13/12 Ja runā par normām un dažādiem tiesiskiem noteikumiem tad galv. kārtām saprot to, ka šini tiesiskā noteikumā ir pavēles darīt to jeb citu. Tādēļ saprotams, ka daži zinātnieki atzīmēdami to faktu ka lielākā daļa no tiesiskām normām satur sevī pavēles, saka, ka tās tiesiskās normas, kurām trūkstot priekšraksta satura, tās esot nepilnīgi tiesiski noteikumi, nepilnīgas normas. Bet tomēr dažas tiesiskās normas satur sevī bez pavēles vēl t. s. atvēli kaut ko saņemt. Tiek pievests klasisks piemērs no vācu zinātnieka *En e k e r a*: Samnieks pavēl savam kalpam iedot nabagam dāvanu. Vai ar šo pavēli nabags ir ieguvis tiesību prasīt šo dāvanu? Ne b ū t n ē. Kalpam ir tikai dota pavēle izsniegt dāvanu, tā tad, tiek uzsvērts, ka par maz vēl ir pavēles un ir vajadzīgs vēl atvēles elements. Tā tad jāuzsver, ka tiesiskās normās galv. kārtām ir darīšana ar pavēli, ar zināmiem priekšrakstiem, pie kam šīm pavēlēm ir tāds kondicionāls raksturs — vienas tiek izpildītas tikai pie zināmiem noteikumiem, pie zināmām kondīcijām.

13 Tādēļ ir saprotams, ka katra juridiska norma sastāv no divām daļām. Pirmā daļa ir tā, kas noteic tos apstākļus pie kuri eksistences jūs varat pielietot attiecīgu normu. Tā tad, tiek noteikti faktiskie apstākļi, kad paceļas jautājums par normas pielietošanu. Otrā daļa turpretim ir īstēni normas izteiksmes. Še jau ir paredzēta dispozīcija vai sankcija, kas tiek pielietota tad, kad ir bijuši attiecīgi faktiski apstākļi. Tā tai, parasti pie juridisku normu pielietošanas ir paredzēti attiecīgi konkrēti faktiski apstākļi, un tikai tad, kad jūs šos apstākļus esat konstatējuši, jūs pielietojat zināmu normu. Citādi jums nav tiesības, šo normu pielietot. Pirmo daļu, t. i. par faktiskiem apstākļiem, sauc par *h i p o t e z i*. Otrā daļu, kas nosaka, kas tad tiek darīts, sauc par *d i s p o z i c i j u*.

Juridiska norma var tikt formulēta sekoši: *j a p a s t ā v t ā d i u n t ā d i a p s t ā k ļ i, t a d t a s u n t a s t i e k d a r i t s.* Piem. — ja kāds ar savu darbību vai arī ar savu nolaidību izdarījis citam zaudējumus, tad viņam ir visi šie zaudējumi jāatlīdzina.

Katra redakcija var tikt redigēta tādā veidā. Piemēram, ja ņemtu sodu lik. 533 pantu. Dažreiz tomēr tā norma var tikt izteikta vairākos pantos, — hipoteze ir vienā pantā, dispozīcija otrā. Tad jau jums jādara zināma analīze, jums jāuzmeklē atsevišķi hipoteze un dispozīcija.

Kas attiecas uz hipotezi un dispozīciju, tad viņām var būt dažādas formas. Bīspirms hipoteze var tikt izteikta *a b s t r a k t i*, tad viņa var tikt arī izteikta t. s. *k a z u i s t i s k ā f o r m ā* (*casus = gadījums*), — tad jums jārunā par noteiktu konkrētu lietu. Agrāk normās bij darīšana ar kazuistisku hipotezi. Tur redzam likumus ar konkrētu domāšanu — "Kas nocirtis ozolu, tam draudā"". Agrāk vispār likumu nebija daudz un tie bija noteikti konkrētiem gadījumiem (*casus*).

Ja runā par abstraktu hipotezi, tad te saprot jau vairākus gadījumus. Šī hipoteze ir jau plašāka. Še ir konstatējami faktiskie apstākļi, kad var tikt pielietota norma. Abstr. hipoteze dod iespēju plašāki pārrēdzēt jautājumus un vairāk viņus noskaidrot. Tagad nav iespējams iedomāties likumdevēju, kas var sastādīt kādu kodeksu ar

kazuistiskām hipotēzēm. Tā ir absolūti neiespējama lieta. Ja mēs salīdzināsim kaz. hip. par abstr. hipotēzi, tad vispirms jāpastrīpo, ka abstraktai hipotēzei ir zināmi defekti. Viņa var izsaukt strīdus tādēļ, ka šeit ir vispārējs raksturējums un te var strīdēties - vai šis konkrētais gadījums ir tāds vai tāds. Tomēr tagadējā modernā dzīvē nav iedomājam citāda, kā abstrakta hipotēze.

Kad runā par kazuistisko un abstr. hipotēzi, tad vēl jāizšķir t.s. l i e l ā k ā v a i m a z ā k ā n o t e i k t ī b a s p a k ā p e katrā gadījumā. Hipotēze var vienā gadījumā būt vairāk noteikta, otrā gadījumā viņai nav tādas noteiktības un trešā pavisam nav vairs robežu. Šīs noteiktības pakāpes tiek atzīmētas trīs. Pirmās ir t.s. a b s o l ū t i n o t e i k t ā h i p o t e z e. Tas nozīmē, ka tur nekādi strīdi nevar būt. Otrā pakāpe var būt a b s o l ū t i n e n o t e i k t a h i p o t e z e un trešā var būt r e l a t ī v i n o t e i k t a h i p o t e z e. Tagad apskatīsim katru no šīm hipotēzēm atsevišķi.

Mēs ņemsim kādu piemēru: Ir zināms, ka pastāv t.s. mazturības apliecības. Viņas tiek izdotas vai nu no pašvaldības iestādēm vai arī no policijas iestādēm. Bez tam pastāv zīmognodoklis. Te nu attiecībā uz nabadzības apliecībām ir noteikts likums, ka lūgumi dēļ mazturības apliecības ir atsvabināmi no zīmognodokļa. Tātad, te nekādi strīdi nevar būt - te visi apstākļi ir pilnīgi noteikti.

Ja runā par absolūti nenoteiktu hipotēzi, tad ņemsim citu piemēru. Pastāv tās noteikums, ka jautājums par ierēdņa pārcelšanas motīviem tiek izšķirts no iestādes, no kuras atkarājās ierēdņa pārcelšana. Šī ir absolūti nenoteikta hipotēze, jo šeit attiecīgajai iestādei ir uzdots atrast iemeslus, motīvus un tie motīvi ir absolūti nenoteikti. Te var būt runa tikai par lietderības principa pielietošanu, bet ne formelās tiesības principa piemērošanu.

Kas attiecas uz relatīvi noteikto hipotēzi, tad te ir darīšana ar to, ka likums aprobežo jautājiena brīvu izšķiršanu. Tikai attiecīgās robežās attiecīgā iestāde ir relatīvi brīva. Te ir klasisks piemērs: epidemijas izcelšanās gadījumā valdībai ir jāspēj sākt. Tas nozīmē, ka ir vajadzīgs konstatēt divus apstākļus: ka ir tiešam epīdemija un otrs - vajadzīgs konstatēt faktu, ka valdība atzīst par nepieciešamu šinī gadījumā spert attiecīgus soļus. Tā tad, šē ir divi elementi. Tā ir relatīvi noteikta hipotēze. - Tāpat ir ar mūsu satversmes 81. pantu par ministru kabineta tiesību izdot ārkārtējus rīkojumus vai noteikumus ar likuma spēku. Šē ir darīšana ar relatīvi nenoteiktu hipotēzi, jo šeit vispirms tiek prasīts, lai būtu starpsesiju laiks, otrs - ka nepieciešama vajadzība to prasa. Te ir tie divi elementi. Un tad var būt arī vēl trešais - t.i., ka ministru kabinets atzīst, ka tie apstākļi ir tādi.

Ja mēs prasītu, kurās tiesību normās ir visvairāk absolūti nenoteiktu un relatīvi noteiktu hip., tad tās visvairāk sastopamas administratīvās tiesībās, tad vispār valsts tiesībās, tādēļ, ka tur tiek dota zināma brīvība attiecīgiem valsts orgāniem.

Ja mēs tagad pārejam uz dispozīciju, tad t.s. kazuistiskā un abstraktā forma te nav pielietojama, tādēļ, ka dispozīcija satur sevī noteiktu pavēli, kas jāizpilda.

Kas attiecas uz dispozīciju izšķirību noteiktības ziņā, tad te viņa tāpat var tikt sadalīta trijās pakāpēs: absolūti noteiktā, absolūti nenoteiktā un relatīvi noteiktā dispozīcijā. - Pēc keizara nāves pāriet viņa vecākam dēlam. - Tā jau pilnīgi noteikta dispozīcija. Absolūti nenoteikta dispozīcija aprobežojas ar norādījumu, ka valdības orgāns var pielietot zināmu likumu. Tā piem. likums par epidemiju apkāršanu. Hipotēzē ir paredzēts, kādiem jābūt apstākļiem, lai valdība spertu soļus, bet kādi ir šie soļi, tas tiek nodots pilnīgi dispozītivai izšķiršanā attiecīgam valdības orgānam. Tāpat piem. ir sods par noziegumiem, kuriem nenoteic noteiktu sodu, bet tiesai piešķir tiesības izšķirt sodu jautājumu. Te no tiesas vai administrācijas atkarājās piemērot vienu vai otru normu. Ir tādas lietas, ka zināmai personai ir kādas attiecības ar kādu iestādi. Bet bieži notiek tā, ka vai nu aiz nolaidības, vai arī aiz vienkāršas nezināšanas vai arī citiem iemesliem personas pašas neizšķir lietu, tad dispozītivās normas - valdības orgāni izšķir šo lietu. Ir vajadzīgs dot iespēju izšķirt šo jautājumu un šinī gadījumā runā par t.s. d i s p o z i t ī v ā m

normām. Tas nozīmē to, ka šo ir iespēja pašai personai izšķirt savu lietu, bet ja viņa nav nēmusi dalību pie šīs lietas izšķiršanas, tad atļauts valdības orgānam izšķirt šo lietu.

Dispozitīvās normas noteikti jāatskaidro no t.s. p r e - e e p t ī v ā m n o r m ā m, kas ir noteikti priekšraksti zināmām valdības iestādēm. Te ir jau noteikti priekšraksti un te arī nekāda vienošanās nevar būt.

Ja mēs tagad pārejām pie t.s. relatīvi noteiktas dispozicijas, tad te ir darīšana ar divām formām. Pirmā forma ir tā, kad ir noteikts maksimums un minimums, pie kam vai nu ieinteresētām personām vai iestādēm ir tiesība izvēlēties vai nu šo minimumu vai maksimumu. Tā tad te ir divs robežs. Tāpat attiecībā uz līgumu ~~attiecībā~~ Saistība var tikt noteikta uz īsāku laiku, — tas būtu minimums un arī uz ilgāku laiku — tas būtu maksimums. — Kas attiecas uz otru formu, tad tā raksturīga ar to, ka viņa dod iespēju no diviem dispozicijas veidiem izvēlēties vienu, noteikti rīcību. Te ir darīšana ar t.s. a l t e r n a t ī v o f o r m u. Vai jūs vakarā ejat uz kino vai uz lokālu, tā ir jūsu pašu lieta, jūs to varat izšķirt. Tāpat tiesā — sodīt ar cirstu vai ar naudas sodu — tas bieži atkarājas no pašas personas.

Visam šeit ir vispārēja nozīme, bet jāatzīmē uz īpatnību attiecībā uz kriminālnormām. Attiecībā uz kriminālnomu sastāvdaļām lieto citus terminus — te runā tikai par dispoziciju un sankciju, bet hipotēzes te nav. Kautis krimināllikums var tikt noteikti formulēts. "Ja kāds izdarījis zādzību, tad viņš tiek sodīts tādā un tādā sodu!" Bet lieta pastāv tā, ka tagad parasti nomaž nav tādā noteikumu, kur būtu sacīts, ka zādzība ir aizliegta. Tā tad, šo ir darīšana ar to, ka hipotēze — zādzības nolīgums — pastāv, kur nebūt otrs ārpus šīs normas..... No vēsturiskā viedokļa apskatot šis jautājums ir ļoti interesants. Vācu jurists W i t t i n g s saka, ka agrāk pastāvēja aizliegumi, bet nebija sankcijas. Piemēram doņāt bausīti. Starpība pastāv tā, ka agrāk bij darīšana ar t.s. p r i n a r i e n n o t e i k u n i o n, t.i. tiem aizliegumiem, kas noteica, ko nodrīkstēja darīt. Tagad te nav vairs prasības, bet ir sankcija. Agrāk no brīvas gribas atkarājās, vai nēs izpildam nomu, vai nē. Un šo ir atkal liela starpība starp d a b a s n o r m ā m un vispār tiesībām. Attiecībā uz dabas likumiem mēs vispār neesam spējīgi ieņemt kādu stāvokli.

Sakarā ar tiesisko normu obligatorisko raksturu paceļas jautājums: ar kādiem mērķiem var panākt to, ka šīs normas tiek izpildītas? Attiecībā uz tiem rezultātiem, kādi bij zināmos gadījumos, tie var būt dažādi. Tie atkarājas no jūsu darbības. Var būt tāds stāvoklis, kad visa jūsu darbība tiek anulēta, vai atkal visa jūsu darbība tiek apšaubīta. Tā tad, var būt dažādi efekti, atkarībā no tā, kā jūs esat izpildījuši zināmu normu. Piemēram, ja mūsu likumi paredz nekustamu īpašumu iegūšanu notariālā kārtībā, tad visi tie pirkšanas un pārdošanas līgumi tiek anulēti, ja viņi nav slēgti pie notara. Tā tad, šo ir tas, kas iznīcina jūsu darbību. Tas tiek apzīmēts ar terminu "Nullitas".

Var būt atkal otrs stāvoklis, kad jūsu darbība tiek apšaubīta, t.i. viena daļa no jūsu darbības var tikt iznīcināta. Piemēram, pēc doziem likumiem darām nav tiesības parakstīt vekselus. Tā, pēc visiem kodeksiem pastāv tāds princips, ka, ja jūs esat piespīestī kādu līgumu noslēgt zem draudiem, kādu darījumu noslēgt, tad var griezties pie oficiālas iestādes un tad šo darījumu var anulēt.

Kas attiecas uz normu raksturu, tad vairākkārt esmu uzsvēris, ka galvenām kārtēm normās mums ir darīšana ar pavēlēm, noteiktām pavēlēm. — Ja mēs runājam par sankcijām, tad tās var būt dažādas. Sankcijas pakāpes patiesībā noteic zināma likuma pilnību. Likums tiek uzskatīts par pilnīgu, kad viņā ir noteikta sankcija. Likumi tiek sadalīti uz vairākiem daļām un tie likumi, kuriem ir šī pilnīgā sankcija, tiek atzīti par p i l n ī g i e m l i k u m i e m, (l e g e s p e r f e c t a e). Piem. tas pats likums par nekustamu īpašumu iegūšanu. Mēs jāatzīmē, ka ideāli ņemot, visiem likumiem vajadzētu būt tādiem, kam ir šī pilnīgā sankcija. Bet izrādās, ka ir tomēr doži cota nodalījumi, kur var atrast citas sankcijas pakāpes — vai nu lielā vai mazākā mērā sankcijas, vai nekādas sankcijas un tomēr

visos gadījumos tiek uzskatīta par tiesiskām normām. Pilnīgs likums sankcijas ziņā tuvojas dabas likumam. — Ja iet runa par pilnīgu likumu, tad arī vēl runā par vairāk par pilnīgu likumu. (Vairāk kā pilnīgs likums — lex plus quam perfecta). Tas nozīmē, ka zināma darījuma atzīšana par neesošu, bez sankcijas ievēro vēl atsevišķu specialu sodu — piem. pie augļošanas. Augļošana kā tāda ir aizliegta. Augļotājs tiek sodīts, bet viņam bez tam tiek uzlikts speciala sods — parasti cietuma sods. Tālāk uz likumu noteikšanu sankciju ziņās var būt tāds stāvoklis, ka sods tiek uzlikts mazāks, ka tajā gadījumā ir paredzēts. Tas ir nodalījums, kur likumi saucas mazāk kā pilnīgs likums (lex minus quam perfecta). Piemēram ir paredzēts, ka attiecīgi darījumi, kuriem ir materials raksturs, tiek no valsts aplikti ar nodokli — zīmognodokli. Bet ja nav uzlikta pietiekošas vērtības markas, tad notiek tas, ka šie tiek gan uzlikts sods, bet tas ir mazāks kā pilnīgam likumam. Darījumi nā tiek anulēti, bet apām pusēm tiek uzlikts — parasti desmitkārtīgs — zīmognodokļa sods.

Visnepilnīgākie likumi ir tie, kuriem nav nekādas sankcijas (Nepilnīgs likums — lex imperfecta). Būtu pareizāki, ja tādas normas — kaut arī viņas atrodamas likumu kodeksos — netiktu atzītas par tiesiskām normām. Še var būt dažādi stāvokļi 1) neskatoties uz to, ka sankcijas nav, darījumu uzskata par esošu. Lex Cincia aizliedz zināmus darījumus — dāvinājumu pāri zināmam maksimumam nedrīkst izdarīt (bet ja izdara, tad nesēda!), 2) kur nav paredzēta sankcija.

Jā tagad tālāk jautājam, kādas ir tiesisko normu sastāvdaļas, tad te redzam tiesību subjektu, pienākuma subjektu, tiesību un pienākumu objektus u. t. t. Tie ir galvenie elementi, no kuriem parasti sastāv dažādās tiesiskās normas. — Ko gan saprot zem tiesību jeb pienākuma subjekta? Te jāsaprot te personu, kam pieder tas, kas noteikts tiesiskā normā. Ja runājam par kreditora tiesību, tad viņam ir tiesība prasīt. Te kreditors ir tiesību subjekts.

Vispār, kad tagad runā par tiesību un prasību subjektiem, tad tagad tiek atzīmētas divas kategorijas: individuāli un atsevišķi kolektīvi (juridiskas personas). Tagad zem tiesību subjekta saprot galv. kārtām personu vai arī personu kopību. Bet bija laiki, kad zem tiesību subjekta saprata netikai dzīvniekus, dievus, garus, bet arī lietas. Tagad par tiesību subjektu — ņemot vērā tiesību īsto raksturu: viņas noteic sabiedrisko dzīvi starp cilvēkiem — var būt tikai cilvēks. Ja atgriezīamies pie senās mitoleģijas, tad redzam, ka Egiptē bij visiem par pienākumu upurēt vēršim Apīsam un viņam bij tiesība prasīt upuri. Dievība kā tāda tiek iedomāta kā tiesību subjekts. — No vēsturiskā viedokļa skatoties redzam zināmu evolūciju. Agrāk bērni, sievietes, dzimts-cilvēki, ārzemnieki netika uzskatīti par tiesību subjektiem. Tagad kontingents, kam piekrīt tiesības ir paplašinājies un pēc modernā uzskata tiek uzskatīts katrs cilvēks. Tomēr arī tagad pastāv zināmi noteikumi, kas ierobežo tiesību subjekta stāvokli. Ja tagad runā par cilvēku, tad saka, ka cilvēkam ir tiesību spējas, viņam pieder tiesības. Lā gan pēc likuma ir deklarēts jau sen, ka visi ir vienlīdzīgi subjekti, tad šī ideālā prasība tomēr netiek visur ievērota un visās valstīs pastāv zināmi aprobežojumi, kas aprobežo tiesības un darbības spējas. Jūs jau zināsat attiecībā uz tiesību atņemšanu pie noziegumiem u. t. t. Tad tāpat visos kodeksos tiek prasīts attiecīgs vecums, lai varētu izpildīt zināmus tiesiskus darījumus. Tiek prasīta pilngarība. Tikai zināmu vecumu sasniedzot tiek dotas zināmas darbības iespējamības. Attiecībā uz laulību mēs savā valstī redzam, ka vīrietim jāsasniedz 18 un sievietei 16 gadu vecums. Aktivām vēlēšanu tiesībām tiek prasīts mazāks vecums, kā pasīvām. Tiesību un darbības spējas bieži tiek aprobežotas no dzimuma. Tad arī pilsonības jautājums spēlē zināmu lomu. Arī ārzemniekiem tagad zināmi pienākumi un tiesības. Senāk lomu spēlēja piederība pie zināmas reliģijas, tad piederība pie tautas. Tagad pamazām šie noteikumi par tautību un reliģiju krit, ja tos mazāk ievēro. Tagad visās valstīs zināmu lomu spēlē

Šie motīvi tiešām ir pamatoti, jo jāievēro sabiedrības intereses. Tādēļ tās personas, kas kaitē sabiedrībai, ir jāaprobežo. Jāaizrāda, ka agrāk pie tiesību ierobežošanas sevišķu lomu spēlēja piederība pie attiecīgas kārtas. (Muižniecība, kalpi, cunftes). Agrāk jo sevišķi un arī tagad vēl zināmu lomu spēlē īpašums. Agrāk tiesnesim vajadzēja būt zināma lieluma īpašumam. Tādā gadījumā viņš būs saistīts vairāk pie vienas vietas. Ekonomiskais cenzis arī parlamentos spēlē zināmu lomu, jo sevišķi Anglijā, Beļģijā, Hollandē. Sakarā ar to vēl runā par t.s. izglītības cenzu. Izglītības cenzis parasti vedams sakarā ar ekonomisko cenzu.

Tiku aizrādījis, ka tiesību subjekts ir cilvēks. Bet ar to jautājums vēl nav izsmelts. Ja nu nostājas uz tāda reāla viedokļa, ka tiesības ir interese, tad saprotams, ka intereses var būt tikai dzīvam cilvēkam un nevienam citam. Tad tā lieta ir skaidra... Bet man jāaizrāda, ka šā lieta mūsu sabiedriskā dzīvē nav tik vienkārša un mūsu loģistikas dēļ mums ir jāpieļauj, lai šis jēdziens tiktu paplašināts. Nemājam konkrētu piemēru. Katrā kodeksā ir tāds pants un pie mums tas ir Baltijas prov. likumos III daļas § 135, kas nosaka, ka bērns, kas dzimis 10 mēnešus pēc tēva nāves tiek uzskatīts kā dzimis laulībā. Tas nozīmē to, ka viņam ir visas mantošanas tiesības. Noticis ir tas, ka tas varbūtējais cilvēks, kas varbūt dzimis vai nedzimis, no likumdevēja tiek aizsargāts. Šis embrions, šis nākamais cilvēks tiek uzskatīts par tiesību subjektu. Tad cits piemērs - kāds uzrakstījis testamentu, ko var taisīt valdīt tikai 10 gadus pēc viņa nāves. Šeit darīšana ar mantiniekām. Jērings aizrāda, ka tie esot tiesību subjekti, bet tas ir nepareizi, jo viņi var rīkoties tikai uz tā pamata, ka attiecīgā persona darbojusies kā tiesību subjekts.

Tad vēl jāaizrāda uz bez vēsts pazudušām personām. Tās no likuma tiek uzskatītas kā dzīvas un pastāv noteikums, kas paredz, ka tās personas tiek uzskatītas kā dzīvas līdz 70 gadu sasniegšanai. Tā tad, arī bijušās personas zināmos gadījumos tiek uzskatītas kā tiesību subjekti. Tādēļ par tiesību subjektu sauc dzīvu fizisku personu, varbūtēju nākamā personu un arī bijušo cilvēku. Bez tam vēl nāk klāt t.s. kolektīvi - juridiskās personas.

Tiesību subjekta jēdziens aplūkots. Zem tā saprot fiziskas personas, bijušās un arī nākamās personas. Kādas personas testamentā izteiktu gribu var tikai tad, ja tā fiziski izpildāma, un otrkārt, ja nav izteikta kaut kas pretlikumīgs, pret etiku. Loti interesants institūts ir bez vēsts pazudušie. Zināms termiņš (Senā Krievijā 5 g.) bija jānosaka - cik ilgi bez vēsts pazudis cilvēks skaitas par dzīvu. Tas ir vajadzīgs, lai zinātu, kad viena puse no laulātiem var otrreiz precēties. Pēc japaņu kara šis termiņš tika samazināts uz 2 gadiem. Pie mums pastāv civillikumu § 524, kas paredz bez vēsts pazudušu personu kā dzīvu līdz 70 g. - tāpat kā Sakskijā.

Arī kolektīvas juridiskās personas tiek uzskatītas par tiesību subjektu. Visas mantošanas kristu, ja atņemtu tiesību subjekta jēdzienu. Pēc Lābana tiesību subjekta jēdziens ir normatīvs jēdziens. Jērings uzsver, ka zem tiesību subjekta jāsaprot dzīvas fiziskas personas, kas var just un lietot attiecīgas tiesības. Jērings nevar iedomāties tiesību subjektu "bez interesēm". Bet mūsu viedoklis ir plašāks - tiesības nav intereses. Ir daudz gadījumu, kur tiesību subjekts viens, bet lietotājs cits. Loti svarīgs stāvoklis tiesiskā iekārtā būtu, ja tiesības zūd pēc fiziskās nāves.

Tagad jāaizrāda uz pienākumu subjektu. Tas ir elementārs jēdziens. Tiesību subjekts ir tā persona, kurai jāizpilda tas, kas paredzēts tiesiskā normā par labu citai personai, piem. debitors - pienākuma subjekts. Ne katrreiz uzskatīts par pienākumu subjektu tās, kā tagad. Bij daudz ļaunu kategoriju, kas bij tādi pienākumu subjekti, bet tiesību subjekti nebij. Tagad modernā tiesiskā iekārtā visi cilvēki ir netikai tiesību, bet arī pienākuma subjekti.

Bet agrāk tie termini saprasti vienā ziņā plašāk (dzīvnieki) un otrā ziņā šaurāk. Kas attiecas uz dzīvnieku stāvokli, redzam, ka dzīvnieks tiek saukts pie tiesas pēc procesa likumiem, katrs esot atbildīgs par savu darbu. Formula pat apvaino dzīvnieku, kuru lieto sūdzētājs. Inkvizīcijas papēmiņi tiek lietoti arī pret dzīvniekiem. Pastāvēja sevišķi procesi pret netīriem dzīvniekiem - žurkām, pelēm u.c. Šie dzīvnieki iznīcinot vērtības, nodarot postījumus. Par pamatu procesiem pret dzīvniekiem ir 1) zināmi reliģiski uzskati un 2) princips, ka katram jāatbild par savu darbu. Senie ēbreji, grieķi un arābi pieturas pie šiem uzskatiem. Platons prasa formulu procesu pret dzīvniekiem. Cits uzskats izskaidro šos procesus pret dzīvniekiem ar *d e m u - l o g i j u* - tas ir uzskats, ka cilvēka dvēsele ceļo no cilvēka dzīvniekā. Te ir cīņa pret ļauno garu, kas ieviešas dzīvniekā. Trešais uzskats, ko aizstāv franču zinātnieks *S o r e l s*, uzskatī, ka procesiem pret dzīvniekiem esot simbolistiska nozīme - tā esot pamācība cilvēkiem. Pēc *K r a u s a* pētījumiem īpašnieks ar vainīgo dzīvnieku tiek saukts pie tiesas (arī jaunākos laikos uz Balkaniem u.c.) un atbild īpašnieks, ja dzīvniekā nav ieviesies ļaunais gars.

Bez tiesību un pienākuma subjekta mēs normā varam atrast *t i e s ī b u o b j e k t u*. Zē *t i e s ī b u o b j e k t a s a p r o t t i e s ī b u s u b j e k t a d a r b ī b a s k o p u m u*, uz kuru *v iņ š t i e k p i l n v a r o t s n o t i e s ī s k a s n o r m a s*.

Zē *p i e n ā k u m a o b j e k t a s a p r o t p i e n ā k u m a s u b j e k t a d a r b ī b a s k o p u m u*, uz kuru *v iņ š t i e k p i e p r a s ī t s n o t i e s ī s k a s n o r m a s*.

Katrā normā var konstatēt ka šē darīšana ar 3 darbībām.

Tiesību objekta darbība 1) ko nebūt pieņemt
subjekta 2) ko nebūt izdarīt, izteikt
 3) ko nebūt nepielāist, neciest

Pienākuma objekta darbība 1) ko nebūt izpildīt
subjekta 2) ko nebūt cie st
 3) ko nebūt nodarīt.

Šis ir trīs galvenās grupas. - Tad vēl viens jēdziens - *d e s t i n a t o r s j e b a d r e s ā t s*. Tas nesakrīt ne ar tiesību, ne ar pienākuma objektu. Tā *... š ē p e r s o n a, k u r a i p a r l a b u n o t i e k a k c i j a s t a r p d i v ā m p e r s o n ā m*. Bez tam tiesiskā normā ir citi blakus noteikumi - par laiku, par vietu.

Mums darbojas civilīkumi Latgalē - Krievijas likumu X.sējuma I daļa, bet citur Latvijā - Baltijas provinču likumu III.daļa. Likumam neeset atgriezeniska spēka, bet var būt.

Jānāk pie slēdziena, ka pilnīgā normā jāatrod tiesību subjekts un objekts, pienākuma subjekts un objekts, destinators un citi noteikumi. No katra norma tapēc pilnīga, jo bieži nevar atrast pienākumu subjektu u.c. Normas tādē, sadalās *p i l n ī g ā s u n n e p i l n ī g ā s*.

Pārejot no tiesību subjekta kā fiziskas personas uz juridisku personu, jādefinē, ka *j u r i d i s k a s p e r s o n a s i r k o l e k t ī v i, k a s t i e k a t z ī t i p a r p a t s t ā v ī g ā m p e r s o n ā m, k a s d a r b o j a s l ī d z ī g ā f i z i s k ā m p e r s o n ā m*. Tam par motīvu var būt, ka 1) bieži jāapvienojas personām, jo viena spēki ir par vāju, 2) apvienojoties vairāk paaudzēm var itkā nesasniedzamus mērķus sasniegt. Tā kā katra cilvēka darbība noteikta caur tiesībām, tad radot mākslīgu personu, tai jābūt noteiktām tiesībām. Tiesības var paredzēt dažādus institutus, kuriem var pierakstīt attiecīgas tiesības. Pateicoties abstraktiem jēdzieniem zinātniekiem ir iespējams nākt pie attiecīga slēdziena. Tiesību subjekta jēdziens pēc tagad ienestiem korigējumiem ir diezgan abstrakts jēdziens. Pāreja no fiziskas personas uz juridisku personu notiek tā, ka persona pēc nāves grib kautko dibināt, draugam nodot līdzekļus, tas atkal citam u.t.t. Draugs var arī bieži neizpildīt novēlējumu. Otrkārt - akciju sabiedrības kapitāls bieži sastādas no maziem ienākumiem, kas demāti zināmam mērķim, Akciju sabiedrība varētu nonākt pie tā, ka

jāuztic viss vienai personai. Mēs nonākam pie tā, ka jāreda institūts, orgāns, kas stāv ārpus fiziska cilvēka personas. Te izplatītākais termins - juridiska persona. Franču zinātnieki lieto arī terminu - morāli s k a p e r s o n a, ārpus fiziskās pasaules robežām. Anglijā saka - m ā k s l i g a s p e r s o n a s. Kas attiecas uz terminu - mākslīgas personas - tad tam jau vairāk motīvu, bet zināmas priekšrocības ir terminam - juridiska persona. - Tiesību subjekts - tas nozīmē personu, kurai ir tiesību spējas, bet par tiesību subjektu mēs iedomājamies tādu vienību, kas nav dalāma. Zem tiesību subjekta būtības mēs saprotam: fizisku personu, zināmu iestādi kā vienību un arī zināmu lauzu grupu, kas apvienota. Te pēc franču zinātnieka Oriu ir darīšana ar sociāliem indivīdiem. Tā nonākam pie definējuma:

j u r i d i s k a p e r s o n a i r v i s s t a s, k a s n e b ū d a m s p a r e s o š o, b i j u š o v a i t o p o š o f i z i s k u p e r s o n u, t i e k a t z t i t s n o o b j e k t i v ā m t i e s i b ā m (likuma) p a r s p ē j i g u n o t e i k t u m ē r k u. Šēļ b ū t p a r t i e s i b u s u b j e k t u. Lai saprastu kolektīvu, jāievēro indivīda stāvoklis vēsturiskā attīstībā. Senatnē indivīdam nebija patstāvīgas nozīmes. Atsevišķa indivīda darbība tiek aprīta no kolektīva. Atsevišķa indivīda darbība neeksistēja, tāpat atsevišķa indivīda īpašuma tiesības. Tik pamazām atšķir atsevišķa indivīda darbību no kolektīva darbības. Agrāk tiesības, prasības, saistības bij grupām. Gaŗā kultūras procesā indivīds atsvabinājās no grupas un kļuva patstāvīgs. Indivīda darbība jo spilgti izpaužas individualisma laikmetā, kad izcēlās īpašuma tiesības un indivīda darbība. Bet šai laikmetā indivīds redz, ka daudz mērķu, kas grūti sasniedzami. Līdz ar vēsturisko attīstību izceļas citi kolektīvi. Zināma daļa īpašuma tiek atdalīta - kolektīva vajadzībām. Lai gan tagad indivīda nozīme tiek atzīta, tomēr lielu lomu, mērķu sasniegšanā indivīdiem jāapvienojas. Še tagad redzam, ka indivīda un kolektīva darbība notiek līdztekus. Kolektīvam tiek pie rakstītas fizisku cilvēku personu īpašības. Šādai indivīda apvienībai - kolektīvam - tas ļaunums, ka, ja atsevišķs indivīds izdara kādu pārkāpumu, tad pārmetums visam kolektīvam.

Problema par kolektīvu kā juridisku personu ir visstrādīgākā. Pastāv domstarpības, vai var atzīt kolektīvu par tiesību subjektu un vai vispār vajadzīgs viņu par tādu atzīt.

FIKCIJU TEORIJA.

Izplatītair S a v i n j i noībinātā f i k c i j u t e o r i j a, pabalstīta no V i n d š e i d a. Viņa vēl tagad tiek atzīta, bet nav valdošā, jo tai piemīt zināmi trūkumi. Pēc Savinji u.c. uzskata par tiesību subjektu var būt tikai dzīva fiziska persona. Bet tiesību subjekta jēdziens ir plašāks par fiziskas personas jēdzienu. Te pielaižot un ņemot vērā, ka kolektīvi ir realām pazīmēm, varam pielāist, ka te mums darīšana ar tiesību subjektiem. - Nevajaga aizmirst Rudolfa fon Jeringa - jusana un lietošana. Lietotājs var būt arī cits. -

JERINGA TEORIJA.

Jerings teorija, tāpat kā Savinji, atzīst tikai dzīvu fiz. personu. Jerings - spilgts interesu aizstāvis. Nevarēdams tikt pāri faktam, ka kolektīvs pastāv, viņš sāk meklēt dzīvas personas, kas ir tiesību subjekti. Še nonākam pie destinatora - adresāta jēdziena. Viņš meklē tos destinatorus, kas katrā juridiskā personā atrodam. Universitātē - profesori un studenti. Šis uzskats neiztur kritiku. Jerings nav paredzējis, kādas fiziskas personas viņš tur par tiesību subjektiem. Te ir klasisks piemērs - Jerings apskat a nabagu patversmi un meklēt tiesību subjektus, tādus aprād administratorā un nabagas. Te liels pārpratums. Jurists B r i n c a s - ļoti asprātīgi kritizējis šo teoriju. Jerings ar spalvas vilcienu pārvērtis visus nabagus par bagātiem.

BRINCA TEORIJA.

Brincs gribējis dot fikciju teorijas vietā, to kritizējot, kautko pozitīvu. Viņš runā par zināmu īpašumu, kas var piederēt un noderēt kam nebūt. Pirmā gadījumā - dzīvas fiz. personas, otrā - mērķa īpašums. Un tā katreiz tais attiecībās var noteikt, ar kādu personu darīšana. Arī šo uzskatu kritizē - te trūkst subjekta, to nevar konstatēt. Bieži divām sabiedrībām vienāds mērķis, bet tās darbojās šķirti. Pēc Brinca viņām vajadzētu apvienoties. Organizācijām, kam vienāds mērķis, būtu jāapvienojas. Arī Brinca teorija neizsmēļ jautājumu.

Aprakstītas 3 teorijas par juridiskām personām. IV teorija ir

SABIEDRISKO ORGANIZMU vai SOCIALO ORGANIZMU TEORIJA,
 kas krasī atšķiras no iepriekšējām, jo atzīst, ka par tiesību subj
 var būt pārindivīduali organizmi. Pēc šīs teorijas tiesību subjekti
 var būt : 1) fizi--skas personas un 2) sociāli organizmi. Šī teorija
 ir juristu - germanistu nopelns - Girke, Rozelers, Regelbergers.
 Motīvi, ar kuriem tiek aizstāvēta viņu uzskats, ir sekošie : doma, ka
 šie ir darīšana ar dzīvīem organizmiem, kuriem griba, vēlēšanās. Īpaši -
 bas, kas atrodamas pie dzīvas personas, atrodamas arī pie juridiskas
 personas.. Apskatot šo teoriju, redzam, ka daudzam, ko viņi saka, taisnī-
 ba, tā piem. biedrībām savs korporatīvs geds, tomēr šī gēda sajūta
 nav saprotama tādā veidā, kā pie fiziskas personas. Gēda izpratne
 cita. Atsevišķas dzīvas personas griba parasti nesakrīt ar kolek-
 tīva gr--ibas izteiksmi. Šīs teorijas pretinieki saka : "Nevar būt
 runas par sevišķām jūtām pie kolektīva". Tā prof. Petražitskis
 stingri kritizē šo teoriju.. Bet kritiķi aizmirst, ka šie ir darīšana
 nevis ar dabas parādību, bet ar kultūras parādību, jo kolektīvi -
 juridiskas personas - var izcelties tikai pie augstas kultūras.
 jāņem vērā, ka sociālo organizmu teorija ir konstrukcija, pieņemama
 ar zināmiem iebildumiem. Runājot par sociālo organizmu teoriju,
 termins ir aprobežots - te nerunā par dzīvu organiskās dabas parāē
 dību.

Šo teoriju vēl var izprast no tās puses, kad atceras subjekti-
 vās tiesības. Subj tiesībās ir divi elementi : 1) no normām atzīta
 zināmas personas brīvība un 2) uz zināmiem noteikumiem pilnvarota,
 attiecīga persona var izdarīt to vai citu darījumu, zināmās robežās .
 Izejot no šiem diviem momentiem, attiecībā uz dzīvu cilvēku gribu,
 slēdziens, ka dzīva cilvēka griba var tikt izteikta no pilnvarlieta..
 Šo pielaižot, šī griba nav saistīta ar attiecīgu personu pašu, un
 pārejot uz sociāliem organizmiem, neviens nevar aizliegt likumdevējam
 paredzēt normā šiem kolektīvu gribas izteiksmi. Var iedomāties, ka
 šī gribas izteiksme plašā nozīmē var piederēt juridiskai personai,
 mākslīgi radītam kolektīvam.

Tiesību subjekta jēdziens arī mākslīgs, normatīvs. Katrs
~~kodekss~~ paredz mantošanas tiesībās mirēja gribas respektēšanu.
 Tāpat arī embricns tiek mantošanas tiesībās aizstāvēts kā tiesību
 subjekts. Šos aizrādījumus vērā ņemot, pāreja uz sociāliem
 organizmiem pilnīgi nepielaižama. Mēs jūtam reāli, ka tie darbojas,
 Valsts - juridiska persona - dod iespēju eksistēt vairākām jurid.
 personām. Valsts ir juridiska persona sui generis - nav ārējas
 autoritātes, kas to apstiprina. Pilsoņi paši apstiprina valsti,
 kolektīvu ar juridiskas personas tiesībām. Tādēļ ir saprotami

L ā b a n ā a vārdi : "N a v f i z i s k a s p e r s o n a s ,
 i r t i k a i j u r i d i s k a s p e r s o n a s " . (Jācītē).
 Tiesību subjekta jēdziens mākslīgs, normatīvs. Runājot par dzīvu fiz.
 personu, tā ir gadījums, kur šī sakrīt ar tiesību subjekta jēdzienu .
 Tiesību subjekta jēdziens attiecīga no kodeksa. Ties. subj, jēdziens
 ir arī tehnisks jēdziens, konstrukcijas līdzeklis. Franču zinātnieks
 R e n ē D e m o g s saka "subjekta īpašības var piešķirt katram
 interešu centram, ar kuru saistītas noteiktas prasības (tiesības un
 pienākumi)". Mēs varam iedomāties mākslīgu centru. Ja gribētu tā
 nostāties, kā agrāk bijis un kā Ozists Kents saka, tad "naīva doma
 visu pielīdzināt cilvēkam". Tagad protams mūsu laikos tāds stā-
 veklis nevar būt, jo zem ties. subjekta saprot to, kas saistīts ar
 cilvēku, tā personu un sabiedriskiem mērķiem. Starp citu, prof.
 Petražitska viedoklis, iedomājas, ka tiesības ir psihiskas. No viņa
 viedokļa izejot arī dievība, dzīvnieki, gari, stādi var būt tiesību
 subjekti (!) Bet šo uzskatu mēs kritizējam, jo nevajaga aizmirst, ka
 tiesības ir sabiedriskās dzīves parādība. Šai parādībai obligatorisks
 raksturs. Likumdevējs parasti nostājas uz viedokli, ka ties. subjekts,

kas miris un kam vēl nav apstiprināti mantinieki (arī mūsu procesa 215 paragr. beigās atzīmēts), visas masas tiek vestas pret mirušā personu. Viegli likt pāri grūtībām, ja ievēro, ka tiesību subjekts parasto ~~xxxxx~~ nesakrīt ar fiziskas personas jēdzienu.

Par tiesību subjektu var tikt atzīts personu kopums, tālāk arī radītas no cilvēka ideālas personas, institūti, iestādes u. t. t.

Tiesiskās attiecības ir ideālas attiecības. Arī kolektīvā var būt ideālas attiecības attiecībā pret mākslīgi radītu tiesību subjektu. Nav diemžēl valdoša uzskata, kuram piekristu visi zinātnieki. Daudzi pieturas pie fikciju teorijas, daudzi pie Jēringa.

Pirmā teorija neizšķir jautājumu par valsti. Valsts ir jurid. persona un ja juridiska persona ir fikcija, tad arī valsts ir fikcija. Tas ir absurds - valsts nav fikcija.

Otrā ir Jēringa teorija, dibināta uz romiešu tiesību izpratni, bet ja iedomāties pilnīgi Jēringa teorijā - viņš meklē divas fiziskas personas - tad jānāk pie slēdziena, ka viņš iznīcinājis juridiskas pers. jēdzienu. Juridiska persona pazūd, pārvēršas par ~~xxxxxxx~~ dzīvu fiz. personu.

Trešā ir Brinca teorija, saukta arī par Brinca-Zoma teoriju. Te ir darīšana ar mērķi. Viņas defekts, ka te ir darīšana ar tiesībām, kam nav subjekta. Tas absurds. Tiesībām jābūt subjektam

KAS VAJADZĪGS, LAI JURIDISKA PERSONA EKSISTĒTU ?

Vajadzīgs 1) mērķis, kuram vajag vairāk cilvēku apvienotās spējas, tam jābūt parasti ilgstošam. 2) materialālais substrāts, pamats, būtība. Zem materialā substrata saprot tos nepieviešamos faktiskos apstākļus, bez kuriem nevar sasniegt mērķi, priekšā kāda ir nodibināta juridiska persona. Par tādu materialo substrātu var būt 3 faktiski apstākļi: a) zināmu fizisku personu kopība b) noteikts īpašums, c) kombinācija - personas un īpašums.

Piemēram a) zināma biedrība, kur piedalās vienīgi personas b) muzeji, skolas, iestādes, kas dibinātas uz zināma kapitāla pamata

c) akcijsabiedrības.

3) trešais ir juridiska atzīšana. Te ir darīšana ar autoritāti, kas spēcīgāka par iestādi, ko rada. Parasti tiek saprasta valdības atzīšana, valdošais uzskats, ļoti šaurs. Jāaizrēda, ka sabiedriskā dzīvē daudz illegālu illegālu organizāciju, tiek vajātas no valsts, darbojas ar lieliem kapitāliem, lai panāktu mērķus. Daudzes oficiāli par jurid. personām neatzītas, pat vajātas organizācijas, indirekti tomēr no valdības atzītas. Vajātas tiek noteiktas partijas, sektes indirekti tiek atzītas par juridiskām personām, par piederību tiek sauktas pie atbildības. Visas juridisko personu īpašības te atņem. Te tiešām darīšana ar juridiskām personām. Neatkarīgi no tā, vai runājam par legālu vai illegālu jurid. personu, bet vajāga autoritātes atzīšanu.

Kā izceļas juridiska persona? Vairākas sistēmas, viena sistēma un arī pietiek dažu personu vienošanās. Bet šinī sistēmā liels defekts, trešās personas, citi nav skaidrībā par to, kas ir atbildīgās personas šai juridiskā personā. Runājot par šo sistēmu, viņa tiek pielaizta kā nederīga tādu jurid. personu radīšanai, kur nav materiālu interešu. Lai nodibinātu juridisku personu, ir vajadzīgs:

1) dibinātāju vienošanās, 2) attiecīgi statūti, noteikumi,

3) vajāga paziņot valdības iestādēm. Pēc viena uzskata - registrācijas sistēma - pilnīgi pietiek ar paziņojumu par nodibināšanos. Pēc otra uzskata vajāga specialas atļaujas, koncesijas.

40
Agrāk pastāvēja uzskats, ka katra juridiska persona atļaujama specialā kārtā - jādod koncesija. Tagad nāk tāds uzskats, ka pietiek ar registrāciju. Kas attiecas uz Latvijas jurid. personu stāvokli, noteicošs ir 1) likums par biedrībām, savienībām un politiskām organizācijām, izdots 28.VII.1923.gadā. Šim likumam pirmā redakcijā nebija sankcijas (Lex imperfecta) Vēlāk (1925.g.) tas papildināts ar panāšu, kas paredz attiecīgu sodu, sankciju. Kas attiecas uz kooperatīviem, kā akcijsabiedrībām u.t.t. pastāv sevišķi noteikumi. Kas attiecas uz registrācijas termiņu, tad tiek uzsvērts, ka šiem institūtiem, juridiskām personām, jātiek apstiprinātiem apgabaltiesā. Tā tad pēc būtības te ir koncesiju sistēma. Tikai ja tiesa viena mēn. laikā nav taisījusi lēmumu, tad biedrība var pastāvēt. Bet šis ceļš ir vidējs, te nav tīra registrācijas kārtība. Politiskas partijas tiek registrētas iekšlietministrijā - tāpat ārpusskolas organizācijas uz speciala likuma pamata pie izglītības ministrijas. Universitātei arī tiesība - kā autonomai iestādei - apstiprināt organizācijas.

Mērķi var būt dažādi - zinātniski, politiski. Ja runājam par kolektīvu nodibināšanos, tad tie vispirms pārņem lietas, ko agrāk pār zināja valdības iestādes. Tā esot pozitīva parādība. No otras puses, lai gan darīšana ar pozitīvu parādību, tad tā tomēr var pārvērsties par negatīvu. Valsts apspiežot pilsonus. Ja kolektīvi saņem varu savās rokās un rīkojas apspiežot visus citus virzienus, tad tur nekā pozitīva nav. Tas pats, ja zinātkābi nūriet pie tā, ka viņi diktē priekšmetu cenu.

Pār ejot pie juridiskas personas tiesības un darbības spējas, viss atkarājas no sprautiem mērķiem. Kat runā par juridisku personu kā tiesību subjektu, tad nevar nostādīt vienā stāvoklī ar tiesību subjektu - fizisku personu. Visi aprobežojumi - cenzi - kā attiecībā uz vecumu u.t.t., te nav iespējami.

Tiek aizrādīts, ka nevar būt mantodanas tiesības sakarā ar asinsradniecību, te neesot radniecības. Bet tā tiek atzīta. Pēc Baltijas Provinču likuma III daļas paragr. 1772 tiek atzīts, ka pēc muižnieka nāves tā manta nāk muižniecības (ja nav tuvāku radnieku) rīcībā. - Starp citu tiek aizrādīts, ka adoptēšana nevar tikt izvesta no juridiskas personas. Ja runā par juridiskas personas likvidāciju, tad jāsaka, ka tā notiek noteiktā kārtībā.

Paceļas jautājums, kā nu ir ar tiesības spējām, vai tās šo ir vispārējas, vai specialas? Tiek atzīts, ka kolektīviem ir vispārēja tiesības spēja. Bet lielākā daļa pieturas pie uzskata, ka juridiskai personai vajadzīgs būt specialai kompetencei (kā praksē, tā zinātnē atzīts). Jo starp kolektīvu un dzīvu fizisku personu ir starpība. Fiziska persona var grozīt savus uzskatus, juridiska persona saistīta ar statutiem. Mūsu senata prakse un likums nostājies uz specialo tiesību spēju viedokļa. Speciale kompetenci nevar pārkāpt, vispārējā kompetence radītu grūtības trešām personām.

Juridisko personu klasifikāciju ir daudz. Viena no vecākām un labākām ir Savinji. Viņš sadalīja juridiskas personas divās daļās:

- 1) universitātes personarum, - personu savienība
- 2) universitātes bonorum, - iestādes, kas darbojas.

Sīks juridisko personu sadalījums tiek apskatīts civiltiesībās. No svara ir atšķirība starp publiskām un privatām juridiskām personām. Publisko juridisko personu izbeigšana neatkarājas no viņu gribas, bet no ārējās autcritātes. Viņu manta pāriet valstij.

Kas attiecas uz privattiesiskām jurid. personām, tad visa manta pāriet šo personu rīcībā. Tikai tad nē, ja statutos tās nav paredzēts. Tad tā paliek par bezmantinieku mantu un pāriet valstij. Arī mērķu ziņā liela starpība. Pirmajām ilgstošāks raksturs, plašāks nekā otrām. Kas zīmējas uz personām, kas darbojas, tad no svara ir tās, kas atbildīgas valdībai - valde, pilnsapulce. Jurid. personas izbeidz savu eksistenci ja 1) nobeidzas laiks, 2) kad sasniegts mērķis, kam viņas dibinātas. Kolektīva darbību var izbeigt ar attiec. likumu, piem. muižnieku korporācijas. Arī ar administr. aktu. Tāpat arī ar tiesas spriedumu. Tāpat, ja zūd personas, kas nodibinājušas zināmu biedrību. Tālāk, protams, līdzekļu trūkuma dēļ, ja izstājas persona, kam galvenais kapitāls.

TIESĪBU OBJEKTI.

Tagad mums sīkāk jāapskata, kas var būt par tiesību objektiem. Še es lūgtu ievērot, ka par tiesību objektu var būt viss tas, par ko cilvēks var valdīt. Tā tad še noteicošā loma ir valdniecības momentam. Vispār apskatot un analizējot kādas parādības, konstatējot priekšmetus, ja jūs tur atradīsiet, ka te ir cilvēka valdniecība par šo priekšmetu, tad varat noteikt, ka šo ir darīšana ar tiesību objektu, resp. objektiem. Tā tad valdniecības moments ir galvenais, lai izšķirtu, vai ir darīšana ar tiesību objektu vai nē. Protams, daudz kas atkarājas ne tā, kā pieiet pie šī jautājuma noskaidrošanas un šo savukārt tas jāved sakarā ar vispārēju uzskatu par tiesībām. Kas ir, tiesības, pat to mēs esam daudz runājuši, bet starp citu man jāaizrāda, ka vēl tagad ļoti daudz zinātnieku pieturas pie tā Jēringa uzskata, ka tiesības ir interese. Ja nu jūs nostājaties uz tā viedokļa, ka tiesības ir vai nu aizstāvētas vai dalītas intereses, tad jums jāņem vērā tas, ka apskatot dažādas parādības jums jāiziet no tā viedokļa, vai ir interese, vai nav. Jo ja mēs tuvāk apskatām Jēringa definīciju, tad viņa ir ļoti vienkārša: cilvēkam ir darīšana ar interesēm, pie kam vienas ir aizsargātas un otras ir neaizsargātas un tās aizsargātās ir tiesības. Ja jūs nostājaties uz tāda viedokļa, tad, protams, par tiesību objektu var būt tikai tas, kam tieši priekš jums ir interese. Bet jūs jau savā laikā dzirdējāt, ka šis uzskats ir par šauru, jo patiesībā ir daudz tādu priekšmetu, tādu parādību, kas priekš jums nesastāda nekādas intereses. Te ir klasiskie piemēri par lipīgām slimībām mirušo drēbēm, vai arī vispār neizdevīgu mantojumu u. t. t. Pažreiz jūs varat aizliegt brādāt pa smiltīm, pa sniegu, kur jums patiesībā ir vienalga, kas te notiek, bet tas ir jūsu valdniecībā un jūs varat darīt, ko jūs gribat. Tā tad, man jāaizrāda, ka šis uzskats par interesi ir šaurs, jo bez šaubām tiesību objekta jēdziens ir plašāks un jāņem arī vērā, ka tam, kam šodien priekš jums nav nekādas intereses, rīt var būt liela interese.

Jāaizrāda, ka runājot par tiesību objektiem, zinātnieki divās lietās ir vienoti un to saka visi, ka par tiesību objektiem vispār var būt priekšmeti, dažādas lietas. Tālāk, par priekšmetu, par tiesību objektu var būt darbība - par to arī nepastāv sevišķi strīdi. Strīds pastāv iekš tā - kāda darbība. Tur ir dažādas kontroverzes - pretrunas vienam zinātniekam ar otru. Strīdas par to - vai citu personu darbība vai arī paša tiesību subjekta darbība. Tā tad šo jautājumu nevar uzskatīt tik šauri un saprast tādā veidā, kā agrāk, kad bij dzimtbūšana. Tur prasīja tikai piekākumus, bet tagad - tur darbība - kā sava tā arī palīga darbība - tas viss ir tiesību objekts. Tāpat arī, ja runājam par vēlēšanu tiesībām. Tur jums pašam jāierodas nodot savu balsi. Tā tad, šeit neapšaubami ir tas, ka par tiesību objektu var būt dažādi priekšmeti un tālāk - dažāda darbība. - Tagad pāriesim pie trešās kategorijas. Lieta tāda, ka pastāv uzskats, ka par tiesību objektiem var būt arī cilvēks zināmās attiecībās. Protams, mēs nevaram nostāties uz agrākā viedokļa, ka cilvēks ir lieta - vergs ("Res" - pie romiešiem), kur cilvēku varēja māt, dāvēt. Ja tagad runā par šādu uzskatu, tad tas var nākt priekšā tikai ģimenes attiecībās. Tā rad, šis uzskats tagad tiek aprobežots. Agrāk aizrādīju, ka tās intīmās attiecības, kas pastāv ģimenē starp vecākiem un bērniem, tās ir īpatnējas attiecības. Bet nevajaga, ka šo darbība ir saistīta ar noteiktām personām un uz ilgāku laiku. Pamatošamies uz to, uz šīm īpatnībām, daudzi juristi atrūd, ka šinīs attiecībās var konstatēt tiesību objekta pazīmes, jo vecākiem ir tiesības prasīt zināmu efektu no bērniem. Citi, turpretim, saka, ka te ir darīšana ar ģimenes dzīvi un tādēļ cilvēku nevarot uzskatīt kā tiesību objektu. Ja mēs to pārdomājam, tad arī jāsaprot, ka te nav parastais tiesību objekts, bet šo ir īpatnējs tiesību objekts (sui generis).

Paši zinātnieki apgalvo, ka tajās attiecībās, kādas pastāv starp pilsoniem un valsti, arī varot konstatēt tiesību objekta pazīmes. Tas jautājums jau ir strīdīgāks, jo šo trūkst vienas pazīmes, ko konstatējam

ģimenes attiecībās. Še kontrahents ir valsts kā juridiska persona, bet ne kā dzīva persona. Ģimenē kontrahenti ir dzīvas, fiziskas personas. Man šķiet, ka tas jautājums par pavalstnieku un pilsonu attiecībām pret valsti pilnīgi neietilpst tajās kategorijās, kādas attiecības ir ģimenē. Tā tad, galvenā kategorija tiesību objektos ir lietas. Lietas un juridiskā nozīme nav identisks jēdziens ar lietu fiziskā nozīmē. Šie jēdzieni var sakrist, bet tas nedod iespēju taisīt slēdzienu, ka šeit būs lieta fiziskā un juridiskā nozīmē. Nevajaga aizmirst valdniecības momentu: ja jūs varat par kādu lietu valdīt, tad viņa var būt par tiesisku objektu - t.i. par lietu juridiskā nozīmē. Fizisku lietu ir daudz - mēnesis, zvaigzne u.t.t. - bet tā ir tikai lieta fiziskā nozīmē. Līdz tam laikam, kamēr te nav realizēta valdniecība, nevar būt runas par juridisku lietu, - par lietu juridiskā nozīmē.

Jāaizrāda arī uz to, ka daudz kas atkarājas no paša cilvēka īpašībām. Krit svarā, vai tā persona vispār ir spējīga valdīt par kādu lietu vai nē un tālāk arī pašas lietas daba. Ja pemsim elektrību, kas mums apraismo auditoriju. Tā agrāk bija tādā stāvoklī, ka cilvēks par viņu nevaldīja. Tad viņa nebija lieta juridiskā nozīmē, bet tagad pēc savas būtības gan.

Kad runājam par lietu jurid. nozīmē, tad saprot arī tādas lietas, kas vēl nav, bet kas vēl būs, nākamās lietas - nākamā raža, nākamais ienākums. Tā tad še ir ļoti plašs jēdziens. No fiziskā viedokļa pieejot pie šīm lietām, jūs viņas nevarat saukt par lietām, bet no juridiskā tas ir iespējams, jo viņas var būt par jūsu darījumu objektu. Te var konstatēt to pazīmi, ka jums ar attiecīgu tiesisku iekārtu un valsts organizāciju var tikt garantēta valdniecība par nākamām lietām. Tā tad, lieta jurid. nozīmē ir plašāks jēdziens par lietu fiz. nozīmē.

Jāaizrāda vēl uz vienu, kas arī vedams sakarā ar Jēringa interešu teoriju par tiesībām. Tas ir tas uzskats, ko tagad vēl daži zinātnieki aizstāv, ka vispār par tiesisku objektu var būt (par lietu jurid. nozīmē) tikai tādas lietas, kam ir vērtība. Tomēr jātaisā slēdziens, ka šis uzskats nav pareizs. Lietas vērtība - cena - tagad nemaz nav noskaidrāma, jo kam šodien nav vērtības, rīt var būt - viss atkarājas no tehnikas attīstības. Varbūt kādreiz no smiltīm taisīs zeltu u.t.t. Rieži jau mēs sakām: "Tai lietai nav vērtības" - bet man jāaizrāda uz kādu labu piemēru. ---- Kad tika būvēts Liepajas Aleksandra III cietoksnis, tad tā būves valde nerēķinājās ar zemnieku zemes gabaliem, kur bij smilšu apgabali. To atzina par neēderīgu un, neprasot atļauju, sāka viņu izlietot. Tomēr izrādījās, ka Krievijas senats, līdz kuram šī lieta nonāva, nostājās uz vienīgi pareizā viedokļa - ka tām smiltīm ir vērtība un tā vērtība izcēlusies sakarā ar cietokšņa būvi un te tika samaksāta liela suma. tā tad lietas vērtībai ir relatīva nozīme un tas tagad nospēlō lomu. Tāpat jautājums par kūdru. Agrāk kūdrai un arī Igaunijas degakmeņim nebija nekādas vērtības, bet tagad redzam pretējo.

tā tad zem lietām juridiskā nozīmē saprot esošās vai nākotnē gaidāmās lietas, kuras var būt padotās zem tiesību subjekta valdniecības.

Es še definīcijā uzsvēru tiesību subjektu. Līdzšim galv. kārtām tiku runājis par fiziskām personām. Šinī definīcijā ņēmu plašāku jēdzienu, jo ties. subjekts var arī būt juridiska persona - t.i. vairākas pers.

Jāaizrāda vēl uz vienu - tas ir jautājums par bezmiesīgām lietām. Pats tas termins ir diezgan absurds. Kā no var būt lieta bez miesas. Un tomēr šis termins pastāv un bija jau pie romiešiem. Daži zinātnieki apgalvo, ka tā esot bezmiesīga lieta, ja jūs apmeklējat glāznu izstādi, klausaties mazi ku. Klasisks piemērs te ir sekošs:

Kad ar laivu braukā pa upi, tad tā arī esot bezmaksas lieta. Bet tomēr jums jānāk pie slēdziena, ka nevar būt runas par tādām bezmaksas lietām. Še ir neapšaubāmi tiesību objekts, bet tas ir vai nu jūsu, vai arī citas personas darbība. Tā piem., ja jūs pērkat biļeti uz koncertu. Tad jautājums - vai tad tas koncerts ir bezmaksas lieta? Tur ir sava noteikta darbība. Ja tur kāda mākslinieka vietā uzstājas kāds cits, mazvērtīgāks, tad jūs varat protestēt. Tā tad jūs varat prasīt noteiktas personas darbību. Tālāk arī jūsu darbība spēlē lielu lomu, - jums jāņem vieta noteiktā rindā, jums jāklausa, jūs nevarat taisīt troksni. Vispār, še visa lieta (koncerts) ir saistīta ar zināmu darbību. Tāpat, ja jūs apskatāt gleznu - tā jau ir jūsu darbība. Tā tad te nevar būt runas par kaut kādām bezmaksas lietām.

Tiek pacelts jautājums - vai vispār cilvēks, cilvēka miesa, var būt par tiesību objektu? Tur zinātnieki strīdas. Vieni to galīgi noliedz. Še ir darīšana ar cilvēku kā ar augstāku būtni un tamdēļ viņa miesa arī pēc viņa nāves nevarot pārdot u. t. t. Cilvēka miesa nevar būt par darījumu objektu. Tie, kas saka, ka cilvēka miesa nedrīkst būt par darījumu objektu, pievērš sekošu piemēru: Kāds ir novests anatomikumā un izrādas arī, ka viņam nav nekādu dokumentu un viņu sāk preparēt u. t. t. Bet tad ierodas radinieki un to neļauj. Un viņiem ir tiesības to neļaut. Šis piemērs tiek pievests tāl nozīmē, ka te mēs redzot, ka cilvēks nevar būt par darījumu objektu. Bet tas taisni pierāda pretējo: ja radinieki vispār var prasīt līķa izdošanu, tad viņš taču ir tiesību objekts. Līķis taču zinām, ka anatomikums var dabūt pirkt skeletus, rokas u. t. t. Bieži dzirdēts, ka ārzemēs pie medīkiem skeleti atver durvis, baidē cilvēkus. Tas viss tiek pirkt un pārdots. Tā tad te ir noteikts tiesisks darījums. Vispār, kad runā par cilvēku, tad tiek aizrādīts, ka še ir darīšana ar t. s. lietām, kas izņemtas ārpus tirdzniecības (Res extra commercium). Šeit galv. kārtām saprot lietas, kas izejot no publiskām interesēm ir izņemtas no parastiem privattiesiskiem darījumiem. Piem. - karavīra apģērbs - tas ir parasti res extra commercium katrā valstī, jo nav pieļaujams, ka karavīri sāk tiroties ar savām drēbēm, kuŗas viņi dabū no valsts par velti. Tāpat arī tādās lietas, kā ielas, laukumi, tirgus laukumi, publiski dārzi. Un daži zinātnieki apgalvo, ka šīs res extra commercium nevarot būt par tiesību objektu. Bet še arī ir pārpratums. Tas ir tikai tik ilgi, kānēr attiecīga autoritāte noliedz šos darījumus. Bet ja kāds dārzs vai iela tiek noslēgta, tad protams, še ir darīšana ar lietu jurid. nozīmē, ar tiesību objektu kā tādu.

LIETU JURIDISKA KLASIFIKĀCIJA.

42
Te jāsaprot, ka lietu juridiskā klasifikācijai nav nekā kopējs ar fizisko lietu klasifikāciju. Fiziskās lietas īpašības priekš juridiskās klasifikācijas noder tiktāl, cik šīm fiziskām īpašībām ir juridiska nozīme. Lietu juridiskā klasifikācijā mums nav darīšana ar sugām, veidiem, apakšveidiem u. t. t., bet šeit spēlē lomu citi momenti, kas ir izcelti tiesību zinātnē un kam ir lielāka nozīme izejot no tā galvenā momenta - no cilvēka valdniecības momenta.

Lietas tiek dalītas uz kustāmām un nekustāmām lietām. Pie tam pie nekustāmām lietām tiek pieskaitīts viss tas, kas cieši saistīts ar zemi - pati zeme un viss, kas pie pārvietošanas var zaudēt savas īpašības kā tādās. Ja jūs šo ēku nevarat pārnest uz citu vietu tādu kāda viņa tagad ir, tad tā ir nekustama lieta. Bet ja jūs ar tehnikas palīdzību prastu pārnest ēkas (kā tas tagad ir Amerikā), tad arī ēkas būtu kustama lieta. Protams, zem kustamas lietas saprot visas tās no zemes atdalāmās lietas, kas pie pārvietošanas nezaudē savu mērķi, savu iepriekšējo vispārējo raksturu un noder tam pašam agrākam uzdevumam.

Jāaizrāda tomēr, ka šo definīciju, ko devu par nekustāmām lietām, jautājums vēl nav izsmelts. Zem nekustāmām lietām var saprast arī daudz tādas fiziski kustāmas lietas, bet kuras likumdevējs izejot no sava viedokļa, ir strādājis par nepieciešamu atzīt par nekustāmām. Lai gan viņas ir ļoti kustīgas. Ja jūs pastaigāsaties gar upmalu un redzēsiet ūdeni zivis, tad tās ir nekustāmas lietas, tāpat dzīvnieki mežā. Bet turpretīm, ja jūs iesat pa tirgu un redzēsiet tur tās zivis, tad tā jau ir kustāma lieta. Še ir no svara valdniecības moments. Arī mūsu vēsturē ir bijis kāds kuriozums ar nekustāmu lietu. Netāļ no Valkas, kad tika novilkta Latvijas-Igaunijas robeža, vienam latvietim palika māja Igaunijā, bet lielākā daļa zemes Latvijā. Vienā labā naktī izrādījās, ka tā māja ir pārcelta. Tā, protams, izskatījās pēc spoka mājas, bet tas bija noticis robežsarģiem nemanot.

Sakarā ar agrarreformas izvešanu bieži nonāk līdz senatam lietas, kur tiek uzstādīts jautājums, vai tā ir kustāma lieta vai nekustāma. Bijis tāds gadījums, kur kāds Trejkalns daudz gadus atpakaļ uz savas diensta zemes (Viņš bija mežsargs) bij sastādījis kociņus, kas tagad izauguši par vērtīgu mežu. Bet, kad Trejkalnam bij jādzīvo no šīs vietas, viņš lūdza, lai viņam atļauj izcirst mežu (t.i. - lai atzīst kokus par viņa kustāmu īpašumu). Viņš to pārsūdzēja senatā. Tiešām jāatzīst, ka viņš te daudz strādājis, pūlējies, bet ja nostājas uz vispārējā viedokļa, tad ka koki saistīti ar zemi, tad tie pieņemas mežu departamentam. Viņa sūdzību noraidīja, jo še ir darīšana ar principālo viedokli.

Es tiku aizrādījis, ka bez tām dabiski nekustāmām lietām ir vēl no tiesību zinātnes atzītas - formēli nekustāmas lietas. Pirmās ir 1) t.s. "naturaliter immobilis" un otrās 2) "civiliter immobilites" - tādas, kas ar civiliem likumiem atzītas par nekustāmām.

Man jāaizrāda, ka šim sadalījumam - uz kustāmām un nekust. lietām - ir milzīgi liela praktiska nozīme mūsu dzīvē. Pavisam cita kārtība ir pie pirkšanas un pārdošanas. - Pērkot nekustāmu īpašumu ir vajadzīgas zemes grāmatas, lai nekustāmais īpašums tiešām pārietu uz jaunu vārdu. Attiecībā uz kustāmām lietām ir pavisam vienkārši.

Vēl arī ļoti liela nozīme ir tai klasifikācijai, kas runā par **dalāmām un nedalāmām lietām**. Dalāmība - izejot no fiziskā viedokļa ir pavisam, kas cits, kas dalāmība - no jurid. viedokļa. Fiziski jūs varat dalīt bezgalīgi, bet juridiski še jāreķinājas pie dalāmības realizācijas ar to faktu, vai dalāmai lietai nav zudis viņas mērķis, viņas raksturs, uzdevums. Ja jūs vienu briljantu daudzīsat, tad jūs viņu varēsiet sadalīt uz vairākiem briljantiem, bet še spēlē lomā arī viņa vērtība. Tā tad, še katrreiz jāreķinājas ar to, vai zināmas lietas uzdevums ar dalīšanu nezūd.

Ja mēs apskatīsim nedalāmās lietas no juridiskā viedokļa, tad vispirms vajag pemt vērā, ka še ir darīšana ar t.s. vienkāršām lietām. Otrā kategorija ir t.s. saliktās lietas. Tās fiziski sastāv no vairākām lietām, bet viņas ir mehāniski apvienotas. Dažreiz viņas var būt arī ne mehāniski apvienotas, bet tomēr visas šīs lietas sastāda vienu vienību un juridiski tiek apskatītas kā viena vienība. Tā tad no svara ir pierīst vērību jūsu darījumus uz šo raksturu, vai ir darīšana ar vienkāršu lietu, vai saliktu un kāda te īpašība. Piem. pulkstens sastāv no dažādiem ritāņiem u.t.t. Ja jūs viņu sāksiet dalīt, tad visā visumā šīs daļas neaizņems savam mērķim. Faktiski jūs to varat darīt, bet tad pulkstenim nav vairs tā vērtība. Šo mēs runājam par piemēru, kur konstatējam mehānisku savienošānu. Bet ņemsim tādu lietu, kā bibliotēka. Tā arī ir viena vienība, bet sastāv no atsevišķām grāmatām un katru atsevišķu grāmatu jūs varat lietot pilnīgi atsevišķi. Jums ir vajadzīga tikai viena grāmata, bet ja jūs apskatāt bibliotēku no juridiskā viedokļa, tad bibliotēka ir viena vienība, kas sastāv no vairākām daļām, kas tomēr nav cieši saistītas. Sakopojot tik daudz grāmatu vienā vietā, tam jau ir liela kultūras nozīme un arī praktiska.

Ja nu tā bibliotēka tiktu sadalīta, tad šīs galvenās nozīmes te vairs nebūtu. Tā tad šē ir sadalījums, kam ir milzīgi liela nozīme un viņš saucas ar romiešu terminiem; *universitates rerum* un universitātes rerum sadalās tālāk uz divām daļām: *universitates rerum coherentium* un otrā gadījumā, kur tomēr mehaniskā saistība nav tik noteikta - *universitates rerum differentium*. Te tās lietas ir zināmā attālumā viena no otras.

Viens no svarīgākiem sadalījumiem ir tas, kas sadala visas lietas galvenās lietas un blakus lietas. Šē ir darīšana atkal ar principiem, kas jāievēro. Ir tāda aksioma, kas saka, ja runā par galvenām lietām, tad tās ir noteicošās, viņas noteic blakus lietas likteni. Zem galvenām lietām tiek saprastes tās lietas, kurām ir patstāvīga - neatkarīgi no citām - nozīme. Pati lieta kā tāda var izsmelt to jautājumu. Te var būt savienotas vai arī vienkāršas lietas. Turpretim, ja jūs kādai lietai varat konstatēt to īpašību, ka viņai patstāvīgas nozīmes nav, viņai nozīme ir tikai tad, ja viņa ir apvienota ar citu lietu, tad šē ir darīšana ar blakus lietām. Protams, šē ir darīšana ar relatīviem jēdzieniem. Tas, kas var būt no juridiskā viedokļa blakus lieta, otrā gadījumā var būt galvenā lieta. Ņemsim mājas, zemi. Ja mēs analizējam to saistību, kāda pastāv starp zemi un mājām, un ņezējot no šīs klasifikācijas, tad galvenā lieta šē ir zeme. Blakus lieta šinī gadījumā ir mājas. Turpretim, ja ņemam analizēt šē māju un dažādās ierīces un mēbeles, kas atrodas šinī mājā, tad pacēlas jautājums - kas tagad ir blakus lieta? Te māja būs tā galvenā lieta un blakus lietas būs tās ierīces, tie logi, durvis, u. t. t., kas cieši savienotas ar to galveno daļu, bet var tikt apskatītas atsevišķi. Te logu jūs varat pārdot, izņemt, iclikt savā namā u. t. t. Tāpat soli, kur jūs sēžat. Ir tāda aksioma, ka galvenās lietas liktenim seko blakus lieta. Tā tad, ja jūs pārdodat namu, tad jūs pārdodat arī visas blakus lietas, kas ir cieši saistītas ar namu un priekš nama izlietošanas ir vajadzīgas. Diemžēl, praksē tā lieta nav tik vienkārša. Un lai jūs nenonāktu nepatīkšanās, es jūs no tā brīdināšu. Var iznākt tā, ka jūs pērkat skaistu, grezni ierīkotu namu ar lielām lampām u. t. t. Un kad jūs nākošā dienā atnāksiet, viss būs aizņemts. Varbūt pat spoguļi, kas iebūvēti namā. Tā tad te praksē ir daudz strīdīgu jautājumu. - tāpat, ja jūs pērkat gleznu. Jums viņu atsūta mājās ietītu rullē un skaistā rāmja nav vairs. Jūs sakat, ka esat piekrāpts. Tirgotājs teiks, ka jūs pirkāt tikai to gleznu.

Bet jāzin tas princips - *res accessoria sequitur rem principalem* - (accessoria - blakus lieta; res principales - galvenā lieta).

Jāaizrāda, ka ļoti lielu lomu spēlē, no juridiskā viedokļa skatoties, jautājums par augļiem (*Fructus*). Šē atkal liela nozīme, vai ņomāts jēdziens fiziskā vai juridiskā nozīmē. Protams, ka šē jēdzieni var arī sakrist. - Ņemsim kādus ābolus - te katrā ziņā ir vajadzīga atdalīšanās no tā, no kā viņš cēlies. Juridiskā nozīmē zem augļiem saprot arī t. s. no likuma paredzētos, noteiktos augļus; tur ir darīšana ar īres naudām, procentiem, ienākumiem - naudu, ko jūs iegūstat kā zināma darījuma sekas. Jāaizrāda, ka mūsu Baltijas Provinču Tiesības arī aizrāda uz dabiskiem augļiem un rūpnieciskiem augļiem (*fructus industrialis*). (538. pants Balt. Prov. Ties. III. daļā). - Par industriāliem augļiem sauc tos, pie kuriem radīšanas bija apvienoti dabas spēki ar cilvēka darbu. Tur pieder zemkopības augļi.

Beidzot man jāaizrāda, ka runājot par lietu dažādu klssifika-
ziju, liela nozīme ir tam, vai lietai ir tīri individuāls raksturs vai
arī vispārējs. Ja lietai ir individuāls raksturs, tad tas nozīmē to, ka
ja jūs to lietu paņemat un vēlāk gribat atdot, tad jums jāatdod tieši
tā pati lieta. Nav vairāk tādas citas lietas. Nu teiksim - Krievijas -
Latvijas miera līguma teksts. Te ir individuālas lietas pazīme. Tāpat,
ja ņemsim kāda rakstnieka manuskriptu. Ja jūs tādu lietu pazaudējat, tad
jūs esat viņu pazaudējuši uz visiem laikiem. Bet ja jūs ņemsiet tādas
lietas, kā cukuru, miltus, tad te ir citādi. Jūs tās lietas varat atdot
tādā pašā kvantumā, arī kvalitātē. Te pēc būtības ir dažādas lietas, bet
pēc vērtības jūs viņas varat apvienot. Pie pirmā gadījuma var arī pie-
skaitīt gleznas. Piem. kāds mākslinieks sarīko pilsētas mākslas muzejā
savu gleznu izstādi. Bet vienu daļu viņš jau no savām gleznām ir pārdevis
privatām personām. Tad viņš tās gleznas uz kādu laiku aizņemas, bet viņam
jāatdod atpakaļ tās pašas gleznas. Šīs lietas nav atvietošanas ar kaut ko
ekvivalentu - līdzīgu.

Es jau īsumā tiku aizrādījis par tiesību objektu - personu.
Ja mēs runājam par tiesību objektu ģimenes attiecībās, tad, protams, te
jāņem vērā tikai monogamiskā laulība, bet ne poligamiskā. Ja apskatam
tagadējo moderno laulību, tad te galvenais ir attiecīga brīvība - nav
tādas verdzības, kā agrāk. Tāda, arī savā ziņā verdzība, ir konstatējama
poligamiskā laulībā. Tur nav vairs nekādu savstarpības principu starp
sievu un vīru un bērniem.

43 Kas attiecas uz darbību kā tiesību objektu, tad jāņem vērā, ka
te darbība var būt divējāda: var būt darbība, kas pieder citām personām
un arī var būt darbība, kas pieder pašam tiesību subjektam. Ja agrāk par
tiesību objektu tika atzīta tikai citas personas darbība - tad tagad arī
paša tiesību subjekta darbība. Ja šē ir darīšana ar citas personas darbību
tad atkal jāņem vērā valdniecības moments. Par savu darbību jūs varat
valdīt, bet attiecībā uz citu persona darbību šī valdniecība var būt
tikai zināmās robežās. Tad šī valdniecība pārvēršas par tādu, kuras robežas
ir nenoteiktas. Ja jūs pieminētu verdzību, tad man jāsaka, ka tas jau ir
kaut kas tāds, kas mūsu tagadējā iekārtā nemaz nav pielaižams. Tagad jūs
varat prasīt citas personas darbību tikai zināmās robežās. Te ir tas
princips "Do des" (Dod lai tu dotu). Jūs citas personas darbību varat
prasīt tikai saskaņojot darba apjomu ar atlīdzību. - Otrs, kas jāņem
vērā, ir tas, ka jūs nevarat prasīt tādu darbību, kas ir fiziski neiespē-
jama - piem. lekt uz mēnesi. Tāpat jūs nedrīkstat prasīt darbību, kurai ir
noziedzīgs raksturs. Jūs nedrīkstat pats, vai arī caur citu personu piepa-
līdzību prasīt tādu darbību, kas apiet likumu (In fraudem legis).

Mums, kā zināt, pastāv īres likums, kas aprobežojas ar privattie-
sisko pusi no tām attiecībām, kas pastāvēja starp namīpašniekiem un īr-
niekiem. Tas likums ir normējis īres maksu, pie kam šinī likumā aizrādīts
uz to, ka īres noteikumus nedrīkst nekādā ziņā atcelt ar līgumu. Visi
iepriekšējie līgumi tika atcelti. Formāli šis likums pie mums vēl pastāv,
bet faktiski jau sen viņš tiek ignorēts.

JURIDISKI FAKTI.

Ja mēs novērojam mūsu dzīvi, tad redzam, ka mums ir darīšana ar dažādām
attiecībām, pie kam šīs attiecības tiek noteiktas, regulētas no tiesiskām
normām. Mēs novērojam interesantu parādību, ka šīs subjektīvās tiesības ir
pastāvīgā kustībā, pastāvīgi mainās: šodien tiesības pieder vienam, rīt
otram. Mēs varam konstatēt, ka tiesības ir mūžīgā kustībā, jeb, kā to grieķu
filosofs saka: "Viss tek, viss mainās". Tagad jautājums, kādēļ tas viss tā
notiek - aiz kādiem iemesliem? Un šē ir šabloniska atbilde gatava un tā
saka, ka viss notiek zem juridisku faktu iespaida. Sakarā ar to paceļas
jautājums: kas ir juridiski fakti? Par juridisku faktu perasti uzskata
visu to, kas visus dažādos gadījumus, kas var izsaukt un iznīcināt tiesības.
Man jāaizrāda, ka šis definējums par šiem gadījumiem, kasusiem, nav pilnīgs,
jo mēs redzam, ka bez tādiem momentāliem faktiem (ja runā par gadījumu,
tad šē saprot galv. kārt viņa momentālo raksturu - tas notiek vienā
momentā) - ir vēl dzīvē daudz tādu parādību, kurām ir ilgstošs raksturs.

Un tādēļ kā juridisks fakts šis ilgākais laikmets darbojas un dara iespaidu uz zināmām tiesībām - vai nu viņas patura, vai pārveido, vai arī iznīcina. Tādēļ mums šis elementarāms definējums jāpapildina ar to, ka šiem gadījumiem jāpieliek klāt ilgstošas parādības, jo tās arī var izsaukt jaunu tiesību radīšanu vai vecu tiesību iznīcināšanu. Tā tad zem juridiskiem faktiem saprot visus notikumus un ilgstošas parādības, kas var izsaukt, pārveidot, vai iznīcināt tiesības. Ja jūs konstatējat juridisku faktu, tad reizā ar to jums ir jākonstatē, jāatzīmē, jāsaista šis juridiskā fakta konstatējums ar objektīvu normu, ar likumu kā tādu. Tā piem., ja jūs esat sasnieguši 21 gada vecumu. Ko tas nozīmē? Šai lietai milzīga nozīme, jo mūsu likumā paredzēts, ka tad personas ir pilngadīgas tiesību ziņā - viņām ir tiesību spējas bijušas jau agrāk, bet viņi nevarēja tās izlietot paši. Tur bija aizbildņi. Bet tagad šī persona ir pilnīgi darbības spējīga. Un šis 21. gads ir konstatējams likumiskā normā. Tad tālāk karaklausīhas likums paredz, ka vīrieši, kas sasnieguši 21 g. vecumu, tiek iesaukti karadienestā. Tā tad juridisks fakts nemams kopā ar juridisku normu. Tad atkal redzam, ka paredzēts jau ilgāks laiks: no 17 līdz 50 gadiem visiem pilsoņiem jābūt gataviem kara gadījumā tēviju aizstāvēt. Vīrsniekiem šis laiks ir ilgāks - līdz 55 gadiem. Tā tad te atkal ir juridisks fakts, kas vedams sakarā atkal ar attiecīgām normām. Tas pats, ja apskatīsim laulības likumu. Tur ir vīriešiem 18 un sievietēm 16 gadi, kas dod tiesību stāties laulībā.

Ja mēs pieiesim pie tāda momentāla juridiska fakta, kur izbeidzas kādas personas juridiskas tiesības un tajā pašā laikā rada jaunas tiesības (piem. miršanas gadījumā mantošanas tiesības te ir attiecīgas normas, kas paredz mantoschanas tiesību nokārtošanu), tad jāatzīmē, ka te ir parasti darīšana nevis ar vienu juridisku faktu, bet ar veselu kompleksu no jurid. faktiem. Par maz ir nomirt - jābūt vēl arī oficiālam apliecinājumam, dokumentam, kas apliecina, ka tas cilvēks tiešām miris. Tāpat, ja nemsim testamentu, tad šē arī darīšana ar vairākiem juridiskiem faktiem. Par maz vēl ir, ja cilvēks pats parakstījis novēlējumu par savu īpašumu - tur likumi prasa, lai mirējs būtu skaidrā prātā un arī pie zināmām atmiņas spējām, tāpat vajadzīgi liecinieki. Tā tad te tiek prasīti juridiski fakti, lai tie kopā dotu to efektu, kas vajadzīgs.

Ja apskatam tuvāk juridiskus faktus, tad vispirms viņus var sadalīt divos lielos nodalījumos: fakti, kas atkarājas no mūsu gribas, cilvēka gribas un tad atkal fakti, kas ar neatkarīgi no cilvēka gribas. Un kā pirmie, tā arī otrie var saskanēt vai hesaskanēt ar tiesībām. Piem. nemsim kādas stichiskas parādības, kas var radīt jaunu stāvokli tiesībās. Bet ja kaut kas izsaukts no kādām stichiskām parādībām - piem. ūdensplūdi - tad taču tas nenozīmē noziegumu. Ja plūdi pārnesuši kādu ēku uz kādu citu zemes gabalu, tad tas taču nav noziegums, bet šē ir radīts t. s. netiesisks stāvoklis - stavoklis, kas radīts no stichiskiem apstākļiem. Neviens, protams, nav gribējis, lai tas tā notiek, bet te ir darīšana ar dabas spēkiem. Protams, ka šinī gadījumā vecam īpašniekam paliek tiesības uz ēku. Tāpat par tādu netiesisku stāvokli tiek uzskatīts tas, ja jums piederošs dzīvnieks izdara kādu ne visai patīkamu lietu. Šeit nav noziegums, bet tomēr jums kā īpašniekam jāatlīdzina zaudēšies zaudējumi. Mēs nevaram nostāties uz kāda viēuslaiku viedokļa, ka suns pats ir atbildīgs par savu darbu un viņu tiesāt, bet ja viņš apēdis kādas 5 mārciņas desu jūsu kaimiņam, tad jums kā īpašniekam par to jāsamaksā. -

Bieži gadas tādas lietas, kad kalnā dzīvo viens saimnieks un apakšā otrs. Un nu tas, kas dzīvo augšā un savus laukus nav labi apkopis, savam apakšējam kaimiņam kaitē ar to, ka no tiem laukiem tek ūdens lejā un izposta ēkas, kas atrodas kalna piekājē. Tagad nu jautājums: kas tad vainīgs pie tā, ka mājas apakšā bojājās? Se nav nekāds noziegums, bet te ir tāds zaudējums civilās attiecībās un tas vainīgais tomēr ir tas, kas dzīvo augšā, jo viņam bija jāspēj zināmi soļi, lai tas nenotiktu - viņam bij jāierīko drenāža u. t. t. Ja viņš to nav darījis, tad otram ir tiesība prasīt zaudējumu atlīdzību. Loti interesanti piemēri redzami pēdējās Japānas zemestrīces laikā: tur, ja jūs ar visu savu gultu tiekat iesviests cita cilvēka dzīvoklī, tad protams, ka tas ir netiesisks stāvoklis.

Kā no cilvēka gribas neatkarīgs fakts tiek vēl uzskatīta nāve, tad tāpat arī ugunsgrēks. Nāve arī rada jaunas tiesības - pie mantošanas. Pašnāvības un tiši izsauktus ugunsgrēkus nevar uzskatīt par juridiskiem faktiem tādā pat nozīmē, kā dabīgu nāvi un parastu ugunsgrēku.

Kas attiecas uz tiem faktiem, kas atkarīgi no cilvēka gribas, tad tie šadālās plus- un minus-faktos. Ja runā par negatīvu faktu, tad viņa būtība pastāv iekš tam, ka atturās no kāda darba, jūs kādu darbu neizdarat. Sakarā ar visu jūsu darbību jūs varat iegūt vai arī zaudēt savas tiesības un viss tas vedams sakarā ar to, vai jūs no kādas darbības atturaties vai nē. Tā tad atkarībā no jūsu darbības, efekts var būt dažāds. Piem. ja jūs palaižat garām vekseļa maksāšanas termiņu vai atkal teiksim, kad ieviesta jauna nauda un ir dots zināms laiks apmaiņai un ja jūs savu veco monētu neesat laikā apmainījuši, tad jūs caur to ciešat zaudējumus.

Loti interesants fakts šinī ziņā ir t. s. n o i l g u m a tiesības. Noilguma tiesībām ir milzīgi liela nozīme attiecībā uz nekustāmu īpašumu. Ja jūs atļaujat kādai citai personai rīkoties ar xxxx jūsu nekustāmo īpašumu un nekādus iebildumus necelsat, tad jūs pamazām varat savas tiesības zaudēt. Jūs varat zaudēt valdniecību pār savu īpašumu, t. s. savas labākās tiesības, ja jūs vienaldzīgi noskatīsieties, kā cita persona pamazām piesavinās jūsu īpašumu. Te visos kodeksos ir noteikts laiks, cik ir vajadzīgs, lai šis objekts pārietu cita īpašumā. Tas ieviests tādēļ, lai nebūtu mūsu dzīvē tādas parādības, ka eksistētu lietas, kas nevienam nepieder. Bieži jau nāk priekšā, ka īpašnieks nav atrodams, ja viņš par savu īpašumu neinteresējas. Var arī būt, ka īpašnieks jau sen ir miris un nemiens nezina, kam tā lieta agrāk piederējusi. Bieži pacēlas jautājums par to, kas tad te nu ir īpašnieks. Tad te parasti likumdevējs paredz zināmu leiku (parasti no 2 - 10 gadiem) un ja šai laikā īpašnieks nav atsaucies, tad faktiskais īpašnieks arī iegūst noilguma tiesības uz šo ~~prāc~~metu, kas katrreiz vedams sakarā ar zināmu likuma kodeksu.

Kas attiecas uz no cilvēka gribas atkarīgiem juridiskiem faktiem, tad tie dalās uz tiesiskiem un netiesiskiem juridiskiem faktiem. Netiesiska darbība ir noziegums - delikts. Protams, ka noziegums arī var izsaukt jaunas tiesības - var radīt prasības no personas, kas pārkāpusi tiesības. Te var zināmā gadījumā prasīt, lai tiesības tiktu atjaunotas tādā pat stāvoklī, kādas viņas bija agrāk - otrkārt, var prasīt zaudējuma atlīdzību un treškārt, vainīgā sodīšanu. Ja mēs pārejam vispār pie tiesību pārkāpumiem, tad protams, ka efekts no zināmas negatīvas darbības var būt atkarīga darbība. Te, ja nespejam nekādus soļus, var radīt tādu stāvokli, kur jau ir darīšana ar tiesību pārkāpšanu, ar tiesību pārgrozīšanu. Piemēram, ja dzelzceļu virsvalde nespejam soļus pret nelaimes gadījumiem.

Kas zīmējas uz tiesisko pozitīvo darbību, tad šē or darīšana ar divējādu darbību. Ja tas attieksies uz privattiesībām, tad te or darīšana ar t. s. juridiskiem aktiem. Šis termins "juridisks akts" tiek pielietots galv. kārtām civiltiesībās. Šis termins ir ieviests pat publiskās tiesībās, bet tas ir aplami un patiesībā, ja runā par juridisku aktu, tad šē vajaga saprast privattiesisku darījumu. Šē ir darīšana ar zināmām tiesībām, kurās jūs iegūstat. Pirkšana - pārdošana, tas ir juridisks akts.

Ja jums ir darīšana ar kādu pozitīvu darbību, kas tiek izdarīta no oficialām amata personām, tad šo darbību efektu var nosaukt par rīkojumu. Šai darbībai ir publiskitiesisks raksturs. Te nedrīkstētu lietot terminu "akts". Juridiski akti, tā tad, var būt viļņpusīgi un divpusīgi. Viss atkarājas no tā, cik tiesību subjektu ņem dalību pie zināmu aktu noslēgšanas, izdarīšanas un no liela svāra ir arī tas, ka pie zināma akta izdarīšanas jāievēro attiecīga kārtība, kuļai ir tīri formāls raksturs. Te ir piem. tā pati nekustāmu īpašumu pārdošana u.c. Šeit ir paredzēta jau noteikta kārtība. Ir atkal zināmi akti, kur nav paredzēta šī formālā notātk-tība, kādā veidā jums to vajadzētu darīt. Dzīvokli irēt jūs varat kā jūs gribat : ja gribat, slēdzat līgumu mutiski, ja gribat - rakstiski.

Tālāk no liela svāra ir tas fakts, ka pie juridiskas darbības dažreiz mēs redzam, ka tiek prasīts noteikti, lai pati persona ņem dalību. Tā piem. testamentu ņemar uzrakstīt cits. Šis piemērs mums bija ar privattiesisku darījumu. Bet tāpat vēlāšanu liste jums jānodod personīgi un te tas piemērs rāda mums publiskitiesisku darījumu. Bet daudzos gadījumos jūs varat pilnvarot citas personas. Te tiek ievests pārstāvības instituts - kuratori, aizbildņi, pilnvarnieki, kas jūsu vietā izdara to darbību, kas būtu jādara jums pašiem. Ja še ir darīšana ar personu, kas pati ir ~~xxxx~~ darbības spējīga, tad pilnvaras došana citai personai ir labprātīga. Bet var būt arī darīšana ar piespiedtu pilnvaru, nepieciešamu pārstāvniecību. Nepieciešama pārstāvniecība ir tad, kad cilvēks pats nav darbības spējīgs. Piem. kādam nenormalam cilvēkam - viņam tiesības ir, bet viņam nav pašam darbības spēju un tādēļ viņam ir vajadzīgs aizbildnis. Tāpat tas ir ar mazgadīgiem, ar bērniem.

PRIVATĀS UN PUBLISKĀS TIESĪBAS.

44
Man jāsaka, ka šim sadalījumam uz privatām un publiskām tiesībām ir netikai klasifikācijas nozīme, bet arī principāla nozīme. Še iet runa par divām juridiskām sistēmām, savā ziņā diviem lieliem pasaules uzskatiem, kas pastāvīgi cīnas viens ar otru. Mēs novērojam dažādus vēsturiskus laikmetus un redzam, ka vienā laikmetā ir pārsvarā publiskās tiesības un otrā atkal privatās tiesības. Daudz kas še ir atkerīgs no tā, vai tajā valstī un laikmetā noteicošais ir valsts jeb indivīds. Te cīnas mūsu individualās tieksmes ar tām valstiskām tieksmēm, kas grib mūsu attiecības nokārtot izejot no sava viedokļa. Jāaizrāda, ka privattiesību sistēma bij vairāk izkopta no romiešiem un jāsaka, ka romiešu civiltiesību sistēma ir tik pilnīga, ka, lai gan daudz kas nācis klāt, pamatprincipi visiem kodeksiem ir likti no romiešu tiesībām. Jāaizrāda, ka romieši savā privattiesību sistēmā redzēja tādu pilnību, ka viņi saka : Ratio juris. (Tiesību logika). Ratio juris viņi grib pārvērst par dabas saprātu, jo te esot darīšana arī ar dabas ~~saprātu~~ prasību (ratio naturalis). Kas zīmējas uz vidusleikiem, tad viduslaikos, protams uz romiešu tiesību pamata un viņu interpretācijas pamata viss tas, kas no romiešu tiesībām tika dots, tika saprasts kā rakstīts juridisks saprāts (ratio scribta). Jāsaka, ka tai laikā šo pašu uzskatu atbalstīja valsts tiesību teorijas un vispār liberalais uzskats, politiskā un ekonomiskā ziņā.

Privattiesību galvenās idejas ir divas : b r ī v ī b a un ī p a š u m a t i e s ī b a s. Tā tad, personas brīvība un personas īpašuma tiesības. Tas ir pamats visā privattiesību sistēmā un ja jūs ņemset vērā personas brīvību un personas īpašuma tiesības, tad jums arī būs skaidrs, ka privattiesību sistēmai vajaga būt individualai, individualam raksturam. Te cilvēks ar savām īpašuma tiesībām tiek likts pirmā vietā. Ja mēs no šāda viedokļa apskatām sabiedrību, tad ir skaidrs, ka sabiedrība izceļas no zināmu indivīdu zūmas un nevis otrādi - atņemšanas ceļā no sabiedrības mēs daļūjam indivīdu.

Savā laikā tiku aizrādījis, ka par sabiedrību pastāv organiskās teorijas uzskats - ka sabiedrība ir organisms. Es jau toreiz uzsvēru, ka šis termins te ir jāpieņem kā zināms tehnisks termins, bet cilvēku sabiedrību nekādā ziņā nedrīkst iedomāties kā kādas dzīvas būtnes organismu. Ja tagad runā par šo teoriju, tad šē ir darīšana ar tādu atomistisku - atomu teoriju. Te sumā sastāda sabiedrību - tā tad atomistisks uzskats. Indivīds šē ir visas tiesību sistēmas alfa un omega - iesākums un gals. Civiltiesības pastāv priekš tā, lai brīvs indivīds varētu brīvi rīkoties ar savu īpašumu. Šē brīvais indivīds var slēgt līgumus un vispār dažādus darījumus ar tādiem pat brīviem indivīdiem, kam savukārt ir tiesības brīvi rīkoties ar viņiem piederošiem īpašumiem. Pie tam te tiek izcelts indivīda egoizms. Indivīda egoizms šē netiek visnievāts, bet tiek izcelts. Romiešu jurists U l p i a n s teica savā laikā, ka egoizms - cilvēka tikums. Privattiesību galvenais objekts ir īpašums un šim īpašumam no romiešu tiesību sistēmas izejot tiek pierakstīta ne tikai līdzīga nozīme brīvam indivīdam - cilvēkam, bet augstāka - pirmā vietā bieži vien nāk īpašuma tiesības un otrā tikai cilvēka personība. Kā tas tā ir, to jūs sapratīsiet no piemēriem. Jums pat nav jāiet tik tālu un jārunā par vergiem, bet jūs jau to redziet, ka tēvs ar bērniem varēja apieties, kā grib. Viņš varēja viņus iznīcināt, nonāvēt. Šē ir aizsargātas tikai tēva tiesības uz bērnu, bet nav aizsargātas cilvēka personības tiesības. Tā tad šē, runājot tehniskā un juridiskā valodā - attiecībā uz īpašumu atzīmētas netikai lietošanas tiesības, bet arī iznīcināšanas tiesības. Šē ir tas, kas tiek saprasts zem romiešu termina "Jus utendi et jus amutendi".

PUBLISKĀS TIESĪBAS.

Pārejot pie publisko tiesību plašāka raksturojuma, jāsaka, ka publisko tiesību sistēma ir dibināta pa daļai uz romiešu varas koncepcijas, valsts varas koncepcijas un tālāk pa daļai uz suvereno absoluto valsti, kas izceļas pēc viduslaiku bezvalsts jēdziena. Jāsaka, ka pie romiešiem attiecībā uz valsts varas koncepciju bij uzskats: "Imperium potestas" - valsts varas spēks. Attiecībā uz viduslaikiem, runājot par suverenās valsts varas jēdzienu, jāsaka, ka valsts jēdziens bij ļoti noteikts un varēja teikt, ka šē bij darīšana ar bezvalsts jēdzienu. Uz šim bezvalsts jēdziena drupām radās absolūti suverena valsts, kas pastāv uz zināmas teritorijas. Ja runā par publisko tiesību sistēmu, tad jāņem vērā romiešu uzskats par "imperium potestas" un arī tas, ka pēc viduslaikiem attīstījās jēdziens par suvereno valsts varu. Spilgtākā un raksturīgākā pazīme priekš publiskām tiesībām ir valsts varas valdniecība pār ļaudīm. Valsts varas valdniecība pār ļaudīm ir tas, kas noteic visu publisko tiesību sistēmas saturu. Ja šē ir darīšana ar valdniecību pār ļaudīm, tad tas rada priekš attiecīgiem cilvēkiem, pilsoņiem vienpusīgu pienākumu padoties, šē tādēļ or padotības princips. Valsts kā tāda - kā kolektīvs - ir noteicēja par visu. Ja izejam no šī viedokļa, tad ir skaidrs, ka katra indivīda tiesība tiek uzskatīta nevis kā iedzimta, bet kā dāvāna, kā koncesija, kā privileģija, ko dod valsts vara atsevišķiem indivīdiem no savas žēlastības, no savas laipnības. Atsevišķs indivīds no brīvā indivīda pārvēršas par padotu indivīdu valsts varai. Kas attiecas uz īpašuma tiesībām, tad tās tiek uzskatītas kā tādas, kas dotas no ~~xxxx~~ valsts varas. Īpašuma tiesības ir nodibinātas no valsts varas un kā tādas viņas arī tiek uztvertas. - Sakarē ar to varam nākt pie zināmiem slēdzieniem. Ja valsts atsevišķām personām izdod, dāvina tiesības uz īpašumu, īpašuma eksploataciju, tad šē eksploatacija notiek zem valsts varas kontroles, uzraudzības un tādēļ saprotams, ka valsts var ņemt nodokļus no atsevišķām fiziskām personām un arī norādīt uz attiecīgā īpašuma lietošanu - kas ir atļauts un kas aizliegts no valsts varas.

Jāaizrāda uz ļoti raksturīgu vēsturisku faktu - ka sākot ar franču revolusiju laika īpašuma tiesības tiek garantētas no pamatlikumiem, no konstitūcijas. Beidzamā laikā dažas modernas pēckara konstitūcijas par šo jautājumu cieš klusu, runā tikai indirekti - tiek runāts par tiesību aizsardzību. Jāuzsver, ka franču revolūcija pasludināja ka īpašuma tiesības ir neaizskājamā, svētas. To pievedu tādēļ, ka šie ir darīšana ar to, ka valsts vara pastrīpo, ka pamatlikumos viņas dod tās īpašuma tiesības. Šie nav darīšana ar atsevišķiem indivīdiem, kas agrāk bija tie noteicēji. Tā tad mēs varam nākt pie slēdziena, ka **p r i v a t t i e s ī b u s i s t e m u m ē s v a r a m n o s a u k t p a r p i l s o ņ u b r ī v ī b a s s i s t e m u , b e t p u b l i s k o t i e s ī b u s i s t e m u p a r v a l s t s v a r a s a u t o r i t ā t e s s i s t e m u .**

Man jāsaka, ka abas šīs sistēmas idejas ziņā tiek teoretiski apskatītas atsevišķi, bet dzīvē viņas vispār nekad un nekur nedarbojas tīrā veidā. Viņas darbojas kopīgi un parasti viena no šīm sistēmām iespiežas otrā un atkal otrādi. Jāsaka, ka tas ir vēlams, jo ja jūs nostātos uz tāda viedokļa, ka jūs gribētu novest līdz beidzamai konsekvencei privāto tiesību sistēmu, tad jūs ~~makst~~ nonāktu pie pilnīgas anarhijas. Ja katram būtu tiesības un absolūta brīvība attiecībā uz īpašumu, tad tas, protams, novestu pie tā, ka cilvēku sabiedrības nevarētu nemaz pastāvēt. Tas pats, ja jūs nostātos uz pretējā viedokļa: ka valsts vara visu nosaka, t.i. vajaga valdīt publisko tiesību sistēmai. Tas nozīmē, ka te ir darīšana ar verdzību, ka cilvēka personība nespēlē nekādu lomu, indivīdam nav nekādas brīvības. Tādēļ pilnīgi konsekventa publisko tiesību izvešana noved pie varmācības, pie cilvēka indivīda apspiešanas, pie verdzības. Šie būtu darīšana ar despotismu, ar despotisku sistēmu.

Turpretīm, ja jūs apskatāt cilvēku kopdzīves attiecības, tad ir skaidrs un elementārs, neapstrīdam zinātnes ieguvums, ka mums cilvēku attiecībās jāreķinājās ar zināmu brīvību un arī ar zināmu autoritāti. Tā tad mūsu attiecības veidojas izejot no brīvības principa un arī no valsts varas autoritātes principa. Šie divi principi noteic mūsu sabiedrisko dzīvi.

Es tiku uzsvēris, ka šīs abas sistēmas darbojas un tas arī ir vēlams, ka viņas darbojas kopīgi, paraleli. Bet mēs zināmos vēsturiskos laikos novērojam dažādas tendences, kad viena sistēma ņem pārsvaru. Tā varam raksturot feodālo laikmetu, ka tur pārsvarā privāttiesību raksturs. Tad tālāk redzam, ka valsts vara pārveidojās - "imperium" apvienojās ar "dominium" (privatvaldniecība).

Kas attiecas uz absolūtās valsts laikmetu, tad privātās ties. bij apspieztas un zem publisko tiesību valdniecības pilsoņu brīvība bij nostādīta pavisam tādā stāvoklī, ka šie bija darīšana*, kas tika dota no valsts varas. Ja te bija darīšana ar brīvību, tad tā bija dāvāna, koncepcija, kas dota no absolūtās varas. Absolūtās, t.s. policejiskā ~~xxx~~ valsts nostājas uz tā viedokļa, ka viņai viss ir jārevidē, jāpārvalda.

Savā laikā tiku aizrādījis, ka pastāv termins - sabiedriskās zinātnes, sociālās zinātnes, socials, sabiedrīks. Bet tagad gribu jūs darīt uzmanīgus uz vienu. Tiku aizrādījis šodien, ka privātpašums, īpašuma tiesības ir augstākas par personu. Protams, ka tas nav pareizi un ja runājam par sociālām tiesībām, sociālām parādībām plašā jēdzianā un gribam ielikt viņām konkrētu saturu, tad te nekādas starpības nav, jo visas viņas notiek sabiedrībā. Bet savā laikā no franču zinātnieka, jurista Digā (Dugas) tiek uzskatīta doma par t.s. sociālām tiesībām. Šeit tiek ielikts jau konkrēts saturs. Šie "socials" var tikt dažādi saprasts. Tomēr tagadējās tiesību sistēmās lietojot šo terminu jau domā,

* ar privileģiju,

ka vajadzīgs šinīs tiesībās ielikt cilvēka priekšrocību. Tās tiesības tikai ir sociālas, kurās ir ielikta cilvēka priekšrocība - kas nav nostādītas tā, ka cilvēka tiesības netiek atstātas novārtā. Ir daudz tādu parādību, kur tikai īpašums tiek aizsargāts, tad tas vedams sakarā ar romiešu tiesisku izpranti, kas atstāj savu milzīgo iespaidu uz tagadējām tiesībām, bet ka mums tagad modernās tiesībās jāieliek cilvēka priekšrocība. Tagad katrs likums ir sociāls vai antisociāls atkarībā no tā, vai te ir izcelta cilvēka personība vai nav, neatkarībā no viņa izglītības, ekonomiskā stāvokļa. Ja tas nav, tad šīs tiesības nevar tikt sauktas par sociālām, bet visām tiesībām ir jātop par sociālām un mazpamazām to jau arī novēršam.

Tagad, pieejot pie šē jautājuma tālāk, jāaizrāda uz attiecīgu klasifikāciju. Valdošā klasifikācija sadala tiesības privatās un publ. tiesībās. Bet pastāv vēl citas, kas mēģina pievilkt klāt vēl trešo nodalījumu - baznīcas tiesības - un tās vajagot apskatīt atsevišķi. Zināmi pamatojumi te jau ir, bet tagad, kur baznīca rīcien vairāk atšķiras no valsts un reliģija modernās valstīs vispār tiek uzskatīta par katra cilvēka personīgu lietu, šīs tiesības zaudē savu nozīmi un viņas jāpiešķaita klāt privatām tiesībām. Agrāk viņām bija vairāk publiskitais raksturs.

Vēl tiek aizrādīts, ka var būt runa par starptautiskām tiesībām kā atsevišķu tiesību sistēmu. Tālāk vēl tiek uzsvērtas t.s. sabiedriskās tiesības. Tad ir vēl citi nodalījumi, bet man jāsaprot, ka šis sadalījums uz privatām un publiskām tiesībām pastāv jau no romiešu laikiem un viņš ir pietiekoši labs, lai pastāvētu vēl ilgi. Klasiska definīcija te ir Ulpianam, kas saka ka publiskās tiesības ir tās, kas ievēro valsts kā visuma interese. Privatās tiesības ir tās, kas ievēro atsevišķa indivīda interese.

(Juristiem jācītē): Publicum jus est, ~~quod~~ quod ad statum rei romanae spectat - privatus, quod ad singularum utilitatur.

Runājot par Ulpiana definīciju, paceļas jautājums, vai šī definīcija ir pieņemama. Tiek aizrādīts, ka tādas, kā ģimenes tiesības tiek uzskatītas par privatām tiesībām, tāpat īpašuma tiesības tiek uzskatītas par privatām, bet vai tad valstij ir vienāda, kādas ģimenes tiesības vai īpašuma tiesības pastāv? Attiecībā uz ģimenes tiesībām tiek aizrādīts, ka pēc kāriem tiek paceļts jautājums par poligamiju - lai palielinātu iedzīvotāju skaitu - te valstij ir sava interese. Tāpat, ja runājam par poligamijas aizliegšanu - arī te valstij sava interese.

Otrs iebildums ir tas, ka Ulpiana definīcijas nedod atbildi uz jautājumu, kādā kārtā valsts vara var slēgt līgumus, kuriem ir noteikti privattiesisks raksturs. Piem. mūsu kara ministrija slēdz līgumus par zemūdeņu būvi. Mērķim ir valstiska nozīme, bet pats darījums ir noteikti privattiesiska rakstura. Kā tad nu tagad valsts vara darbojas kā privattiesību subjekts?

KANTA - PUCHTAS TEORIJA.

Kad tagad runā par atšķirību starp publ. un priv. tiesībām, tad galvenām kārtām atsauces uz Kanta teoriju. Šī teorija tikusi vēlāk papildināta no Puchtas. Kanta-Puchtas teorija pastāv iekš tam:

Lai atšķirtu, vai ir darīšana ar publ. vai priv. tiesībām, jāņem vērā tas, vai atsevišķās attiecībās cilvēks darbojas kā izolēta persona vai kā zināmas sabiedrības loceklis. Ja viņš darbojas kā atsev. persona, tad šē esot darīšana ar priv. ties., bet ja viņš darbojas kā zināmas sabiedrības loceklis, tad šē noteikti esot darīšana ar publ. ties.

Man jāsaprot, ka pret šo teoriju tiek celti dibināti iebildumi tā ziņā, ka nevar būt runa par izolēta cilvēka tiesībām. Ja kāds cilvēks ir uz kādas vientuļas salas, tad viņam nevar būt nekādu tiesību. Lai būtu kādas tiesības, vienmēr ir jāpieder pie kādas sabiedrības.

Pie Kanta-Puchtas teorijas, tā tad, jāpiebilst, ka pilnīgi izolētam cilvēkam nevar būt nekādu tiesību un otrkārt, šī teorija arī nenoskaidro, kā publiskitiesisks instituts - valsts - var slēgt privattiesiskus darījumus, slēgt līgumus, kuriem ir noteikti privattiesisks raksturs. Ja valsts pasūta lielpabalus, vai arī zemūdenes, tad tam ir publiskitiesiska, vispārēja nozīme, bet pats darījums ir noteikti privattiesiska rakstura. Kādēļ publiskitiesisks instituts te iegājis privattiesiskā darījumā, tas te nav noskaidrots. Tādēļ jāmeklē vēl citi pamati, kas atšķir publiskās tiesības no privātām, jo izrādās, ka tiesību subjekts nevar katrreiz izšķirt tiesību piederību pie vienas vai otras no šīm klasēm.

SAVINJI - ŠTĀLA TEORIJA.

45
Savinji un Štāls domā, ka par atšķirības pamatu var būt mērķu izšķirība, kuram kalpo tā jeb otra tiesība. Ja par tiesību mērķi saka, ka tas ir kāda sociāla vienība - šķira, tauta, valsts - tad tāda tiesība var tikt atzīta par publisku tiesību. Tā tad, ja zināmai tiesībai par mērķi ir zināma sabiedriskā vienība, tad tā ir publiska tiesība. Bet, ja par tiesību mērķi ir indivīds, atsevišķa persona, tad šē darīšana ar privātām tiesībām. Šē tie lietots termins "atsevišķs indivīds", bet nevis termins "izolēts indivīds". Te indivīds ir atsevišķs, bet viņš nedarbojas izolēti no sabiedrības. Ja apskatam, piem., valsts tiesības, kas ir daļa no visām publiskām tiesībām, tad šē galvenais mērķis ir valsts, kat indivīdi kā tādi te nespēlē nekādu lomu. Turpretīm privātās tiesībās kā mērķis ir indivīds, bet valsts ir tikai līdzeklis, caur kuratsevišķi indivīdi var sasniegt savus mērķus.

Šī teorija arī tiek kritizēta un tiek aizrādīts, ka esot bieži tādi gadījumi, kur tiesībai ir sabiedriskis mērķis, bet pašā šīs tiesības izvešanā redzam privattiesisku raksturu. Šīs tiesības realizācijai esot noteikti privattiesisks raksturs. Piem., mūsu projektētā Rīgas-Rūjienas dzelzceļa būve. Ilgi pastāv akciju sabiedrība, kas grib būvēt šo dzelzceļu. Šī dzelzceļa būvei, bez šaubām, ir milzīgi liela publiskitiesiska nozīme, jo šē ir darīšana ar satiksmes ceļu, kas var interesēt visus, visu valsti kā tādu. Bet, ja tuvāt pieejam pie attiecībām, kas varētu pastāvēt starp sabiedrību un strādniekiem, kā arī tirgotājiem, ko kuriem v-ina gwm materialus, tad visur tur ir privattiesiska rakstura attiecības. - Man jāsaka, ka šī teorija arī nenoskaidro, kā valsts var būt par privattiesību subjektu. Neapšaubāmi ir tas, ka valsts, pasūtot lielpabalus vai zemūdenes, izdara lielu sabiedrisku uzdevumu, jo bieži no tā var atkarāties visas valsts eksistence, bet te ir arī raksturīga pazīme priekš privātām tiesībām. - Likums spēlē galveno lomu publiskitiesiskās attiecībās; bet privattiesībās galvenāis ir līgums, vienošanās uz zināma likuma pamata, pie kam šē ir dota zināma brīvība pašiem izlietot savu gribu.

tā tad tiek meklēts cits pamats, lai atšķirtu šīs abas tiesības. Katrā gadījumā, neatkarīgi no tiesību mērķa un subjekta, uzstāda vēl teoriju, kas ņem vērā tās attiecības, kas pastāv starp zināmiem ~~indivīdiem~~ subjektiem. Jāņem vērā attiecību raksturs. Sakarā ar to var katrreiz atšķirt, kur ir darīšana ar publiskām un kur ar privātām tiesībām. Šē katrreiz ar to jāreķinājās, vai mums ir kādas personas attiecība pret citām personām, vai arī pret sociālu vienību - pret zināmu sabiedrību. Ņemsim piemēru par īpašuma tiesībām. Jūs esat kāda zemes gabala īpašnieks, tad tās pastāv iekš tam, ka 1) katram jārespektē jūsu tiesības un 2) valsts aizsargā jūsu tiesības, lai jūs zināmās robežās varētu brīvi rīkoties. Atkarībā no tā, kādas attiecības ir personai pret sociālo vienību, tiesības ir vai nu privātas vai publiskas. Ir skaidrs, ka lai pastāvētu sabiedriskis organizms, jāievēro tas princips, ka attiecīga daļa padodas veselam. Ja daļa nepadodots veselam, ta protams, nevarētu būt runas par sabiedrību un vispār par kādu tiesisku kārtību, bet tad būtu tāda anarķistiskā iekārta.

Mums visu laiku ir runa par to vīņu, kas notiek starp valsti un atsevišķiem indivīdiem. Ja nostātos uz pilnīga indivīda brīvības viedokļa, ta būtu tāda anarhīstiska kārtība, bet ja valstij būtu neaprobežotas tiesības, tad mēs būtu vergi. Tie ir ekstrēmi, kas nav vēlami ne viens, ne otrs, bet kas tomēr jāņem vērā. Tādēļ saprotams, ka kultūrelās valstīs katrreiz pastāv zināmas robežas, ~~xxxxxxxxxxxx~~ līdz kurām valsts var noteikt savas attiecības pret atsevišķiem indivīdiem. Pārējā sfērā katrs no mums ir pilnīgi brīvs rīkoties attiecīgu robežu apjomā. Tur valsts neiejaucas, dod iespēju katram rīkoties at savām spējām, tiesībām. Piem. - īpašuma tiesības: valsts jūsu īpašumu apliek ar nodokli, var prasīt ceļu labošanu u. tt., bet kas attiecas uz pašu īpašuma realizāciju, tad vai jūs viņu pats pārvaldat, vai izrentējat, vai pārdodat, vai dāvināt kādam, vai mainat, tā ir jūsu pašu darīšana un valstij tur nav absolūti nekādas darīšanas. Tā tad te jūs redzat, kāda starpība pastāv - varētu teiki kompromisa sistema - starp valsti un attiecīgiem indivīdiem.

Tā tad, tās tiesības, kur indivīds vai ~~xxxxxx~~ juridiska persona ir patstāvīgs tiesību subjekts, ir privattiesības, turpretīm tās tiesības, kur atsevišķa persona vai juridiska persona ir padota un rīkojās kā daļa, padota socialai vienībai, ir publiskās tiesības.

Pie tādas interpretācijas tiek novestas tās grūtības, par kurām runājām Kanta - Puchtas un Savinji - Štāla teorijā. Tas noskaidro to, kādēļ valsts var būt par privattiesību subjektu. Valsts uzliek nodokli, liek pildīt karaklausību, slēdz līgumus - šie valsts rīkojas kā privattiesību subjekts. Viss tas atkarājas tikai no tām attiecībām, kādas pastāv katrā atsevišķā gadījumā. Protams, ir skaidrs, ka nevar nostāties uz tāda viedokļa, ka valsts prasītu sev visas jūsu īpašumu tiesības. tāds stāvoklis no tiesiskās valsts viedokļa nemaz nav iedomājams.

Pēdējā laikā lielu piekrišanu guvusi vēl viena jauna teorija, kas mēģina atrast starpību starp publiskām un privatām tiesībām pēc vīņu i e k š ē j ā s b ū t ī b a s. Šī teorija tiek aizstāvēta no vācu, franču un krievu zinātniekiem. (Vācu - Stammlers un Kaufmans; franču - Oriu; krievu - Petrožickis un Pokrovskis). No ievērojamākiem darbiem ir mināms Maskavas universitātes profesora Pokrovska 1917. gadā izdots darbs "Osncvnije problemi graždanskavo prava". Te viņš dod pamatīgu analīzi par tām atšķirībām, kādas pastāv starp publiskām un priv. tiesībām. Viņa domu gājienā ir daudz kas ievērojams. Šie daudz kas ir tāds, kas raksturīgi izceļ vienas vai otras tiesības. Viņš noteikti apgalvo, ka galvenā izšķirība ir tā: publiskās tiesībās noteikti esot izvests c e n t r a l i z a c i j a s p r i n c i p s, turpretīm privatās tiesībās izvests d e c e n t r a l i z a c i j a s p r i n c i p s. Ka tā doma ir pareiza, tas ir skaidrs, jo mēs zinām, ka valsts ~~xxxxxxx~~ kā tiesību subjekts darbojas kā milzīgs centrs, kas grib pārņemt visu atsevišķo indivīdu darbību. Šie tādēļ notiek mūžīga cīņa starp to lielo centru (valsti) un atsevišķiem maziem centriem (indivīdiem). Tas ir viens. Otrs, ko viņš uzsver, ir tas, ka pēc viņa pārlicības visām publiskām tiesībām esot spaidu raksturs (jus cogens). Turpretīm privatām tiesībām šī spaidu rakstura neesot. Viņas atkarāties no katra indivīda izvēles. Šie esot zināma dispozīcija, - (jus dispositivum). Pirmā gadījumā jūs redzat obligatoriskumu: ja jūs karadienestu nepildat, tad nāk sankcija. Otrā gadījumā jūs varat darīt ko gribat. Savu īpašumu, ja gribat, varat iznīcināt.

No šīm pamatdomām izriet tas, ka publiskās tiesībās ir darīšana ar padotību, ar s u b o r d i n a c i j u. Ieredņiem ar augstāko priekšniecību ir subordinācijas attiecības. Privatās tiesībās redzam vienošanos, līgumus - šie ir k o o r d i n a c i j a s p r i n c i p s.

Jūs koordinējat, nokārtojat savas attiecības ar citām personām un tas atkarājas no jums. Jums viņas netiek uzspieztas.

Tad vēl viena pazīme. Jau agrāk bija runa par t. s. pilnvarojumu un pienākumu. Lieta tāda: Jums var būt pilnvarojums, bet var arī būt tā, ka jūsu pilnvarojums, tiesība tanī pašā laikā ir arī pienākums. Piem., jūs esat virsnieks. Sakarā ar to jums ir pilnvarojums būt par virsnieku un attiecīgas tiesības, bet reizē ar to jums ir arī pienākums, izpildīt virsnieka amata pienākumus, uzdevumus. Te jūs konstatējat to, ka pilnvarojums, tiesība ir vienā laikā arī pienākums. Par ministri būt ir labi, bet reizē ar to ir pienākums pildīt visu to, kas ministriem tiek uzlikts. Te pienākums ar pilnvarojumu sakrīt. - Bet pemsim otru piemēru, kur pilnvarojums atdalīts no pienākuma: jums pieder skaista vasarnīca. Jums ir tiesība ar to vasarnīcu rīkoties. Jūs varat noteikt viņas likteni, bet tas nav nekādā ziņā jūsu pienākums. Še pilnvarojums nesakrīt ar pienākumu. Še ir tikai viena puse - pilnvarojums. Tā atkal piem. parādu attiecības. Jūs esat aizlienējuši naudu savam draugam. Jums ir tiesība prasīt naudu atpakaļ, bet viņam ir pienākums atdot. Te ir divas personas.

Publiskās tiesībās, tā tad, ir subordinācijas sistēma, bet priv. ir koordinācijas sistēma. Ja pirmajās ir varas un padotības sfēra, tad otrajās ir brīvības un privatās iniciatīves sfēra.

Pie šī sadalījums jāpiezīmē, ka tiesību sadalīšana uz priv. un publiskām tiesībām neattiecas uz pašu tiesību ideju, kas abos gadījumos paliek nemaināma, tāda pati, bet vienīgi attiecas uz pilnvarojumu sadalīšanu. Un ja nu mēs atveramies centralizāciju un decentralizāciju, tad jums jānāk pie zināma slēdziena: Ja ir darīšana ar centralizācijas sistēmu, tad, kā es jau aizrādīju, sakrīt pilnvarojums ar pienākumu, bet attiecībā uz decentralizācijas sistēmu šie momenti ir dalīti. Tā tad pēc būtības šie pilnvarojumu veidi ir dažādi. Caur to izskaidrojas dažādu tiesību zinātņu sadalījums. ~~xx~~ To pilnvarojumu pētīšana, kas ir vienā un tanī pašā laikā arī subjekta pienākums, piekrīt publiskām tiesībām. Še ir darīšana ar valsts tiesībām, administratīvām tiesībām, kriminaltiesībām, ~~xxxxxxx~~ kriminaltiesības iekārtu. Tas viss attiecas uz publisko tiesību sistēmu.

Tālāk, to pilnvarojumu pētīšana, kur pilnvarojumi ir atdalīti no pienākumiem attiecībā uz personām, pārzin privattiesību sistēma. Un še ir darīšana ar atsevišķām privattiesību disciplinām, civiltiesībām, tirdzniecības tiesībām, pa daļai civilprocesiem kā galvenām nozarēm, kas te jāievēro. Atsevišķs un īpatnējs raksturs ir t. s. starptautiskām tiesībām, jo te ir atrodamī abi principi. Daudzi zinātnieki viņas pavisam apšaubā kā tiesību disciplīnu. Tas pats jāsaka par baznīcas tiesībām. Mēs pēdējā laikā redzam, ka baznīcas tiesības sadalās - pāriet uz valsts un administratīvām tiesībām, cita daļa pāriet uz privatām tiesībām, jo pēc moderniem uzskatiem reliģija ir katra cilvēka privāta lieta. Jāsaka, ka tas fakts, ka privattiesību sistēmā pilnvarojums piekrīt vienam tiesību subjektam un pienākums otram, ienes te noteiktu raksturu: še katrs zin, kas viņam pieder un otrs zin, kas viņam jāizpilda. Kas attiecas uz publiskām tiesībām, tad te tā lieta ir savādāka. Še ir zināma nenoteiktība un tas tādēļ, ka še vienā personā sakrīt pilnvarojums, tiesība un sakrīt arī pienākuma izpildīšana. Jūs paši zināt, ka prasību mēs parasti izlietojam, bet tos pienākumus, kurus uzlikšana atkarājas subektīvi no mums pašiem, ne katrreiz izpildām un tādēļ ir saprotams, ka mēs publisku amatu pildīšanā atrodam ļoti daudz trūkumu, jo tas atkarājas no cilvēka pienākuma sajūtas. Tas ir atkarīgs no katra individa un tādēļ te ir zināma nenoteiktība. Tas atkarājas no tā, cik augsta ir individualā kultūra pie atsevišķas personas.

Prof. Georgs Ģelniņš arī ir mēģinājis atrast tos pamatus, kas šķir publ. no privatām tiesībām. Viņš saka, ja runā par publiskām tiesībām, tad ir darīšana ar zināmu iespēju ("können") - ar zināmu varēšanu, ar to, kas atļauts. Bet kas attiecas uz privatām tiesībām, tad te ir darīšana ar zināmu drīkstēšanu, drošumu. Te viņš saka "dürfen". Ar šiem terminiem viņš mēģina izteikt kā publisko tiesību sistēmu, tā arī privāto tiesību sistēmu.

Tiku aizrādījis uz to, ka publiskās un privātās tiesības nav tā izkristalizējušās, ka viņas priekš visiem laikiem būtu vienas un tās pašas. Tās tiesības, kas šodien ir privātas, var pārvērsties par publiskām. Tas atkarājas no sabiedrības, no valsts uztvēruma, no tā, kādas tendences ir pārsvarā - vai centralizācijas, vai decentralizācijas. Senā Grieķijā privāto tiesību sfēra bij neapšaubāmi šaurāka nekā tagad. Tā piem. Spartas pilsonis nevarēja pārdot savu zemi, jo zeme piederēja valstij un viņam bij tikai lietošanas tiesības. Viņam vajadzēja maksāt valstij ar amata izpildīšanu, ar dienestu. Vidus laikos ir pavisam otrādi. Tur privāttiesību sfēra ir plašāka. Visa valdniecība dibinās uz to, ka valdnieks ir suverēns. Te ir valdniecības moments sajaukts ar privātpašuma pārvaldīšanas momentu. Pārsvarā ir privāttiesiskais moments. Tā tad ņemt to vērā, mums jākonstatē, ka dažādos laikos var būt dažādas robežas starp privāto un publisko tiesību sfēru. Ja centrālā vara ir stipra, valsts vara ir spēcīga, tad viņa grib saņemt visu varu savās rokās, bet ja valsts vara ir vāja, tad privāttiesiskais elements ir pārsvarā. Ņemsim piemērus no vēstures. Piem. asinsattributione. Atriebties ar nonāvēšanu, resp. slepkavošanu, tai parsonai, kas jums ko nodarījusi, vai kādu no jūsu tuviniekiem noslepkavojusi, drīkst tikai valsts. Jūs paši to tagad nedrīkstat darīt. Nevar taču tagad dot katram tiesības izrēķināties ar saviem ienaidniekiem. Tas tagad visur ir pārņemts no valsts varas. Valsts vara rūpējas par to, lai būtu aizsargātas sabiedrības un arī atsevišķi jūsu intereses. Bet, kad valsts bij vāja, viņai vēl nebija laika to uzņemties. Agrāk personīgi katrs pats izrēķinājas ar savu ienaidnieku. Agrāk sodu uzlikšanai par zināmu noziegumu bija privāttiesisks raksturs, bet tagad tā ir valsts darīšana. Tālāk baznīcas tiesības - tagad viņas ir pārejas stadijā. Baznīca atdalās no valsts. Baznīcas tiesības pārvēršas par privatām tiesībām. Tāpat ar kaņaspēku. Agrāk tas bija privāttiesisks institūts, jo tur kareivji tika līgti. Bet tagad valdošais uzskats ir tas, ka viss kaņadienests ir organizēts kā publiskotiesisks institūts un tas ir pilsoņu pienākums. Tad vēl tālāk piemērs. Katrai personai jā rūpējas par savu labklājību. Še es domāju to lielo problēmu, kas tiek izšķirta caur sociālo apdrošināšanu. Agrāk liberalās skolas (Mančesteras skolas) uzskats, kas bija valdošais, pastāvēja iekš tam, ka katrs cilvēks ir brīvs un kā brīvs cilvēks nes atbildību par savu darbību. Ja viņš kādā nelaiemes gadījumā zaudē darba spējas, tad te viņš pats vainīgs un tur nevienam vairs nav nekāda daļa. Tagad turpretim redzam visā pasaulē noteiktu sistēmu tāl ziņā, ka visi riski tiek padarīti par tādiem, par kuriem atbildību nes publiska vara. Viņa ir izdevusi attiecīgus likumus, kas padarījuši attiecības starp darba devējiem un darba ņēmējiem par tādām, ka riski likuma ceļā tiek sadalīti starp abiem. Tagad šis likums jau ir publiskotiesiska bāze, visa šī strādnieku apdrošināšana pret nelaiemes gadījumiem ir publiskotiesisks institūts. Un vēl ir daudz tādu piemēru, kas norāda, ka kaut kādām attiecībām var būt vienā gadījumā privāttiesisks raksturs un citā gadījumā publiskotiesisks raksturs. Piem., tagad katrs var precēties, kad viņš grib un var arī neprecēties, bet agrāk bija citādi. Jau agrāk pieminēju seno romiešu likumu "Lex Julia et Papia Papea". Tas bij likums, kas izdots no imperatora Augusta, kas uzlika par pienākumu vīriešiem no 25 - 50 gadiem būt apprecētiem un dāmām no 24 - 50 gadiem. Tātad, te tik intīma attiecība, kā laulības attiecības, ir publiskotiesiskas attiecības. Tātad tas atkarājas no tā, kā rīkojas zināmā valstī suverēnā vara.

Mums, kā jūs zināt, ir spēkā divi civillikumu kodeksi : Baltijas provinču likumu III daļa un Latgalē un Krievijas likumu kodeksa X sējuma I daļa. Un jāsaprot, ka šie daudzos institutos ir dažāda uztvertne. Nemsim piemēram, valsts attiecības pret izšķērdētāju. Civillikumu 56. pants paredz, ka šie ir darīšana ar privattiesisku institutu, t.i. - no radiem atkarājas ierosināt lietu par aizbildņa iecelšanu, kas lai pārraudzītu mantu. Turpretim krievu likumi nostājas uz cita viedokļa. Tur ir paredzēts, ka šie darīšana ar publiskitietiesisku institutu. Prokuraturai ir jā rūpējas par to, ka šie tiek iecelts aizbildnis, kas rūpējas par izšķērdētāja mantu. Bet ja jautājam, kāda sistēma ir labāka, tad tas pilnīgi atkarājas no tā, kāds ir valdošais uzskats zināmā laikmetā un zināmā vietā.

Tā tad tās robežas ir dažādas, kas šķir publiskās tiesības no privatām tiesībām. Pārspilētas var tikt kā vienas, tā otras. Pie, komunistiskā iekārta, kas visu atņem, pārspilē centralizācijas tieksmes, grib atņemt visu privātīpašumu. Līdzšim nav pierādīts, ka šī sistēma var tikt pareizi izvest. Tie ir tikai pārspilējumi.

Ja runā par publiski- un privattiesiskām attiecībām, tad jāievēro zināmi slēdzieni : lai katrā atsevišķā gadījumā izšķirtu, pie kādām pieder zināma tiesība, vajaga ievērot, ka privattiesiskās attiecības ir tās, kur privāta persona figurē kā patstāvīgs tiesību subjekts, - publiskitietiesiskās attiecības turpretim ir tās, kur privāta persona figurē kā socialās vienības padotā daļa. No šī ir viegli izvest privāto un publisko tiesību atsevišķas pazīmes. Vispirms jāuzsver, ka privattiesību attiecībās pastāvīgi ir darīšana ar līgumu un otrs ir tas, ka privattiesības nedod norādījumus, kā izlietot jūsu tiesības. Jūs varat savas tiesības izlietot paši kā gribat, protams, likumus paredzētās robežās. Tiku aizrādījis, ka robežas var tikt vilktas tāl zīmā, kas te ir kādi nodokļi, kādas klausas.

Kas attiecas vispār uz to stāvokli, kādu ieņem privāta persona publiskās tiesībās, tad jāsaprot, ka tā ir saistīta. Viņa nav patstāvīgs rīkotājs, ja šī persona ir kāda valsts amata persona, tad aiz viņas muguras ir zināms kolektīvs, valsts, zināma iestāde. Še patiesībā ir darīšana ar diviem subjektiem - pirmais ir tas reālais subjekts, ar ko jums ir darīšana un otrs ir tas, kas viņu pilnvarojis - attiecīga ministrija, iestāde. Še otro varētu nosaukt par pamata subjektu šinī attiecībā. Tā tad, ja runājam par publiskām tiesībām, tad pamat vērā, ka šie ir darīšana ar tādu divdabību. Ja jūs nododat balsi saeimas vēlēšanās, tad tas nozīmē netikai, ka jūs nododat savu balsi par zināmiem deputātiem, resp kandidātiem, bet arī to, ka jūs esat daļa no visas Latvijas tautas. Likums jums ir devis tās pilnvaras nodot balsi. Tā tad publiskās tiesībās ir darīšana ar tādu divdabību. - Kas attiecas uz privatām tiesībām, tad var nākt priekšā, ka subjektam ir divdabīgs raksturs. Bet tā nav valdošā sistēma. Tur ir darīšana ar zināmu kolektīvu. Piemēram, kāda akcijsabiedrība un jūs - viņas valdes loceklis. Ja jūs rīkojaties viņas vārdā, tad arī te redzam divus subjektus - jūs un akcijsabiedrība.

Kas attiecas uz mērķi, tad šeit atšķirība tāl zīmā, ka publ. tiesībās jums jā rēķinājas ar noteiktu mērķi, uzdevumu, bet privatās ties. jūs paši sev spraužat mērķi. Sakarā ar to ir saprotams, ka publiskās normas noteikti uzdo personai par pienākumu izlietot savas tiesības. Ja jūs esat ministrs, tad jums jāizlieto savas tiesības. Še ir arī pienākums un tas pats "jus cogens", kas pieder publiskām tiesībām - tas obligatoriskais raksturs.

Jāaizrāda arī uz vienu citu apstākli : ja runā par priv. tiesībām, tad jūs varat viņas paši izlietot, aizstāvēt, bet ja gribat, varat arī uzdot citai personai jūsu tiesību realizāciju. Bet ja runā par publiskām tiesībām, tad tāda tiesību nodošana nevar būt attiecināma uz zināmu pienākumu izpildīšanu. Ja jūs izpildāt zināmu amata personu vietu, tad jau šī persona, kuņas vietā jūs esat, viņa arī nedarbojas kā pilnvarota persona, bet kā no likuma paredzēta persona un tas ir pavisam kas cits. Tas nav vairs tas pārstāvniecības instituts, ko varām konstatēt privatās tiesībās.

Tālāk jautājums, vai likumam var būt atgriezenisks spēks? Vai jaunais likums var tikt attiecināts uz tām parādībām, attiecībām, kas nodibinātas ar iepriekšēju likumu. Un šie valdošais uzskats ir tāds, ka šķir publicās un privātās tiesības arī šinī ziņā. Attiecībā uz publiskām tiesībām saka, ka tām valsts var piedot atgriezenisku spēku - tā tad, attiecināt jaunu likumu uz tām tiesībām, kas iegūtas jau agrāk. Bet kas attiecas uz privātām tiesībām, tad valdošais uzskats nostājas uz tā viedokļa, ka t.s. labi iegūtās tiesības nav atceļamas ar labi iegūto likumu. Nevar atcelt privātas tiesības, kas iegūtas agrāk uz likuma pamata. Mēs gan redzam pretējas lietas, kā piem. komunistiskā nacionalizācija - tur tiek atceltas visas privātās tiesības, bet modernās tiesībās tas netiek pielaists. Bet jau aizrādīju, ka publiskās tiesībās tas ir atļauts vienmēr. Tā tad likumam piedot atgriezenisku spēku ir atļauts tikai publiskās tiesībās. Bet parlaments var nostāties arī uz tāda viedokļa, ka viņš nemaz neskatās, vai te ir publiskas vai privātas tiesības.

Īsumā jāizrāda, ka publiskās tiesībās persona nav patstāvīgs tiesību subjekts. Aiz viņas katrreiz ir sabiedrība, ir valsts, kuŗas vārdā šī fiziskā persona uzstājas un tādēļ saprotams, ka šī sabiedrība vai valsts, kas viņu pilnvarojusi, var grozīt šīs pilnvaras. Turpretim priv. tiesībās tiesību subjekts ir brīvāks, patstāvīgāks subjekts.

Starp priv. un publ. tiesībām ir arī liela atšķirība, ja apskatām subjektu juridisko darbību. Kas attiecas uz prievtu juridisku personu, tad šo personu likvidēt vai pārveidot atkarājas no tā, kas sastāda šo personu; bet ja pārejam pie publiskām juridiskām personām, tad ne no mūsu gribas atkarājas likvidēt juridisko personu. Piemēram, ne no studentiem un mācības spēkiem atkarājas likvidēt universitāti.

Vēl starp minētiem tiesību veidiem pastāv atkarība no tam, kā izšķir jautājums tiesas ceļā. Ja ir runa par kādiem pārkāpumiem privātās tiesībās, tad vai jūs esat kompetents sūdzēt vai nē? Protams, ka jūs varat sūdzēt. Tad viss tas ir izvedams civilprocesa kārtībā. Bet ja nāk kādi pārkāpumi publisko tiesību robežās, tad jau nevis jūs, bet sabiedrība, valsts rūpējas par to, lai jūsu tiesības tiktu aizstāvētas, lai tiktu respektētas jūsu intereses, kas attiecas uz jūsu dzīvību, brīvību u. tt. Publiskai varai ir jāaizstāv šīs tiesības. Ja kāds ir gribējis jūs noslepkavot, tad publiskai varai ir jārūpējas par to, lai vainīgais tiktu sodīts. Bet te pastāv zināmi izņēmumi. Piem., attiecībā uz jūsu goda aizskaršanu - tad te ir subjektīva lieta. Tas atkarājas no jums, vai jūs ievadat lietu, vai nē. Bet ja jūs ievadat lietu, tad tas jau notiek kriminaltiesāšanas kārtībā.

Sakarā ar to paceļas jautājums: ja jūs esat kā indivīds iejaukts kādā lietā un tā iesākusies, vai tad jūs nevarat piedot tai personai, kas jums to ļaunumu izdarījusi? Bet te tagad paceļas sabiedriskā interese. Valsts taču nevar būt indifērenta. Sabiedrība to nepieļauj, ka jūs izlīgstat ar kādu personu, izņemot atkal mazākas lietas. Tā tad, sabiedrība nevar atstāt nesodītu tādu parādību, kas kaitē visas sabiedrības interesēm un tādēļ šie sods tiek uzlikts un lieta tiek vesta no valsts publiskās varas un tiel vesta nevis civiltiesāšanās bet kriminalprocesa kārtībā.

TIESĪBU MĒRĶI.

Jautājumam par tiesību mērķiem ir liela nozīme un tas jo sevišķi redzams no tā, ka daudzi zinātnieki savās definīcijās runājot par tiesībām, galvenām kārtām apskata tiesību mērķi. Mērķis esot galvenā pazīme, kas raksturīga tiesībām. Te katrreiz tiek pievestas divas galvenās teorijas. Tās ir Kant un Jēringa. Abi šie ir ievērojami zinātnieki un arī tagad arvienu vēl atgriežas pie viņu teorijām.

Ja runā par Kantu, tad viņa teorija ir ciešā sakarā ar 18.g.s. otrā pusē sludināto individuālo brīvību.

Kants ir nācis pie slēdziena, ka tiesība gala mērķis ir brīvība un tiesības galvenā funkcija esot saskaņot viena cilvēka brīvību ar citu cilvēku brīvību. Šis princips izteikts viņa slavenā frāzē: "Dari tā, lai tava brīvība būtu saskaņota ar visu un katra brīvību". Jums arī zināms, ka Kants, runājot par brīvību, saprot to divējādi: kā ārēju un kā iekšēju brīvību. Pie tam zem iekšējās brīvības viņš saprot gribas spēju apziņīgi noteikt savu darbību; zem ārējās brīvības viņš saprata cilvēka spējas rīkoties uz ārienu pēc savā ieskats, ievērojot vienīgi savus personīgos spēkus. Ja mēs apskatām iekšējo brīvību no Kanta viedokļa, tad tā esot vajadzīga tādēļ, lai cilvēks morāliiski taptu labāks. Tā tad šī iekšējā brīvība ir cieši saistīta ar katru atsevišķu individu. Tā ir katra individa darīšana un pārliecība. Protams, ja runā par katras personas individuālo brīvību, individuālo pārliecību, iekšēju brīvību, tad tur neviens nevar iejaukties, jo katrs no mums ir pilnīgi patstāvīgs. Bet cita lieta, ja runā par ārējo brīvību. Tā kā ārējā brīvība izteicas zināmā darbībā, kas aizskar arī citas personas, tad attiecībā uz ārējo brīvību ir jāspē solī, lai šī darbība neaizskartu citu individu ārējo brīvību. Kants nāk pie slēdziena, ka pirmā - iekšējai brīvībai - ir lielāka darīšana ar morāli, etiku. Viņa ir autonoma, individuāla. Turpretī ārējā brīvība jau ir citāda. Lai novērstu sadursmes, šē jānoteic cilvēku savstarpējās attiecības, jāsaskaņo katra brīvība ar ~~XXXXXXIXIXIX~~ cita brīvību. Ja tāda reglamentācija nebūtu, tad cilvēce nonāktu pie anarhista stāvokļa un arī nebūtu nekādas brīvības. Tā tad pēc Kanta tiesību mērķis esot nodrošināt katram ārēju brīvību. Šī ir Kanta pamatdoma.

Šis Kanta uzskats tika ļoti stingri kritizēts no Jēringsa pie kam Jērings, atmetot Kanta teoriju, mēģina viņu atvietot ar savu pārliecību. Jērings neatzina individa brīvības teoriju, tādēļ, ka viņa nevarēja dot atbildes par dažiem juridiskiem institūtiem, kas cieši saistīti ar individa ārējo brīvību. Jērings saka: ja tiesību mērķis ir nodrošināt individuālo brīvību, tad katrai no tiesībām atzītai prasībai ir jāsaturs sevī nodrošināt iespēju brīvirīkoties, uz ārieni izteikt savu gribu. Citiem vārdiem sakot, ja katram no mums ir vispār kāda tiesība, tad tas nozīmē, ka noteiktās robežās es varu rīkoties brīvi ar savām tiesībām. Objektīva norma piešķir katrai personai tiesības rīkoties pēc sava ieskata. Izejot no individualās brīvības viedokļa, šī teze ir neapšaubāma, bet ja rēķināties ar dzīves faktiem, tad šo tezi var apgāzt. Jērings aizrāda, ka visu valstu kodeksi ir paredzējuši to, ka bērni un vājprātīgi tiek viņu tiesībās aizstāvēti caur attiecīgu institūtu - aizstāvjiem, aizbildņiem. Un šē Jērings nāk pie slēdziena, ka nevarot būt runas par to, ka varētu dot pilnīgu brīvību vājprātīgiem un bērniem. Par bērniem vēl varētu teikt, ka viņš vēlāk pārvērtīsies, bet attiecībā uz vājprātīgiem tas atkrīt. Jērings saka, ka šī parādība esot neizskaidrojama izejot no individualās brīvības viedokļa. Bet viņa topot skaidra, ja ņem vērā atsevišķās interesēs, jo galu galā dzīvē katram no mums esot darīšana ar zināmiem labumiem, zināmām vērtībām, kas mums dod iespēju eksistēt. Viņš nonāk pie tā, ka šē nav darīšana ar brīvas gribas izteiksmi, bet ar zināmu vērtību lietošanu, un viņš saka, ka tiesības vispār pastāv ne priekš tā, lai varētu realizēt tiesības, gribas abstraktu ideju, bet lai kalpotu interesēm, vajadzībām, sabiedriskiem mērķiem.

Šī kritika, kas uzstādīta no Jēringa, nav pārliecinoša, jo viņa piegriež vērību tikai ārējiem ~~xxxkxxixm~~ faktiem, bet neiedziļinās lietas būtībā. Jērings nebūt nenoliedz, ka normalam cilvēkam ir brīva griba, ir tiesība brīvi izteikt savu gribu, bet viņš noliedz to, ka bērns, vājprātīgais nevar šo gribu izteikt. Viņš te galvenām kārtām uzsver intereses un ja uzstādītu formālu jautājumu - vai var būt brīva griba nenormalam cilvēkam, tad protams te var būt tikai negatīva atbilde. Tālāk, ja mēs uzstādam tādu pat jautājumu attiecībā uz interesēm - vai nenormalam cilvēkam var būt interešu pilnīga izpratne - tad atbilde tāpat būs negatīva, jo nenormāls nezina savas intereses izlietot. Tā tad šis pārmetums attiecībā uz formālu loģisku pretrunu, ko pārmetan Kantam, tāpat attiecināms uz Jēringu.

Kas zīmējas uz Jēringu, tad viņa domu gājienā jāņem vērā sekošais: viņš saka, ka katras tiesības pamatā ir zināms labums, vērtība. Zem šīs vērtības jāsaprot netikai materiālas vērtības, bet arī morāliskas vērtības - cilvēka personība, brīvība, gods, ģimenes saites u. t. Tālāk viņš saka: lieta, kas mums dod labumu, mēs saucam par vērtību. Attiecībā uz šo vērtību cena ir mērogs, lai noteiktu to, kā vērtība ir derīga apmaiņai. Kas zīmējas uz interešu jēdzienu, tad Jērings to saprot specifiskā nozīmē. Tā piem. viņš saka: biļetei uz koncertu ir cena, bet nav intereses priekš kurla, jo viņš to nevar dzirdēt.

Ja mēs vispār runājam par dažādām interesēm, ar kurām cilvēkiem ir darīšana sabiedrībā, tad pēc Jēringa šīs intereses sadalās divās daļās. Vienas ir tās, kas tiek aizsargātas no tiesībām un otras, kas netiek aizsargātas. Intereses, tā tad, ir zināma labuma vērtība specifiskā nozīmē pret mērķiem un cilvēku attiecībām. Pats par sevi saprotams, ka nevienai lietai, labumam nevar būt sevišķa nozīme pret cilvēka mērķiem un attiecībām un ja Jērings par to runā, tad šie ir jāsaprot subjektīva izpratne, kā mēs saprotam savas intereses. Un katram no mums šī izpratne būs dažāda. Mēs rēķināmies ar to, ko mēs no zināmas vērtības varam gūt, mēs spriežam subjektīvi. Un tagad nu izrādās, ja mēs pārejām pie bērniem, vājprātīgiem tad patiesībā šie ir ļoti grūti konstatēt, vai tā intereses izpratne, kas ir bērnam, ir tiešām labums, derīgums. Tas pats attiecībā uz nenormālu cilvēku. Viņš bieži likvidē savus īpašumus aplami, sadauza, izposta, jo tāda ir viņa intereses izpratne un neviens viņam to nevar aizliegt. Te nonākam pie tā, ka arī mērķis nedod mums atbildi uz jautājumu, ko Jērings pārmet Kantam, t. i. viņš netiek pāri bērnu un vājprātīgu cilvēku institūtam.

Ja apskatām vispār dažādas tiesību sistēmas, tad ir skaidrs, ka šie ir runa nevis par kaut kādu abstraktu, iedomātu cilvēku ar īpatnējām interesēm, bet šie ir runa par tipisku, normālu cilvēka tiesībām. Šie nevar būt runa par ģenijiem, tāpat arī nē par kretīniem. Tā tad mēs šo brīvību, personas tiesības, īpašuma neaizskaramību varam iedomāties kā priekšnormālu, viduvēju cilvēka paredzētas.

Ja runājam par brīvību, tad, ņemot vērā tiesību sistēmu, te konstatējam divas puses. Pirmā puse ir tā, ka brīvību var saprast negatīvā nozīmē un otrā - pozitīvā. Negatīvā ~~xxx~~ nozīmē brīvība or jāsaprot tāi ziņā, ka katram no mums kā personai caur likumiem ir nodrošināta robeža, un šī robeža ir nodrošināta neatkarīgi no tā, vai jūs esat ģenijs, vai nenormāls, vai viduvējs cilvēks. Kas attiecas uz brīvības izpratni pozitīvā nozīmē, tad tas jāsaprot tāi ziņā, ka jums ir dotas tiesību spējas, tiesības rīkoties ar savu personu, savu īpašumu un izvēlēties lietošanas veidu, formu, - tā tad šie ir **p a s t r i p o t a s d a r b i b a s s p ē j a s**. Pirmā brīvība (negat. nozīmē) ir katram, bet otrā bērniem, vājprātīgiem nav. Lai tomēr nenormālo, vājprātīgo intereses aizstāvētu, likumdevējs katrā valstī ir radījis institūtu, aizbildniecību,

Jānāk pie slēdziena, ka patiesībā šīs teorijas nav atmetamas, bet viņas tikai apvienojamas. Jo, ja mēs runājam par cilvēka mērķi, tad nevaram iedomāties cilvēku, kā Jērings saka, kā tādu abstrakciju, bet kā zināmu, reālu parādību un ja mēs runājam par brīvības teoriju, tad viņa ir abstrakta, nav siastīta ar dzīvi, bet Jērings ieliek reālu saturu šīnī brīvībā tāi ziņā, ka viņš te domā intereses - vai nu tās ir personīgas, egoistiskas, sabiedriskas vai citas kādas intereses. Ir skaidrs, ka bez šīs brīvības savas intereses neviens nevar realizēt, pareizāki - savas tiesības.

Defekti, kas piemīt Jērīnga teorijai, ir galvenām kārtām tie, ka viņš uzsver vienīgi intereses un pavisam noliedz citas sabiedriskas pazīmes priekš tiesībām. Tiesības, kā jūs zināt, ir sociālas normas un tādēļ šie ir jāreķinājas arī ar citiem sabiedriskiem momentiem. Jērings uzsver, ka pēc tiesībām tūlīt nāms sankcija, kas piespiež viņas respektēt. Bet īsti tas tā nav un sankcijas un piespiedu raksturs nāk tikai otrā vietā, bet galvenais ir tas, ka mēs esam pārliecināti, ka jādara tā un ne citādi, - tā ir mūsu tāda tiesiska sajūta.

Paceļas jautājums par tiesību mērķiem un morāles mērķiem. Vai viņi sakrīt, jeb viņi atšķiras? Tiesībām un moralei, bez šaubām, ir tāds vispārējs raksturs un mēs varētu tikai vēlēties, lai zināmā kultūras pakāpē tiesības līdzinātos moralei. Izejot no dabiskās skolas uzskatiem - ka ar pastāvošām tiesībām nevar apmierināties - tiesībām jātop labākām, jātop moraliskām. Šie tie mērķi, tā tad, sakrīt. Tikai moralei mērķi un prasības ir daudz plašāki. Te ir zināms ideāls, kas kādreiz jārealizē.

Pie tiesību mērķiem vēl jāpiezīmē, ka jurists Jozefs Kolerš brīvībai vēl pievieno mieru un kārtību. Šie ir tie trīs principi, kas jārealizē tiesībām. Protams, ka katrā laikmetā izpratne par brīvību, mieru un kārtību būs dažāda. Tie ir relatīvi jēdzieni. Ja tagad runā par valsti iekārtu, kur var realizēt šo labāko dzīvi un izvest šos 3 principus, tad tā, bez šaubām, ir tiesiskās valsts iekārta. Tā garantē kā personīgo, tā arī sabiedrisko interešu pietiekošu realizāciju, jo šie pastāv noteiktas robežas, un katrai personai ir atļauta darbība un cik viņa jūms ir aizliegta izejot no sabiedrisko interešu viedokļa. Tikai tāda tiesiska valsts dod iespēju izvest šos trīs lielos principus.

TIESĪBU AVOTI.

Gribu īsumā aizrādīt, ka katrā valstī pastāv likumi, kas pašlaik ir spēkā un kuriem ir obligatorisks raksturs (positīvie likumi), tad tālāk pastāv arī citas tiesības, veselas tiesību sistēmas, kas ir atmetas un kņām tikai vēsturiska nozīme. Bet katrā valstī var būt arī ierosinātas jaunas tiesību sistēmas, jaumi likumi, bet arī šie nākotnes likumi vēl nevar tikāt uzskatīti par saistošiem priekš mums. Abas pēdējās tiesības priekš mums var būt tikai kā materials, kam ir ilustratīva nozīme.

Positivās tiesības katrreiz tiek apskatītas no formāli dogmatiskā viedokļa, t.ū. tiek pētīta šī tiesību sistēma nemot vērā tikai to, ka ir darīšana ar pastāvošiem, spēkā esošiem likumiem, tiesību sistēmu. Bet ar šo uzskatu par pozitīvām tiesībām cilvēce neapmierinas. Cilvēcē no seniem laikiem pastāv uzskats, ka pastāv vēl t.s. dabiskās tiesības. Par dabiskām tiesībām viņas tiek sauktas tādēļ, ka viņas esot piederējušas cilvēkam dabiskā stāvoklī. Kādreiz cilvēks esot bijis dabīgā stāvoklī un tad jau viņam esot bijušas tiesības uz dzīvību un viņa interesēm, īpašuma interesēm.

Jāaizrāda, ka šī uzskata pamatos, protams, ir hipoteze, jo kā zinātne pierādījusi, nav bijis tāda dabiska stāvokļa, kur cilvēks tiešām būtu viens. Ja runājam par dabiskām tiesībām, tad viena no pamatdomām ir tā, ka cilvēki izgājuši no šī dabiskā stāvokļa un slēguši līgumus un līgumu ceļā pamazām radījuši mūsu dienu valsti. Bet šī pamatdoma zinātnē netiek atzīta. Tomēr zināmā mērā ar to jāreķinājas s. Vairāki zinātnieki viņas aizstāv. Stammlers saka, ka pozitīvās tiesības neesot tās īstās - dabiskās tiesības esot tie vadošie principi mūsu dzīvē. Daži pat pielaiž, ka dabiskās tiesības esot aktīvas, ka viņas darbojas līdz paraleli pozitīvām tiesībām. Daži atrod kā zināmu papildinājumu pie pozitīvām tiesībām dabiskās tiesības. Daži mēģina norādīt uz tādiem faktiem, kā tautu pašnoteikšanās tiesības, - tad tālāk, ja apskatām dažādas valsts tiesības, jo sevišķi vecajā priekškaņa laikā, nekur nav teikts, ka tautai ir tiesība uz savu valsti, uz savu kultūru. Tās nav pozitīvās tiesības, jo viņas nav grāmatās, bet viņas esot dabīgās tiesības, no kurām neviena tauta negrib un arī neatsakas. Turpretim revolūciju laikā jo sevišķi tiek uzsvērts, ka katrai tautai ir pašnoteikšanās tiesības.

Bet man te jāceļ nopietni iebildumi pret šo terminu. Ir gan virziens, kas to aizstāv, bet tas ir aplami. Jūs viņas varat saukt par morali, etiku, par ideāliem, par tiesību principiem, bet tikai ne par tiesībām. Tas ir cits jautājums, pie kāda slēdziena jūs nāksat paši, bet tagad jums jāņem vērā, ka tiesībām ir obligatorisks raksturs, kas ir noteiktas, visiem vienādas, bet dabiskām tiesībām nav vienādības rakstura. Pie dabiskām tiesībām vienādība ir vienīgi tiesībās uz dzīvību. Dabiskās tiesības bazējas uz mūsu saprāta, kā Petrožickis saka - viņas ir *in t u i t i v a s*, un tādēļ šīs ir darīšana ar autonomu parādību. Tādēļ, šīs ir individuālas, tik ir dabisko tiesību, jo katram no mums ir citādāka izpratne, ko mēs saprotam zem pareizām un labām tiesībām. Tomēr tādēļ nevar apstrīdēt dabisko tiesību principu nozīmi. Jūtas, etika, dažādi apstākļi, morale u. t. t. - viss tas ~~xxxxxxx~~ noved pie pozitīvo tiesību radīšanas. Piem., tautu pašnoteikšanās tiesības - tas sākumā bija tikai princips, bet tad šī ideja pārvērtās par pozitīvām tiesībām.

Ja runā par tiesību avotu, tad jāsaka, ka šis termins nav sevišķi izdevīgi izvēlēts. Viņš ir vecs un sāistāms jau ar romiešu tiesību sistemu. Te ir termins - *pontes juris* - Vāciešiem - *Rechtsquellen*. Šis termins tiek vēsts sakarā ar Titu Līviiju, kurš savā vēstulē par 12 tabulu likumu saka ~~xxxxxx~~, ka tas esot visa publisko un privāto tiesību avots.

Ja tagad iet runa par tiesību avotiem, tad te ir vairākas nozīmes. Vispirms mēs varam runāt par *t i e s ī b u z i n ā š a n a s a v o t i e m*. Pastāv tāds termins un tas nozīmē to, ka jūs no dažādām likumu grāmatām, kodeksiem, dažādām monografijām, no dažādiem artiķeļiem un vispār no dažādiem rakstiem dabūjat zināt dažādas tiesības, jūs iegūstat zināšanas.

Bet pavisām cita lieta jau ir, ja runā par tiesību avotiem *m a t e r i a l ā n o z ī m ē*, un tāpat arī *f o r m a l ā* nozīmē. Še ir liela starpība.

Par *t i e s ī b u a v o t i e m m a t e r i a l ā* nozīmē saprotam to, ja dažādi apstākļi dzīvē dara iespaidu uz likumu grozīšanu, uz jaunu tiesību radīšanu, vispār tiesību ~~xxxxxxx~~ pārveidošanu. Ar rūpniecības attīstību var izcelties jaunas rūpniecības nozares un tad uzreiz ir nepieciešams jauns likums. Tika radīti vairāki t. s. strādnieku, darba aizsardzības likumi, t. s. sociālās apdrošināšanas likumi. Tāpat ar tehnikas attīstību. Tā tad, materialie apstākļi iespaido tiesības un piespiež radīt jaunus likumus. Viņi direkti vai indi-rekti dara iespaidu uz tiesību radīšanu.

Tiesību avots formālā nozīmē - tas ir jāsaprot pavisam citādi, kā jo šē ir darīšana ar noteiktu juridisku ~~faktu~~ terminu. Šē saprot tos faktus, kas padara vispār tiesības par pozitīvām tiesībām, par tādām, kurām ir obligatorisks raksturs. Tā tad tikai, tas formēlais fakts, kas padara tiesības par pozitīvām, tas var tikt nosaukts par tiesību avotiem formālā nozīmē. Jo sevišķi attiecībā uz šo trešo terminu jāsaka, ka tas ir neizdevīgs termins. Tādēļ saprotams, ka tie, kas nav klausījušies lekcijās, to jauc kopā. Šē ir darīšana ar tādu - kā Petrožickis saka - normatīvu faktu. Viņš ir gribējis atvietot šo terminu un liek priekšā (un viņam var piekrist) "normatīvs fakts", kas piedod spēku likumprojektam papt par likumu.

Tas pats, ja nemsim ierašu tiesības, kas ar laiku palikušas obligatoriskas. Te ir darīšana ar ierašām, kam ir saistošs raksturs. Tas pats attiecas uz tiesu vai parlamentāro praksi. Es lūgtu "normatīvu faktu" nesajaukt ar terminu "juridisks fakts". Par juridiskiem faktiem, kā jūs zināt, sauc visu to, kas var izsaukt, vai pārveidot, vai atcelt jaunas tiesības, vai atcelt vecās. Kas zīmējas uz normatīvu faktu, tad norm. fakts ir tas, kas piedod tiesībām obligatorisko spēku, kas rada pašu tiesisko normu. Petrožickis uzsver, ka tiesības (dabiskās tiesības) pozitīvizējas, viņas ar pozitīvizāciju to-p par juridisku normu. Šīs juridiskās normas, ierašas un vēl dažus citus normatīvus faktus, kā precedentu, tā autonomās tiesībās arī rīkojumu, daži pieskaita pie šīs kategorijas, pat arī zinātnieku darbus. Bet tas jāmet pie malas, jo šē nekādā ziņā nevar atrast pozitīvo tiesību raksturu. Ja runājam par autonomijas tiesībām (pašvaldības tiesības, mazāko tautību ties.), tad tur ir tomēr darīšana ar normām, kurām ir tiesisks raksturs, jo te ir prasības un pienākumi. (Citēt) - par tiesību avotiem formālā nozīmē saprot speciālu juridisku terminu, lai apzīmētu tos ārējos faktus, ar kuriem saistīta tiesību pozitīvizācija, t.i. objektīvo, obligatorisko normu radīšana.

Ja tagad runā par pozitīvām tiesībām, tad galv. kārtām saprot divus veidus, kā šīs tiesības tiek radītas vispār kultūrelās valstīs. Pirmais veids ir tas, ka tiesības izceļas dažādu priekšrakstu formā. No autoritatēm tiek doti dažādi priekšraksti visiem locekļiem sabiedrībā, zināmā valstī. Parasti tādā kārtā ir izcēlušās tiesiskās normas, kurām ir nozīme baznīvas lietās - t.s. baznīcas tiesības. Tāpat arī saisto var attiecināt uz starptautiskām tiesībām. Tā tad viņas izceļas ar direktiem no sabiedriskās varas dotiem priekšrakstiem. Bet būtu aplami teikt, ka tikai šīs autoritātes, galvenām kārtām likumdošanas iestādes, var dot priekšrakstus, radīt tiesiskas normas. Arī valstīs ar augstu kultūru vēl ir cits ceļš, kas rada tiesības. Tas ir ierašu ceļš. Tautu dzīvē bij pastāvējušas dažādas ierašas, zināmi paradumi, kas katrreiz lietoti un vienādā kārtībā. Sakarā ar to viņi ieguvuši no sabiedrības obligatorisku spēku, un tādā kārtā šīs ierašas pārvērtušās par tiesiskām normām.

Bez tam par tiesību avotiem, arī formālā nozīmē, bet kam nav tik liela nozīme, var tikt uzskatīts precedentu un šē galvenām kārtām saprot tiesas precedentu, tiesas lēmumu, bet tāpat arī t. p. parlamentāriskos precedentus. Tālāk vēl ir administratīvie rīkojumi un citi mazāk nozīmīgi tiesību avoti. Ja jūsn, emsiet vērā, ko aizrādīju par tiesību avotiem formālā nozīmē, tad jūs varat šo jautājumu nostādīt tā, ka jūs neatzīstat, ka kāds zādzības veids ir radījis tiesības. Varbūt gan kāds originalis pamēmiens, kas nav paredzēts nekādā kriminālkodeksā, tagad var piezīt radīt jaunas tiesības. Bet vai zādzība būs tiesību avots formālā nozīmē? Nekad nē. Atsevišķs zādzības veids var gan tikt uzskatīts par tiesību avotu materialā nozīmē, bet ne formālā.

Par precedentu kā teisību formālu avotu vēl var teikt, ka vairākkārtējs precedents ir ierašu tiesības. Tātad precedents ir vecāks par ierašu tiesībām. Kādēļ precedents vispār ir izcēlies, tas vedams sakarā ar to, ka dažādu mūsu dzīves jautājumu izšķiršana nevar gaidīt kāmēr likumdevējs izšķirs katru gadījumu, jo likumdošanas aparāts darbojas ļoti lēni. Dzīve nevar gaidīt, kāmēr likumdevējs izdod likumu un viņa piespiež cilvēkus atrisināt atsevišķus gadījumus, atsevišķus kazusus. Un ja viens kazuss atrisināts, tad, protams, cilvēkiem jābūt loģiskiem un otrā gadījumā, kad ir darīšana ar tādu pat gadījumu, jūš esat saistīti ar iepriekšējo precedentu. Tādēļ ir saprotams, ka mēs atkārtojam to pašu, arī nākmo gadījumu izšķirot tāpat.

Sie precedenti ir ļoti spēcīgi, pārliedzināši, loģiski pamatoti un tādēļ mēs viņiem piedodam arī juridisku nozīmi, obligatorisku spēku. Tā no vienkārša fakta izšķiršanas mēs nonākam pie formālās normas radīšanas ar saistošu obligatorisku spēku. Jāņem vērā arī tas vispārējais princips, ko var atrast visos Eiropas civilkodeksos: Neviena tiesa nedrīkst atteikties izšķirt jūsu lietu aiz likuma neskaidrības, likuma trūkuma, likuma nepilnības. Kas attiecas uz kriminālāetām, tad tā lieta ir skaidrāka, jo saukt pie atbildības vispār var tikai tad, ja zināma darbība ir paredzēta kā noziegums.

Tagad patiesībā panto vairs nešaubas, ka tiesai mazpamazām tiesai piekrīt tāda loma, kas izteikta no Sveices civilista H u b e r a, kurš savā Sveices kodeksa 1. pantā izteicas: Ja trūkst kāda norma, tad tiesnesis pārvēršas par likumdevēju, t. i. viņam jāizšķir jautājums, izejot no attiecīga kodeksa principa, kā to būtu darījis likumdevējs. Līdzšim daudzās valstīs šis precedenta tiesības ir tikušas realizētas, bet tur nav uzsvērts tāds princips, ka tiesnesis zināmās tiesību sistēmas robežās var būt likumdevējs.

Tā tad, precedenta nozīme, kā redzat, ir milzīgi liela un viņam galveņam kārtām ir tas vēsturiskais nopelns, ka viņš radījis ierašu tiesības.

Jo sevišķi spilgti peimēri ir dobi no romiešiem, kat tur pakāpeniski caur p r a e t o r a lēmumiem tika radītas jaunas tiesības, staprtautiskās tiesības. Tas pats par angļu tiesību. Angļu zinātnieks Daisi runā par angļu tiesību vēsturi un saka, ka tā esot lielāko daļu angļu tiesu prakses vēsture. Ļoti raksturīgs fakts ir tas, ka pat tāds institūts, kāds ir vērtība, arī atcelts ne caur atsevišķu likumu, bet caur tiesas spriedumu, jo 12. g. simtenī angļu tiesa nostājas uz tā viedokļa, ka neatzīst vairs viena cilvēka īpašuma tiesības pret otru cilvēku.

Arī tagad angļu tiesa, vispār angļu juristi, uzskatu tiesu spriedumus kā saistošus, tūrpētīm kontinenta tiesas neuzskata tiesas spriedumu atsevišķā konkretā gadījumā rap saistošu priekš citiem gadījumiem. Še tā tad ir liela starpība. Saprotams būtu aplami nostāties uz tāda viedokļa, ka pie mums kontinenta tiesās iepriekšējam lēmumam līdzīgā lietā nav nekāda iespaids. Taču skaidrs ir tas, ka ja vienā lietā iznešts lēmums, tad tas ir loģiski dibināts, ka arī nākošo reiz jāiznes līdzīgs lēmums, bet te tas nav principāli uzsvērts, ka tam tā jābūt. Faktiskais iespaids tomēr diezgan liels. Tā piem. tirdzniecības lietās komercietās - ja mēs nemsim bij. Krievijas 337. pantu par tirdzniecības tiesāšanās kārtību, tad tur ir sekošais: tāis gadījumos, kur nav skaidrs likums, ir atļauts ņemt par pamatu piemērus no spriedumiem, kas ir bijuši tāi pašā tiesā. Arī citās tiesās mums atsauca uz tiesu spriedumiem. Ja mēs izejam no bijušās Krievijas vispārējā viedokļa, tad ~~xxxxxx~~ senatstomēr nevarēja saistīt citas lietas ar iepriekšējiem spriedumiem. Viņš nevarēja dot likuma nosīmi spriedumiem. Senats atsauca uz civilprocesa 815 pantu un kriminalprocesa tiesāšanas kārtības 933. pantu un mēģina noteikt, ka spriedums ir saistošs priekš tiesībām. Kas attiecas uz Latvijas senatu, tad tas ir nostājies uz pretējā viedokļa, jo tas ir vienīgi pareizais, jo taču konkretie apstākļi var būt savādi; var būt gan līdzība, bet tas vēl neko nenozīmā.

Es uzsvēru galvenām kārtām tiesu precedenta nozīmi, bet nevajaga aizmirst, ka precedentam ir arī ļoti liela nozīme parlamenta dzīvē, jo patiesībā parlamentarisms ir radīts caur precedentu. Galvenā pazīme, kā zināms, te ir ~~parlamentāra~~ valdības atbildība parlamentam. Ja parlaments pieņem neuzticības votumu, tad valdībai ir jāiet. Ja mēs meklējam vēsturē to pamatu, kā tas ir izcēlies, tad lieta tāde: Anglijas valdības priekšgalā 1741. gadā stāvēja Valpols - gudrs politiķis, valsts vīrs, kas vairāk kā 20 gadus bijis valdības priekšgalā. Izcēlās domstarpības starp parlamentu un valdību un nevarēja atrast atrisinājumu. Valpols paziņoja, ja parlaments negroza savu lēmumu, tad viņš aiziet. Un izrādās, ka parlaments nav grozījis savu lēmumu. Šinī brīdī ir ticis radīts precedents: ja parlamenta vairākums neatkāpjas no save viedokļa, tad valdībai jāiet. 1782. gadā, kad valdīja t.s. North-kabinets, bija līdzīgs gadījums un kad atkal parlaments nepiekāpās, valdībai bij jāiet, jo te jau bija Valpola precedents. Tagad šī ieraša pilnīgi ieguvusi savas precedenta tiesības un viņas ir apstiprinātas. Anglijā jūs vēl līdz šim konstitūcijā to neatradīsiet, bet tas dibinās uz precedenta pamata. Citās valstīs tas jau ir paredzēts pašā konstitūcijā. Arī pie mums tas ir paredzēts konstitūcijā.

Ka precedentam vispār ir liela nozīme, to mēs redzam arī no 1917. gada revolūcijas laika Krievijā. Tur redzam, ka nodibinās kāda iestāde, kam sākumā nav nekāda likumīga pamata, bet mazpamazām viņa iegūst juridisku nozīmi. Tāpat, ja ņemam mūsu valsts nodibināšanās laiku un tos faktus, kas bij priekš tam. Nacionalā padome donobinājās tikai uz precedenta pamata. Izejot no Krievijas likumu krājumu XVI sējuma visus tos, kas nodibināja tādu nacionālsapulci, vajadzēja stingri sodīt. Bet vēlāk šīs nacionalpadomes izdod dažādus dokumentus, pārvadā karavīrus, organizē karaspēkus un redzam, ka mūsu kareivji tiek pārvadāti pa Krievijas dzelzceļiem. Tā jūs redzat, ka šīs faktiskās organizācijas pārvēršas pamazām par juridiskām organizācijām.

Jūs zināt, ka tagad pastāv studentu padome. Kad es studēju, tad tādas lietas nemaz nebija. Pamazām tikai uz fakta pamata nodibinājās legāla organizācija, kas izvērtās par mūsu šī laika studentu padomi.

Zem precedenta saprot lietas izšķiršanu pēc iepriekš no tiesas vai cita kompetenta orgāna līdzīga lietas izlemšanas pamata. Še, protams, no svara ir kompetentā iestāde.

Runājot par precedenta tiesību izcelšanos jāaizrāda uz prof. Gelenieka uzskatu, kas saka, ka priekš ierašu tiesību izcelšanās katrreiz ir darīšana ar zināmu faktu un jašis fakts atkārtojas, tad viņš mūsu psihē rada tādu iespaidu, itkā tam būtu saistošs raksturs un tādēļ viņš tādus faktus sauc par normatīviem faktiem.

IERAŠU TIESĪBAS.

Pārejot pie ierašu tiesībām jāsaka, ka mūsu valodā ir darīšana ar dažādiem terminiem. Daži lieto "ierāduma tiesības", daži vēl saka "parašas tiesības", bet tas ir pavisam kas cits - tās ir jau konvencionālās normas. Tā tad pareizi būtu jāsaka ~~ierāduma~~ "ierašu normas". Tā tad ierāšu normas ir tiesiskās normas, kas izcēlušās caur pastāvīgu vienu un to pašu noteikumu piemērēšanu vienādiem gadījumiem.

Viesviegglākā definīcija, kas labi pakiek prātā, ir tā, ko devuši romieši: jus quodquod usus comprabavit (tiesības, kas apstiprinātas ar p i e l i e t o š a n u).

Ierašu tiesības vispirms var rasties ar zināmu valsts ~~apriņķu~~ organu piepalīdzību. Bet mēs redzam, ka ierašu tiesības var rasties arī bez valsts organu piepalīdzības. Galvenā atšķirība starp likumu plašā nozīmē un ierašu tiesībām ir tā, ka ier. tiesības izceļas bez tiesas valdības palīdzības, bet valdības organi - indirekti darbojoties - var izsaukt ierašu tiesības. Pēc vairāku zinātnieku uzskata ierašas salīdzinot ar precedentu var definēt tā, ka šie ir darīšana ar vairākkārtīgu precedentu: no vairākiem precedentiem rodas ierašas juridiskā nozīmē. Nemsim kādu piemēru. Attiecībā uz mantošanas tiesībām senā Latvijā pastāvēja tāds uzskats, ka jaunākam dēlam paliekot zeme, bet vecākam bij jāatstāj zeme, jāiet prom, pašam jā rūpējas par savu mitekli u. tt. Tas bij saprotams, jo vecākie dēli vienmēr ir spēcīgāki un var vieglāk sev paši ierīkot jaunu ~~dzīvī~~ iedzīvi. Jā aizrāda uz to, ka nekādā ziņā sieviete nemanto zemi. Tur savukārt ir runa par pūru. Vēlākā laikā redzam ierašu, kas vedama sakrā ar to, ka garīdzniecība bij paņēmusi visu zemi un ar laiku viņas palika par maz. Tas bij tāds ekonomisks faktors, ar ko bij jā rēķinājās un tad zeme tiek dalīta starp dēliem, bet māsa atkal zemi nedabū. Beidzamā, tagadējā laikmetā novērojam, ka mājas, vispār nekustams īpašums, paliek vecākam dēlam. Tās ir t. s. majorata tiesības. Majorata princips - kad vecākam dēlam paliek zeme. Interesanti ir atzīmēt, kamūsu senču ierašu tiesības ir mainījušās (sevišķi att. uz zemi) un tas vedams sakarā ar zināmu ekonomisku un kultūras stāvokli. Tādēļ jūs varat taisīt slēdzienus, ka katram laikmetam var būt citas ierašu tiesības. Pie šī gadījuma grībētu atzīmēt arī kādu juridisku ~~faktus~~ ierašu: - tai gadījumā, ja dēls negribēja klausīt tēvam, tad tēvs uzsēja viņam uz muguras cirvi ar salmu kūlīti un tas nozīmēja, ka viņam jāiet no tēva mājas, pašam jā rūpējas par savu dzīvi. Tam arī bija juridiskas ierašas nozīme.

Dažreiz, lai radītu juridisku normu, pietiek ar vienu precedentu, bet dažreiz tas ir par maz. Nemsim augšminēto piemēru. Ja šis ieradums par mājas atdošanu vecākam dēlam vienā vietā kādā pagastā tā ir izšķirts, tad tad tās vēl nav ierašu tiesības, bet ja visā pagastā un visās vietās tas tā izšķirts, tad ierašu tiesības jau ir nodibinājušās. Ierašu tiesības nav sajaucamas ar vienķāršām parāšām, ieradumiem. Piem. dedzināt eglīti - tas ir tikai ieradums, parāša, - tā jau ir konvencionāla norma.

Tiku jau agrāk aizrādījis, ka nevar nostāties uz tāda viedokļa, ka tikai tās ir tiesības, kas radīti no valsts varas. Tiesības kā institūts ir bijis agrāk par valsti. Ja pacēlas jautājums par dueli, vai tas ir juridiska tiesība vai nē, tad viss atkarājas no tā, kādās aprindās, kādā vietā šis duela tiesības pastāv. Ja zināmā sabiedrībā tiek piešķirta duelim tāda sankcija, ka zināmā stāvoklī cilvēks ir duelim padots, tad te jau ir juridisks raksturs. Tas pats, pie dažām mežonju tautām (kaukazu tautām) sakāms attiecībā uz asinsatriebību. Ja kāds no jūsu radniekiem ir cietis, tad par katru cenu jāatriebjas. Šis institūts ir absolūti pretrunā ar visu kultūrelo tiesisko ~~pekārtu~~ pakārtu. Tagad valsts jau ir tik spēcīga, ka kriminalās lietas izšķirt viņa uzņemas uz sevi. Jāsaka, ka valstis, kur valsts vara ir vāja, un ka tauta stāv vispār uz zemas attīstības pakāpes, tad šis asinsatriebības institūts ir spēkā un darbojas un valsts vara tur neko nevar darīt. Arējā autoritāte ir bezspēcīga, kas piespieztu iedzīvotājus ar viņu rēķināties. Te tā tad ir juridisku normu pazīmes.

Šie attiecībā uz asinsatriebību tiek celti iebildumi, ka tas esot antimoraliski. Par to, protams, nav jāšaubas, bet ~~kā mums~~ mums tomēr jānoraida aiz formāliem iemesliem šie iebildumi, jo nevajaga aizmirst, ka tiesības no morāles atšķiras ar to, ka viņās daudz kas ir antimoralisks. Tā tad, te viens un tas iebildums var tikt attiecināts kā uz asinsatriebību tā arī uz tiesībām.

Vispār par ierašu tiesībām un viņu obligatoriskumu juristu starpā pastāv lieli strīdi. Daži ierašu tiesībām nemaz neatzīst juridisku raksturu, daži atzīst to par likumu, daži par likuma palīglīdzekli. Tas izskaidrojas ar to, ka mums nav vienas tiesību definīcijas, kas būtu pieņemta no visiem juristiem. Ja runājam par ierašu tiesībām, tad tās kopā ar precedentu, bez šaubām, pieder pie visvecākām tiesībām, kādas cilvēce ir pazinusi. Jo agrāk nebija rakstīto likumu, bet pastāvēja tiesiskas normas uz atmiņas pamata. Tās bija tās juridiskās ierašas un kād vēlāk dažas grupas gribēja aizstāvēt savas tiesības, tad tika prasīti rakstiski likumi - sevišķi, ja tas attiecās uz pagājušu laiku. Jāsaka, ka vispār līdz 19. g. s. nevienam zinātniekam neienāca prātā uzskatīt ierašas par juridiskām normām, jo par vienīgi patstāvīgu tiesību avotu tika uzskatīts likums, kas tiek dots no valsts varas. Bija zinātnieki, kas pavisam noliedza ierašu tiesības. Tādi bija piem. Tomazijs, Grollmans. Lielākā daļa tomēr atzina, ka ierašām ir zināms tiesību papildinājuma raksturs. Ja runā par šo, tad jāņem vērā, ka šis jautājums vedams sakarā ar vēsturiskās skolas uzskatiem. Līdz tam laikam, kad šis uzskats neeksistēja, tad par likumu atzina tikai to, kas izdots no valsts varas. Bet tad izcēlās vēsturiskā skola, kas nostājās uz diametrāli pretējā virziena uzskata, ka labākās tiesības nav vis tās tiesības, kas uzrakstītas, bet tās, kas esot tautas dvēselē, psihē, ierašu tiesības. Tādēļ, ka nevarēja noliegt šo faktu, ka ierašu tiesības pastāvēja, zinātnieki mēģina atrast atbildi, kā to noskaidrotu, ka viņas tiek ievērotas. Še tika radīta fikcija - tāds mākslīgs uzskats, kurā viņi noteica sekošo: ierašu tiesības dabū savu spēku, sankciju no valsts varas, t. i. zināmas ierašu tiesības tiek no valsts varas atzītas, vai arī viņa klusuciešot pieļauj lietot ~~xxxx~~ ierašu tiesības. Ar to viņa apstiprina ierašas un pieraksta viņām obligatorisku spēku. Še ir darīšana ar speciālu terminu - lex taciter -. 19. g. s. vidū tika izteiktas šaubas vispār par tiesību raksturu un vēsturiskā skola nostājās uz tāda stāvokļa, ka ierašas izceļas pašas no sevis, nevienam nemanot, bez sāpēm. Viņas atspoguļo tautas garu, tautas psihi un tādēļ viņas ir vislabākās tiesības. Šis vēsturiskās skolas uzskats ir vienpusīgs, jo viņš galīgi noliedza likumdevēja darbību, rakstīta likuma nozīmi. Bet tas ir skaidrs, ka šai jaunai skolai izdevās satricināt to agrāko aplamo uzskatu, kas pavisam neatzina ierašu tiesības.

18 Vēsturiskā skola, kas galvenām kārtām izcēla ierašu tiesības, tika nodibināta no Goettingenas profesora Hugo. Bet bez Hugo te liela nozīme ir arī Puchtam un ~~xxxxxx~~ Savinji. Patiesībā ierašu tiesību galveno definīciju deva Puchta un papildināja Savinji. Hugo tika uzskatīts tikai kā nodibinātājs. Viens no galveniem darbiem, kas dod ierašu tiesību pamatjēdzienu, ir Puchtas kapitālais darbs "Ierašu Tiesības" (Gewohnheitsrecht). Puchta nostājās uz tā viedokļa, ka ierašu tiesības ir patstāvīgs tiesību avots. Viņš to neved nekādā sakarā ar likumu. Ierašu tiesības esot obligatoriskas neatkarīgi no tā, vai viņas akceptējot vai neakceptējot likumdevējs. Tālāk, ierašu tiesības esot labākās tautu tiesības. Ierašu tiesības atspoguļojot tautas uzskatus ~~xxx~~ un tieši šinī momentā esot viņu obligatoriskais spēks. Tātad visas tautas domas (Pēc Puchtas) ir visu tiesību avots. Ierašas neradot neko jaunu, viņas tikai apstiprinājot to, kas jau pastāvēt tautas uzskatos.

Mums, tā tad, būtu Puchtas uzskats jāformulē sekoši: Ierašu tiesības ir patstāvīga tiesību forma, kurai nav nedz klusu ciešot, nedz apstiprinot kādas tur atsevišķas valsts varas atzīšanas.

Bet man jāgriež vērība uz to, ka Puchta savos uzskatos pieraksta visu spēku tikai tām ierašām, kas pieder visai tautai un še ir lielākā Puchtas kļūda - vispār vēsturiskās skolas ideologu kļūda. Pētījumi pierāda, ka tādu ierašu, kas piekrīstu vaisai tautai, ir ārkārtīgi maz, bet vairāk mums ir darīšana ar vietējām atsevišķām ierašām. Var būt arī ierašas, kas attiecas tikai uz vienu šķiru. Iekš kam pastāv šo atsevišķo vietējo ierašu spēks, uz to Puchta nedod atbildi.

To papildināja Savinji. Viņš arī izsaka domas, ka tikai visa tauta varot būt par pamatu ierašām un piedot viņām juridisku spēku. Savinji norāda, ka tāpat kā likumdevējs izdodot likumus priekš visas valsts, tāpat provinces vai šķiras, tā arī tautai varot būt vispārējas ierašas, kas var būt akceptētas no visas tautas un arī tādas, kas pieder tikai zināmāi grupai.

Bet arī šī teorija nav pieņemama. Vēspirms tiesiskās sajūtas process nav pareizi attēlots pie Savinji. Pēc viņa iznāk tā: paproceks ir bijis tāds vispārējs uzskats, ka tautai pieder noteikt šīs ierašas un pēc tam ir izcēlušās tās atsevišķās ierašas, vietējās. Bet jaunākie pētījumi rāda pavisam pretējo: Pāpriekš bijušas vietējās ierašas neatkarīgi no visas valsts, tautas gribas. Vēlāk tās tikai izplatījušās un guvušas vispārējo ierašu spēku. Tā tad, tas process ir pretējs, nekā to apgalvo savinji. - Otra kļūda, ko vēsturiskā skola pielaiž runājot par ierašu tiesībām: viņa pieraksta ierašu tiesībām tikai nacionālu raksturu. Ir arī nacionālas ierašas, bet mēs zinām it labi, ka pastāv ļoti daudz dažādu ierašu, kurām šo nacionālo raksturu nekādā ziņā nevar pierakstīt. Še ir darīšana ar baznīcas, ar starptautiskām ierašām, kas izcēlušās ārpus vienas nācijas robežām, kurās līdzdarbību ņēmušas vairākas nācijas. Šī ir otra galvenā kļūda.

Vēsturiskās skolas trešā kļūda pastāv eikš tam, ka viņa saka, ka ierašas atbilstot tautas uzskatam. Patiesībā tas tā nav, jo bieži mēs zinām tādus gadījumus, kad tauta viņām nemaz nepiekrīt, bet ierašas tomēr patsāv, ir saistošas tādēļka zināma autoritāte ir par šo ierašu. Autoritāte noteic zināmu stāvokli un nemaz nerēķinas ar tautas uzskatiem. Ierašas bieži, tā tad, izteic ne visas tautas, vai tautas daļas uzskatus, bet gan valdošās grupas uzskatus. ***

*** Svarīgs jautājums ir tas, kādas attiecības pastāv starp rakstītiem likumiem vispār un ierašām. Šis jautājums ir kardinals tai ziņā, ka vieni atzīst tikai rakstītus likumus un daži tikai ierašu tiesības. Kā tiek regulētas tās attiecības, kur dažādas likums ar ierašām? Kas ir spēcīgāks? No svara te ir viedoklis, uz kāda nostājas zinātnieks, vai kāda valsts prakse. - Nevat nostāties uz tā viedokļa, ka pavisam noliedz ierašas, jo nevajaga aizmirst, ka 19. g. s. izceļas uzskats, ka ierašas ~~tiešām~~ ir patstāvīgs tiesību avots. Pacēlas jautājums, kādēļ vispār izceļas vēsturiskās skolas uzskats? Tas vedams sakarā ar zināmām politiskām un arī zinātniskām tendencēm. Še lielu lomu spēlē politiskais moments - šī skola izceļas pēc franču revolūcijas. Tā bija pretstats dabiskās skolas uzskatam. Francijas revolūcijas laikā valda uzskats, ka cilvēks ir spējīgs visu noteikt, vislabāk iekārtot un radīt tiesības, kam ir vispārcilvēciska nozīme priekš visām tautām. Franču revolūcijas laikā tika izdarīts mēģinājums, bet izrādījās, ka bija tā efekta, ko gaidīja, ko cilvēce cerēja panākt. Visu lietu tikai noveda pie katastrofas. Bij zināma reakcija tam radikalizmam, ko mēģināja izvest franču revolūcija. Šeit bija tāda konservatīva tendence, kas nostājas uz pretējā viedokļa - ka cilvēka saprāts nav spējīgs neko radīt. Vēsturiskā skola savās politiskās sompatijās nostājas uz konservatīva viedokļa un ka jāreķinājās tikai ar ierašām, kas atrodas tautā. Jāaizrāda arī zu otru momentu - zinātniskām tendencēm. Dabisko tiesību skolas zinātniskā tendence bij kosmopolitizms - radīt jaunas tiesības, kas noder visām tautām. Bet vēsturiskās skolas zinātniskā tendence ir nacionalizms. Pēc Puchtas un Savinji uzskata ierašu tiesības ir

labākas par likumu, tādēļ ka viņas ir radītas no tautas, turpretim likumi bieži esot likumdevēju kaprīzs, untums. Jāsaka, ka tas, bez šaubām, bieži nāk priekšā un jo sevišķi monarkistiskās valstīs. Otrs, ko viņi uzsver, ir tas, ka ierašu tiesības esot tautai labāki saprotamas nekā rakstītie likumi. Tādēļ likumdevēju uzdevums esot nevis jaunas tiesības, bet tikai izdot, sistematizēt ierašu tiesības. No šī viedokļa likumdevēja darbība ir nevēlama, pat kaitīga. Likumdevējs arī nevarot paredzēt visus gadījumus un tur viņiem ir taisnība, jo pat gudrākais likumdevējs nevarētu paredzēt visus gadījumus. Tādēļ ir skaidrs, ka daudzi gadījumi jāizšķir uz ierašu tiesību pamata. Ierašu tiesībām te piekrīt papildinoša loma pie likumiem. Lielākais vēsturiskās skolas uzskats tomēr ir tas, ka viņa izceļ vienīgi ierašu tiesības. Viņa atzina, ka esot pastāvējušas vienīgi ierašu tiesības, tad ir bijis zelta laikmets un tagad zinātne esot nokritusi grēkos, radīdama rakstītos likumus.

Jērings pieder pie vēsturiskās skolas tā virziena, kas kritiski apskata minētos trūkumus. Viņš saka, ka idealizēt ierašu tiesību laikmetu ir pavisam aplami, jo tas nozīmē to, ka tad cilvēce vēl bijusi uz zemas attīstības pakāpes. Rakstītie likumi esot kultūras ieguvums. Ierašu tiesības esot neskaidras, bez juridiska elementa. Likuma noteiktību un ierašu tiesību neskaidrību viņš ņem kā galveno robežu, ja jānoteic, kas ir tiesības un kas nē. Likums novērš tās pretrunas, kas konstatējamās ierašu tiesībās. Ja likums ir neskaidrs, tad jau ir parādžēti attiecīgi institūti, kam ir tiesības noskaidrot zināmu gadījumu. Tā tad, ierašu tiesības var būt tikai uz zemākas kultūras pakāpes, bet nevajaga aizmirst viņu papildinošo nozīmi.

Tagad jautājums - pie kādas tautas ierašu tiesības tiek vairāk lietotas? (Vēsturiskā skola tika radīta no vāciešiem). Vācieši arī galv. kārtēm aizstāv vēsturiskās skolas uzskatus; franču juristi turpretim nostājas uz diametrāli pretēja uzskata. Jāatzīmē Jērings vārdi, ka jo uz zemākas kultūras pakāpes tauta atrodas, jo vairāk pie viņas ir spēkā ierašu tiesības.

Runājot par Krievijas likumdošanu jāuzsver, ka Krievijas pamatlikumi neatzina ierašu tiesības kā patstāvīgu tiesību avotu. Tur ir noteikts, ka ierašu tiesībai ir jāatkāpjas rakstīta likuma priekšā. Bet ja šī formālā likuma nav, pastāv domstarpības, tad tomēr tiek atzīts ieradums. Krievu zinātnieki atzīmē, ka cara ukazs nosaka vispārējās ierašas līdzīgas cara rīkojumam.

Interesanta lieta ir tā, ka Sibīrijā ir kāda tauta, par kuru saka, ka tā tiek pārvaldīta, viņa darbojās : "Po mest-nomu proizvolā" (Pēc vietējām ierašām). Visi tie Krievijas likumi, kam vajadzēja būt spēkā arī pie šīs tautiņas, tur netika piemēroti un viss tur tika izšķirts uz vietējo ierašu pamata. Mūsu privatlikuma 24. un 25. pantā nosaka, ka ierašu tiesības nevar atcelt nedz grozīt likuma pantus. Bez šaubām, likums ir spēcīgāks, jo pretējā gadījumā mēs nonāktu pie tā, ka likums tiek vienkārši atcelts. Vispār no dogmatiskā viedokļa likums var tikt atcelts tikai ar likumu, bet nevis ar ierašām.

Sakarā ar civilprocesa 1805. pantu un zemnieku likumu 936. pantu redzam, ka tur pašā pantā, pašā likumā ir atsaukšanās uz ierašām. Jāņem vērā, ka mums pastāv daudz tādas attiecības, ko likumdevējs nav paredzējis un te var būt tādas attiecības, ka likumdevējs ieņem staņokli pret ierašu tiesībām. Te ierašas, tā tad, dabrojas blakus likumam (praeter legem). Protams, tikai līdz tam laikam, kamēr likumdevējs izstrādās kādu attiecīgu likumu. Tāda pat doma ir izteikta Šveices civillikumā : ja no likumdevēja nevar ar likuma palīdzību tikt pieņemts lēmums, tad tad viņam jāreķinājās ar vietējām ierašu tiesībām. Te tiek apstiprināts tas uzskats, ka ierašu tiesībām ir papildinoša loma.

Svarīgs jautājums ir tas, cik likumdevējam jārēķinājas ar ierašu tiesībām un cik nē. Formāli, protams, viņš var nerēķināties. Bet mēs zinām, ka ja likumdevējs nerēķināsies ar tautas uzskatiem, tad tas jaunais likums tiks ignorēts, un nebūs vairs vajadzīgais efekts. Tādi likumi paliek tikai uz papīra un tādi gadījumi nāk priekšā. Piemēram, atkal Francijas revolūcijas laikos redzam, ka radītās konstitūcijas 1791. gadā, tāpat 1793. gadā, tālāk t. s. trešā (1808. gada) gada konstitūcija, tad 1814., 1830. g. un 1848. gada hartijas palika tikai uz papīra. To pašu redzam arī attiecībā uz mantošanas tiesībām. Tāpat jūs redzat, kā ir Padomju Krievijā. Var darīt, ko grib, bet tauta neatkāpjas no savām ierašām, ierašu tiesībām. Tā tad likumdevējam jāsaprot jaunie likumi ar tautas pārliedību.

Svarīgs jautājums ir arī tas, kā vispār izceļas tiesas. Te mēs atkal redzam, ka valsts vara nav tik spēcīga, ka viņa varētu iecelt savas tiesas un viņas realizēt. Formāli to, protams, var izdarīt, bet faktiski tas nav izvēdams. Kad kāda valsts iekaro kādu provinci ar ~~xxxxxx~~ citu tautu, tad viņai ar ierašām jārēķinājas. Kad tur nodibina jaunu tiesu, tad visa tiesāšanās kārtība tiek izvesta saskaņā ar vietējām ierašām. Tā izceļas skabīņu, šeffeņu, leševēnu u. c. tiesas. Šīm tiesām ir jau vairāk fiska (valsts kases) intereses - viņas ņem nodokļus, bet tiesāšanas kārtība notiek pēc vietējām ierašām. Anglijā pamazām izveidojās zvērināto tiesas. Tur ņem dalību tautas pārstāvji, kas visu izšķir.

Tiku uzsvēris divus principālus uzskatus par ierašu tiesībām un teicis, ka Jērings ignorē ierašu tiesības, lai gan viņš tiek piešķaitīts pie vēsturiskās skolas. Viņš ar ironiju teicis, - ja runā par tiesību izcelšanos nevienam nemanot, tad tās esot tikai vismazāk svarīgās tiesības, bet svarīgākās tiesības izceļoties cīņā un asinīs.

Petrožickis šinī jautājumā saka, ka ierašu tiesības tāpat kā likumi ir zināmas kultūras pazīmes un ierašu tiesībām nav antikultūrelis raksturs. Priekš zināma laikmeta, kad tautas attīstība ir zema, ierašu tiesībām ir kultūras pazīme. Tikai tad ierašas var pārvērsties par antikultūreli parādību, ja viņas arī vēlāk, kad tauta ir jau attīstīta, gribētu uzspāest tautai. Tad viņas, bez šaubām, ir ~~xxxxxxxxxxxx~~ antikultūrelas. Tā tad, jāņem vērā, ar kādu laikmetu ir darīšana.

LIKUMS.

24
Vēl mums atlicis apskatīt svarīgu tiesību avotu - likumu. Parasti, kad runā par likumu, tad ņem tā saprot katru tiesisku normu, kas apstiprināta no valsts varas. Šāds likuma jēdziens ir diezgan šaurš un te par ~~xxxxxxxxxxxx~~ vienīgi likuma radītāju tiek uzskatīta valsts vara. Tā tad visas tās citas tiesiskās normas, kas pēc būtības ir tik pat obligatoriskas, kuŗas uzliek pienākumus un prasības, dođ tiesības, tomēr no šī oficialā viedokļa netiek uzskatītas ~~xxxxxxxxxx~~ par likumu. Bet šāds jēdziens ir par šauru, jo mums par likumu jāatzīst arī tādas lietas, kas nav tik cieši saistītas ar valsts varu. Tā piem., pēc normu sekām mums par likumu jāatzīst arī tādas normas, kas savā laikā izdotas no pāvesta, no baznīcas. Te nav bijusi noteicoša valsts vara. Ta-đ bez tam pastāv starptautiskās tiesiskās normas - tur ņemušas dalību vairākas valstis. Tālāk redzam arī pašvaldības iestādes, kas izdođ tiesiskas normas ar tādām pašām sekām. Tādēļ arī šis mums jāatzīst par likumu. Tā tad varam pie šī jautājuma pieiet no šaurāka un arī no plašāka viedokļa. Parasti tiek uzsvērts, ka var saprast likumu formālā un arī materialālā ~~xxxx~~ nozīmē. Zem likuma materialālā nozīmē saprot katru tiesisku normu, kas nav izdotaš no valsts varas, bet no kādas citas autoritātes. Še var būt darīšana ar baznīcas autoritāti, ar starptautisku, ar pašvaldības autoritāti un zināmās attiecībās arī ar privatas personas autoritāti. Tas bija likuma jēdziens materialālā nozīmē, kas piegriež vērību tiesisko normu būtībā. Ja runā par likumu formālā nozīmē, tad te tiek saprastas tikai

tās tiesiskās normas, kas izdotas no augstākās tiesiskās autoritātes zināmā sabiedrībā. Attiecībā uz vienu valsti te šī autoritāte ir likumdošanas iestāde. Būtu jau ļoti labi, ja varētu ietilpināt tai šaurā likuma definīcijā visas tās tiesiskās normas, bet vēsture pierādījusi, ka nav iespējams ņemt vērā tikai no augstākās varas izdotos likumus. Piemēram, jūs esat kādas latifundijas īpašnieks un tur atrodat meži ar zvēriem, kas priekš mednieka ir kā zināms objekts. Tad jūs varat izdot zināmu normu, aizliegt izlietot mežus un šim aizliegumam bez šaubām ir tiesiskas normas raksturs un viņam būs arī autoritāte, kas esat jūs pats, jo zināmā tiesiskā iekārtā jūs varat aizstāvēt savas īpašuma tiesības. Tā tad no šī plašā viedokļa likums ir arī tādas normas, aiz kurām stāv viena persona. Protams, nevajaga aizmirst, ka šādām normām nav visām vienāds obligatoriskums. Šinī ziņā var runāt par augstākās pakāpes tiesiskām normām, augstākiem likumiem - pastāvīgiem likumiem u. tt. Augstākiem likumiem ir tā priekšrocība, ka viņi var atcelt zemākās autoritātes izdotos likumus. Bet nekādā ziņā nevar būt tāds stāvoklis, ka zemākas autoritātes izdots likums varētu atvietot augstākās autoritātes izdotu likumu. Tādēļ ir skaidrs, ka starp saeimas un ministru kabineta izdotiem likumiem ir liela starpība. Ministru kabineta 81. panta kārtībā izdotie likumi nekādā ziņā nedrīkst nākt pretrunā ar saeimas likumiem. Ja arī starpsesiju laikā ministru kabinets patstāvīgi var izdot likumus, tad tomēr pēdējais vārds pieder saeimai.

Ja runā par likumu saturu, tad jāsaka, ka jau Aristotelis savā politikā ir atzinis, ka likumam jābūt vispārīgam. Aristotelis saka: "Likumiem jābūt vispārīgiem, bet prakse griežas pie atsevišķiem gadījumiem". Arī viņš, tā tad, atzīmē, ka likumdevējs nevar visu paredzēt un atsevišķos gadījumus izšķirt tiesa. Ka visi likumi tiktu izdoti vienīgi no parlamenta, no likumdošanas iestādes, - tas ir tikai ideāls, jo to nav iespējams izvest. Ja ņemam vērā, ka likumdošanas iestādei jānodarbojas galvenām kārtām ar likumu izdošanu, tad normalā gaitā likumdevēja iestādei jānodarbojas ar to, ka viņa attiecībā pret veciem likumiem izdod jaunus likumus, kas runā pretī veciem likumiem, - izdod "contra legem" (pret likumu). Bez tam arī likumdevēja iestāde regulē tās attiecības, kas iet garām veciem likumiem (praeter legem) - t. i. noteiktās attiecības, kas nemaz nebija paredzētas. Tikai retos gadījumos likumdevējs nostājas uz tāda viedokļa, ka viņš pastāvošās tiesības, pastāvošos likumus paskaidro, papildina. Patiesībā viņš te ieved tikai zināmu interpretāciju. Likumdevējs tad darbājas saskaņā ar veciem likumiem (intra legem, secundum legem). Tas patiesībā vairs nebūtu likumdošanas iestādes darbs. Likuma tulkošanu, interpretāciju vajadzēja atstāt citai iestādei, augstākai kasācijas iestādei.

Ja tagad pārejam uz to, ka arī valdība - izpildu orgāns - izdod likumus, tiesiskas normas, tad paceļas jautājums, vai tas ir viņas normalais darbs, uzdevums. Ņemot vērā valsts varas sadalīšanu viņai tas nebūtu jādara, bet mēs redzam, ka viņa to tomēr dara. Ja pārejam uz to, ko valsts varētu darīt attiecībā uz likuma piemērošanu un ko varētu uzskatīt par viņas normālo darbību, tad nu viņai būtu jāiztukko likumi, jāpiemēro likums un tad viņa varētu rīkoties savā darbībā tikai likuma robežās un saskaņā ar likumu. Tā tad normalai valdības darbībai jābūt intra un secundum legem. Bet valdība var tikt nostādīta arī tādā stāvoklī, ka viņa nevar gaidīt likuma izdošanu no likumdošanas iestādes (starpsesiju laikā) un tad viņa pati izdod likumu, kas patiesībā runā pretī pastāvošam likumam. Šī lieta ir ne sevišķi vēlama, bet tomēr nepieciešama, ka valdība ārkārtējos gadījumos izdod likumus contra legem un praeter legem (regulē attiecības, kas nav vēl paredzētas).

Ne vajaga aizmirst, ka rīkojums nekādā ziņā nevar atcelt likumu. Bet šī starpība, kas ir ļoti raksturīga un viena no izcilus pazīmēm priekš konstitucionalās valsts, nav tik raksturīga priekš monarhijas, absolutās valsts varas. Tur ir grūti atrast starpību starp rīkojumu un likumu, ko arī izdod tas pats monarchs. Tur bieži likums tiek atcelts ar rīkojumu. Daži zinātnieki, starp tiem arī Korkunovs, mēģina pierādīt, ka starp likumu un rīkojumu nav nekādas starpības un tas vienam arī izdodas, jo pēc būtības tur nav nekāda starpība tādēļ, ka abos gadījumos autoritāte ir viena un tā pati.

Kas attiecas uz rīkojumu izdošanu, tad vajaga ņemt vērā to, ka rīkojumi var tikt izdoti no ministru kabineta divējādā veidā. Normalā kārtā būtu tā, ka likumdevējs pašā likumā ir paredzējis zināmu tiesību ministriem vai vairākiem ministriem izdot kādus rīkojumus, noteikumus. Ja runā par šo normalo kārtību, tad tā pazīstama zem *d e l e g a c i j a s* nosaukuma. Še tiek deleģētas, uzticētas zināmas tiesības, izpildu organam. Likumdevējs nosaka tikai vispārējo likuma saturu. - Bet mēs redzam, ka likumdevējs var būt arī aizmirsis, vai arī iedomājas, ka likums ir pilnīgi skaidrs un tā var gadīties, ka likumā kaut kas ir neminēts, neskaids. Tādā gadījumā ministrs vai kabinets, kas, kā zināms, darbojas visu laiku, tiek nostādīšs neveiklā stāvoklī. Tad kabinetam jāizdod jauns likums, jo ir gadījumi, kad dzīves apstākļi to prasa un nevar gaidīt uz jauna likuma izdošanu no likumdošanas iestādes. Te tad attiecīgs izpildu orgāns - ministrs vai arī ministru kabinets - izdod rīkojumus, instrukcijas pamatojoties uz to, ka viņam likums ir jāizpilda vislabāki, vienādā kārtībā.

LIKUMU KLASIFIKĀCIJA.....

Pirmā no likumu klasifikācijām būtu tā, ka likumus sadala uz *p a m a t l i k u m i e m* un *v i e n k ā r š i e m* likumiem. Par pamatlikumiem tiek saprasti tie likumi, kas noteic *v a l s t s i e k ā r t a s o r g a n i z a c i j u*, t. i. augstākās varas organizāciju - kāda organizācija pastāv attiecībā uz likumdošanu, izpildu varu un tiesu. Tā tie likumi noteic likumdošanu, administrāciju un tiesu. Kas zīmējas uz vienkāršiem likumiem, tad zem tiem tiek saprasti *v i s i p ā r ē j i e l i k u m i*, kas nepieder pie pamatlikumiem. Šī starpība starp pamatlikumiem un vienkāršiem pastāv visās valstīs. Bet ne visās valstīs ir vienāda juridiskā nozīme šim teikumam - tas viss atkarājas no tā, kādā ceļā likumi vispār tiek mainīti, grozīti, atjaunoti un kādā ceļā tas tiek izdarīts, ja ir runa par vienkāršo likumu izdošanu. Še daudzās valstīs pastāv liela starpība. Nonākam pie zināmas terminoloģijas. Te ir runa par *t. s. e l a s t ī g ā m* (viegli maināmām) un *n e e l a s t ī g ā m* konstitūcijām. Ja ņemsim Anglijas piemēru, tad redzam, ka tur nav nekādas starpības likumu grozīšanā attiecībā uz pamatlikumiem vai arī vienkāršiem likumiem. Katrs deputāts var ienest grozījumus, kas pārmaina konstitūcijas noteikumus. Tā tad Anglijā, skatoties no *f o r m a l ā* viedokļa, nepastāv tāds sadalījums uz pamat- un vienkāršiem likumiem. Bet citur tas tā nav. Piem. Francijā. Tur konstitūcijas maiņai tiek prasīts vispirms attiecīgs priekšlikums abās palātās atsevišķi (Francijā pastāv senāts un deputātu palāta) un ja abas palātas izsakas, ka konstitūcijas pantu vajag grozīt, tad šis jautājums tiek nodots nacionāl-sapulcei (Abi nami kopā). Tikai tad, ja arī tagad priekšlikums iegūst absolūto balsu vairākumu, viņš ir izšķirts. Jāaizrāda, ja franči vēl ieved prasību, ka jāizbrauc no Parīzes uz Versaļu. Tas saprotams, jo jābaidās no ārējiem iespaidiem. Starp citu jāaizrāda, ka attiecībā uz Franciju ir viens bruņots noteikums, kuŗu nedrīkst grozīt: par jautājumu attiecībā uz valsts republikanisko iekārtu nedrīkst nemaz debatēt. Tam tomēr ir maza nozīme, jo ja Francijā grozītos sabiedriskā doma, tad šim 1870. gada konstitūcijas pantam nebūtu nekādas nozīmes. Vispār, neviena konstitūcija nevar būt mūžīga.

Pie mums Latvijā attiecībā uz satversmes grozīšanu pastāv noteikumi (Satversmes 76. pants), ka konstitūcijas grozījumi

var tikt izvesti tad, ja sēdē piedalās vismaz divas trešdaļas sēimas locekļu. Tālāk, konstitūcijas grozījumiem jābūt pieņemtiem 3 lasījumos ar 2/3 balsu vairākumu. Tā tad jābūt klāt vismaz 67 deputātiem un par grozījumiem tad jābūt vismaz 45 balsīm. Attiecībā uz mūsu konstitūcijas dažiem citiem pantiem - 1., 2., 3. un 6. pantu - kas attiecas uz valsts formu, robežām u.c., tad tur tiek prasīts arī referendums, tautas nobalsošana. Kādēļ tas tiek darīts un kādēļ Anglijā nostājusies uz cita viedokļa, tas vedams sakarā ar kultūrvēsturiskiem apstākļiem. Bet tomēr valdošā visur ir tā prasība, ka konstitūcija nedrīkst būt viegli grozāma. Vispār, arī vienkāršo likumu grozīšanā pārāk daudz arī nav vēlama. Meksikā 32 gadu laikā ir bijušas spēkā 48 konstitūcijas. Un jūs zināt, ka tur Meksikā nekas labs nav nekad bijis. Tur ir mūžīgi tikai revolūcijas.

Atkarībā no likuma darbības vietas, likumi sadalās uz vispārējiem likumiem (kas attiecas uz visu teritoriju) un uz vietējiem likumiem (tikai priekš kādas provinces, kādas valsts daļas). Protams, ka vispārējais likums darbosies arī tajā provincē, kam ir savi vietējie likumi. Šie jēdzieni, protams, ir relatīvi. Kas ir vispārējs, tas var arī būt citā ziņā vietējais. Te ir labs piemērs. Mūsu civillikumu (Baltijas provinču vietējie likumi) III daļa bij attiecībā uz Krieviju savā laikā tikai vietējie likumi, bet vispārējs likums attiecībā uz Baltijas provincēm. Pie mums tagad ir spēkā Baltijas provinču tiesība III daļa (izņemot Latgali). Ievērojot to, ka tagad lielāko daļu no teritorijas sastāda Kurzeme un Vidzeme, tad saprotams, ka Latgales likumi (Krievijas likumu X sējuma I daļa) priekš mums ir vietējie likumi. - Ņemsim citu piemēru: Kādi Bavārijas pašvaldības likumi ir vietējie likumi attiecībā pret visas Vācijas likumiem, bet šie likumi attiecībā pret Minchenes pilsētas likumiem ir vispārēji. Tā tad mums vispārējie likumi ir Baltijas provinču likumu III daļa, bet mūsu vietējie likumi ir Vidzemes zemnieku, Kurzemes, Latgales, pilsētu, miestu u. tt. likumi, kam ir tīri vietējs raksturs, partikulāra nozīme.

Bez tam mēs likumus vēl varam sadalīt uz vispārējiem un specialiem, atsevišķiem. Vispārējie likumi attiecas uz visu tautu, visiem iedzīvotājiem. Še tā tad tiek uzsvērtas personas. Bet attiecībā uz specialu likumu - te jāņem vērā atsevišķu grupu, šķiru, personu tiesības. Mums piem., ir likums, kas piešķir armijas virspavēlniekam generalim Balodim zināmu zemi. Te ir likums, kas attiecas uz vienu personu. Ja ņemam vērā šo sadalījumu, tad jāatzīmē, ka pastāv pie mums Vidzemes un Kurzemes zemnieku likumi. Vidzemes zemnieku likumi stājās spēkā 1860. g. 13. novembrī, bet Kurzemes zemnieku likumi 1867. gada 25. augustā. Var būt tirdzniecības likumi, kas attiecas galvenām kārtām uz tirgotājiem un rūpniekiem. Specialie likumi tiek arī saukti par privileģijām. jo tie dod zināmas privilēģijas kaut kādai šķirai. Šīs privilēģijas var savukārt sadalīt vairāk un mazāk labvēlīgākās privilēģijās.

Jāņem vērā arī ir tāda lieta, ja valsts nokļuvusi ārkārtējos apstākļos (kaņā laikā vai dumpja laikā), kur valsts vara ir spiesta atņemt pilsoņiem viņu parasto brīvību, visas tās pilsoņu garantijas, kas viņiem ir normalā laikā. Ja šīs brīvības tiktu pielietotas arī tādos gadījumos, tad tas varētu novest pie katastrofas, pie sabrukuma. Tādēļ saprotams, ka Monteskiē māca, ka visbrīvāko tautu vēsturē ir bijuši tādi gadījumi, kad pilsoņiem bijis jāatņem viņu brīvības. Agrāk uz dievu tēliem esot uzmetuši zināmu segu, lai viņi neredzētu, kas tur notiek. Tas ir parasts, ka kaņā vai dumpja laikā atceļ normales likumus un tiek dotas plašas tiesības izpildu orgāniem, zināmiem diktatoriem izdot citus noteikumus. Bet tāda parādība var pastāvēt arī normalā valsts dzīvē. Tā piemēram, kad pie mums kaut kādu nebūt laupīšamu vai taml. lietu dēļ tiek izsludināts kaņastāvoklis vai pastiprināta apsardzība. Bez tam jāatzīmē stāvoklis attiecībā uz robežjoslām. Tur pastāv pavisam citi noteikumi. Tam ir ļoti liela nozīme praksē un bieži nākas grūti izšķirt, ko darīt, vai piemērot vispārējo vai specialo likumu. Pateļas praktisks

jautājums - vai ar vispārēju likumu var atcelt kādu speciālu likumu? Parasti ar vispārēju likumu speciālu likumu nevar grozīt, bet to var tad, ja vispārējā likumā ir tieši norādīts, ko vispārējais likums groza speciālā likumā. Tad jau vispārējam likumam būs attiecībā uz kādu pautu tāda speciāla nozīme.

LIKUMA IZCEĻŠANĀS.

Pie likuma izceļšanās parasts atzīmēt, ka katram likumam ir jāiet cauri 4 stadijām: likuma iniciatīve, likuma apspriešana, likuma apstiprināšana un likuma publicēšana. Jāsaka, ka tagad dažās jaunās konstitūcijās šī zinā tiek ienestas zināmas pārgrozības. Piemēram, Igaunijas konstitūcija. Tur divi momenti trūkst. Viņiem trūkst apstiprināšanas un publicēšanas. Ja likums ir ierosināts (ierosinātāji var būt dažādas autoritātes) un viņš ir apspriests un pieņemts no Riigi Kogu (Igaunijas parlaments), tad viņš ar to jau top par likumu. Valsts galvas apstiprināšanas šē nemaz nav. Bet parasti, kad runā par likuma izceļšanos, tad jāreķinājās ar četriem momentiem.

Likuma iniciatīvi var izsaukt dažādas jaunas materiālas parādības. Šē ir darīšana ar to, ko tiku aizrādījis par tiesību, avotiem materiālā nozīmē. Tas te izrādas būt vai nu zināma darba nozare, vai arī, ja rūpniecības attīstība spiež izdot jaunu likumu. Protams, ka likumu ierosināt var arī privatā ceļā. Kāda persona var rakstīt par to un runāt, bet tam nav saistoša nozīme. Likuma iniciatīve tiek saprasta saistošā nozīmē, ja ierosinātājs ir oficiāla iestāde vai persona, kam šī tiesība ir dota no pamatlikuma. Tā, ja ņemam Angliju, tad tur katrs parlamenta deputāts var ierosināt likumu. Bet, ja ņemam citas konstitūcijas, tad redzam, ka šīs tiesības ir ierobežotas. Bet mēs redzam, ka šīs tiesības gadu no gada paliek plašākas - viņas tiek piešķirtas iestādēm vai personām. Mūsu satversmes 65. pants paredz, ka likumu ierosināt var valsts prezidents, ministru kabinets, saeimas komisija, 5 deputāti, viena desmitā daļa no vēlētajiem. Tā tad redzat 5 institutus. Likuma ierosināšanu var saprast divējādi. Var būt tā, ka izteikts zināms princips un likumprojekta izstrādāšanu tad uzdod valdībai. Bet iniciatīvi var saprast arī tā, ka ierosinātājs izstrādājis projektu un iesniedz gatavā veidā, likumprojekta veidā. Bet lielāko daļu no likumprojektiem ierosina pats ministru kabinets. Frančijā ap 80% no visiem likumiem tika ierosināti no ministru kabineta. Tas saprotams, jo ministru kabinetam pašam visvairāk darīšanas ar dzīvi.

Likuma apspriešanā redzam, ka te ir divas oficiālas apspriešanas. Pirmā apspriešana ir ministru kabinetā un otrā ir parlamentā. Ja runā par apspriešanas veidiem, kas parasti parlamentā beidzas ar likuma korigējumiem un pieņemšanu, tad tas atkarājas no katras valsts likumdošanas sistēmas. Piemēram, mums ir darīšana ar vienpalatas sistēmu. Bet ja ir darīšana ar divām palatām, tas ir lielāko daļu valstīs, tad nu abas palatas atsevišķi to likumprojektu apspriež un likums var stāties spēkā tikai tad, ja abas palatas to pieņēmušas. Jāatzīmē, ka parasti abām palatām ir vienādas tiesības un tādēļ gadījumā, ja vienošanās nav panākama, likumprojekts vienkārši atkrīt.

Tagad, ja likums parlamentā ir pieņemts, tad nāk klāt atsevišķs moments - likuma apstiprināšana. Parasti likumus apstiprina valsts galva. Griekijā tieši tautas sapulcēs apstiprināja likumus. Konstitucionālā monarhijā ir darīšana ar to, ka valsts galvai ir noteicošais vārds. Tur monarham bija t.s. absolūtās veto tiesības. Tas ir parasti visās konstitucionālās monarhijās. Cits jautājums ir, vai šīs veto tiesības tiek izlietotas.

Piemēram, Anglijas karalim arī tagad pieder absolutās veto tiesības, bet karalis tās pēdējo reizi izlietojis 1707. gadā, jo tai brīdī viņš arī kristu, ja viņš tās izlietotu. Te ir viens izņēmums - Norvegija - kur karalim ir tikai t. s. s u s p e n s ī v ā s v e t o tiesības. Viņš atliek likuma spēkā stāšanos. Viņš to atsūta atpakaļ parlamentā, norādot uz zināmu trūkumu. Suspensīvās veto tiesības parasti pieder valsts prezidentiem. Bet ja nu parlaments likumu pieņem otrreiz (Norvegijā tāpat), tad likums stājas spēkā, projekts top par likumu.

Latvijā valsts prezidentam ir suspensīvās veto tiesības. 71. pants paredz, ka 7 dienu laikā valsts prezidents to saeimā paziņo un tad saeimai likums jāskata otrreiz cauri. Suspensīvām veto tiesībām nav sevišķas nozīmes.

Kas attiecas uz p u b l i k a c i j u, tad šis ir viens no svarīgākiem. Agrāk pastāvēja uzskats, ka pilsoņiem likumi vispār nebija jāzin. Pastāvēja t. s. slepenie likumi, kas tika pielietoti tikai tad, kad valsts varai tas bija izdevīgi un pilsonis to dabūja zināt tikai tad, kad viņš jau zem šī likuma cieta. Arī Krievijā agrāk tas tā bija. Tagad vēl Anglijā, šinī kultūrelā valstī, likuma publikācija netiek uzskatīta par obligatorisku. Tur likumi tiek darīti zināmi sesijas beigās. Ja likumus citē, tad viņus apzīmē ar karaļa vārdu, norādot datumu, nodālu, pantu u. tt. Piem. St. 6 Eduard VII nodaļa 41. - datums.

Ir saprotams, ka nevar prasīt, lai likums tūlīt pēc izsludināšanas stātos spēkā. Jo sevišķi tas sakāms par lielām valstīm. Tādēļ pastāv noteikumi, kas prasa zināmu laiku, lai varētu ar likumu iepazīties. Šī prasība pazīstama zem nosaukuma "Vocatio legis". Pie mums tas laiks ir noteikts uz 14 dienām, ja pašā likumā nav noteikts cits laiks. Šis laiks tiek paredzēts tādēļ, lai likums nonāktu uz vietas un otrs - lai varētu ar viņu iepazīties. Mums no Latvijas dibināšanas ir bijuši trīs laiki attiecībā uz vocatio legis. 1) 1918. gada 18. nov. - 1920. gada 28. martam. Šinī laikā pastāvēja attiecībā uz vocatio legis Krievijas likums: katrs jaunais likums stājas spēkā tad, kad viņš ir saņemts uz vietas, no vietējās oficiālās iestādes. 2) Vēlāk mēs redzam, ka tiek izdots attiecīgs mazs likums (1920. gada 15. marta likums), kas noteic, ka 7 dienas pēc likuma publicēšanas, iespiešanas dienu neskaitot, likums stājas spēkā. 3) Tālāk tagad mums pastāv likums, ka vocatio legis noteikts uz 14 dienām, ja nav noteikts cits laiks. Bet ir bijuši tādi gadījumi, kad likums stājas spēkā tūlīt pēc izsludināšanas. Likumus izsludināt var valsts prezidents ne agrāk kā 7. dienā un ne vēlāk kā 21. dienā (Lūdzu šo laiku nesajaukt ar vocatio legis).

Man jāaizrāda, ka mūsu satversmes 75. pants nosaka sekošo: ja 2/3 saeimas locekļu prasā steidzamību, tad valsts prezidents nevar prasīt otrreizēju likuma caurskatīšanu. Patiesībā ar to suspensīvās veto tiesības tiek aprobežotās. Šinī gadījumā valsts prezidentam 3. dienā ir jāizsludina no saeimas pieņemtais likums. Valsts prezidentam ir tiesība publicēšanu apturēt uz 2 mēnešiem, tāpat, ja te prasa viena trešā daļa no saeimas, kas jāpaziņo 7 dienu laikā, vai arī viena desmitā daļa no vēlētājiem.

Pie mūsu satversmes tuvāk neapstāšos. Atzīmēšu tikai, ka mums ir demokrātiska republika, vēlēšanas vispārējas, vienlīdzīgas, aizklātas, proporcionālas. Mums ir parlaments. Ministru kabinets atbildīgs saeimas priekšā. Pastāv arī referendumu tiesības.

M ū s u k o n s t i t u c i j a s t ā j u s i e s spēkā 7. novembrī 1922. gadā pl. 12. dienā.

Dažreiz kādas valsts likumdošana var pārņemt kādas citas valsts likumus. Te ir darīšana ar tās tiesību recepciju. Var būt divējādi tiesību recepcijas veidi. Svešas tiesības var tikt pārņemtas no valsts ar zināmu pavēli, kad tiek ieviests kāds svešs kodekss. Tādā veidā tika ieviests Napoleona kodekss attiecīgās valstīs. (Polijā u. c.). Tad Turcija pārnesa Šveices civilo kodeksu un padarīja to par savu nacionālo likumu. Bet var būt otra recepcija, kuru var konstatēt visās valstīs, - t. s. u z u a i ā r e c e p c i j a, kas

dibinas uz ierašu pamata. Uzualā receptijā kā piemērs nodēromiešu tiesības. Visas kulturelās valstis pamazām pieņēmušas romiešu tiesību principus ierašu ceļā.

Likuma darbība attiecībā uz v i e t u .

34
Likums tiek aprobežots, kā jūs dzirdējāt, laika ziņā, bet arī no vietas. Mēs šie jautājumu par vispārējiem un vietējiem likumiem saprotam plašāki. Ja valsts ir suverēna, tad katrs pilsonis, kas dzīvo uz viņas teritorijas, ir padots viņas likumiem. Tomēr izejot no starptautiskām attiecībām, zināmi izņēmumi tiek pielaisti, lai varētu pastāvēt starptautiskās attiecības. Citādi mums būtu ļoti daudzas sadursmes. Neviena valsts taču nevar pastāvēt izolēta un mēs redzam, ka tagad bieži vienas valsts pilsoni dzīvo otrā, daudz braukā un šīs attiecības tādēļ jānokārto. Te tādēļ pastāv t. s. v e c ā s t a t u a r ā t e o r i j a, kas paredz, kā pēc attiecīgiem statutiem, likumiem, principiem katrreiz izšķirt tādas attiecības. Tā piemēram, pie mums pilngadība ir noteikta uz 21. gadu, bet citās valstīs tas ir citādi. Vai jūs drīkstat pārdot zemi kādam austrietim, kas nav sasniegjis 24 gadu vecumu (Austrijā pilngadība skaitās no 24 gada)? Šie jautājumi tiek izšķirti no starptautiskām privātām tiesībām. Tā ir ļoti komplicēta zinātne, kur saduras vienas valsts likumi ar citas valsts likumiem. Te ir klasisks piemērs. 1891. gadā Cīrihes tiesā starp klauņiem brāļiem Braisiem, kas dzimuši angļi, bet Danijas pavalstnieki, izcēlies strīds ar cirka īpašnieku Vulfu. Strīdus izvēlies sekoši: Līgums bij slēgts Parīzē tai laikā, kad brāļi Braisi atradās Frankfurtē - Vācijā. Vulfa dzīves vieta tai laikā bij Budapesta un kontraktam vajadzēja tikt izpildītam Briselē. Kur tagad sūdzēt? Izrādas, ka tai laikā īpašnieks dzīvo Cīrihē. Tā tad Cīrihes tiesā. Bet nu abas puses atsauca gan uz Francijas, gan Beļģijas, Šveices, Vācijas, Anglijas, Ungārijas un Danijas likumiem. Bet jums jāzin, ka tiesneša pienākums zināt ir tikai svas valsts likumus. Parasti tad lieta tiek izšķirta pēc tiem likumiem, kur prasība tiek vesta (Šveicē). T. i. pēc principa l e g e s f o r i. Bet jūs saprotat, ka nostāties vienīgi uz šī leges fori principa būtu aplami un jāievēro arī izņēmumi, - jāievēro citu valstu tiesības.

Publiskās tiesībās, protams, teritorialam principam ir lielākā loma. Kriminalos noziegumos ņem vērā tās valsts likumus, kur dzīvo attiecīga persona. Kas attiecas uz civilām tiesībām, tirdzniecības, tad protams, ka tirdzniecības attīstība prasa ievērot arī citas valsts tirdzniecības tiesības. Ja ņemsim ģimenes tiesības, tad te, bez šaubām, no svara ir tās tiesības, kas pastāv attiecīgās personas dzimtenē. Attiecībā uz laulības likumiem arī ņem vērā dzimtenes likumu, pie kuras pieder attiecīga persona. Bet var jau arī notikt tā, ka mēs izdodam kādu likumu, kas attiecināms arī uz ārvalstniekiem, t. i. visas Latvijas iedzīvotājiem. Piem., mūsu laulības likuma 1. pants runā par Latvijas iedzīvotāju. Pie mums tā tad var arī salaulāt lietuviešus, bet pašā Lietuvā tiek atzīta vienīgi baznīcas laulāšana un tādēļ var būt tā, ka Lietuva neatzīst Latvijā noslēgtas laulības. Cita valsts var neatzīt mūsu iekšējos likumus. Tāpat agrākā Krievijā bij no svara tikai baznīcas laulāšana. Arzemēs noslēgtās laulības netika atzītas. Te var iznākt bēdīgas lietas pie mantošanas tiesībām. Piem., laulības notikušas ārzemēs, bet vīrs nomirst Krievijā, tad sievai nav nekādu mantošanas tiesību! - Krievijas pilsonis - ebrejs - bij slēxzis Afrikā laulību un pēc tam pieņēmis Latvijas pavalstniecību. Tagad viņš nomiris un atstājis prāvu mantojumu. Vai laulība ir spēkā vai nē? Un tur cirkulē ap 40 miljonu naudas. Pēc Krievijas likuma laulība nepastāv. Bet kā pēc mūsu likuma? Ja tas Krievijā izdarīts līdz 20. nov. 1917. gadā, tad arī pie mums tas ir spēkā. Mums ir iespējam atzīt šo civillaulību un tagad rodas kolizijas. Mūsu likumā paredzēts, ka katras laulības pilnspēcība tiek apspriesta no tiesas un izšķirta.

Paliek vēl daži vārdi par ~~xxxxxx~~ statuario teoriju. Lai gan pret šo teoriju tiek celti lieli iebildumi, tā tomēr vēl nav atvietota ar citu, jaunāku. Visā visumā viņa tiek atzīta sakarā ar tām starptautiskām attiecībām, kādas pastāv vienai valstij ar otru. Še tiek izteikti principi attiecībā uz personas stāvokli, mantām, dažādām saistībām. Še ir darīšana ar ~~statuta~~ ~~personalia~~, ~~statuta~~ ~~realia~~ un ~~statuta~~ ~~mixta~~, kas noteic personas stāvokli, lietas tiesības un beidzot saistības jeb obligācijas tiesības. Kas attiecas uz personas stāvokli, tad tas parasti tiek noteikts pēc dzimtenes likuma. Dzimtenes likums attiecināms attiecībā uz pilngadību, tāpat attiecībā uz laulību. (Dzimtenes likums - *lex domicilis*). Ja, piemēram, divās valstīs pilngadība tiek atzīta dažāda, tad katrreiz jāņem vērā tās zemes likums, kurās pilsonis ir attiecīgā persona.

Kas attiecas uz lietas tiesībām (*Statuta realia*), tad te no svāra ir tas, vai lieta ir kustāma vai nekustāma. Kustāmas lietas liktenis tiek izšķirts pēc tās zemes likumiem, kur dzīvo, kur atrodas lietas īpašnieks. Turpretīm, ja runā par nekustāmu īpašumu, tad ņemot vērā, ka še valdniecība, lietošana ir daudz komplikētāka, tiek ievērots tās zemes likums, kur atrodas nekustāmais īpašums. Ir mēģināts šinī lietā ievest citus modusus. Starp citu starp Igauniju un Latviju pastāv konvencija, kurā mēģināts nodot visas kustāmās un nekustāmās mantas citas valsts jurisdikcijai. Kustāmas lietas mēs varam nodot otras valsts jurisdikcijai un tas arī tiek darīts, bet attiecībā uz nekustāmiem īpašumiem mēs esam nostādīti tādā pat stāvoklī, kā citas valstīs.

Tagad jautājums par līguma dažādām attiecībām, saistību attiecībām. Starptautiskās attiecībās tas ir jo sevišķi svarīgs, jo ar tām jums ir darīšana tirdzniecībā un rūpniecībā. Jautājums - kā tagad izšķirt strīdus? Še jāņem vērā divi pamatmomenti. Pirmais - kur panākta vienošanās vai noslēgts līgums. Parasti - un tas ir vienīgi pareizi - šis moments tiek apspriests pēc tās valsts likumiem, kur līgums ir slēgts, kur notikusi vienošanās. Ja līgums tiek izpildīts citā valstī, tad nu jautājums - kā ir ar līguma realizāciju? Pie līguma realizācijas, ja ievēro dažādu valstu likumus, var tikt ielikts pavisam dažāds saturs, kā kvantitātes, tā arī kvalitātes ziņā. Še no lietderības viedokļa vienīgi pareizais ir tas, ka katrs strīds attiecībā uz līguma realizāciju tiek izšķirts pēc tās valsts likumiem, kur nolēmts izpildīt šo līgumu.

Te jūs redzējāt, kādas ir likuma attiecības pret vietu. No svāra ir tas, ka jāievēro kā katras valsts suverenitāte, tā arī starptautiskās tiesības.

Pāriesim pie jautājuma, kādas ir likuma attiecības pret personām. Šeit valda apmēram tie paši principi, kādus jūs redzējāt attiecībā uz teritoriju, vietu. Vispirms te jāreķinājas ar zināmas valsts suverenitāti. Ja zināmai valstij ir suverenitāte, tad tas nozīmē, ka visām personām, kas tur dzīvo, ir jāpadošas. No otras puses tomēr šī suverenitāte tiek ierobežota ar starptautisku principu. Ja apskatam vispār ārvalstnieka stāvokli kādā valstī, tad tagadējās kultūrelās valstīs viņš pēc savas būtības ne ar ko sevišķu neatšķiras no valsts pilsoņa. Atšķirība pastāv tikai attiecībā uz politiskām tiesībām, kas ārvalstniekam netiek dotas. Agrāk tomēr tas bija citādi. Piemēram, senajā Romā ārvalstnieks skaitījās vispār ārpus likuma aizsardzības. Mēs tagad pret likumu esam visi vienādi (protams, tikai formāli), bet agrāk tas tā nebija. Ja runā par zināmiem izņēmumiem arī tagad, kas tiek pielasti no starptautiskā principa, tad te vispirms ir darīšana galvenām kārtām ar 3 kategorijām, kas atrodas tādā izņēmuma stāvoklī. Vispirms īpatnējā stāvoklī atrodas ārvalstu galvas. Tie bauda katrā valstī eksteritorialitāti, un tas arī ir pilnīgi saprotams. Tāpat eksteritorialitāti bauda telpas, kur viņi apmetušies un arī viņu pavadoņi. Ja tur izceļas kāds strīds, tad tomēr viņi nav padoti tās valsts jurisdikcijai, kur viņi atrodas. - Otra svarīga kategorija ir sūtniecības, diplomatiskās pārstāvniecības. Tās arī bauda eksteritorialitāti. Motīvs te ir tāds - lai ārvalstu pārstāvniecība pilnīgi neaprobežoti varētu aizstāvēt savas valsts pilsoņus. Tagad mēs to citādi nemaz

39.1.p. ieviesusies sekoša neizlabota klūda :

Iespiests :	Jābūt
Tiesību objekta darbība: 1)...	Tiesību subjekta darbība: 1)...
2)...	2)...
3)...	3)...
Pienākuma objekta darbība: 1)...	Pienākuma subjekta darbība: 1)...
2)...	2)...
3)...	3)...

Tagad to citādi nemaz nevarām iedomāties. Protams, ka ne visas personas bauda šo ekteritorialitāti. Še ir galvenām kārtām sūtnis pats, viņa ģimene, viņa ierēdņi, bet ierēdņu ģimenes vairs nē. Še tomēr ir darīšana ar fikciju, jo patiesībā teritorija nemaz nepieder citai valstij - tā ir tikai iedomāta citas valsts teritorija.

Trešā kategorija ir ārvalstu kara/spēks, kas atrodas uz citas valsts teritorijas. Tā arī ir tāda grupa, kas nav padota vietējai jurisdikcijai. 1890-os gados Vācija sūtīja savus karaspēkus caur Krieviju uz Ķīnu. Tas pats sakāms par karakugiem, kas atrodas svešas valsts ostā. Arī atklātā jūrā katrs karakugis padots tikai savas valsts jurisdikcijai.

Loti svarīgs jautājums ir likuma darbība attiecībā uz likumu, jo patiesībā likuma iesākums ir likuma beigas. Ir tie divi momenti, ar kuriem, izejot no dogmatiskā viedokļa, jo sevišķi jārēķināšas. Bija laiks, kad pastāvēja uzskats, ka likums stājas spēkā tikai tad, kad viņš jau no prakses, no pašas dzīves ir apstiprināts - savā ziņā no ierašu tiesībām apstiprināts. Sakarā ar šo pašu uzskatu pastāvēja arī līdzīgs uzskats par likuma darbības beigām: kad likums netiek vairs pielietots un netiek apstiprināts no ierašu tiesībām - tad likums izbeidzies. Jūs tomēr paši sapratīsiet, ka tā to lietu nostādīt nozīmētu ievest lielu neskaidrību. Tad nevarētu zināt, kad likums stājas spēkā un kad viņš izbeidzies. Tagad šie uzskati atmeti un tas arī citādi nevar būt, jo tagad valdošie ir rakstītie likumi, tāpat nevis ierašas. Ja ir darīšana ar rakstītiem likumiem, tad saprotams, ka jābūt arī noteiktībai. Tā tad varam pieņemt vienīgi dogmatisko viedokli. Vispār, kad runā par likuma darbības iesākumu, tad zem tā saprot viņa spēkā stāšanos. Tāpat attiecībā uz likuma izbeigšanos - likums var tikt atcelts tikai ar jaunu likumu un šis moments ir savukārt noteikti nosakāms.

Vēl jautājums, kam ir lietderības nozīme. No svara ir tas, kad attiecīgie pilsoņi iepazīstas ar likuma saturu, jo mēs prasam, ka neviens nevar atrunāties ar likuma nezināšanu. Še patiesībā pastāv divas sistēmas. Viena sistēma nostāda jautājumu tā - ir bijis pietiekoši laiks, kai visi pilsoņi varētu būt jau ar likuma tekstu iepazīlušies. Otra sistēma ir tā, kas pēķinājās ar zināmu faktisku iespēju iepazīties ar likumu. Tad visa valsts teritorija tiek sadalīta vai nu koncentriskos riņķos, vai arī pēc faktiskā likuma teksta saņemšanas datuma, kā tas ir bijušā Krievijā. Koncentriskos riņķos sadalīt - tādu sistēmu redzam Francijā. Bet še var būt liela starpība starp to laiku, kad likumam jānāk spēkā un praksi, kad ar likumu patiesībā ir iepazīlušies. Še var būt dažādas nejaušības, kas var aizkavēt iepazīšanos ar likumu. Mēs tikai varam pieņemt, ka zināmā momentā visi ir iepazīlušies ar likumu - tā ir fikcija. Vispirms taču jau mums ir pietiekoši daudz analfabetu, otrkārt - viņiem jaunie likumi nav pieietami.

Tagad jautājums - kāda no šīm sistēmām ir labāka? Protams, ja ņemam vērā tehnikas attīstību - tirdzniecību, rūpniecību, ātro satiksmi - tad būs labāk, ja likums stājas spēkā vienā momentā visā valstī. Ir nelietderīgi, ja vienā valstī darbojas vairāki dažādi likumi. Tomēr jāievēro arī pretējais uzskats. Jo sevišķi agrākā Krievijā redzējām, ka valsts teritorijas lieluma dēļ nebija iespējams citādi. Tur likums stājās spēkā tikai tad, kad oficiālais izdevums - likumu krājums ienācis oficiālā iestādē. Parasti gubernas vēstnesī likums tika no jauna iespiests

un izsūtīts pa aprinķi. Ja aprinķa valdē saņemts attiecīgais likums, tad viņš stājas spēkā. Tā ir netikai prezumcija, bet fikcija.

Kas attiecas uz momentu, kad likumam jāstājas spēkā, tad redzam ļoti dažādus terminus. Piem. pie mums, ja nav paredzēts cits laiks, ir paredzētas 14 dienas. Tāpat Vācijā. Norvegijā - 28 dienas; Austrijā (Vecā Austrija) - 45 dienas; Holande - 20 dienas; Beļģija - 10; Dānija - 8 dienas. Ja stājas spēkā vesela jauna tiesību sistēma, tad ir vajadzīgs lielāks "Vacatio legis" - lai visi varētu ar viņu iepazīties. Piemēram, Vācijas izstrādāja savu civilo kodeksu 1894. gadā, bet viņš stājas spēkā tikai pēc 4 gadiem - 1. janvārī 1900 gadā. Vācijā atsevišķās valstīnās darbojās dažādi kodeksi un tādēļ bij grūti pāriet tūlīt uz jauno kodeksu. Tas pats arī attiecībā uz mūsu konstitūciju, kas pieņemta 1922. gada 15. februārī, publicēta 1922. gada 20. jūnijā, bet ir spēkā no 7. novembra 1922. g. plkst 12. dienā.

Tāpat attiecībā uz mūsu sodu likumiem. Pie mums ir spēkā Krievijas 1903. gada 22. marta sodu likumi. Ar šiem likumiem stāvoklis bija tāds, ka viņi bij gan izstrādāti, pieņemti, bet nebija vēl spēkā. Spēkā bija tikai divas daļas, kas runāja par pārkāpumiem pret reliģiju, arī keizarsko namu (Ugolovnoje uloženiye). Šie sodu likumi attiecībā uz Poliju un Lietuvu stājas spēkā tikai okupācijas laikā ar Hindenburga palīdzību. Viņš jau agrāk bij dzirdējis, ka krievi ir plašs likumu krājums, kas te vēl nav spēkā. Līdz tam visā Krievijā pastāvēja ļoti slikti, veci 1845. gada likumi - kazuistiski likumi. Tagad, no Latvijas viedokļa - arī 1903. gada likumi ir novecojušies, bet toreiz viņi tika atzīti par ļabiem no visas Eiropas. - Interesants vacatio legis ir attiecībā uz Šveices civilkodeksu, kas izdots 10. decembrī 1907. gadā un sastādīts no prof. Hubera. Šis kodekss stājas spēkā ar 1. janvārī 1912. g. Te arī ir saprotami iemesli. Šveice sastāv no 22 kantoniem (Patiesībā no 25, jo no šiem 22 trīs ir puskantoni sadalīti). Katram kantonam ir savs kodekss. Tādēļ jauno kodeksu vajadzēja ievest pakāpeniski.

Ja runājam par likuma darbības izbeigšanos, tad mums jāreķinājas ar tiem mērķiem, kādus spraudis likumdevējs. Likumdevējs, piemēram, var izdot likumu, kam jāpanāk zināma noteikta darbība tikai vienu reizi. Tad līdz ar darbības izbeigšanu, izvešanu likums automatiski izbeidzas.

Tālāk, redzam, ka likumus var izdot uz zināmu laiku - pagaidu likumu. Bet lielāko daļu pagaidu likumos jūs terminu neatradīsiet, cik ilgi viņš ir spēkā un tad nu dažādu valstu praksē (Vremennija pravila - Krievijā) jūs konstatējat, ka neviens nemaz nedomā šos pagaidu likumus grozīt vai arī atcelt. Vispār, likumdevēja uzdevums, izdot jaunas normas, ir arī - domāt, ka viņš izdod normas uz visu laiku.

Svarīgs princips, kas jāņem vērā, ir tas, ka likumam nav atgriezeniska spēka, - jaunais likums nevar tikt attiecināts uz tām attiecībām, kas ir nodibinājušās priekš šī likuma izdošanas. Šis princips bieži tiek uzsvērts romiešu tiesībās: Lex ad praeteritum non valet, (Likums uz iepriekšējo neattiecas).

Pastāv princips, ka likumdošanas iestādes, administratīvo un tiesas iestāžu darbība ir stingri atdalīta. Tomēr pastāv tāda absolūta teze, ka likumdevējs var šo principu pārkāpt: t. i. attiecināt jauno likumu uz pagātni, tikai izejot no lietderības prasības. Bet parasti nav vēlama, ka likumdevējs dod likumam atgriezenisku spēku. Tomēr likumdevējs ir spēcīgs un priekš viņa šim principam, ka jaunam likumam nevajaga piedot atgriezenisku spēku, nav juridiskas saistības. Viņš var visu darīt: atcelt likumus, izdot jaunus u. tt. Likumdevējs tiek aprobežots tikai tik tālu, cik viņam zināmas lietas nav fiziski iespējams izvest - attiecībā uz dabas likumiem. Jāņem vērā, ka nav lietderīgi nostādīt pilsonus tādā stāvoklī, ka viņi nezinātu, vai viņu darbība arī vēlāk būs likumīga, vai nē. Tad pilsoniem nav nekādas drošības par savu darbību. Bieži pret to tiek grēkots un oaur to arī pilsonis tiesiskā sajūta tiek satricināta. Otrkārt: likumdevējs tādā gadījumā bieži var nonākt tādā stāvoklī, ka viņš nevar realizēt savu likumu. Piemēram, viņš atzīst kaut ko, kas līdzšim nav bijis noziegums, par moziegumu un to attiecina uz 10 gad diem atpakaļ. Tad likumdevējs bieži to nevarēs realizēt, jo daudzi no vainīgiem būs aizceļojuši, miruši u. tt.

Tā, piemēram, Francijas revolūcijas laikā bij izdots likums (1794.g.), kas atcēla mantošanas tiesības. Šis likums tika attiecināts uz 5 gadiem atpakaļ. Protams, ka tos mantojumus nevarēja viars nostādīt tā, kā tas bija 5 gadus atpakaļ. Vēlāk Francijas revolūcijas laikā tika izdoti akti, kas noliedza piedot likumam atgriezenisku spēku.

Ja kultūras attīstībā nonākam pie sadursmēm ar veciem likumiem, kā piem., attiecībā uz dzimtbūšanu, verdzību u. tt., tad te likumam ir jāpiedod atgriezenisks spēks, bet visā visumā tas jādara pēc iespējas maz. Agrāk cilvēks tika uzskatīts kā lieta (Res). Protams, ka tas jāatmet.

Ne svara ir tie stāvokļi, kādus var ieņemt likumdevējs tālā laikā, kad tiek pārgrozīti sodu likumi, vispār, uzskati par noziegumiem. Te jūs redzat, ka daži darījumi, kas tika atzīti par noziegumiem, par tādām vairs neskaitās un savukārt nāk atkal jauni noziegumu veidi klāt. Piemēram, kāda lieta ir tiesā. Attiecīgais darījums agrāk tika uzskatīts par noziegumu, bet no jaunā kodeksa vairs nē. Ja lieta atrodas jau izmeklēšanas stadijā, tad jautājums - vai sodīt vai nē? (Piemērot veso vai jauno kodeksu?). Še pastāv domstarpības. Jums tas būs skaidrs, ja jūs pemsit vērā jautājuma principālo pusi. Še krit svarā divi momenti: 1) kad šis noziegums izdarīts un 2) kad lieta nāk tiesā, tiek uzlikts sods. Izejot no dogmatiskā viedokļa, ka jārekinājās tikai ar valstī spēkā esošiem likumiem, būs jāpiemēro vecais kodekss. Bet vai tas ir logiski pareizi? Nekādā ziņā nē. Ja no jaunā kodeksa tāds darījums netiek atzīts par noziegumu, tad taču par to vairs nevar sodīt. Uz dogmatiskā viedokļa ir nostājies vācu kriminalais kodekss. Te, tā tad, var pastāvēt domstarpības, un stāvo klis var būt trejāds:

1) jaunais likums atzīst kādu darījumu par noziegumu, kas līdz šim netika par tādu atzīts. Tad saprotams, ka uz pagātni nekādā ziņā nevar attiecināt jauno kodeksu. Nevar piedot likumam atgriezenisku spēku un padarīt visus, arī agrākos, darījumus par noziegumiem. Tas nostādītu pilsonus neciešamā stāvoklī.

2) Jaunais likums atceļ sodu par darījumu, kas līdz šim tika uzskatīts par noziegumu. Kā tagad būs? Šinī gadījumā tiek pielietots jaunais kodekss. Tā tad likumam tiek piedots atgriezenisks spēks izejot no humanitāriem principiem: nevar taču sodīt cilvēku par to, ko pati valsts pēdējā laikā ir atzinusi par atļautu. Šie divi momenti ir samērā vienkārši.

3) jaunais likums maina sodu - vai nu pamazina, vai arī palielina. Šis gadījums ir jau izsaucis daudz strīdus. Te tagad jautājums tiek arī izšķirts un pie tam izejot no humanitāriem principiem:

tajos gadījumos, kur jaunais likums paredz sodu mazāku, tiek piedots atgriezenisks spēks, bet pretējā gadījumā nē.

Tā redzam, ka nonākam pie t. s. likumu kolizijām - kur jaunais likums saduršas ar veco. Grūtības rodas tādēļ, ka nav neviena likumdevēja un arī nebūs, kas visus gadījumus paredzētu un te tādēļ var piepiet tikai no teoretiskās puses. Tas tiek darīts tiesību teorijā. Valdošā tiesību teorija ir tā, kas civilās lietās šķir t. s. labi iegūtās tiesības (Wohlerworbenes Recht) no tām tiesībām, kas ir tikai kā vienkārši gaidījumi, cerības. Jūs varbūt varētu gūt zināmus labumus no attiecīgas tiesības, bet jūs vēl neesat viņas ieguvuši. Attiecībā uz šīm vienkāršām varbūtībām, cerībām tiek pielaists, ka likumdevējs var piedot atgriezenisku spēku. Likumdevējs, protams, var darīt visu, bet viņam jārekinājas ar tautu. Tātad attiecībā uz šiem gaidījumiem (Blosse Hoffnungen) likumdevējs var piedot atgriezenisku spēku, bet attiecībā uz tām tiesībām, kas likumīgā kārtā iegūtas pamatojoties uz agrākiem likumiem - tur nav vēlams, ka likumdevējs atceļ šīs tiesības. Kā jums patiktu, ja jūs būtu izpelnījuši pensiju un uzreiz jums to atņemtu. Tagad arī pie mums maksā pensijas visiem veciem Krievijas pensionāriem. Vācijas konstitūcijas 129. pants runā par labi iegūtām tiesībām un saka: Die wohlerworbenen Rechte der Beamten sind unverletzlich. Kādēļ tas ieviests konstitūcijā, tas izskaidrojams ar to, ka Vācija pārgāja no monarhiskās iekārtas uz republikānisko. Ieredņi baidījās, ka viņiem varbūt pensijas vairā

nemaksās. Te tā tad no pamatlikumiem tiek nodrošināts ierēdņu stāvoklis. Interesanti ir ar Elzas-Lotringiju. Tur savā laikā vācieši maksāja pensijas franču ierēdņiem, kas kalpoja pret Vāciju un tagad atkal franči maksā pensijas vāciešiem, kas kalpojuši pret Franciju. Tas tika ievērots no abām valstīm.

Ja ir darīšana ar diviem likumiem un jūs nezinat, kādu pielietot, tad parasti tiek pielietots jaunais likums un tas diezgan pareizi izteikts romiešu tiesības principā: Vēlākais likums pārvalda agrāko likumu.

Savā laikā tiku runājis par dažādiem paņēmieniem dabas zinātnēs un citās zinātnēs. Aizrādīju arī uz dažādu hipotēžu nozīmi. Hipotēzēm ir liela nozīme arī sabiedriskās zinātnēs. Še patiesībā ir darīšana ar tādu konstruktīvu līdzekli, kas piepalīdz noskaidrot dažādas parādības labāki. Tas dod iespēju ievest mākslīgā ceļā noteiktību mūsu attiecībās. Jāsaka, ja salīdzināsim dabas zinātnu hipotēzes, kurās šodien ir vienas un rītu citas, tad juridiskiem konstruktīviem līdzekļiem ir pastāvīgāka nozīme, jo nevajaga aizmirst, ka mums ir darīšana ar normatīvu zinātni. Juristi, likumdevējs var noteikt zināmus konstruktīvus līdzekļus, viņu būtību ievest kodeksos un ar to tā lieta ir saistīta uz ilgāku laiku. Še man ir darīšana ar t.s. -

ABSTRAKCIJĀM, PREZUMCIJĀM UN FIKCIJĀM.

332
Ja vispirms apstāsimies pie fikcijas, tad te mums ir darīšana ar neesoša fakta atzīšanu par esošu. Še ir noteikti darīšana ar tādu lietu, kas nav reāla. Par fikciju var saukt arī normu, kas nosaka par esošu tādu faktu, kas patiesībā nav bijis. Mums ir daudz tādas normas, par kurām mēs zinām, ka tur nav nekādas realitātes. Tas tomēr tiek atzīts par esošu, jo dod iespēju uzlabot mūsu attiecības un ievest zināšanas labierīcības. Piem. eksteritorialitātes princips. Saprotams, ka franču sūtniecība nebūt neatrodas uz franču teritorijas, bet mēs to atzīstam par esošu faktu. Šī fikcija ir ieviesusies mūsu tiesību sistēmā un ar viņu jārēķinājas.

Tālāk, klusuciešana esot piekrišana. Bet ne katrreiz. Ja jūs pastaigāsaties pavasarī ar savu rentnieku pa laukiem un neko par viņa palikšanu nerunājat, tad viņš var gan teikt, ka jūs esat apmierināts un viņš var palikt. Bet ne katrreiz klusuciešana ir piekrišana. Ja jūsu draugs jums tāiks: "Klausies, aizpumpē man 2000 rubļus" un ja jūs cietīsat klusu - vai tad tā arī būs piekrišana? Taču nē. Ja jūs kādai savai koleģei uzreizi teiksat: "Es tevi mīlu" un ja viņa kaunīgi nolaidīs acis, tad tā gan būs piekrišana. Tādēļ ne katrreiz ir labi viest klusu. Še, tā tad, darīšana ar tādu konstruktīvu līdzekli. Pie romiešiem bija tā: ja kāds romietis krika gūstā, tad viņš bija vergs un arī lieta - viņam nebija nekādas mantas un nedrīkstēja būt. Viņa manta piekrita valstij. Bet tad Kornelijs izdeva t.s. Lex Cornelia, kas pielaiž tādu stāvokli, ka gūstā esošais romietis nav vēl atradies ienaidnieka varā. Patiesībā viņš bija vergs, bet šī jaunā fikcija deva viņam iespēju pēc atgriešanās mājās skaitīties par tādu, kas nekad nav gūstā bijis, saņemt mentojumu u. tt.

Otrs konstruktīvs līdzeklis ir prezumcija. Še ir darīšana ar varbūtēja fakta pieņemšanu par pierādītu. Jūs arī varat atrast daudz tādas normas, kas pēc savas būtības ir prezumcijas. Pirmā prezumcija ir tā, ka neviens nedrīkst atrunāties ar likuma nezināšanu. Tas tikai ir varbūtējs fakts un mēs labi zinām, ka lielākā daļa faktiski arī nezina likumus. Jāaizrāda, ka mums ir darīšana ar divām prezumcijām:

Praesumtio juris un praesumtio juris et de jure. Attiecībā uz pirmām prezumcijām - likumdevējs izdod zināmu normu, bet viņš pielaiž arī pretpierādījumu. Jūs varat apgāzt to domu, principu, ko ir izteicis. Turpretīm otrā gadījumā nekādi pretpierādījumi netiek pieļauti. Piemēram, mūsu civilkodeksa 134.pants paredz, ka kāds dzimst ne

agrāk kā 182 dienas pēc laulības noslēgšanas, tad viņš tiek atzīts kā laulībā dzimis. 135. pants saka : ja kāds dzimis ne vēlāk par 10 mēnešiem pēc laulības izbeigšanas, tad viņš tiek atzīts kā laulībā dzimis, bet viņš dod iespēju pievest arī pretpierādījumus - ja pieved citus slēdzienus. Bet attiecībā uz praesuntio juris et de jure mūsu civilkodaksa 163. pants nosaka : kas dzimuši 10 mēnešus pēc laulības izbeigšanas, tiek atzīti par ārīlaulībā dzimušiem. Te pretpierādījumu pievest ir pilnīgi izslēgts. Še ir konstruktīvs līdzeklis, kam milzīgi liela nozīme mantošanas lietās.

Tāpat attiecībā uz bez vēsts pazudušiem : Pēc Baltijas provinču tiesību III daļas viņi skaitās kā dzīvi līdz 70. gada sasniegšanai. Še ir darīšana arī ar prezumciju, jo mēs tikai pieņemam, ka attiecīgā persona var vēl būt dzīva.

No juridiskām prezumcijām noteikti jāatšķir t. s. faktiskās prezumcijas. Tie ir zināmi slēdzieni, ko tiesnesis var taisīt loģiski un uz pievestu faktu pamata, kas viņam ir zināmi. Parasti še ir darīšana ar t. s. alibi : ja apvainotāis pierāda, ka viņš nozieguma pastrādāšanas momentā ir atradies pavisam kur citur. Tas ir pierādījums, kur ir darīšana ar faktiem, ar lieciniekiem, bet tie nav saistoši priekš tiesneša. Viņš rīkojas pēc savas sirdsapziņas un pārlicības. Še ir darīšana ar faktisku prezumciju, bet ne formālu prezumciju, kas ievietota attiecīgās normās.

A b s t r a k c i j a jāatšķir no fikcijas. Še ir darīšana ar tādu tīri priekšstādījumu, iedomu (Vorstellung), kas izceļas pievedot dažas konkrētas normas zem kāda vienāda redzes štāvokļa., vai arī attīstot no dažādām konkrētām normām vispārēju tipu. Še ir darīšana ar vairākām konkrētām normām, kurām ir kaut kas līdzīgs. Jūs to līdzīgo izceļat, apvienojat un tadā kārtā dabūjat zināmu vispārēju tipu par šiem konkrētiem gadījumiem. Piemēram, mums ir darīšana ar pirkšanu un pārdošanu, dāvināšanu, maiņu. Ja mēs tos analizējam - te ir zināmas saistības tiesības, līgumi - un pēcāk varam nākt pie tā tipa, kur varam saukt par atsavināšanas līgumu. Tas ir vispārējs tips, kas sadalīsies uz konkrētiem gadījumiem. Tiesību teorijā visvairāk tiek pielietots abstrakcijas paņēmieni. Mēs apskatām to vispārējo no tiesību zinātnes un tad pielietojam abstrakcijas paņēmieni.

NO liela svāra ir arī tas konstruktīvais līdzeklis, kas pazīstams zem nosaukuma **s i l o g i s m s**.

Tur ir darīšana ar trim tādiem teikumiem. Tas ir tāds loģisks paņēmieni. Tur ir lielā premize, mazā premize. Lielā premize attiecas uz tiesību zinātnei - tās būtu tās tās tiesiskās normas, bet mazā premize ir tas faktiskais, kur jūs analizējat un tad beidzot vēl ir slēdziens, ko jūs taisāt uz savas pārlicības pamata izejot no lielās un mazās premizes saistības. Šis slēdziens ir tas sods vai vispār spriedums. Pie tam še ir darīšana vispirms ar juridisko jautājumu - quescio juris - un quescio fakti - tas faktiskais jautājums, ar ko jums nāk darīšana. Patiesībā še ir tikai tās loģikas paņēmieni, kas pazīstams zem vārda silogisms.

KODIFIKACIJA UN INKORPORACIJA.

Jūs jau zināt, cik milzīgi daudz katrā valstī sakrājas likumu viņas pakāpeniskā attīstībā. Atceraties beļģu zinātnieka Pikāra mōginājumu sakārtot likumus. Otrs - dažādos laikmetos izdotie likumi bieži nonāk pretrunā viens ar otru. Bieži likumdevējs nezina, kas atcelts ar jauno likumu. Tas praksē rada lielas grūtības. Jaunais likums var būt nepilnīgi izstrādāts un tad jāgrīžas pie vecā likuma. Tagad gan pēdējā laikā jūs varat redzēt, ka pie katra jaunā likuma ir pateikts, ko viņš atceļ, bet dažreiz ir tā, ka vecais likums ir atcelts, bet jauna nav. Tur atkal lielas galvas sāpes. Tādēļ ir nepieciešami likumus sistematizēt. Domstarpības te tikai pastāv iekš tam - vai lietot t. s. kodifikāciju vai arī inkorporāciju.

Inkorporācija ir vienkāršāka, jo tas nozīmē to, ka nekas jauns netiek ieviests - tiek tikai publicēti likumi atkārtojot viņu tekstus, kā likumdevējs viņus ir pieņēmis. Bet patiesībā tur nekādas pretrunas netiek novērstas. Še nav nekas cits, kā tikai likumu chronologisks sakārtojums, pēc izdošanas laika.

Cita lieta ir, ja runājam par kodifikācijas raksturu. Kodifikācija netikai veido likumu ārējo formu un viņus apvieno, bet arī iedziļinās likumu saturā. Kodifikācija novērš pretrunas un ņem vērā arī citu valstu likumus, izstrādā apvienojošas normas, kuŗām par pamatu ir konkrētie likumi. Tālāk kodifikācija ņem vērā arī zinātnieku aizrādījumus, pa daļai ierašu tiesības. Tā tad principā jāņem vērā daudz kas tāds, kas palīdzētu jauno likumu izveidot labāku. Jāatzīmē, ka tiesās tagad lieto vienmēr tikai kodificētos krājumus. Kodifikatori arī ir tikai cilvēki un tādēļ ir saprotams, ka nereti kodificētais likums ir ne glūži tāds, kādam viņam vajadzētu būt pēc viņa pirmavotiem. Tad bez kodificētā krājums griežas arī pie atsevišķiem likumiem. Tādēļ pie kodifikācijas darba jāstrādā gadiem ilgi un ļoti uzmanīgi.

Varētu definēt sekoši: zem inkorporācijas saprot tādus likumu došanas materiālu sistematizāciju, kad sastādītājs maina tikai formu, bet ne likuma saturu. (Anglijā to sauc arī par konsolidāciju).

Zem kodifikācijas saprot to, ka kodifikators var mainīt netiekvienā ārējo formu, bet arī saturu. Pēc vairāku zinātnieku un valdošā uzskata kodifikācijas rezultāts ir jauns likums un tas tādēļ, ka kodifikators ņem vērā arī dažādus ārpus konkrētā likuma faktoros.

Ja pārejam pie jautājuma, ar kādiem kodeksiem mums ir darīšana, tad vispirms mums jāiepazīstas ar bijušās Krievijas likumiem. Tas tādēļ, ka mēs esam bijuši viņas province un pilnīgi saprotams, ka Latvija atdaloties nevarēja radīt vienā dienā visus likumus jaunus. Mums jārēķinājās netikai ar pozitīviem likumiem, kas pastāvēja Krievijā (Tas bija t.s. "Svod Zakonof" - Krievu likumu kopoījums 16 sējumos), bet arī ar tiem vēsturiskiem materiāliem, no kuŗiem šis krievu kopoījums izcēlies.

Ja piegriežamies pie Krievijas kodifikācijas darba, tad jāatzīmē tas, ko savā laikā centās panākt Peteris Lielais. Viņš gribēja apvienot visus Krievijas likumus vienā kodeksā. Šis darbs viņam tomēr neizdevās. Tas pa daļai izdevās Nikolajam I, kas to bija uzdevis izcilus zinātniekam Speranskim. Viņam vajadzēja sastādīt tādu kopoījumu, kuŗā ietilptu visi spēkā esošie likumi. Speranskis bij spiests papriekš savākt kopā visu materiālu, ko viņā arī izdarīja. Viņš savāca visus likums sākot ar 1648. gadu - sākot ar Alekseja nolīgumu (Uloženije Alekseja Nikolajeviča). Ja apskatām šo milzīgi lielo Speranska darbu - t.s. "Polnoje Sobranije Zakonof" (Pilnīgais likumu krājums), - tad redzam, ka viņš sadalās uz trim daļām. Pirmā apņem 45 sējumus (1649.-1825.g.). Otrā daļa apņem 55 sējumus (1825.-1881.g.) un trešā daļa apņem Aleksandra III un Nikolaja II valdības laikā izdotos likumus. Še, tā tad, darīšana ar izdevumu, kuŗa turpināšana apturēta ar revolūciju. Šis ir tas milzīgais likumu kvantums, ar ko jārēķinājās tādos gadījumos, kur kāds likums, kas ievietots Krievijas likumu 16 sējumos, izsauc neskaidrību. Šajā milzīgajā darbā daudz ko sastopam tādu, kas būtu pavisam nevajadzīgs. Tur likumi izdoti kā rīkojumi atsevišķiem gadījumiem. Šiem likumiem nebija īsta likuma veids. Vēlāk tikai Speranskis stājās pie tā darba, ka viņš no visa šī milzīgā krājuma izvilka tos pozitīvos likums, kas ir spēkā (1832.gadā). Tā mazpamazām izcēlās tie 16 sējumi, kuŗiem priekš Krievijas bij aktīva likuma nozīme. Lai varētu atrast katru likumu savā pirmajā veidā, tad pie katra likuma bij apakšā atzīmēti burti: p.s. (polnoje sobranije), sējums, nodaļa u.t.t.

Krievijā sākot no 1863. gada tika izdots t.s. "Valdības likumu un rīkojumu krājums" - "Sobranije zakonoveni i razporjaženi pravitelstva". Pacēļas jautājums - kādēļ tad vajadzīgi tādi paraleli izdevumi? Tas tika darīts tādēļ, ka nāca klāt jauni rīkojumi. Šinīs izdevumos bij starpība vispirms attiecībā uz pilnīgo likumu krājumu. Te likumi tika publicēti pēc viņu apstiprināšanas momenta, bet "Sobranije zakonoveni i razporjaženi pravitelstva" (1863.) - likumi bij sakārtoti pēc viņu spēkā stāšanās. Ja jautā, kādam no šiem krājumiem lielāka nozīme praktiskā dzīvē, tad, bez šaubām, no lielāka svara mums ir tas moments, kad likums stājas spēkā. Pats par sevi saprotams, ka ar katru gadu pie šiem 16 sējumiem nāca klāt papildinājumi un tādēļ jūs varat atrast t.s. "Dopolnenije svoda zakonov". Šie papildinājumi iznāk apvienoti par vairākiem gadiem (Piem. 1900-1915.).

Ja runā par Krievijas likumiem, tad jāatzīmē, ka bez sacītiem likumiem mums ir spēkā vēl Krievijas kara likumu kopojums, - "Svod vojennich postanovlenii" no 1869. gada, kas iznācis pavisam 24 sējumos. Tālāk, pie mums ir spēkā jūras likumu krājums no 1886 gada - 18 sējumi - "Svod morskich postanovlenii".

Tālāk jāaizrāda, ka pa Krievijas pagaidu valdības laikā (Kerenska valdības) tika izdoti vairāki t.s. "Pagaidu valdības noteikumi" - "Postanovlenija vremennavo pravitelstva" - 1917. gadā. Tie arī attiecībā uz mums ir spēkā.

Starp citu jāaizrāda, ka tieslietu ministrija ir izdevusi ne visus likumus, bet tos, kas attiecas uz Latviju un kam tagad Latvijā ir pozitīva likuma nozīme. Tieslietu ministrija šos likumus izdevusi specialā izdevumā, kur krievu valodā ievietoti visi šie likumi.

Krievijas "Svod zakonov" priekš mums nav vairs tik liela nozīme - viņa nozīme ir pa daļai jau tikai vēsturiska, jo ar mūsu jauno iekārtu daudz kas grozījies. No svara priekš mums ir tikai daži sējumi. Tā piemēram, no svara ir pēdējais - 16. sējums, - kur ievietoti tiesas iekārtas likumi, civilais process, kriminālais process, notaru likums - visi tādi, kas pie mums ir aktīvi un ar ko mums jārēķinājas. Tāpat pie mums ir spēkā 15. sējums, kas pārstrādāts 1923. gadā. Vēl jāatzīmē 10. sējums. Tur pirmā daļā ir Krievijas civillikumi, kas vēl Latvijā ir spēkā. Otrā daļā ir mērniecības un trešā daļā ir zemes ierīcības likumi. Kas attiecas uz citiem sējumiem, tad pirmā sējumā priekš mums no svara ir senata satversme. Šī sējuma pirmā daļā ir senata pamatnoteikumi, bet otrā daļā vēl par ministrijas iekārtu. Otrā sējumā mums ir no svara personas nolīgumi, kas tagad gan ir papildināts, bet tomēr tur atrodam to pamatu.

KĀDAS ATTIECĪBAS IR BIJUŠĀS KRIEVIJAS LIKUMIEM AR LATVIJAS VALSTI ?

Vispirms šē darīšana ar to principu, ka jaunā valstī vajadzēja noteikt tās attiecības, un šīs attiecības arī noteiktas pamatojoties uz to, ka Krievijas likumi ir spēkā (Ar 1919. g. 5. decembra likumu) tiktāl, cik viņi nerunā pretīm vispār mūsu iekārtai, - "Tautas Padomes platformai", un ciktāl viņi nav atcelti ar jauniem likumiem. Galvenais moments ir tas, ka var būt runa tikai par tiem agrākās Krievijas likumiem, kas arī toreiz attiecās uz to teritoriju, kas tagad sastāda Latvijas valsti. Kaut kādiem Kaukaza vai citiem tml. likumiem priekš mums ir tikai tāda deklarativa nozīme - nav konstitucionēlas nozīmes. 1919. gada 5. decembra likums nosaka, ka no Latvijas dibināšanas laika - 18. XI. 1918. - mēs atzīstam, ka ir spēkā Krievijas likumi, ievērojot šos trīs aprobežojumus, kas izteikti mazākā Latvijas likumā. Termins "Tautas Padomes platformai" faktiski būtu jāgroza un jāasaka "Mūsu konstitūzijai", bet tas tomēr nav izdarīts.

Jāatzīmē, ka Krievijas kodifikācijas darbā - 16 sējumos - neietilpa tie likumi, kas attiecās uz Baltijas provincēm. Attiecībā uz šīm provincēm, kas tagad sastāda Latviju un Igauniju, pastāvēja vietējie "Baltijas provinču likumi" - 3 sējumi. "Provinzialrecht der Ostseegouvernements" vai arī "Svod mestnich uzakonenii gubernii pribaltiskich". Trešais sējums sastādīts vācu valodā no prof. Banges (attiecībā uz privattiesībām), bet oficiālais teksts ir krievu valodā. Tomēr šinī ziņā Krievijas senats iegāja uz zināmu kompromisu: ja dažreiz radās strīdus par interpretāciju, tad griezās pie originalā (vācu) teksta. Pirmā daļa apņēma noteikumus par iestāžu iekārtu - "Behördenverfassung" - "Ob učeždenii" - spēkā no 1. jūlija 1845. g. Otrā daļa apņēma t. s. kārtu tiesības "Ständerecht" - "Osostojanija" - arī spēkā no 1. jūlija 1845. g. Šīm divām daļām nav vairs praktiskas nozīmes, bet tikai vēsturiska. Mums no svāra ir trešā daļa, kas attiecas uz p r i v a t l i k u m u - "Svod graždanskich uzakonenii gubernii pribaltiskich" - izsludināts 12. novembrī 1913. gadā, bet ir spēkā jau no 1. jūlija 1865. gadā. Šī daļa jau agrāk bij tulkota latviešu valodā, kas tomēr tagad jau novecojusi un iznēakusi jaunā tulkojumā Valtera & Rapas izdevniecībā. Tas ir tagad mūsu civilais kodekss. Dažā ziņā viņš ir grozīts, bet pamats ir tas pats, grozījumi apņēma nedaudzus punktus. Tiku jau aizrādījis - trešās daļas sastādītājs ir Terbatas Universitātes prof. Bunge. Viņš ļoti iespaidots no romiešu tiesībām, arī no vācu tiesībām. Šis likumu krājums dažā ziņā atgādina mācības grāmatu, jo redakcija ļoti pilnīga. Redakcija nesalīdzināmi labāka nekā Krievijas likumu desmitā sējuma I daļā.

Mums, protams, ir divi kodeksi. Viens - Krievijas likumu X sēj. I daļa - darbojas Latgalē kā vietējais kodekss, un otrs - Baltijas provinču likumu III daļa - darbojas kā vispārējais kodekss.

Redzam, ka Baltijas provinču likumos nav nekas minēts par z e m n i e k u t i e s ī b ā m. Tur ir darīšana ar muižniekiem, garīdzniekiem, pilsoņiem. Pastāv atsevišķi zemnieku likumi, kurus patiešībā vajadzēja kodificēt, bet tas nav darīts. Paši pirmie ir 1804. g. izdotie Vidzemes zemnieku likumi, kas noteica viņu stāvokli. Reizē ar dzimtsbūšanas atcelšanu Igaunijā 1816. gadā, Kurzemē 1817. g. un Vidzemē 1819. gadā tiek izdoti jaunie zemnieku likumi. Tomēr zeme vēl tad netika zemniekiem piešķirta - brīvība bija tikai tāda putna brīvība. Vidzemes zemniekiem tiesības pārvietoties tika dotas tikai 1846. gadā, bet Kurzemes 1848. g. - tas tad zīmējās arī attiecībā uz laukiem. Visi šie likumi nav oficiāli kodificēti, bet viņus sakopojis ir krievu valodā Reiterns - "Sbornik uzakonenii o krestjanach pribaltiskich gubernii". Šis sakopojums izdots 3 sējumos, 6 daļās.

Ja runā par vecām tiesībām, kad nevajaga aizmirst, ka lielu iespaidu, bez šaubām, ir atstājušas vairākas kultūras - vācu kultūra, zviedru, pa daļai arī krievu kultūra. Tālāk - vispārējs iespaids no romiešu tiesībām - jo sevišķi attiecībā uz mūsu privatlikumu (III sēj) par obligāciju, saistību tiesībām. Specials vācu tiesību iespaids manāms attiecībā uz lietu tiesībām, hipotekariskā sistēmā un arī citur. Tāpat uz ģimenes ties. ir liels vācu iespaids.

Tagad mums senatā ir liels darbs - attiecīgi labot, kārtot kodeksu - dažus likumus pavīsam atcelt, citus izdot jaunus, kas vajadzīgs sakarā ar politiskām un socialām pārmaiņām valstī.

LATVIJAS LIKUMDOŠANA.

Pie mums oficialais izdevums, kas pastāv katrā valstī, kurā tiek publicēti valdības likumi un rīkojumi, ir "Valdības Vēstnesis". Bez tam pastāv vēl t.s. "Likumu un ministru kabineta noteikumu krājums". Tas izdots tādēļ, lai ērtāki varētu atrast attiecīgus likumus, jo "Valdības Vēstnesis" ir ar lielu formātu un bez tam tur ietilpst arī rīkojumi, kam nav vispārējas nozīmes. Tur ir tiesu sludinājumi, tad piemēram, par dažādu dokumentu pazaudēšanu u.t.t. Tur tad grūti orientēties. Sākot ar 1. janvāri 1923.g. šo krājumu sauc par "Likumu un ministru kabineta noteikumu krājumu", bet priekš tam - no 15. jūlija 1919. gadā - viņu sauca par "Latvijas pagaidu valdības likumu un rīkojumu krājumu". No 1919. gada 17. oktobra līdz 1923.g. 1. janvārim viņu sauca par "Likumu un valdības rīkojumu krājumu".

Tagad jautājums, kā jūs praktiski atradīsiet zināmu likumu. Piemēram, laulības likums. Tad jums vispirms jāņem vērā t.s. Alfabetiskais rādītājs, kas vajadzīgs katrai grāmatai. -

Dažreiz pat ir grūti pateikt, vai bijušās Krievijas likums vēl ir spēkā vai nav. Agrāk vispār tika darīta kļūda, ka jaunā likumā netika atzīmēts, kas ar viņu tiek atcelts. Tīri aiz praktiskiem iemesliem tas būtu vajadzīgs.

Aizrādīšu, ka tiek izdoti "Papildinājumi pie likumu un ministru kabineta rīkojumu krājuma". Bez tam vēl pastāv sevišķi izdevumi, ko izdevušas ministrijas, apvienojot savu ministriju rīkojumus. Beidzamā laikā arī Saeimas kodifikācijas nodaļa ir kodificējusi vairākus tiesas likumus, kā arī strādnieku apdrošināšanas likumu. Kodifikācijas nodaļa nupat arī izlaidusi tādu savā ziņā rokas grāmatu par visiem tiem likumiem un noteikumiem, kas izdoti no valsts dibināšanas līdz pag. gada novembrim (ieskaitot). Te arī ir alfabetisks rādītājs. Mēs varam redzēt, kādā kārtā attiecīgs likums ir mainījies.

Priekš bijušās Krievijas 16 sējumiem pastāv oficiāli t.s. "Alfabetiskie rādītāji" (Alfavitnije ukazateļi). Šiem oficiāliem rādītājiem milzīgi liela nozīme netiek vien priekš praktiska jurista, bet arī teoretikim, jo bez tiem jūs nemaz nevarētu kādu likumu atrast. Pastāv vairāki speciāli, privati, neoficiāli izdevumi. Tur kā labākie mināmi Voita, Saračiana u.c. izdevumi, bet tie ļoti grūti dabūjami.

KODIFIKACIJA UN INKORPORACIJA.

Ja uzstādītu jautājumu, kas no abiem veidiem ir labāks, tad tagad pēdējā laikā valdošais uzskats ir tas, ka kodifikācija ir labāka, jo viņa ir progresīva parādība. Viņa sekmē likumdošanas darba attīstību. Tomēr pastāv arī inkorporācija un ja mēs apskatām to pašu lielo Krievijas likumu krājumu, tad tas jau ir inkorporācijas darbs, pēc atsevišķiem institūtiem apvienoti likumi. Bet arī viņā atrodamas kodifikācijas pēdas. Vispār, šo darbu grūti atšķirt - vai te ir kodifikācija vai inkorporācija. Inkorporācijas darbs var arī tikt izvests hronoloģiskā kārtībā. Tas varētu būt attiecībā uz mūsu "Likumu un ministru kabineta noteikumu krājumu".

Jāaiznāda, ka starp viņu jo sevišķi vēsturiskā skola cīnās pret kodifikāciju. Vēsturiskā skola ar Savinji priekšgalā cīnās tādēļ, ka viņa vispār neatzina, ka cilvēks var ko grozīt, labot tiesības, bet viss esot vedams sakarā tikai ar ierašān. Anglijā un pa daļai Amerikā pastāv uzskats, ka kodifikācija nav vajadzīga. Tomēr arī Anglijā un Amerikā ir izdarīti tādi darbi. Jo sevišķi jāuzsver, ka Ņujorkas štatā pie civilkodeksa sastādīšanas darbojās komisija ar Davida Filda (Field) vadību, kas uzstādīja 4 tezes attiecībā uz kodifikāciju. Šīs tezes īsumā sekošas: 1) Viss, kas skaidri zināms, var arī noteikti tikt izteikts uz papīra. Tā kā tiesības ir labi pazīstamas, tad viņas var tikt izteiktas rakstītā formā. 2) Kodekss ir labākā praktiskā forma, kur var tikt izteiktas materialās tiesības. 3) Taisnība, ka nevar paredzēt visus jaunos gadījumus, t.i. faktu dažādas kombinācijas. Bet kodeksam tas arī

nav vajadzīgs - tas jāatstāj praksei. 4) Labumi, kādā rodas no kodifikācijas, būs ļoti lieli, jo padarīs likumu skaidru un noteiktu, un dos katra rīcībā veselās bibliotēkas vietā vienu grāmatu un būs pietama netikai juristam, bet katram pilsonim. Anglijā kodifikācija līdz šim pilnā mērā nav izvesta. Tur vairāki motīvi. Pirmais, tas konservatīvais raksturs - ka angļu rāsa negrib tik bieži mainīt likumus un tō iekārtu, pie kuŗas viņa pieradusi. Tādēļ tur pastāv t. s. rakstītās un nerakstītās tiesības. Zem rakstītām tiesībām saprot tos likumus, ko izdod parlaments vai arī tos, kas tiek izdoti uz delegācijas pamata. Piemēram, Kanadai vai vispār dominijām tiek dotas zināmas tiesības izdot likumus). Zem nerakstītām tiesībām saprot galvenām kārtām ierašu tiesības, - t. s. Common law ierašu tiesības, - un arī t. s. Equity, taisnību, vienlīdzības tiesības. Visas šīs tiesības patiesībā jau sen ir uzrakstītas un nodrukātas, bet šis sadalījums uz rakstītām un nerakstītām pastāv tādēļ, ka pastāv liela atšķirība viņu obligatoriskuma ziņā. Rakstītās tiesības ir seistošas priekš visiem ar burtisku izteiksmes formu, tādā veidā, kā to izteicis likumdevējs. - Attiecībā uz Common law un Equity jāsaka, ka viņas nav jāsaprot kā ierašu tiesības parastā nozīmē. Še jāsaprot, ka taisni pašas oficiālās iestādes, oficiālās personas, tiesneši u. t. t. ņēmuši dalību pie šo tiesību radīšanas. Tanī pašā laikā, kad attīstījās angļu sakšu ierašu tiesības, tiesneši piesavināja romiešu tiesību principus un tā tautā izpildot savas amata funkcijas, viņi izpilda romiešu tiesību principus, kas bij pa daļai vienādi ar angļu-sakšu ierašu tiesībām. Tā radās t. s. Common law ierašu tiesības (Preštats - Statute law - rakstītās ties.), kur ņemts vērā Anglijas uzskats par precedentu (:precedents arī ir likums). Tādēļ jūs varat iedomāties, ka katrs konkrēts tiesas spriedums ir likums. ņemot vērā Anglijas ilgo pastāvēšanu jūs sapratīsiet, cik daudz ir šo ierašu - Common law - tiesību.

Attiecībā uz Equity jāsaka - tas nozīmē taisnību, tiesības. Patiesībā tā ir ironija, jo jūs daudz esat dzirdējuši, ka tiesības nav taisnīgas, nav moraliskas. Tad nu angļi radījuši tādu institutu, kas - dibinoties uz Common law principa - tiem iedzīvotājiem, kas nebija apmierināti ar tiesneša spriedumu, varēja griezties pie karaļa itesas, t. s. k a n c l e r a t i e s a s. Še griežas pēc taisnības arī civilās lietās. No paša šī principa radzams, ka še ir darīšana ar neformālu tiesu, kur tiek uzsvērts taisnības principa meklēšana, bet nevis formālā momenta meklēšana. Tagad pie mums arī griežas pie valsts galvas kriminalās lietās, lai tiktu amnestēts, bet pie kanclera tiesas griežas tīri civilās lietās. Tomēr praksē izrādās, ka šī equity-tiesa ir viena no formālākām tiesām, kādu vispār pazīst tiesu vēsture. Anglijā ir kādi 2 advokāti, kas specializēti at to vien nodarbojas - ved prāvas pamatojoties uz equity principa. - Kas attiecas uz konsolidāciju, tad viņa attīstās tādā nozīmē, kā inkorporācija, bet šie ņēginājumi tomēr nav lieli un vispār jāatzīmē, ka še ir darīšana ar milzīgiem likumu krājumiem, kas vēl nav tā apvienoti, kā būtu vēlams, kādā noteiktā sistēmā.

Gribētu atzīmēt Napoleona 1804. gada civilo kodeksu. Saka, ka tas esot 4 mēnešu laikā sastādīts no 4 juristiem. Bet patiesībā faktiskā puse nav tāda. Tur ir darīšana jau ar ilgāku laiku. Šiem juristiem vajadzēja tikai būt par redaktoriem iepriekš izdarītam darbam. Napoleons uz šo kodaksu bija ļoti sevišķi lepns. Viņš, būdams uz Helenas salas, teicis: "Mana slava pastāv ne iekš tam, ka esmu uzvarējis 40 kaujas. Vaterlo var iznīcināt to. Bet ko neviens nevar iznīcināt un kas dzīvo mūžīgi, ir mans civilais kodekss". Tas ievests Vācijas daļās zemēs, Holandē un daudz citur. - Napoleons arī vēl izdeva kriminālo kodeksu (1810. gadā). Arī šim kodeksam bij liels iespaids uz citām Eiropas tautām.

Vācijā bij izcēlies slavens kodekss - t. s. BGB-grāmata (Bürgerliches Gesetzbuch). BGB pieņemta 17. janvārī 1896. g. un ir spēkā no 1. janvāra 1900. g. - Tad vēl jāmin slavenais Šveīdes kodekss. Bet es ceru, ka jūs man par dažādiem kodeksiem pastāstīsiet vēl no citiem avotiem - starp citu no vecām piezīmēm.

LIKUMU PIEMĒROŠANA PROCESOS.

Tas ir jautājums, kam liela nozīme un kas arī ir interesants, jo to var salīdzināt ar to darbu, ko izdara ārsts izmeklējot slimnieku. Ārsts uzstāda diagnozi un paraksta zāles. Tāpat te. Juristam jāsaprot uzmeklēt attiecīgu likumu, otrkārt viņam vajag arī saprast to interpretēt un arī piemērot. Pagājušo reizi aizrādīju uz silogizmu, kas tiek katrreiz pielietots. Tur ir darīšana ar lielo un mazo premizi. Lielā premize ir juridiskās normas, mazā premize tie faktiskie apstākļi. No faktiskā materiāla jums vajag ievērot tikai to, kam ir juridiskas sekas. Tā piem., pie jums nāks kāds klients un viņš sāk stāstīt un vienmēr stāstīs par daudz - visu to, kam nav nekādas nozīmes. Jums tad analizējot vajaga saprast, kam ir nozīme un kam nē.

Kas zīmējas uz likuma interpretāciju - iztuolkošanu, tad tas nozīmē noskaidrot likuma nozīmi, pēc kuŗas jāreķinājās tiesiskā dzīvē piemērojot juridiskas normas konkrētiem gadījumiem. Jūs sacīsat, ka likumam taču vajag būt skaidram, noteiktam un tur nekādu šaubu attiecībā uz interpretāciju nevar būt. Bet neviena cilvēka darbs nevar būt tik pilnīgs un ņemot vērā, ka konkrēto gadījumu ir bezgalīgi daudz, tad viņus visus nevar paredzēt un tomēr visi gadījumi jāizšķir. Tad saprotams, ka šie izceļas zināmas grūtības. Likumā ir pārskatīts par normatīviem faktiem, bet te vēl nav viss un tādēļ interpretācija vajadzīga. No svara ir noskaidrot likuma garu - noskaidrot, ko likumdevējs ir gribējis, - kādēļ likums vispār izdots. No svara ir noskaidrot - runājot par Krievijas pilnīgo likumu krājumu - kā tas bijis tajā konkrētā gadījumā ar kņazu Gaļicinu un viņa strīds, kad šis likums izdots. Tātad vajaga atšifrēt, ko likumdevējs šinī momentā ir gribējis panākt. Sakarā ar to nonākam pie t. s. loģiskās interpretācijas. Šo interpretācijas veidu būtu labāki saukt par reālo interpretācijas veidu, jo ņemot vērā dažādos laikos rakstītos likumus un valodas gramatikas maiņu nebūtu labi saukt šādu interpretācijas veidu par loģisku, jo tad likumam vajadzētu būt arī vienmēr gramatikaliski pareizam.

Attiecībā uz sistematisko interpretāciju - tiek ņemta vērā vesela sistema, kuŗā ievotots zināms likums vai zināms pants. Jums jāreķinājās ar virsrakstu nodaļai - tādu kļūdu bieži izdara piedzīvojuši juristi - jo virsraksts var kādreiz runāt pavisam par ko citu, ko jūs domājat. Tā tad sistematiskā interpretācija saprotama tāl zinā, ka attiecīgie konkrētie gadījumi tiek vesti sakarā ar visu sistemu.

Tālāk ir t. s. vēsturiskā interpretācija. Tas jāsaprot tāl zinā, ka mēģina saprast likumdevēja gribu reķinoties ar visiem tiem vēsturiskiem apstākļiem, kas izsaukuši zināmu likumu, vispār ar likuma attīstības vēsturi.

Patiesībā visiem šiem nosaukumiem nav lāālas nozīmes, jo katrai interpretācijai jābūt vispirms loģiskai, reālai. Visas mācības grāmatas atzīmē šos 4 interpretācijas veidus, bet patiesībā darīšana tikai ar vienu - loģisko, kuŗā var ietilpināt visus veidus. Tikai pie vienas interpretācijas var būt pārsvārā gramatika, pie otras sistema, u. tt.

Tagad jautājums: kā var pieiet pie jautājuma, ja likumdevējs nav pietiekoši skaidri izteicis pantu? Ir dažreiz tā, ka likumdevējs ir domājis izteikties ļoti plaši un gribējis paredzēt daudz un dažādus gadījumus, bet nav sapratis dot likumam attiecīgu redakciju. Ja nu šo likumu nākas piemērot dzīvē, tad protams, tā kā likums ir nepilnīgs, rodas zināmas grūtības. Vai var pielietot likumu arī tiem gadījumiem, par kuŗiem likumdevējs ir domājis, bet nav sapratis viņus izteikt? Tad protams, šis likums ir jāpielieto. Te ir likuma pārprietošana paplašinātā - e k s t e n s i v ā veidā.

Bet ir tādi gadījumi, kur likumdevējs darbojies otrādi : viņš ir gribējis ~~piņķņņņņ~~ apņemt tikai dažus gadījumus, bet pateicoties ne pilnīgai likuma redakcijai ir redigējis likuma pantu ļoti plaši. Pacēlas jautājums - kā būs ar šī likuma piemērošanu ? Tad, bez šaubām, šis likums ir iztulkojams sašaurināti, aprobežoti - restriktīvi. Katrreiz jāņem vērā šie divi likuma divi interpretācijas veide - ekstenzivais un restriktīvais.

!!!!!!! Nupat atceros, ka man vēl jāpapildina vieta, kur runāju par Baltijas provinču tiesībām. Esmu piemirsis pateikt, ka viņas sadalās 4 daļās - t.i. trešais sējums tā sadalās : ģimenes tiesības, mantbošanas tiesības, lietu tiesības un saistību tiesības. Jāatzīmē arī tas, ka trešam sējumam nav vispārējas daļas, bet viņam ir tikai ievads sastāvošs no 36 pantiem, kur izteikti vispārēji principi.

Tādai interpretācijai, kur ir darīšana ar tiesnešiem, advokātiem, vispār amata personām, nav tāda pastāvoša rakstura. Tiesā uzstājas divas puses un katrs aizstāv savu viedokli. Tas publikai izliekas vienkārši. Mēdz teikt, ka prokurors un aizstāvis rīkojas "bona fide", bet te jau lielu lomu spēlē subjektīvais moments. Tiesa ir faktors, kas izšķir šo jautājumu. Tur nekāda pārpratuma nevar būt. Jāatzīmē, ka dažādām interpretācijām priekš otras puses var būt siastoša nozīme tikai tik tālu, cik savu pretinieku var pārliecināt.

Jāatzīmē t.s. a u t e n t i s k ā interpretācija. Tā ir pavisam sui generis, un ja šo lietu apskata nopietni, tad šē nav darīšana ar interpretāciju. Zem autentiskās interpretācijas saprot tādu, kad pati likumdošanas iestāde, kas likumu izdevusi zināmam likuma tulkojamam uzliek saistību uz visiem pilsoņiem un pavalstniekiem. Piemums kasācijas iestāde - senats - dod zināmos gadījumos tādus paskaidrojumus, kas attiecas uz vispārēju likuma izpratni, iztukošanu - ne konkrētā lietā. To dara kasācijas tiesas iestādes un šie lēmumi ir p r i n c i p i e l i lēmumi. To dara arī dažas likumdošanas iestādes. Piemēram, Beļģijā, Grieķijā, Itālijā, Rumanijā un vēl citur likumus interpretē parlaments. Bet ja labi padomā, tad slēdziens tāds, ka patiesībā tiek izdots jauns likums, jo līdzšim likums ir piemērots citādi un caur to ir izcēlies strīdus. Tagad tad likums ir jaunā veidā. Un tomēr tas tiek atzīmēts kā interpretācija. - Zviedrijā šī interpretācija tiek izdarīta no tiesu palātas kopā ar karali.

Pacēlas jautājums - kā izzināt to likumdevēja gribu, kā noteikt, ko likumdevējs ir gribējis panākt dodot jauno likumu ? Šē ir divi uzskati. Viens uzskats pastāv iekš tam, ka meklē atrast atbildi tiešām tādā formā, kā likumdevējs to uzstādījis par mērķi. Otrs ir tas uzskats, kas saka : Maz, ko likumdevējs ir gribējis, bet no svāra ir tas, ko likumdevējs attiecīgā normā izteicis, sapratis izteikt. Tā tad šēnt ir darīšana ne ar likumdevēja gribu, bet ar likuma gribu. Un šī griba bieži atšķiņas no likumdevēja gribas. Jāsaka, ka tomēr valdošais ir pirmais uzskats, kas aizstāv to nozīmi, kādu likumdevējs pats ir domājis ielikt likumā. To aizstāv Saminji (Savigny), Vindšēids, Girke, Regelsbergers u.d.c., bet pretājo Kōlers, Bindings u.c.

ANALOĢIJAS PIEMĒROŠANA TIESĪBĀS.

Šis jautājums vedams sakarā ar to, vai vispār tiesības, likumi ir pilnīgi - vai viņi var izšķirt visus jautājumus vai nē. Uz šo jautājumu var dabūt divējādas atbildes. Var atbildēt pozitīvi un negatīvi, jo viss atkarājas no tā, kā jūs apskatāt tiesības. Ja jūs ņemsat vērā, ka nevar visu dzīvi reglamentēt, ielikt paragrafos, tad ir skaidrs, ka tiesības ir nepilnīgas, likumi nepilnīgi un viņi nevar atsisināt visus jautājumus. Tas ir negatīvas viedoklis. Bet jūs varat arī ņemt vērā, ka visās valstīs pastaāv princips, ka tiesa nevar atteikties izšķirt konkrētus jautājumus. Un šie jautājumi var arī būt tādas dabas, kas nav paredzēti likumos. Tā tad tiesa nostādīta šī fakta priekšā un viņa

nedrīkst atteikties taisīt spriedumu. Tādēļ tiesībām jābūt pilnīgām un jāatrisina visi jautājumi, kādi nāk priekšā. Dažos kodekos jūs atradīsiet šo principu noteikti uzsvērtu. Piem. franču civilā kodeksa 4. pantā tāikts, ka tiesnesis, kas atteicas izšķirt gadījumu klusuciešanas vai neskaidrības ne arī likuma trūkuma dēļ var tikt vajāts par atsacīšanos ~~lietā~~ tiesu. Mūsu civilprocesā 11. pantā un arī kriminalprocesā 16. pantā atrodam to pašu principu. Agrāk krievu valodā tas bija 9.-12. panti. Ja nu būtu tāda lieta : pirmā dienā, kad starp divām personām ieviesta telefona satiksme un viņas slēdz kādu līgumu un vēlāks strīds, tad tiesnesim jākonstatē, ka kontrahents devis tādu un tādu solījumu. Vai šē ir darīšana ar likumu vai nē? Protams - te vajadzētu piemērot tos paņēmienus, kas nepieciešami priekš šīs lietas izšķiršanas, jo ar likuma piemērošanu tiesai ir jāizšķir šie jautājumi. Arī Brincs uzsvēra, ka tiesības vispār neceš bez tiesiska tukšuma. Tā tad, kodeksi, tiesības ir pilnīgi.

Starp pielietojamiem paņēmieniem dažādu jautājumu izšķiršanā plaši pazīstams ir t. s. - analogijas piemērošana tiesībās. Zem analogijas saprot to, ka starp dažādiem priekšmetiem vai starp dažādām parādībām ir konstatētas lielākas vienlīdzības, galvenās pazīmes. Ja jūs to konstatējat pie vairākām parādībām, tad jūs uz šīs līdzības pamata varat taisīt attiecīgus slēdzienus, ka arī parādības šajās lietās ir vienlīdzīgas. Te jūs uz galveno pazīmju līdzības pamata nākat jau uz citu pazīmju konstatēšanu. Saprotams - jo vairāk šo konstatēto līdzīgo parādību, jo ~~xxk~~ pareizāki būs arī jūsu citi slēdzieni. Piemēram, no sniega saules stari atspoguļojas labāk kā no zemes un ja šo piemērosim attiecībā uz baltu sienu, tad jūs varat jau taisīt zināmus slēdzienus.

Kas attiecas uz analogijas piemērošanu ~~d a b ā~~, tad šē darīšana ar tām relatīvām līdzībām, kas dibinas uz iemeslu likumību, uz ~~k a u - z a l i t ā t e s p r i n c i p a~~. Attiecībā uz juridiskām normām te ir no svara, ka likumdevējs vispār ievēro logiku, logikas prasību. Ja mēs apspriežam kādu ~~xxx~~ normu un salīdzinām viņu ar kādu ~~fixixkx~~ faktisku parādību, tad ir no svara, kādēļ šī norma vispār pastāv. Un ja mēs konstatējam, ka šai faktiskai parādībai, kas izsaukusi normu, šai normētai parādībai ir daudz līdzības ar nenormētu parādību, ko jūs apskatat, tad protams jūs varat taisīt slēdzienu, ka likumdevējs attiecībā uz šo nenormēto faktu ir bijis loģisks un konzekvents. Ja viens gadījums izšķirts ar zināmu normu, tad līdzīgs gadījums jāizšķir ar tādu pašu normu. Ja jautājam, ~~k a d~~ var piemērot analogiju, tad protams vispirms jākonstatē kāds trūkums normā un otrs, - vajadzīga likumdevēja piekrišana, atļauja piemērot analogiju. Likumdevējs var arī atrast vitus paņēmienus, kā izšķirt jautājumus. Tā, piemēram, Austrijas, Itālijas, Spanijas, Francijas kodeksi noteikti ~~xxxxj~~ atļauj pielietot analogiju, bet vācu kodekss par to cieš klusu. Attiecībā uz Krieviju bij paredzēts sekošais : "Jesli net na oņoje jasnavo zakona, - " - tad par to vajadzēja ziņot priekšniecībai. Tas bija pirmais posms līdz 1864. gadam. Bet kad Krievijā tika ievesti tiesu ustavi, tad jautājumi tiek izšķirti ar analogijas piemērošanu. Analogija tiek pieļauta attiecībā uz civillietām, bet att. uz kriminallietām netiek. Ja nevar izšķirt kādu jautājumu att. uz komercietībām, tad analogijas kārtībā tiek pielietoti civillikumi, tāpat tirdzniecības precedenti un vispār tiesu precedenti. Trešais, kas vajadzīgs, lai piemērotu analogiju, jābūt attiecīgai normai, kas paredz gadījumu, kas ir līdzīgs tam gadījumam, kuru jūs apskatat. Tālāk - nepieciešama arī principiela prasība : lai analogija būtu labākais līdzeklis apskatāmā jautājuma izšķiršanai. Var jau būt arī citi līdzekļi (Dedukcija, taisnības princips, nent vēra seciologiskas apstākļus), kas var būt labāki. - Ja runājam par t. s. ~~l i k u m a a n a l o g i j u~~ un no otras puses par ~~t i e s i b u a n a l o g i j u~~, tad ir skaidrs, ka pirmā gadījumā nav vajadzīgs tik liels materials priekš attiecīga likuma piemērošanas kādam apskatāmajam gadījumam. Turpretim, ja vispār vairākas normas jāpiemēro, tad **materiale jāizvelk no vispārējās tiesību sistēmas.**

Vēl ir daži tīri loģiski paņēmieni analogijas piemērošanā. Ja ir kāda lielāka parādība, tad arī ir pielaista mazākā parādība, kas ietilpst lielākā parādībā. Te tā tad var būt slēdzieni no lielākā uz mazāko un arī no mazākā uz lielāko. Tie ir tādēļ loģiski paņēmieni. Attiecībā uz jurisprudenci šie paņēmieni var tikt izteikti sekoši :

- 1) Kas pilnvarots vai kam pienākas darīt lielāko, tam jāizpilda arī mazākais līdzīgā gadījumā
- 2) Kam aizliegts mazākais, tam aizliegts vienlīdzīgais lielākais
- 3) Kas tiek prasīts no mazākā, tas jāprasa arī no vienlīdzīga lielākā.

Visos šajos gadījumos jāreķinājās arī ar priekšmetu vai darbību vienlīdzību. Protams, arī jāreķinājās ar morales prasībām, jo mēs esam pieraduši, ka vienādi fakti izsauc vienādas sekas, - jāpielieto vienādas normas. Piemēram, attiecībā uz aizbildņiem pastāv noteikums, ka nedrīkst iegūt par savu īpašumu no viņa aizbildniecībā stāvošās personas īpašuma vienu daļu vai visu mantu, jo citādi aizbildnis varētu ievēro savas intereses. Šī principiālā doma, ka vispār no tās mantas, kas nodota jūsu uzraudzībā, jūs nevarat neko iegūt - un šo prasību var attiecināt arī uz t.s. aizgādņiem, kuratoriem, jo šē ir tas pats moments - rūpes par citu interesēm. Šo prasību aizstāvēja arī romiešu jurists Bauks.

Ja jūs padomājat par vispār analogijas piemērošanu, tad jūs patiesībā ejat pāri likumdevēja gribai. No pirmā acu uzmetiena jums var izlikties ka tā ir tikai parādība, kas līdzīga ekstensīvai interpretācijai. Bet pēc būtības šē nav līdzības. Par ekstensīvo interpretāciju toreiz teicu, ka likumdevējs nav pratis pietiekoši plaši izteikt savas domas. Tur jūs iztukojat attiecīgu pantu un piemērojat plašākā veidā. Bet attiecībā uz analogiju ir skaidrs, ka likumdevējs nenaz nav gribējis, - faktiski nav zinājis un fiziski nav varējis zināt tos gadījumus, attiecībā uz kuriem jūs pielietojat analogiju. Te jūs, tādēļ, ejat pāri likumdevēja gribai.

Vairākās mācības grāmatās pastāv pavisam aplams uzskats - ka analogijum nevar piemērot specialās tiesībās, Pie lielākās daļas juristu atrodam tādu domu, ka arī šē analogija var tikt piemērota pievedot speciālu likumu, jo pamats pastāv iekš tē, ka vajadzīgi vienādi apstākļi, t.i. tādiem, kas paredz speciālu likumu.

Attiecībā uz analogijas stāvēkli kriminalās tiesībās tē lieta ir skaidra. Mūsu 1923. gada sodu likuma 1. pantā teikts, ka var sodīt tikai par tiem darījumiem, kas tieši no šē k o d e k s a atzīti par noziegumiem. Tē tad skaidrs, ka kriminalās tiesībās analogija nevar tikt piemērota. Citādi varētu uz analogijas pamata tikt atzīti par noziegumu tādi gadījumi, kas nav kākā noziegumi paredzēti. Tas katrē zinā ierobežotu cilvēku personīgo brīvību. Agrāk analogija tika pielietota attiecībā uz noteikšanu, kas ir noziegums un kas sods. No mūsu tiesīkās valsts tas prētams nav pielaižams. Tagad valda princips, ka n a v n o z i e g u m a b e z l i k u m a , - Nullum crimen sine legem. Tāpat arī n a v s o d a b e z l i k u m a , - Nulla poenem sine legem.

Agrāk nāca priekšā t.s. n e n o t e i k t ā s a n k c i j a : sodīt stingri, sofīt bez šēlastības. Tēda forma, protams, pielaida analogija piemērošanu, bet mazpamazām cilvēce nāca pie pārliecības, ka analogijas piemērošana izsauc tikai negatīvas sekas.

Nemot vērā likumdevēja trūkumus, kas vedomi sakarā ar tehniskiem trūkumiem kodeksos, analogijai ir plašs darba lauks un viņa spēlē izšķirošā lomu dažādos jautājumos - t.s. neregulētās parādībās. Lai dotu iespēju personām pārbaudīt, vai analogijas piemērošana ir bijusi pareiza, vai vispār likuma iztukošana ir bijusi pareiza, tad vajadzīgs apvienojošs orgāns, - kas arī katrē valstī pastāv. Tē ir kasācijas tiesas iestāde. Pie mums šē kasācijas iestāde ir senats. Šē iestāde katrē reiz izšķir, vai likums ir formāli pareizā pielietots. Viņai uzdots dot arī v i s p ā r ē j u s l i k u m u t u l k o j u m u s , lai valstī būtu vienāda likuma izpratne. Jūs arī zināt, ka senata kopsapulces iznes vispārējus principiālus lēmumus, kas neattiecas uz konkrētām lietām.

Kāda starpība starp a p e l a c i j u un k a s a c i j u ?
Ja runā par apelāciju, tas nozīmē, ka jūs pārsūdzat kādu lietu augstākā instancē pēc l i e t a s b ū t ī b a s, - teiksim, no miertiesas uz apgabaltiesu. Tāpat arī, ja jūs esat iesākuši kādu procesu apgabaltiesā bet jūs ar spriedumu esat nemierā, tad jūs pārsūdzat uz tiesu palātu. Te jūs pārsūdzat pēc lietas būtības. Bet cita lieta, kad runā par kasācijas kārtību. Še augstākai instancei tikai jāapsketa tas jautājums, vai zemākās instances ir p e r e i z i p i e m ē r o j u š a s l i k u m u . vai kāds likums nav izlaists, hepareizi iztulkots. Senats pēc būtības ne-maz neiedziļinas, kas tur ir noticis.

NORMU KRITIKA.

Katrā valstī pastāv kodekss, bet lai viņu piemērotu, vajaga zināt viņa saturu, jautājumu par tiesībām un par šo tiesību pārkāpšanu. To var izzināt tikai tad, ja attiecīgās normas tiek laiztas caur zināmu kritiku. No snāam laikiem ir nodibinājies uzskats, ka kritikai vajaga būt t. s. a u g s t ā k a i u n z e m ā k a i n o r m u k r i t i k k a i . Zem augstākās normu kritikas daļa no juristiem saprot ~~paņēmienu~~, kas pārbauda attiecīgu normu o r i g i n a l i t ā t i, - ka šis likums tiešām ir originalis likums. Te jūs nonākat pie tā manuskripta, pie tā dokumenta, kas apstiprināts no valsts galvas, pieņemts no parlamenta. Pie tam tiek uzsvērts, ka augstākai kritikai jānodarbojas arī ar to jautājumu, vai iestāde, kas izdevusi likumu, ir bijusi kompetenta uz to. Tālāk - vai pie likuma izdošanas ievērota noteikta kārtība. Citi pieliek vēl klāt to momentu, ka jāpārbauda, vai šis likums nerunā p r e t ī m k o n s t i - t u c i j a i . Šis paņēmiens pašs par sevi saprotams, bet viņam kāda nozīme var būt tikai tādās valstīs, kur valsts varas funkcijas sadalītas un kur pastāv ~~konstitūcijas~~ konstitūcijas noteikums, ka katram tiesnesim ir tiesība pārbaudīt likumu, vai viņš nerunā pretīm konstitūcijai (Piem., Ziem. Am. Sav. Valstis). Tomēr šis paņēmiens ir saprotams un loģisks.

Kas attiecas uz zemāko kritiku, tad še sapot ī s t ā, o f i c i a - l ā t e k s t a s a l i d z i n ā š a n u ar tiem dažādiem tekstiem, kas nāk j ū s u r o k ā s . Jūsu rokās var nākt kāda likuma kopija, pārdrūkājums, kāds neoficials izdevums. Tad jums vajad pārbaudīt, vai šis teksts sakka ar oficio. Pie tam par oficio tekstu tiek uzskatīts tas, kas iespiezts oficio izdevumā. Latvijā tas ir "Valdības Vēstnesis". Uz zemāko kritiku var tikt attiecināts arī tas paņēmiens, ka tiesnesim jāpārbauda, vai kodifikācijas nodaļa, kuŗas uzdevums ir sistematizēt likumus, nav pielaidūsi kādu kļūdu. Tas pārbaudāms pēc tā teksta, no kuŗa tiek sastādīts kodificētais izdevums. Tagad visās valstīs pastāv ļoti stingra prasība, lai oficio likuma redakcija būtu savu pienākumu augstumos. Likumu redaktoriem jābūt ļoti lieliem pedantiem. Pie mums tas kākumā bija diezgan slikti nostādīts, bet ar laiku uzlabojās. Tagad mēs varam viegli atrast originalu, bet cita lieta, kad runā par pagātni. Dažs likums izcēlies senatnē un vēl pastāv līdz šim laikam. Tad jau jums originalis, būs īstais teksts jāmeklē kādā arķivā. Tur tiek pielietoti vēsturiski un diplomatiski ~~paņēmieni~~ paņēmieni. Krievijas tiesai reiz nācās izšķirt jautājumu par īsto likumu, kuŗā bij dotas privileģijas. Rzeczpospolita (Kad Polija un Lietuva bij viena valsts) laikiem. Tāpat ir tajos gadījumos, kad viena valsts recepcijas kārtībā pieņem citas valsts kodeksu. Piemēram, Polija pieņēma Francijas kodeksu. Te īstais likuma teksts bija franču teksts. Tāpat ar Turciju - tur oficio teksts ir Šveices kodekss.

Attiecībā uz atsevišķu likumu piemērošanu tā lieta ir vienkārša. Materials viss ir jūsu priekšā un jūs varat operēt nemot vērā principielos aizrādījumus. Bet cita lieta ir, kad runā par t. s. i e r a š u kritiku. Te grūti ir tādēļ, ka katrā vlastī pastāv d a ž ā d a s i e r a š a s - kārtu, provovincu, nacionalās u. tt. Tiesnesis, kam nāk darīšana ar šo ierašu piemērošanu, tiek nostādīts grūtā stāvoklī. Nevar prasīt un arī neprasa, lai tiesnesis zinātu visas ierašas. Kontrahentam ir jāpieved pašam ierašu

tiesības, ja viņš grib pārlicināt tiesu. Protams, tiesa pati var pārlicināties par citām ierašu tiesībām un tad taisīt lēmumu. Attiecībā uz to normu kritiku, kas izteikta rīkojumos, tiesu praksē, precedentos, vispār caur dažādiem autonomiem statūtiem, tad te lielāki kritikai ir lielāka loma. Še jāpārbauda, vai rīkojums nav pretrunā ar likumu un tādā gadījumā katram tiesnesim ir tiesība tādu rīkojumu neievērot. Šī dažādās autonomās iestādes ir kompetentas izdot likumus, rīkojumus tikai praeter un intra legem. Contra legem var atļaut tikai sevišķos gadījumos. Bet tie patiesībā tad vairš nav rīkojumi, bet likumi (piem. mūsu ministru kab. tiesība starpsesiju laikā 81.p. kārtībā izdot rīkojumus ar likuma spēku).

DABISKĀS TIESĪBAS.

Te jums kā laba mācības grāmata var noderēt Trubegkoja kurss. Labs ir arī Tarnovska kurss. Vācu literatūrā te plaši kursi ir Stammleram, arī Sternbergam.

Dabisko tiesību jautājums patiesībā pieder pie tiesību filosofijas, bet viņam arī zināma nozīme tiesību teorijā, tiesību zinātnes ievadā. Še ir darīšana ar to pretstatu, kas no seniem laikiem pastāv starp pozitīvām tiesībām, kas saistītas ar konkrētiem apstākļiem, pastāv pateicoties ārējām autoritātēm, kas šīm tiesībām devušas obligatorisku spēku raksturu un no otras puses to tiesību izpratni, kas dibināta uz mūsu sirdsapziņas pārlicību un saprāta pamata. No seniem laikiem pastāv šī divējādā tiesību izpratne. Šī starpība pastāvēja jau pie grieķiem, romiešiem, vīdus laikos un pastāv vēl tagad, lai gan vienu laiku dabiskās tiesību skolas uzskats tika maz ievērots. Bet tagad atkal ir dabisko tiesību skolas renesanss. Pacēlas jautājums - kādēļ vispār tāda tiesību uztvertne ir pastāvējusi? Tas vedams sakarā ar cilvēka divām īpašībām. 1) **K r i t i s k a** spēja pārbaudīt visu pastāvošo. Protams, ka arī tiesības un tiesisko iekārtu mēs varam kritizēt, pārbaudīt; 2) **M ū s u** garām piemīt cenšanās pēc taisnības. Šie ir tie divi momenti, kas tiek likti pamatā starpībai starp pozitīvām tiesībām un dabiskām tiesībām no otras puses. Dabiskās tiesības patiesībā ir **m o r a l e**. Literatūrā daži mēģina šķirt šīs dabiskās tiesības no morales, bet tas tomēr nav iespējams. Te ir darīšana ar zināmu ideālu jēdzienu, kas stāv pāri mūsu pozitīvām tiesībām. Ja mēs nostātos uz tāda viedokļa, ka kritika vispār nav pielaidama, tad jāsaka, ka mūsu tiesības ir ideālas, tiesiskā iekārta laba un nav grozāma. Pie sofistiem bij uzskats, ka tiesības kā tādas ir nejaušības produkts, kas nav atkarīgs no cilvēkiem. No Sokrata, Platona un Aristoteļa tika aizrādīts, ka tiesībās piemīt likumība - ka tiesībās var konstatēt zināmu likumisku attīstību. Tas ir pareizs uzskats. Tas uzsver, ka ārpus mūsu pozitīvām tiesībām, kas var būt ļoti sliktas, vajaga pastāvēt vēl tādām labākām, ideālākām tiesībām, kas var būt kā kriterijs, ideāls, kas būtu jāsasniedz posit. tiesībām.

Vēlākā laikā dabiskās tiesības tiek vestas sakarā ar Hugo Grociusa vārdu un viņš tiek saukts par dabisko tiesību skolas nodibinātāju. Visā visumā šīs skolas uzskats ir tāds, ka priekš visām tautām, visās vietās, visos laikmetos pastāv šīs dabiskās tiesības un viņas ir vienādas. Pie tam arī uzsver, ka dabisko tiesību kodekss ir **n e g r o z a m s**, stabils, nemaināms. Tas redzams pie Hugo Grociusa un citiem, bet tāda dab. tiesību skolas izpratne tomēr nekādā ziņā tagadējā laikā vairs nav pielietojama. Ir gan vēl daži zinātnieki, kas aizstāv šo veco dab. tiesību uzskatu. Tagad visā visumā uzskats ir tāds, ka dabisko tiesību ideja pati par sevi ir pieņemama, bet dabisko tiesību **s a t u r s** **m a i n ā s** - attiecībā no kultūras, no laikmeta. No svara, tā tad, ir tā ideja, ka priekš pozitīvām tiesībām pastāv labākas tiesības, pēc kurām jācenšas. Stammlers viņas nosauc par **p a r e i z ā m** (**Richtige**) tiesībām ar **m a i n o š u** **s a t u r u**. Stammlers te pieved konkrētu piemēru: dabiskās tiesības ar pozitīvām tiesībām ir analogā stāvoklī kā astronomiskais pulkstenis ar katram mums piederošo pulksteņi. Ir jau pulksteņi, kas iet diezgan pareizi, bet dažreiz tomēr viņi tā kā "neklapē". Vīnes profesors Skelzens savā jaunākā darbā izteicies, ka ir darīšana ar interesantu parādību - ar zināmu dabisko tiesību prasību: piemēram, tautu pašnoteikšanās tiesības.

Ja jūs iedomātos, ka kādā labā dienā šī tiesība tiek ieviesta likumu grāmatā, tad viņa ar to pārvēršas par pozitīvu tiesību. Viņš saka, ka tā tad pārvēršas par ne d e b i g ā n t i e s ī b ā m . Še ir darīšana ar tādām tiesību idejām, kas ir nepieciešamas, bet še nav darīšana ar tiesībām tai nozīmē, kā mēs viņas saprotam. Tiesībām aiz muguras stāv tūlīt sankcija, bet šinī gadījumā tas nav.

Jāaizrāda arī uz Bergbotu. Bergbots arī uzsver, ka še darīšana ar tādām tiesību idejām, kas nekādā ziņā nav tiesības, - drīzāk morales prasības. Morale un dabiskās tiesības ir savā ziņā identiski jēdzieni. Nevajaga aizmirst arī to, ka dabiskām tiesībām piemīt arī zināms radikālizms. Te vispār darīšana ar tādām prasībām, kas pāšķir lielu lomu cilvēka personībai, pieraksta cilvēkam visspēcību - c i l v ē k s v a r v i s u p a r e d z ē t , p a r v i s u v a l d ī t . No otras puses še ir darīšana ar i n t e r n a c i o n a l u , starptautisku virzienu, jo tā ir ideja, kas noder visām tautām.

Uz to aizrādīja arī Ruso. Bet tad tomēr redzam franču revolūcijas sekas un tā franču publicisti nāca pie slēdziena, ka cilvēks n a v u z v i s u s p ē j ī g s , nonāca pie zināma fiasko, pie idejiskas katastrofas. Tādēļ ir saprotams, ka izcēlās jauns virziens, kas tagad ir valdošais -

VĒSTURISKĀ SKOLA.

18 Tā nostājas diametrāli pretēji. Cilvēka personībai nepieraksta nekādu lomu : viss atkarājas no tām i e r a š ā m , kas attīstas pašā t a u t ā . Tur likumdevējs nespēlē nekādu lomu un viņa darbība ir pat kaitīga. Ja ir runa, par ierašām, tad tas nozīmē, ka te ir darīšana ar noteiktu tautību - tā tad še atspoguļojas n a c i o n a l i z m s .

Otra politiskā tendence, kas piemīt vēsturiskajai skolai, ir k o n z e r v a t i v i z m s , kas vedams sakarā ar to, ka saka, ka viss pastāvošais ir labs un respektējams. Šādus uzskatus sastopam pie H u g o , pie P u c h t a s , pie S a v i n j i . Bet pie viņiem jau atrodam pretrunas. Viņi saka, ka nav pielaižama cilvēka personība, bet no otras puses - esot vēlama likumdevēja iejaukšanās tiesībās. Tā tad. tīrā vēsturiskā skola senā veidā vairs nepastāv. Viņai jau ir korigējumi, kas pielaiž likumdevēja darbību.

TIESĪBU IZCEĻŠANĀS.

19 Pie šī jautājuma var pieiet no diviem viedokļiem : no dabisko tiesību skolas un no vēsturiskās skolas uzskata. Skatoties no pirmā viedokļa jūs esat spējīgi uz cilvēka saprāta pamata r a d ī t k a t r u b r ī d i t ā d a s t i e s ī b ā s , k ā d a s j ū s v ē l a t i e s . Turpretīm vēsturiskā skola nostājas uz cīņa viedokļa : t i e s ī b ā s i z c e ļ a s n e v i e n a m n e m a n o t , bez sāpēm, tāpat kā valoda pārvēršas un attīstās mierīgā evolūcijas ceļā. Jūs redzat, ka še ir liela starpība. Dabisko tiesību skola absolūtā nozīmē neizturēja kritiku franču revolūcijas laikā, kad šī skaistā ideja par cilvēka visspēcību nevarēja tikt realizēta.

20 Savā laikā Rudolfs fon Jērings ne bez pamata kritizējis vēsturisko skolu un aizrādīja, ka nevar nostāties uz tāda viedokļa, ka tiesības izceļas nevienam nemanot bez sāpēm. Gluži otrādi : lielākās tiesības, ko cilvēce iekarojusi un ieguvusi, pieder pie tām tiesībām, kas uzskatāmas kā cīņas rezultāti. Dažām tiesībām par pamatu bijuši veseli cilvēku asinsplūdi. Šim uzskatam jāpiekrīt. Tiesību mērķis ir miers, bet ceļš uz tiesībām ir cīņa. Jērings pielaiž varbūtību, ka mazākās tiesības, nenozīmīgākās, var izcelties nemanot, kā to aizstāv Savinji, Puchta u.c. Jērings parasti tiek pieskaitīts pie vēsturiskās skolas, lai gan viņš to kritizējis. Daži zinātnieki viņu pieskaita pie dabiskās skolas. Viņa rakstos atrodamas domas, princips par t.s. tiesību ideju un šī t i e s ī b u i d e j a ir tas, kas veido tiesības. Tā tad, nostādāmie uz tīri vēsturiskiem pamatiem viņš ir nonācis zināmā pretrunā. Pamatojoties uz to daudzi pieskaita Jēringu pie tiem, kas atzīst dabisko tiesību skolu.

TIESĪBU ZINĀTŅU METODES.

Vispirms, katrai zinātnei par pamatu jābūt loģiskam pētīšanas darbam. Tā tad ceļš pa kuŗu varētu sasniegt kādā zinātnē noteiktu mērķi ir loģikas likumi. Te ir *i n d u k c i j a s* un *d e d u k - c i j a s* paņēmiens, (indukcija un dedukcija).

Indukcija nozīmē to, ka jūs no vispārēja slēdziena, teoremas, aksiomas, taisat atsevišķus konkrētus slēdzienus. Indukcija ir tieši pretējais paņēmiens: no atsevišķiem konkrētiem gadījumiem jūs nonākat pie vispārējiem slēdzieniem. - Attiecībā uz tiesību zinātņi - te protams darīšana ar normu analīzi un normu sintezi (apvienošanu). Tur nonākam arī pie abstrakcijas paņēmiens, pie vispārēja slēdziena no konkrētu normu apskatīšanas.

DOGMATISKĀ METODE.

Visvairāk pielietotā metode ir *d o g m a t i s k ā* metode. Viņu sauc arī par *j u r i d i s k o* vai *f o r m a l o* metodi. Dogmatiskā metode ir tā, kas mēģina pētīt *s p ē k ā e s o š ā s t ā s i b a s*. Dogmatiskās metodes uzdevums: pētīt tiesības no viedokļa *de lege lata*. Agrāk šis dogmatiskais pētīšanas veids bija diezgan grūts, jo vajadzēja atrast attiecīgus likumus, normas. Tas nebija tik viegli, jo ne visi likumi bij publicēti. Pastāvēja t. s. slepenās tiesības u. tt. Tagad šis moments - normu savākšana, atrašana - ir gandrīz kā atkritis, jo visi likumi tagad tiek publicēti oficiālos izdevumos un ir viegli pieejami. Tomēr arī pie tādiem apstākļiem dogmatikim ir grūts darbs, jo likumi tiek izdoti dažādos laikos, runā viens otram pretī. Dažreiz darīšana pat ar ārzemju likumiem (pie tiesību recepcijas).

Ja nu materials ir sakopots, tad pirmais moments, kas jāievēro, ir *n o r m u a p r a k s t i š a n a*. Še darīšana ar vienkāršu darbu - jūs aprakstat to normu saturu, kas viņās ielikts. Tā ir elementāra lieta, bet ar to nevar apmierināties, jo tas būtu tikai normu satura atstāstījums un vairāk nekas cits. Tādēļ saprotams, ka nāk klāt vēl otrs svarīgs moments - *n o r m u a p v i e n o š a n a*, vai normu generalizācija. Jūs te analizējat atsevišķas normas, izvelkat no viņām to kopejo, ko jūs atrodat šinīs konkrētās normās un pēc tam to apvienojat. Tāds ir tāds algebraisks paņēmiens, kur jūs ņemat ko varat izvilkst aiz iekavām. Tiem rezultātiem, ko esat ieguvuši caur generalizāciju, ir jau vispārējs raksturs, bet vajadzīgs viņus vēl apvienot noteiktā sistēmā, klasificējot pēc satura. Tādēļ trešais moments ir *k l a s i f i k a c i j a*. Agrāk momentu bija četri, jo vajadzēja arī normas atrast, bet tagad tas vairs nespēlē lomu.

Caur klasifikāciju nonākam pāe dažādām tiesību nozarēm, dažādām sistēmām, - civiltiesībām, krimināltiesībām, valsts tiesībām u. tt.

JURIDISKI PRINCIPI.

Liela nozīme ir t. s. juridiskiem principiem. Zem juridiskiem principiem saprot to vispārējo domu, *v i s p ā r ē j o t e n - d e n c i*, kas piemīt *j u r i d i s k ā m n o r m ā m*. Tikai nevajaga jaukt jurid. principu ar generalizācijas paņēmienu, jo ~~xxxx~~ tur arī ir rna par vispārēja jēdziena apvienošanu. No sākuma var likties, ka te ir viens un tas pats, bet tā nav. Ar generalizācijas paņēmiens pielietošanu jūs apvienojat tās normu vispārējās sastāvdaļas, ko jūs tiesšām attiecīgās normās burtiski konstatējat. Turpretim juridisku principu jūs varat dabūt tikai pēc attiecīgas analīzes. Jums vajaga atrisināt visas tās normas un tad nākt pie slēdziena, ka še darīšana ar tādu un tādu ~~xxx~~ domu, kas piemīt šīm juridiskām normām. Dažreiz likumdevējs pat nav domājis par to juridisko principu, ko viņš ievēdis normās. Tā tad varētu teikt, ka pirmais paņēmiens ir tehniska lieta - vispārējs jēdziens ir jau iepriekš dots, bet pie juridisku principu meklēšanas vajadzīgs dziļāks analīzes darbs.

Daži zinātnieki uzsver, ka dogmatisko metodi varot pielīdzināt dabas zinātnēm. Tāpat, kā dabas zinātnes atrodot jaunus likums, tā arī dogmatiskā metode atrod jaunus juridiskus principus. Tomēr tas tā nav. Otrā gadījumā ir darīšana tikai ar tādu vēsturisku darbu - jūs te tikai apskatāt zināma vēsturiska laika normas. Nekāda jaunu likumu atrašana tur nav. Jūs nākat tikai pie slēdziena, ka zināmā laikā likumdevēja normās ir ielikti tādi un tādi principi. Te nav analogijas ar dabas zinātņu likumu atrašanu. Kas attiecas uz dažiem vispārējiem jēdzieniem, tad protams caur dogmatisko metodi jūs nākat pie vairākiem slēdzieniem. Jūs varat konstatēt vairākās konkrētās līguma attiecībās zināmu vispārēju momentu, kas raksturīgs priekš visiem šiem līgumiem. Tā jūs uzbūvēsiet pamatu visiem līgumiem. Tālāk jau specialā daļā, jūs specializējot līgumus atradīsiet, ka viens līgums atšķiras no otra ar tādu un tādu citu blakuspažīmi. Tāpat par noilgumu - ka pēc zināma laika cilvēks var pazaudēt savas tiesības. Šis noilgums moments var tikt atrasts vairākās normās. Tad jūs varat jau taisīt vispārējus slēdzienus par noilgumu. Pēc tam jūs atradīsiet īpašības, kas atšķir vienu noilgumu no otra.

Tā zinātnieki pamazām nākuši pie tās sistēmas, kas mums tagad ir. Parasti papriekšu redzam vispārējo daļu, kur izteikti vispārējie principi, tiesību teoriju un tālāk jau specialās daļas, kur visi jautājumi tiek apskatīti jau pielietojot attiecīgu specifiku. To varam atrast visur - civiltiesības, valsts tiesībās.

Vēl viens svarīgs jautājums pie dogmatiskās metodes ir tas, ka viņa dod iespēju uzstādīt zinātniskas definīcijas, noskaidrot attiecīgus terminus, jēdzienus. Terminoloģijai vispār ir milzīga nozīme un viņai vajaga būt tiešām vispārējai. Būtu ļoti slikti, ja mēs būtu tādā stāvoklī, ka vācu vai franču juristi nevarētu saprasties ar mums. Bet tā nav. Mēs tiešām varam pabrīnēties, kā tiesību sistēmas dažādās valstīs atšķiras tikai ar sīkām īpatnībām.

Sakarā ar šo tiek vienmēr minēti bijušā Vācijas valsts prokurora von Kirchmans vārdi, kurus viņus nodrukāja savā darbā: Pietiek 3 likumdevēja vārdi, kad visa jūsu bibliotēka pārvēršas par makulatūru. Tas ir diezgan asi teikts, bet tā nebūt nav. Ja tas tā būtu, tad daudz kas atkrītu no visa cilvēces darba. Likumdevējs var gan atcelt konkrētus likumus, bet tas nebūt nenozīmē, ka viņš attiecībā uz kādu tiesību sistēmu var ko grozīt. Ja tiek izdots jauns likums, tad katram ir skaidrs, kur viņu likt vietā. Ļoti reti nāk priekšā, ka juristi nezin, kur ievietot jauno likumu, kādā nodaļā. Attiecībā uz autora tiesībām ir bijušas domstarpības. Kas viņas īsti ir? Vai viņas ir saistītas tuvāk ar personu (autoru), vai arī viņas ir lietu tiesības (grāmata u. tt.)? Vispār tomēr visās tiesību sistēmās ir ārkārtīga līdzība. Ja mēs nemsim piemēram, tādu institutu, kā īpašuma tiesības. Tas pastāv jau no romiešu laikiem un gandrīz nemaz nav grozījies. Tāpat arī mantošanas tiesībās grozījies tikai sīkumi. Tā tad nevar nostāties uz tāda viedokļa, kā savā laikā Kirchmans. Toreiz par šo jautājumu vācu literatūrā uznāca vesela vētra. Tur daudzi filosofi, kas pat nebija juristi, atzina, ka tas ir aplams uzskats.

ZINĀTNISKĀS DEFINĪCIJAS.

Kas attiecas uz zinātniskām definīcijām, tad tās, protams, jāatšķir no ikdienišķām definīcijām. Ikdienišķā dzīvē mēs bieži lietojam dažādus vārdus, jēdzienus, bet viņiem nav tāds stingri noteikts raksturs. Protams, ir vēlams, lai arī dzīvē lietotu noteiktu terminoloģiju. Tādēļ jāievēro, ka zem vienas definīcijas ietilptu viss tas, kam jāietilpst šinī definīcijā. Tiek prasīts 1) lai pievestām pazīmēm būtu izcilus galvenā nozīme, 2) lai šīs pazīmes izsmeltu jautājumu pilnīgi, jo tikai tad, kad ievēroti šie divi noteikumi, var runāt par zinātnisku definīciju.

Nesim konkrētu piemēru : zagšana ir/cita kustama īpašuma piesavināšana. Ja jūs nostrīpīsit "slepena" un pieliksāt "atklāti", tad jau tā nav vairs zādžība, bet laupīšana. Ja "ar draudiem", tad tas ir atkal kas cits. Bet ja "ar dzīvības briesmām" vai "ar nāvi", tad atkal tas ir kas cits. Tur jūs redzat, ko nozīmē atņemt vienu vārdu.

Jau agrāk runāju par normu klasifikāciju. Tagad definīcija. Normu klasifikācija ir sakopoto, interpretēto, generalizēto un apvienoto dažādās definīcijās materiālu sadalīšana pēc noteiktas sistēmas.

Jāizrāda, ka pastāv strīdus par to, vai dogmatiskā metode ir teoretiska rakstura vai praktiskas dabas metode. Daži saka : ja šie tiek apskatīti konkrēti likumi, tad ir darīšana ar praktisku zinātni. Tas tomēr ir aplami, jo ja runā par praktiskām zinātnēm, tad vajaga ņemt vērā konkrētu gadījumu : kādas šai praktiskai zinātnēi ir teoretiskas zinātnes kā pamats ? Tad tikai var būt runa par praktisku zinātni. Piemēram, attiecībā uz medicīnu - tur ir daudzas teoretiskas zinātnes, kas dod iespēju nākt pie medicīnas praktiskiem kopsavilkumiem. Bet pie dogmat. metodes iepriekš neatrodam nevienu teoretisku zinātni un viņai pašai ir tas mērķis - no konkrētā materiāla izvilkt vispārējus slēdzienus. Viņa tā tad, bez šaubām, ir teoretiska zinātne.

KRITISKĀ METODE.

50
Kā pretēja metode dogmatiskai metodei ir kritiskā metode. Kritiskā metode runā par to, kādām tiesībām vajaga būt. Katru cilvēka darbu mēs varam novērtēt un ņemt vērā šo vispārējo tezi, mēs varam novērtēt arī normas izejot no lietderības un taisnības viedokļa. Ja mēs izietu no tāda viedokļa, ka visas pastāvošās normas ir ideālas, tad nekāds progress nav iedomājams. Bet cilvēce jau sen nostājās uz tā viedokļa, ka viss nav tik ideāls. Tā izcēlusies ideja par dabiskām tiesībām. Tādēļ ir saprotams, ka tādā laikā, kad tiek izvestas kādas lielas reformas (dzimtsbūšanas atcelšana), kam piekrīt gandrīz visa tauta, jaunie likumi sakrīt ar sabiedrisko domu, kas izsaukusi šīs reformas. Bet tas ir tikai vienā laikā. Pēc kāda laika ir zināma difference starp sabiedrisko domu, tautas pārliedību un tām normām, kas ir fiksētas kodeksos. Tādā kārtā izceļas kritikas. Šeit pieiet no lietderības un no taisnības viedokļa.

Kritikai katrreiz vajaga būt divām pusēm. Kritikai vajaga būt netikai negatīvai, bet arī pozitīvai. Jūs nevarat kritizēt kāda cilvēka darbu vai likumu, ja jūs nezināt, ko likt viņa vietā. Jums tai pašā momentā vajaga domāt, vai jūs esat spējīgs dot vietā kaut ko labāku - vismaz pēs savas labākās pārliedības.

Ja mēs pārejam pie tiesisku normu kritiskās, kat kritiskā metodē ir trīs galvenie momenti :

- 1) Vajaga konstatēt, ka visas tiesības vai zināma tiesību daļa ir atceļama (negatīvs raksturs) ;
- 2) Jums jāuzstāda ideāls (pozitīvs raksturs) un
- 3) Trešais moments ir tas, ka jums jāatrod līdzekļi, kā panākt šo ideālu realizāciju dzīvē (pozitīvs raksturs).

Kritiskā metode atbilst teikumam : de lege ferenda, (kādam normām vajaga būt).

Pirmais, kas jāņem vērā runājot par kritisko metodi, ir tas, ka kritika var būt neapzinīga kritika un apzinīga kritika. Neapzinīga kritika ir tā, kad cilvēks, kas maz izglītots, tomēr instinktīvi jūt, ka viņam uzliktais sods ir par lielu vai vispār kaut kas nav pareizi iekārtots. Par tādu kritiku nevar būt daudz runas. Mums jāņem vērā tikai apzinīgā kritika. Tā dibināta uz izglītību, uz zināšanām, piedzīvojumiem.

Kritiskā metode no daudziem tiek saukta arī par tiesību politiku, jo šē ir darīšana ar kāda uzstādīta mērķa sasniegšanu (ideālas normas sasniegšanu). Tiesību politikai, protams, vajadzētu būt vienai attiecībā uz visu tiesību zinātnei. Tas būtu vienīgi pareizais viedoklis, bet diemžēl tas tā nav, jo tiesību zinātne vēl nav tik tālu izkopta. Tiesību politika tāpat pastāv pie visām atsevišķām nozarēm: civiltiesību politika, krimināltiesību politika u. t. t., kurām jau vairāk konkrēts raksturs.

VĒSTURISKĀ METODE.

48
 Vispirms jāņem vērā, ka tā valsts un valsts iekārta, ko jūs redzat, ir zināmu apstākļu rezultāts, zināmas iepriekšējas darbības rezultāts. Tādēļ ir saprotams, ka katru kodeksu, katru valsts iekārta var pētīt pieejot no vēsturiskā viedokļa. Lai sagastu zināmu valsts tiesisku iekārta, likumus, vajag noskaidrot šīs tautas pagātnei, atrast iemeslus, kādēļ patiesībā attiecīgā valstī ir monarhija, kādēļ republika. Tas vedams sakarā ar pagātnei un tādēļ jāpielieto vēsturiskā metode, t. i. jānoskaidro, kā attīstījies mūsu tagadējā 2) vajadzīgs nākt pie slēdziena, kā varētu labāk saprast pastāvošās tiesības, pamatojoties, protams, uz pagātnei. Tas dos iespēju izvest arī attiecīgas reformas, jo tad viņām būs cieši saistošs sakars ar tautas iepriekšējo dzīvi, kam ir liela nozīme. Tiesības, protams, ir tikai viena daļa no sabiedrības dzīves, - viņa ir saistīta arī ar citām parādībām ekonomiskiem, kultūreliem u. c. apstākļiem. Jāaizrāda arī, ka ņemot vērā analogiju - kā jūs nevarat pētīt atsevišķa indivīda tiesības, ja tas ir izolētā stāvoklī - tāpat arī valsts dzīvi jūs nevarat pētīt izolētā veidā, jo tādas valsts nepastāv. Jums jāņem vērā ir arī tie iespaidi, ko tauta vai valsts pieņēmusi no citām tautām. Jāņem vērā viss ģeogrāfiskais komplekss, kas atrodas valsts tuvumā. Tā tad, Latvijas tiesisko iekārta, tiesības kā tādas, nevar pētīt izolētā veidā. Mums jāņem vērā vācu iespaids, krievu, romiešu iespaids, arī zviedru iespaids - visi tie savā laikā atstājuši zināmas sekas mūsu tiesiskā dzīvē. Ja tuvāk pieejam pie atsevišķu tautu tiesību pētīšanas, tad no svara ir zināt, ar ko šī tauta ir tuvākās radniecīgās attiecībās. Ja jūs piem., pētīsiet vācu tautu tad jums būs jāpēta arī citas germanu tautas. Ja pētīsiet mūsu tiesību vēsturi, tad mums jāpēta arī lietuvju tiesību vēsture. Jo sevišķi ierašu tiesībās tas ir no svara, jo kādā vietā vienai tautai ierašu tiesības pazudušas, bet pie kaimiņtautas tās vēl uzglabājušās. - Jāņem vērā, ka pie vienādiem vēsturiskiem apstākļiem vajag būt arī vienādām vēsturiskām sekām. Šē jūs pielietojat analogija paņēmieni. Tikai jums te jābūt ļoti uzmanīgam. Vajaga tiešām konstatēt, ka priekšnoteikumi - citi apstākļi - ir vienādi un tikai tad var izvest tālākus slēdzienus. Tālāk jāņem vērā arī tas, ka vienas tautas tiesības var būt piesabinātas no otras tautas. Šē lielu lomu spēlē vēsturiski laikmeti un otrs: viena tauta viegli pieņem, asimilē citu tautu tiesības, bet otra tauta nepavisam nepiesavina citas tautas tiesības. Tas atkarājas no tautas nacionālajām īpatnībām. Mēs vispār nevaram iedomāties izolētu valsti un tādēļ visi kodeksi ir ļoti līdzīgi. Krievu lielais kodekss "Uloženija carja Alekseja Nikolajeviča" (1649. g.) uzsvēra, ka tas esot patstāvīgs krievu tautas ~~xxx~~ tiesību kodekss. Vēlākie pētījumi rādīja, ka tas paņemts pa lielākai daļai no Lietuvas statuta. Tas savukārt zināmus institutus paņēmis no rietumiem. Ja kāda tauta izdod jaunus likumus, piem. pensiju likumus, tad tas tūlīt tiek izsūtīts visām citām valstīm, lai viņas varētu ar to iepazīties. Tas ir pozitīvs darbs, jo katra tauta mācas no otras tautas kļūdām, kas piesavināms un kas atmetams.

Vēsturiskā metode ir konkrēta metode: apskatīt attiecīgu tautu zināmā laikmetā. Tauta, vieta - tie ir konkrēti apstākļi, kuri robežās jūs pētāt zināmas tautas tiesības. Tādēļ, jāaizrāda, ka

vēsturiskā metode atšķiras no t. s. sociāloģiskās metodes, kurai ir citi uzdevumi. Soceol. metode pēta tipiskas parādības un vispār likumību kā tādu - kādēļ vispār notiek tā jeb cita parādība. Vest. metode turpretīm pēta konkrētas parādības, saistītas ar vietu, laiku un attiecīgu tautu. Soceol. metode ir abstrakta metode, bet vēsturiskā ir konkrēta metode. Vēsturiskā metode pēta vispār zināmu evolūciju, attīstību, bet soceol. met. bez tam vēl pēta arī citus likumus. Ja runā par attīstības likumiem, tad tas nozīmē, ka zināma parādība pie zināmiem vēsturiskiem apstākļiem ir pārveidojusies citā, labākā vai sliktākā parādībā. Daži izsaka šaubas, vai soceol. metode vispār ir pielietojama tiesību zinātnē, jo viņa apņem visu sabiedrību un tiesības ir tikai daļa no sabiedr. dzīves. Tas tādēļ, ka soc. zinātne ir samērā jauna. No Ogista Konta laikiem pastāv tas sadalījums, kas tagad tiek pielietots soceol. metodē : statikas un dinamikas paņēmieni. Statika - ja jūs pētat zināmu parādību meira stāvoklī; dinamika - kustības stāvoklī. Kad runā par t. s. sociālo statiku, tad tas nozīmē to : ja pastāv viena parādība a., tad tai pašā laikā pastāv arī parādība b. Še ir darīšana ar t. s. kauzāliem likumiem, t. i. vienai parādībai katrreiz seko otra. Katrreiz, kad jūs pētat vienu parādību, jūs varat atrast, ka šī parādība noteikuši arī citas parādības eksistenci. Otrs likums - t. s. dinamikas likums, pastāv iekš tam, ka še ir darīšana ar t. s. evolūcijas likumiem : ja pastāv parādība a., tad tas nozīmē, ka iepriekš ir pastāvējusi parādība b., jo a. ir attīstījies no vēlākās parādības b. evolūcijas ceļā. Šiem paņēmieniem ir zināma nozīme arī attiecībā uz tiesību zinātne: zināms likums var būt divējādi izsaukts dzīvē : var būt radušies tādi materiāli apstākļi, kas pie spiež izdot likumu. Piemēram: var rasties ekonomiski apstākļi, izveidojusies kāda rūpniecības nozare, priekš kā vēl nav likuma. Bet var būt otrādi : likumdevējs izdod jaunu likumu un pēc tam šie jaunie likumi iespaido visas tautas ekonomisko un kultūrelo dzīvi. - Pie sociāloģiskās metodes ir darīšana galvenām kārtām ar juristiem-kriminalistiem, kas viņus visvairāk pielieto. Tur nāk divi jautājumi : 1) Kādi ir sociālie iemesli, kas rada noziegumu ? Tā ir visa tā lielā nodala kriminaltiesībās, kas saucas k r i m i n a l o ģ i j a. Tālāk otrs jautājums : Kāds ir sociālais iespaids sodiem uz cilvēku, sabiedrību ? Šī kriminaltiesību daļa saucas poenalogija (poena - sods). Še redzam, ka pastāv noteikti likumi, ka pie zināmiem kultūreliem apstākļiem attiecīgā sabiedrības daļā notiek tik un tik tādu un tādu noziegumu, - tāpat, ka dabas zinātnēs pastāv likums, ka zināmā daudzumā ūdens ~~ēkst~~ noteikts daudzums zināmas vielas. (T. s. Ferri likums). Ferri - italiešu zinātnieks, saka, ka pie zināmiem kultūreliem apstākļiem notiek tik un tik noziegumu. Tālāk franču zinātnieks Dürkheims saka, ka ar kultūras attīstību pieaug sodu izpratne. Vispār tādas lietas, kā īpašuma tiesības, līguma tiesības, laulības tiesības ir cieši saistītas ar visu sabiedrisko dzīvi - moralisko, ekonomisko, religisko. Te var taisīt noteiktus slēdzienus un mēs redzam, ka šie slēdzieni daudzējādā ziņā interesanti: pie zināmas kultūras attīstības zūd kolektīvais īpašums, bet izceļas privātais īpašums. Kolektīvais īpašums pastāv tikai pie zemas attīstības tautām. Tālāk raksturīgi ir tas, ka īpašumu tiesību objekti, kas var tapt par personīgu īpašumu, top plašāki - viņu kontingents vairojas.

Runājot par sodiem jāatzīmē attiecībā uz poenalogiju viens : Nevajaga aizmirst sociāloģisko likumu, ka sods bieži izsauc pretējo efektu, ko sagaidīja. Sodītais ar to bieži tiek cildināts, viņš ieņem tādu herojisku vietu. Piemēram, attiecībā uz cietušiem par savu religiozo pārliecību, uz sektēm. Tas deva pretējo efektu un ar to jāreķinājās. Tādu piemēru var pievest ļoti daudz, bet šai likumībai tomēr ir tikai abstrakts raksturs.

FINIS

			iespiezts	jābūt
2.1.p.	5.r.no	augšas:	pasam	pašam
2.	14."	apakšas:	fīlīsofīju	fīlosofīju
3.	22."	"	Teirīja	Teorīja
5.	11."	augšas	roblemas	problemas
5.	31."	apakšas:	Bekona, Konta	Bekona, Konta
5.	29."	"	Dādro	Dūdro
5.	24."	"	Te pie	Te pie
5.	8."	"	juristischen	juristischen
5.	5."	"	enciklopediju kā pat-	enciklopediju kā pat-
			stāvīgi	stāvīgu
6.	10."	"	galv.ticīgie	galvu, ticīgie
7.	2."	augšas	ka pateicoties	ka pateicoties cilvēka
			cilvēka prātam	prātem
7.	14."	"	sui generis	sui generis
7.	16."	apakšas	Jīs ----saūlcējas	Jūs ----- sapulcējas
8.	7."	augšas	aktru	katru
8.	15."	"	mineralwvalsti	mineralvalsti
8.	10."	apakšas	pilsōni	pilsōņi
8.	4."	"	privat-	privat-
9.	6."	augšas	dajījumi	darījumi
9.	7."	"	atceēsaties	atcerēsaties
9.	15."	"	kāzināms	kā zināms
9.	19."	"	tauttu	tautu
9.	28."	apakšas	teritoria kie	teritoriaāie
9.	21."	"	netikai estās	Netikai savas zemes estās
10.	21 $\frac{1}{2}$ "	augšas	Ja mē runājam	Ja mēs runājam
10.	14."	apakšas	var būr	var būt
10.	5."	"	ko mandējošā	komandējošā
11.	26."	"	To nemts vērā	Te nemts vērā
11.	14."	"	Mindelwands	Mindelvands
11.	6."	"	pār ējam	pārejam
12.	4."	augšas	Varam atrastas	Varam atrast
12.	16."	apakšas	faktijāpskata	fakti, jāapskata
12.	10."	"	arī ties ību	arī uz tiesību
13.	12."	augšas	šiet	šeit
13.	13."	"	spēkā esošās zināmā	spēkā esošās normas
			laikā	zināmā laikā
13.	27."	"	knns tatēšana	konstatēšana
14.	20."	"	atziņas faktus	atziņas, faktus
14.	24."	"	attieci- nz	attiecināms uz
16.	9."	"	lielākas	lielākās
16.	12."	apakšas	obektivā nozīmē"	objektīvā nozīmē"
17.	18."	augšas	ele, entarākām	elementarākām
19.	6."	apakšas	enobēro- jam	nenovērojam
21.	12."	"	pārvest	pārvērst
23.	15."	"	nkeādu	nekādu
24.	10."	augšas	aizīfu	sizīfu
24.	16."	apakšas	Antropes exon ...	Antropes exon politicon
25.	4."	augšas	Tikai tad, kas	Tikai tad, kad
25.	12."	apakšas	attiecas uz morali	attiecas uz morales normām
26.	23."	"	diferencijas	diferenciācijas
27.	13."	augšas	rakstītām tiesībām	rakstītām tiesībām
28.	2."	"	abas ir ----noteikumi	abas ir ---- noteikumi
29.	3."	"	trims	trim
36.	2."	apakšas	coti	citi

			iespiezts	jābūt
37.1.p.14.r.no	augšas :		Darījumi n - tiek	Darījumi netiek
37." " 7." "	apakšas		jāsniedz 13 un	jāsniedz 18 un
39." " 29." "	"		3) ko nebūt nodarīt	3) ko nebūt nedarīt
40." " 33." "	augšas		visstrādīgākā	visstrādīgākā
41." " 20." "	apakšas		var piederēt	var piederēt
41." " 26." "	"		Katrs knāks	Katrs kodekss
41." " 14." "	"		attiecīga no kodeksa.	no attiecīga kodeksa.
42." " 4." "	augšas		parasto	parasti
42." " 14." "	apakšas		illegālu illegālu	illegālu
42." " 4." "	"		vienošanās	vienošanās
43." " 25." "	augšas		personas tiesības un	personas tiesību un
43." " 30." "	"		mantodanas	mantodanas
44." " 3." "	"		cilvēks	cilvēks
44." " 26." "	apakšas		darbību	darbību
44." " 13." "	"		Tā rad,	Tā tad,
44." " 3." "	"		ka tajās attiecībās	ka tajās attiecībās
46." " 25." "	"		tiroties	tiroties
46." " 6." "	"		citū ietu	citū vietu
46." " 4." "	"		kustāma lieta	kustāma lieta
47." " 25." "	"		pavisā, kas cits	pavisam kas cits

No.	Name	Address	City	State	Permit No.	Issue Date	Expiration Date	Remarks
1	John Doe	123 Main St	Springfield	Ill.	101	1/15/20	2/15/21	
2	Jane Smith	456 Elm St	Chicago	Ill.	102	1/20/20	2/20/21	
3	Robert Johnson	789 Oak St	Peoria	Ill.	103	1/25/20	2/25/21	
4	Mary White	101 Pine St	Rockford	Ill.	104	2/1/20	3/1/21	
5	James Brown	202 Cedar St	Decatur	Ill.	105	2/5/20	3/5/21	
6	Elizabeth Green	303 Birch St	Urbana	Ill.	106	2/10/20	3/10/21	
7	William Black	404 Walnut St	Normal	Ill.	107	2/15/20	3/15/21	
8	Anna Gray	505 Spruce St	Macomb	Ill.	108	2/20/20	3/20/21	
9	Charles King	606 Ash St	Shelbyville	Ill.	109	2/25/20	3/25/21	
10	Patricia Lee	707 Hickory St	Waukegan	Ill.	110	3/1/20	4/1/21	

Handwritten marks, possibly a signature or initials.

LATVIJAS NACIONĀLA BIBLIOTĒKA

0305034117

Handwritten mark, possibly a checkmark or the number 7.